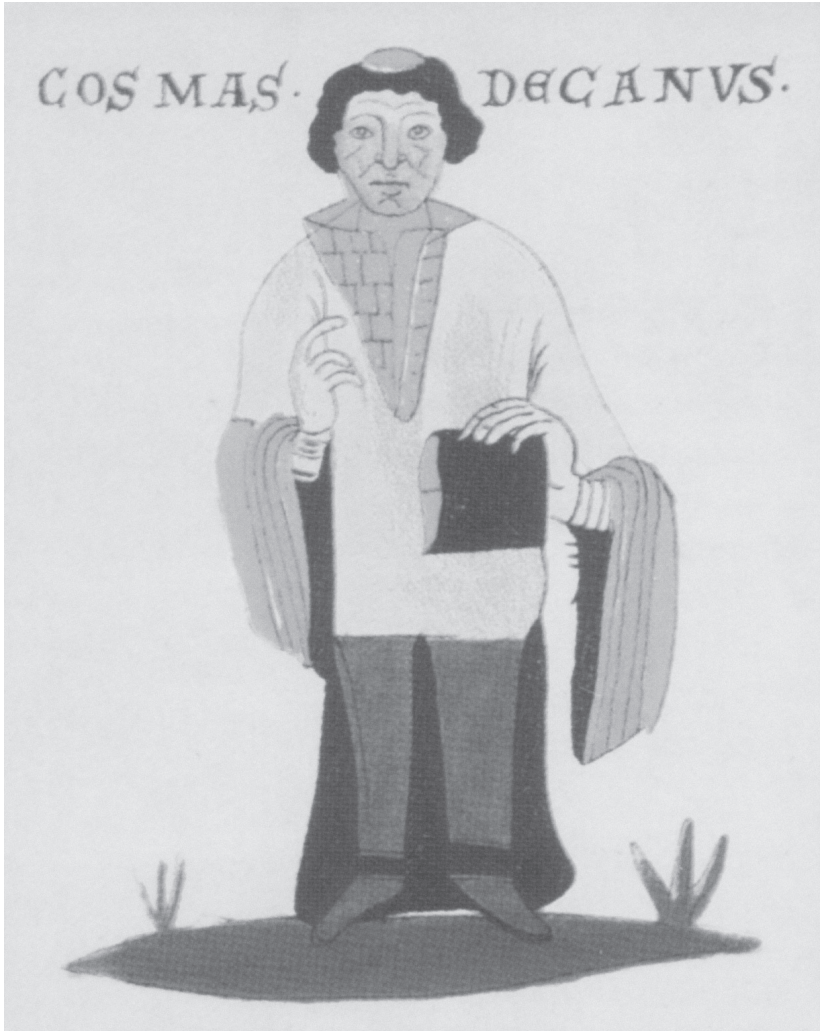

**KOSMAS
KRONIKA ČECHŮ**

Kosmas
Kronika Čechů

argo 2011

Obálka: Přemysl Oráč, freska z rotundy Panny Marie a sv. Kateřiny ve Znojmě,
počátek 12. století

Frontispis: Kronikář a děkan Kosmas, zobrazení z lipského rukopisu
Kosmovy *Kroniky Čechů*, konec 12. století (dnes ztracený)

Přeložili Karel Hrdina, Marie Bláhová, Magdalena Moravová

© Argo, 2011

Translation © Karel Hrdina, Marie Bláhová, Magdalena Moravová, 2011

Notes © Martin Wihoda, Magdalena Moravová, 2011

Preface © Martin Wihoda, 2011

ISBN 978-80-257-0465-3

Kosmova kronika a počátky českého historického myšlení

Přestože rytmus české společnosti knížecího věku obvykle určoval plynulý tok dnů všedních a svátečních, první dekády 12. století vnesly do ustálených souřadnic tolik nejistoty, že se dědičné přemyslovské državy začaly měnit v kolbiště, jemuž vládly osudové vášně a dramata. Nejinak tomu bylo zkraye roku 1125, kdy se pražským podhradím rozlétna poplašná zvěst, že se vážně nemocný kníže Vladislav I. nechal převézt z loveckého dvorce ve Zbečně na Vyšehrad. Souběžně ohlásil návrat do Čech Vladislavův odstrkovaný bratr Soběslav I. a znepokojená kněžna Richenza požádala o pomoc olomouckého knížete (a zároveň švagra) Otu II. Černého, jemuž měl podle předběžných dohod připadnout vévodský stolec. Příjezd Moravanů patrně utišil zjitřené nálady, neboť Soběslav se zastavil kdesi u Břevnova a po zbytek zimy se skrýval v lesích a zapadlých osadách, kde opatrně hledal cestu ke smíření.

Soběslav se těšil velké přízni a snad právě tichá podpora urozených přiměla k zásahu staříčkou královnu Svatavu. Nejspíš ještě před koncem zimy si na umírajícím synovi vynutila slib, že se s bratrem smíří a že mu navrátí jeho dědičná práva. Vladislav I. sice nepříjemnou rozmluvu odkládal, nicméně po návštěvě bamberského biskupa Oty, jehož požádal o zpověď, Soběslava přece jen přijal a na smrtelném loži jej na předvelikonoční škaredou středu prohlásil za nástupce. Zklamaný kníže Ota II. nejprve vyhrožoval, ale pod tlakem veřejného mínění se stáhl do Olomouce, odkud bezmocně sledoval další vývoj událostí.

Chřadnoucí Vladislav zemřel 12. dubna 1125 a již po čtyřech dnech usedl na pražský stolec poslední ze synů krále Vratislava Soběslav I. Náklonnost velmožů slibovala, že se neklidné časy změní v rychle se vzdalující vzpomínku. Jen po několika týdnech však ke knížecímu dvoru dorazila zpráva, že 23. května skonal bezdětný císař Jindřich V. a že říšská knížata zahájila složitá jednání o nástupnictví. K žádoucímu výsledku dospěla teprve 30. srpna, a jak se zdá, právě v mezičase se Soběslav I. rozhodl, že prosadí svou vůli i na Moravě.

Za osobního soupeře pokládal zejména olomouckého knížete Otu, jenž kontroloval většinu moravských provincií. Svolaná hotovost proto zaměřila na Brněnsko, které Soběslav I. na místě předal bratranci Vratislavovi, a ještě před návratem do Čech vydrancoval Otovy statky na Hané. Možná si chtěl vynutit obvyklou přísahu věrnosti, možná ale již obě knížata dělilo tolik křivd, že sblížení nebylo možné. Ať tak či onak, Ota II. Černý musel vyklidit Olomouc a v zoufalé tísní se obrátil na nového římsko-německého krále Lothara III.

České záležitosti se probíraly na listopadovém sjezdu v Řezně, kde Ota připomenul, že mu knížecí stolec náleží podle zemského práva i věku. A protože nešetřil mnohými sliby, byl jeho proslov přijat s porozuměním, což v daném okamžiku znamenalo válku. Vzrušené hlasy se nesly rovněž českou kotlinou, ovšem jejich tón zachytilo letopiscovo pero s odstupem padesáti let, neboť očitý svědek a také kronikář, svatovítský děkan Kosmas, se odmíchl 21. října. Uprostřed zmatku však jeho smrt nezbudila větší pozornost a vyjma dvou nekrologií pamatoval na zvěčnělého druhu pouze jeden ze spolubratrů, který v tomto smyslu připojil k posledním jeho řádkům stručnou doušku. Kým tedy Kosmas byl a proč mu dnes náleží čestné místo v příběhu knížecích Čech?

Vzdálené zrcadlo

Začneme povzdechem, že o Kosmovi víme povážlivě málo. Vlastně jen to, co se mu občas, možná nechtěně, připletlo do běhu událostí. Sotva se pak divit, že si jeho (většinou asi bezděčné) poznámky mohou protirečit. Takto vzniklou nejistotu dále umocňuje prostá skutečnost, že se Kosmovo dílo nedochovalo v prvopise. Dnes známé příběhy proto mohly zaplevelit dobře míněné opravy a nejspíš právě z povrchního čtení vzešla poznámka, že Kosmův předek (*attavus meus*) byl roku 1039 přivlečen do Čech jako jeden z polských zajatců knížete Břetislava (II, 5).

Rozsahem nepatrná glosa (v podstatě jakýsi přípisek) se objevila pouze ve dvou na sobě závislých opisech, a přestože se kolem údajných polských kořenů prvního českého kronikáře strhla nelítostná vřava, v níž byly prolity potoky inkoustu, pravdě nejbližší asi bude opatrný dohad, že Kosmas jen taktně odsoudil nevhodné jednání knížete Břetislava, který během tažení do Hnězdna bral do zajetí i kleriky, a tak se v Čechách objevil jakýsi kněz, rozumějme Kosmův svěcený souputník v duchovním úřadě (*consors in clero, presbiter officio*), a nikoliv *attavus* čili „děd pradědův“.

Ne bez rozpaků byla přejímána rovněž jiná relace, v níž se kronikář s lítostí nazval osmdesátiletým starcem (III, 59). Učinil tak na okraji událostí roku 1125, nicméně když se v kapitole datované k roku 1074 rozepsal o svých školních letech (II, 34), zmínil se o jakémsi cizinci, který jej měl oslovit dobrý hochu (*bone puer*). Jednoduchý výpočet prozrazuje, že Kosmovi tehdy táhlo na třicet a že by si snad ani poměrů neznalý návštěvník nemohl poplést zdatného mladého muže s dětské košilce ledva odrostlým holobrádkem. Nápadný rozpor vnesl mezi historiky pochybnosti a nechyběly hlasy, že si kronikář na stará kolena špatně spočítal vlastní šediny. Potupnou nálepkou roztržitého sklerotika sňal z našeho vyprávěče až Dušan Třeštík, který upozornil, že podezřelá pasáž odpovídá soudobé představě, podle níž se lidský

život dělil do čtyř stupňů s předělem mezi *pueritia* a *iuventus* ve 28 letech. V tomto duchu mohl být i odkvétající dvacátník pokládán za „milého hocha“.

Dobově podmíněný pohled na dětství, mládí a dospělost vysvětluje mnohé, ne však pozoruhodnou délku Kosmova studia, jež navíc pokračovalo v Lutychu pod vedením mistra Franka. Mezera v kronice, kterou Kosmas poněkud neuměle zaplnil řadou anekdotických příběhů nebo jen lehce upravenými výpůjčkami ze světové kroniky Reginona z Prümü, napovídá, že náš zpravodaj opustil Čechy někdy kolem roku 1075 a že se do Prahy nevrátil před rokem 1082, přičemž není vyloučeno, že se tak stalo až kolem roku 1090. Možná i proto, ve snaze umocnit věrohodnost řídkých historek, začal Kosmas čtenářům namlouvat, čemu všemu v oněch letech přihlížel. Na mohučském sjezdu roku 1086 údajně spatřil, jak císař Jindřich IV. vlastní rukou vepsal své znamení do listiny pro pražské biskupství (II, 37), byť samo privilegium opustilo notářský pultík v Řezně, a do výrazně soukromé polohy posunul i vzpomínku na pražského biskupa Jaromíra (II, 41).

Rozsáhlou sbírku nejistot doplňuje rok 1123, k němuž Kosmas zapsal, že Jindřich, jinak také Zdík (*Heinricus, qui et Sdik*) a jiní čeští poutníci navštívili Jeruzalém a že na zpáteční cestě zemřel Bertold, služebník (*cliens*) jeho syna Jindřicha (III, 51). Citovanou pasáž lze chápat různě. Jednak že do Svaté země zamířili dva Jindřichové a jednak že Boží hrob spatřil Kosmův potomek, který se o něco později (mezi léty 1126 a 1150) proslavil jako sedmý moravský biskup.

Svůdná spekulace se mění ve vážně míněný výklad po nahlédnutí do olomouckého kalendária vzniklého na Zdíkovu objednávku, podle něhož se v olomoucké katedrále svatého Václava sloužily mše za děkana Kosmu a jeho manželku Božetěchu. Potud moravská tradice, jíž by asi bylo možno dopřát sluchu, kdyby se do beztak vetších úvah nezapletl pražský biskup Daniel (1148–1167). V Prémontré jej pokládali za Zdíkovu synovce a domácí skriptoria zase věděla, že měl bratra Alexandra, který se stal proboštem vyšehradské kapituly a kancléřem knížete Vladislava II. Oba náleželi k rodu svatovítského kanovníka Magna, což znamená, že Zdík a Magnus měli společného otce. Byl jím ale Kosmas? Přísně vzato, nevíme, nicméně kdyby měl (kromě Jindřicha) více dětí, proč se o nich nikde nezminil?

Shrneme-li jisté a pravděpodobné, potom Kosmas náležel k úzké vrstvě domácích vzdělanců a intelektuálů, která se pohybovala v blízkosti svatovítské kapituly. Ta zprvu postrádala pevný řád a vlastně až do reformy probošta Marka, jenž byl uveden do úřadu v roce 1068, připomínala pouhý sbor (většinou asi ženatých) kněží. V jedné z těchto domácností se narodil i náš hrdina a zřejmě není proč odmítat, že se tak stalo v roce 1045. Následující tři dekády vyplnila školní léta, jež Kosmovi otevřela dveře do proslulé

katedrální školy u svatého Lamberta v Lutychu. A mnohé naznačuje, že to nebyla náhodná volba. Prahu a Lutych spojovalo jemné předivo osobních vztahů již od dob biskupa Vojtěcha, který se přátelil s lutyšským Notkerem. Mezi lutyšskými diecezány se také rozšířila svatovojtěšská úcta, zatímco v Praze, kde mezi léty 1008 a 1016 vyučoval Notkerův žák a lutyšský kanovník Hubald, zapustil kořeny kult svatého Lamberta, k němuž se hlásil i Kosmou velebený biskup Heřman (III, 49). Ve druhé polovině 11. věku však Lutych lákal hlavně přednáškami slavného matematika, mistra Franka.

Mistr Frank působil na lutyšské katedrální škole v letech 1047–1083 a nejspíš od roku 1074 (?) naslouchal jeho teším i Kosmas, který na sebe prozradil, že se v oněch časech toulal po trávnících a lukách gramatiky a dialektiky (III, 59). Gramatika a dialektika spolu se zamlčenou rétorikou tvořily základ trivía, jehož program předpokládal osmileté studium. A pokud se Kosmas vrátil do Prahy až někdy před rokem 1090, možná, že si v Lutychu nabyté vzdělání doplnil ještě u jiných mistrů, přičemž v kronice porůznu roztroušené glosy skutečně vykazují jistou autorovu zběhlost v teologii, astronomii nebo geografii.

Za hranu vratkých dohadů se dostáváme teprve v závěru roku 1091, kdy Kosmas provázel pražského biskupa Kosmu a moravského biskupa Ondřeje do Mantovy (II, 49), kde žádali císaře Jindřicha IV. o řádnou investituru. O tři léta později cestoval s oběma biskupy do Mohuče (III, 3), v roce 1099 zamířil s biskupem Heřmanem do Ostřihomi, aby zde z rukou metropolitů Serafina přijal kněžské svěcení (III, 9), a dalšího roku přesvědčoval moravského knížete Otu II. Černého, aby kapitule vrátil trh v Sekyřkosteje (III, 33). Tehdy již byl šťastným otcem syna Jindřicha (III, 51) a po boku své družky Božetěchy prožil řadu spokojených let. Pevný svazek rozloučila teprve manželčina smrt 23. ledna roku 1117 (III, 43) a snad o něco později (kolem roku 1120?) Kosmas převzal po příteli Gervasiovi svatovítský děkanát.

Kosmas k nám promlouvá ještě jedním způsobem. Mnohé jeho řádky nesloužily v podstatě k ničemu jinému, než k pobavení čtenářů, a smíchu se patrně neubrání ani samotný pisatel. Nejen že vyznával poměrně drastický humor „kalhotového“ typu (III, 62), ale hrdinské pravidelně střídal s nízkým a s mimořádným zaujetím se oddával erotickým scénám (II, 32). Z dílčích kapitol se k nám proto neobrací jen ctihodný vypravěč slavných příběhů, nýbrž i chybujiící smrtelník, jemuž nic lidského nebylo cizí.

Vzory a předlohy

Kosmas si z Lutychu odvážel vcelku slušný rozhled, nicméně jeho základní dílo (*Kronika Čechů*) se zavedeným konvencím vysloveně vzpírá. Svatovítským děkanem zvěčněné skutky Čechů se na vícero místech (II, 51; III, 59; III, 60) prohlašují za kroniku, jindy pisatel zdůraznil (II, 40), že mu jde výlučně

o řádný běh časů (*temporibus hec acta*), aby se ve dvojverší na konci druhé knihy poněkud překvapivě vyznal, že na jeho pultíku vznikla báseň. A skutečnost? Kosmův spis se obtáčí především kolem letopisecké osy, čímž naplňuje dobový koncept prostě se vyjadřující „kroniky“. Zároveň se Kosmas snažil o literárně zjemnělý projev, čímž své úvahy posunul do důvěrného sousedství „historie“. Nebránil se však ani uspořádání látky podle vlády jednotlivých knížat, čímž zase přejímal kompoziční schéma „gest“. Co nám tedy zanechal? Kratochvilné čtení, národní kroniku, skutky knížat, nebo snad dokonce výpravnou historii?

Žánrově rozkolísané komentáře mají svůj zřejmý vzor i protějšek v kronice průmského opata Reginona († 915). Tady Kosmas našel stylově vybroušené komentáře, s jejichž pomocí zaznamenal nejen události, o kterých měl představu nejvýše přibližnou, ale bohatými citacemi rozvinul a vylepšil suchopárnou dikcí svých předloh. Množství výpůjček natolik ovlivnilo rytmus prvních dvou knih, že Regino s lehkou nadsázkou povýšil na tichého spolutvůrce *Kroniky Čechů*. Příkladem *pars pro toto* budiž vladaření knížete Vratislava II., jež Kosmas plynule převyprávěl s pomocí světové kroniky, a to včetně krvavého vítězství u Mailberku v roce 1082 (II, 35) nebo královské korunovace o čtyři léta později (II, 38).

Kosmova závislost na stylu průmského opata nebyla výlučná. Ceněným vzorem se mu stal život svatého Lamberta z pera lutyšského biskupa Štěpána. Neméně si vážil Canapariovi nebo (nověji a ne bez námitek) lutyšskému Notkerovi připisované legendy o svatém Vojtěchovi. Jiné pasáže odkazují na Písmo svaté, církvní otce nebo křesťanské autority. Kronika prozrazuje rovněž zjevnou pisatelovu slabost pro Vergilia, k němuž se čas od času přidružili Ovidius s Horatiem. Jiným místem vděčných návratů se Kosmovi stal římský básník Lucanus, vedle něhož se objevují výpůjčky z Juvenala, Statia, Aviana a Boethia, z prozaiků se dostal ke slovu zejména Sallustius, přičemž důmyslné odkazy vybízejí k otázce, zda Kosmas vše přečetl nebo se spoléhal na oblíbená „florilegia“ (výbory z děl). Naopak s ostychem se náš zpravodaj zmínil o svých věcných předlohách. Vlastně jen tajnosnubně odkázal na privilegium církve moravské a epilog téže země a Čech a dále na jakýsi *Život a umučení svatého Václava* (I, 15).

V tajemném „privilegiu církve moravské“ byla spatřována buď bula *Industriae tuae*, kterou papež Jan VIII. schválil užívání slovanské liturgie, nebo zakládací listina olomouckého biskupství z roku 1063, k čemuž je možno dodat asi tolik, že kníže Vratislav II. biskupství nezakládal, nýbrž obnovoval, a proto můžeme předpokládat, že Kosmas měl na mysli patrně jeden z kuriálních listů pro mojmírovskou Moravu. Za neméně záhadným „Epilogem“ by se snad mohla skrývat jedna ze svatováclavských legend (?), neboť přímé i upravené citace a rétorické obraty prozrazují znalost nejméně

dvou spisků, legendy *Crescente fide* (I, 17) a pak také Kristiána (III, 55). A kdy se zvědavý čtenář změnil v obratného vypravěče?

Kronika jedna nebo dvě?

Příběh Čechů o třech knihách Kosmas datoval v úvodním listu k příteli Gervasiovi, kde prohlásil, že na své kronice pracoval za císařství Jindřicha V., pontifikátu Kalixta II., knížectví Vladislava I. a episkopátu biskupa Heřmana. Vzhledem ke skutečnosti, že papež Kalixt II. převzal svatopetrský stolec v roce 1119 a Heřman zemřel roku 1122, lze jeho úsilí vymezit právě těmito léty. Že dílo vzniklo za biskupa Heřmana a knížete Vladislava, Kosmas zmínil ještě na konci třetí knihy, v kapitole (někdy) pokládané za prolog ke čtvrté části (III, 59). Do rozpravy nadto vstoupil rok 1110, neboť Kosmas k jedné historice poznamenal, že se stala *nostris temporibus*, tedy za našich časů, čímž mýnil pád knížete Bořivoje II. v roce 1107 (I, 35). Předběžný závěr proto zněl, že se první kniha dostala k adresátům nejdřív kolem roku 1110, nejspozději však mezi léty 1119 a 1122.

Názorová shoda končí u geneze díla, přesněji u problému, zda *Kronika Čechů* představuje ideově provázaný, byť nedokončený celek nebo zda Kosmas pomýšlel na sepsání prvních dvou knih a teprve později, snad po přímluvě přátel, připojil k myšlenkově již uzavřenému dílu další kapitoly. Vnitřní jednotu předpokládal Dušan Třeštík, jenž významně zpřesnil starší úvahy Františka Palackého nebo Václava Novotného. Naopak Bertold Bretholz se domníval, že svatovítský děkan chtěl v prvním plánu vyprávět příběh Čechů jen po rok 1092.

Zajímavý postřeh příkře odmítl Václav Novotný, nicméně Václav Hrubý usoudil, že by tento nápad neměl zapadnout. Jednak našel přímé shody ve shodně stylizovaných úvodech a závěrech prvních dvou knih, které se vymykají koncepci třetí knihy, jednak (a především) si všiml, že konec první knihy zaplňuje douška, že se jinak píše o slyšeném a jinak o smyšleném a že nyní dojde na hodnověrné očitě svědky (I, 42), čímž Kosmas ohlásil pokračování, tedy druhou knihu. Tu završil modlitbou (*Iesu Christo domino nostro cum Patre et Spiritu sancto regnante per omnia secula seculorum. Amen*) a veršičky, v nichž se rozloučil se čtenářem:

Zastav, Múzo, svůj krok, již dost jsi stvořila kronik.

Řekni, když skončena báseň, buď sbohem čtenáři milý (II, 51).

Prolog třetí knihy pak není stylizován jako předmluva (*incipit*), nýbrž v omluvném duchu (*apologia*). Kosmas nejprve uvedl, že z Boží milosti splnil vše, co slíbil, aby vzápětí vyjádřil obavu z možné újmy a že by o současnosti

nejraději pomlčel, neboť pravda vždy plodí nenávisť, ale kdyby se od ní nějak odchýlil, mohl by upadnout v podezření, že pochlebujícím mocným. Tolik svatovítský děkan, jehož rozpačitou promluvu Václav Hrubý označil za počátek nového, na prvních dvou knihách nezávislého díla, jež uzavřel skolem knížete Vladislava 12. dubna roku 1125 (III, 58: *Sit libri finis, nostri ducis est ubi finis*).

Hrubým hájené pozice lze podpořit ještě ideovým rozměrem kroniky, neboť první dvě knihy spolu vedou jakýsi dialog. Prvních třináct kapitol zaplnily staré pověsti české v podání bájněho vyprávění starců. Kosmas zájemcům popsal nejen příchod Čechů a zlatý věk bez majetku a soudců, nýbrž také povolání Přemysla Oráče, dívčí a luckou válku, čímž uzavřel známý koncept vzniku národa (*origo gentis*) od zaujetí země přes počátek knížecí vlády až po sjednocení Čechů pod žezlem vyvolené dynastie. Největší prostor však vyhradil přemyslovské pověsti.

Kosmas čtenáře poučil, že první Čechové žili v prospěšné chudobě, ale že po jistém čase začali toužit po majetku, a tak skončil blažený věk a nastala doba soudců, mezi nimiž vynikal jistý Krok, jenž rozhodoval spory a nalézal právo s tak velikou moudrostí, že se lid ochotně světil do rukou jeho dcery, věšteckým darem obdařenému Libuše. A tehdy došlo ke sporu mezi dvěma muži, kteří vynikali bohatstvím, rodem (*opibus et genere eminentiores*) i správcovstvím nad jinými (*populi esse rectores*). Podle dobových mravů se obrátili na Libuši, nicméně po vynesení rozsudku si poražený začal naříkat, že všechny národy mají pána, pouze Čechové naslouchají ženským právům. Zaskočená Libuše slíbila, že si lid může vybrat knížete, kterého pojme za manžela s dovětkem, že se napříště začne soudit „železnou metlou“. Čechové ovšem „nerozumně“ trvali na svém a na druhý den, vedeni Libušiným běloušem, našli u Stadice oráče, jemuž na místě předali odznaky knížecí moci (I, 3–I, 9).

Způsob, jímž byl do *Kroniky Čechů* zapracován přemyslovský mýtus, prozrazuje, že Kosmas pokládal knížecí vládu za neštěstí a projev lidské nedokonalosti a pýchy, což jej přivádělo do sousedství augustinského pojetí moci coby trestu za prvotní hříchy. Prosté nahlédnutí do dalších kapitol ovšem dokládá, že náš vypravěč nepřejímal svatého Augustina bezesbytku a že v knížeti spatřoval záruku veřejného pořádku. Konečně stadickou úmluvu a následně založení Prahy Kosmas spojil s úsvitem práva (I, 9: *primordia legum quadam die*). Promlouvá tu k nám názorová nedbalost nebo snad autorský záměr?

Mytickou, volbou nového knížete pravidelně obnovovanou smlouvu mezi „kmenem“ Čechů a Přemyslem Oráčem nevložit Kosmas do záhlaví svého díla náhodou. První kapitoly obhajovaly mocenské uspořádání veřejného prostoru knížecích Čechů a hlavně jedinečnou roli přemyslovské dynastie v domácím dění. Případné pochybnosti pak měla rozptýlit scéna, v níž pisatel

ústý kněžny Libuše upozornil, že v časech bájné „svobody“ sami Čechové lehkomyšlně požádali o knížete, a jako by to bylo málo, na stadickém oraništi nechal Kosmas zástupce (stále ještě svobodných) Čechů přísahat, že se dobrovolně svěrují do rukou Přemysla Oráče a jeho dědiců, jimž proto náleží titul výsostného soudce, správce i ochránce.

Přemyslovský mýtus Kosmas převyprávěl podle Starého zákona, přesněji První knihy královské, nicméně ta panovnickou moc zásadně odmítala. Zdánlivý protimluv lze vysvětlit asi tak, že zde patrně nešlo o knížata obecně, nýbrž pouze o Vratislava II., který symbolickou náplní svého království zpochybnil volební právo „starších země“, čímž porušil prvotní dohodu mezi obcí svobodných Čechů a přemyslovskou dynastií. Právě tento výklad i poučení Kosmas ukryl do závěru druhé knihy, kde probral výpad krále Vratislava k Brnu v létě roku 1091. Nejprve se prvorozený Vratislavův syn Břetislav II. postaral, aby přišel o život otcův rádce Zderad. Poté král Vratislav vyslyšel přímluvu brněnské kněžny Virpirk, ze strachu před synem rychle uzavřel příměří a veřejně potvrdil Konrádovo nástupnictví, aniž by současně pamatoval jediným slovem na korunu a své, s nesmírnou námahou a náklady budované království (II, 43–II, 48).

Kosmas si zkrátka nedokázal představit české dějiny bez společenské smlouvy, kterou na mytickém počátku uzavřela obec Čechů s legendárním zakladatelem vládnoucí dynastie Přemyslem Oráčem. Cokoliv jiného pokládal za ohrožení samotných základů české státnosti. Proto opravoval „mylné“ a chválil „pravdivé“. Proto citoval První knihu královskou, v níž bylo „království“ popsáno jako vzpoura proti přirozenému řádu věcí, jako vzpoura proti Hospodinovi. A proto také (alespoň zpočátku) uvažoval pouze v půdoryse prvních dvou knih, jež byly obhajobou „ústavního“ pořádku knížecích Čech.

Příznejme ovšem, že v odlišném duchu vypovídá poznámka (I, 35), že skandální vzestup „mlynáře“ Vacka bude probrán později (*Sed hec in suo loco plenius exarabuntur stilo*), čímž pisatel v první knize výslovně odkázal na závěrečnou (třetí) část kroniky. Musel jím ale nutně být právě svatovítský děkan? Bohužel, nevíme. Originál se nedochoval a sama vysvětlivka, již pro svou pozici na konci kapitoly, mohla být pouze zasvěceným přípisem jednoho z kopistů, který prostě vycházel ze znalosti celého (úplného) Kosmova odkazu.

Příběhy slyšené, viděné i tajené

Kosmas si mohl vybírat mezi různými koncepty, nicméně výklad domácích poměrů umístil do (přirozeného) půdorysu národní kroniky. Proto svůj příběh posunul na severní okraj Germánie, do kraje chráněného po obvodu

horami, jenž neměl před Čechy žádného pána ani hospodáře. Tak se čtenáři dostalo nenápadného ujištění, komu vlastně náleží vlastnická práva (I, 2). Národní počátky svatovítský děkan provázal ještě s potopou světa, z níž vzešli Čechové s puncem vyvolenosti, a v úvodu osvětlil rovněž název země (*Boemia*), které měl dát jméno stařešina (*senior*) jménem *Boemus*.

Role nejčestnější byla vyhrazena smlouvě na stadickém oraništi, jíž Kosmas podřadil všechny následující zápletky. Kupodivu právě legendární kapitoly končí varováním, že se ony příběhy udály za pradávných časů (*hec antiquis referuntur evenisse temporibus*) a že záleží na úsudku čtenáře (I, 13), zda je přijme za skutečné (*utrum sint facta an ficta*). O něco dříve se však Kosmas zaklínal, že chce psát o mytickém prvním věku málo a podle pravdy (I, 3), zatímco v předmluvě k příteli Gervasiovi upozornil, že se jeho pero zpočátku řídilo bájným podáním starců (*senum fabulosa relatio*). Na závěr první knihy pak vložil úlevnou doušku, že se jinak vypravují věci viděné, jinak slyšené a jinak smyšlené a že vůbec nejlépe se zapisují příběhy pravdomluvných svědků nebo osobně poznané (I, 42: *que ipsimet vidimus, vel que ab his referentibus, qui viderunt, veraciter audivimus*). V proslovu, který dnes otevírá třetí knihu, dále zaznělo, že příběhy z minulých let (*retro actis causis sive transcuris temporibus*) by mohly učinit tečku za celým dílem, neboť bezpečnější by bylo vypravovat sen, než psát o skutcích současníků (*presentium gesta scribere hominum*).

Porůznu roztroušené narážky lze přijmout jako svérázný návod ke čtení. Kosmas se nejprve držel ústně předávaných legend, pod jejichž klenbu vměstnal charismatickou dohodu mezi Čechy a Přemyslem Oráčem. K mytickým počátkům vztahoval i všechny následující kapitoly, přičemž dílčími zápletkami a příklady opakovaně dokládal, kam vede znevažování prvotní (sakrační) úmluvy. V půdoryse národní kroniky poté převyprávěl dějiny Čechů s předěly ve volbě knížete Břetislava I. roku 1035 (konec první knihy) a nastolení jeho vnuka, knížete Břetislava II. v roce 1092 (konec druhé knihy). Závěrečné pasáže a vlastně celá třetí kniha se již vyrovnávají s činy přemyslovských knížat, která vladařila v dlouhém stínu královské koruny, v níž svatovítský děkan spatřoval vůbec nejvýraznější hrozbu pro boží, legendární smlouvou definovaný řád.

Poměr našeho zpravodaje k Vratislavovu království nemusel být vždy jen kritický. Výrazné shody mezi *Kronikou Čechů* a krátkou veršovanou skladbou známou jako *Versus post missam* připouštějí, že obě díla mohla vzniknout v jediné dílně. Jinými slovy, není vyloučeno, že Kosmas, snad (?) nedlouho po návratu do Prahy, složil pro Vratislava oslavný hymnus, jenž byl zpíván při procesí, kdy korunou ozdobený panovník kráčel k slavnostní tabuli. A jak se zdá, prvotní obdiv se rozplynul v nástupnických sporech a kolem roku 1120

již svatovítský děkan náležel k rozhodným Vratislavovým odpůrcům, takže dramaty neskrblícím příběhem zrodu i náhlého úpadku prvního českého království zaplnil jen několik málo kapitol, jejichž obsah namnoze diktoval Regino z Prümü. Souběžně umenšil lesk královského majestátu „velkolepými skutky“ obou Břetislavů, neboť právě ony dokládaly (před Vratislavem i po něm), že svorníkem „ústavního“ pořádku knížecích Čech byla, je a bude stadická dohoda mezi svobodnými Čechy a Přemyslem Oráčem.

Kosmovi čtenáři

Přísně vzato, *Kronika Čechů* neměla zprvu mnoho čtenářů. Z anonymního příšeří jen váhavě vystupují Kosmovi přátelé, mělnický probošt Šebíř, kanovník a možná i děkan svatovítské kapituly Gervasius, břevnovský opat Kliment a tamní benediktin (později snad opat na Hradisku u Olomouce?) Bohumil. Teprve odtud, z uzavřeného světa klášterů a kapitul, pronikaly Kosmovy myšlenky mezi velmože, kteří sice nedokázali ocenit vybroušené rétorické figury a jemné intelektuální narážky, nicméně velmi pozorně naslouchali příběhům, jež dokládaly, že čeští předáci (*primates terre*) mají starobylé, charismatickou smlouvou zpečetěné právo volby nového knížete i přímý podíl na správě země.

Svatovítský děkan se obracel k urozcům na mnoha místech svého díla a zjevně si byl vědom, že do veřejného prostoru vstupují nejen starší země (*comites*), nýbrž i bojovníci druhého řádu (*Boemi secundi ordinis*). K porážce českého sboru v Míšni roku 1087 proto mohl doplnit, že po odchodu zbrojnošů zemřeli v jakési potyčce „pouze samí urození“ (*soli tantum nobiles*), Aleš, jeho zeť Ratibor, Braniš s bratrem Slávou, a že velmož Předa přišel o nohu (II, 39). Ještě dříve zde cestou od císařského dvora zahynuli „první mezi předními“ (*primi inter primates*) Tasovi synové Načerat a Vznata, zatímco předáci Stan a jeho bratr Radim, Hrdoň, syn Zankův, a Hynšův syn Dobrohost vykřváceli roku 1082 v bitvě u Mailberku (II, 35). K vlivným urozcům patřil za časů krále Vratislava také Beneda, jenž upadl v nemilost, musel prchnout do Polska, kde vstoupil do služeb kněžny (a Vratislavovy dcery) Judity, později byl vylákan na hrad Hvozdec v Míšni, kde navzdory zárukám přišel o život (II, 40).

Statečný Beneda se pyšnil svým mečem (snad rodinnou památkou?) se zlatým jílcem, jímž podle „vlastních“ slov dokázal jediným úderem přetnout přílbu s mlýnským kamenem (II, 40), a přestože byl pouhým vyhnancem, Kosmovo vyprávění prozrazuje, že si i ve svízelné osobní situaci uchoval noblesu, což by asi bylo nad síly pouhého povýšence. Zdá se proto, že se počítal spíše mezi předáky než dvořany, o nichž se svatovítský děkan rozepsal na okraji intronizace (*intronizatus est ab universis comitibus et satrapis*) knížete Břetislava II. 14. září roku 1092 (II, 50).

Čím se však lišil urozený předák od dvořana nebo hradského správce, či spíše lišil se vůbec? Přes propast osmi staletí nelze dojít jinam než na práh pochybností a dohadů. Občas se ale podaří nahlédnout do společnosti urozených a přemýšlet nad sebevědomím velmože (*comes*) Mstiše, syna Borova, jenž byl za Spytihněva II. správcem Bíliny a v podhradí vlastnil dvorec, kde si nechal vystavět kostel. Ihned po nástupu Vratislava II. v roce 1061 svůj úřad ztratil, k čemuž měl uvést, že kníže je pánem (*dux est et dominus*) a může si se svým hradem učinit, co se mu zlíbí. Že však nemá právo (*dux potestatem non habet*) na výbavu jeho kostela (II, 19). Dnes již legendární odpověď nepřipouští pochybnosti. V nemilost Vratislava upadnuvší předák vlastnil majetek, jehož se kníže nemohl dotknout, a vůbec nic nenaznačuje, že by tyto statky byly Mstišem (nebo některým z jeho předků) zcizeny. Soukromá držba tak nutně patřila k všednímu obrazu knížecích Čech a rozhodně by nemělo mást, že nám chybí četnější zprávy.

Soukromé državy nemusely být příliš rozsáhlé a možná jen stvrzovaly sociální status majitele. Rozhodující význam byl asi přikládán prestižním hradským centrům v Bílině, Litoměřicích a Žatci. Bílinský správce (*comes*) Prkoš velel za války v roce 1041 hotovosti z Moravy a uherským posilám (II, 11). Povodí řeky Bíliny si oblíbil rovněž důvěrník knížete Spytihněva II. Mstiš, snad od roku 1062 zde hospodařil Všeborův syn Kojata (II, 19), který po několika letech (II, 23) povýšil na správce knížecího dvora (*comes palatinus*). Bohatě zázemí kolem Litoměřic a Žatce zase ovládal mocný rod Vršovců (III, 42).

Společenský vzestup zaručoval také osobní vztah ke knížeti. Právě na ten doplatil první Vratislavův rádce (*villicus*) Zderad (II, 43–44), kníže Bořivoj II. (1100–1107) naslouchal Hrabišovi a Protivenovi (III, 16), pod selským kolem narozený Vacek se stal nepostradatelným pro knížete Svatopluka (1107–1109), vlivného postavení se u knížecího dvora domohli Budivoj, syn Chřenův (III, 19), a Dětríšek, syn Buzův, který si (stejně jako mlynář Vacek) získal přízeň a důvěru knížete Vladislava I. (III, 27).

Vackův příběh Kosmu očividně zaujal a nelitoval námahy, aby se na několika místech opakovaně nerozepsal o jeho nízkém původu i charakteru. Byla to mrzká intrika „sluhy sluhů“, která přiměla římského krále Jindřicha V. k internaci knížete Bořivoje II. (I, 35). Vzpouza roku 1105 vybědla našeho kronikáře ke glose, že Vacek pocházel z Moravy a že byl blízkým rádcem olomouckého knížete Svatopluka (III, 17). O dvě léta později se Vacek stal prvním mužem knížecího dvora, ovšem roku 1108 selhal jako zemský správce, když nedokázal zabránit vpádu Poláků do východních Čech (III, 22). Vlastní neschopnost však svedl na velmože Mutinu a bez sebemenší újmy přečkal i zbytek Svatoplukovy vlády. Po jeho smrti v roce 1109 se postavil

za Otu II. Olomouckého a nechal jej s vědomím římského krále Jindřicha V. provolat českým knížetem (III, 27). Otova designace ale ztroskotala na velkém pobouření lidu (*inter tantos populi motus*), jehož hlas vyslyšeli pražský biskup Heřman s vyšehradským správcem Fabiánem (III, 28–29). V následném zmatku se prosadil Vladislav I., nicméně Vacek prokázal nevšední obratnost, neboť po čase se vlichotil do přízně nového knížete, ba dokonce stal se správcem knížecího dvora (III, 37: *comes palatinus*).

Vackovy osudy se zajímavě proplétají s historií rodu Vršovců. Kníže Svatopluk pověřil Vacka a Vršovce Mutinu, aby za jeho nepřítomnosti v roce 1108 chránili hranice a zemské pořádky (III, 22). Na konci léta však Bořivoj II. s pomocí Poláků obsadil jakousi pevnost, chystal se k tažení do Čech a tehdy si měl Vacek všimnout, že Mutina nehájí palisády svěřených hradů se vši rozhodností. Obratem zpravil knížete a rozlícený Svatopluk slíbil krutou odvetu. Nejprve svolal všechny velmože (*omnes proceres*) na Vraclav, kde veřejně obvinil Vršovce z nejstrašnějších zločinů. Připsal jim vraždy knížat Jaromíra i Břetislava II., zradu na Bořivojovi II. a konečně na sobě samém, když nařkl Mutinu z tajné schůzky v polské Svidnici. Následovala (rituální) poprava Mutiny, zajetí jeho synů a přátel (nebo snad příbuzných?) Vnislava a Domaši, jiný z přátel Neuša byl zbaven zraku a mužství a téhož dne se předáci (*proceres*) Vacula, Heřman a Krása vypořádali na Libici s rodinou Mutinova bratrance (?) Božeje (III, 23).

Vraclavský soud mohl jen učinit tečku za křivdou, která se stala někdy na sklonku 10. století. Právě tam Kosmas umístil přímo čítankového padoucha Kochana, jenž na Velízi zajal a neslýchaným způsobem ponížil knížete Jaromíra. Později se dokonce zapletl do Jaromírovy vraždy (I, 34), za což měli být jeho potomci stiženi klatbou biskupa Vojtěcha a trojnásobnou pohromou (I, 42). Za jednu z nich Kosmas zjevně pokládal události roku 1108 a další vraždy byly objeveny v kronice Dětmara z Merseburku s datací k roku 1003 a 1014. Podstatné je ovšem něco jiného. Ani krutost a nepřítelství osudu nedokázaly Vršovce vytěsnit z politického dění a kolem roku 1100 již opět patřili k vlivným osobnostem knížecího dvora. Božejův syn Mutina a Čáčův potomek Božeje sice strávili nějaký čas ve vyhnanství (III, 4), nicméně po vraždě Břetislava II. (sami se ocitli mezi podezřelými) je Bořivoj II. omilostnil, a protože si to „žádala doba“, vrátil Božejovi Žatec a Mutinovi Litoměřice (III, 14).

Nevšedně dlouhá historie Vršovců a hlavně jejich společenská role před rokem 1000 nutně vede k otázce, jak onu moc získali, zda v knížecích službách nebo zda šlo o starou šlechtu. První možnost nevylučuje druhou, a proto nelze vyslovit jednoznačný závěr, byť letmý pohled do světa urozených naznačuje, že nejspíše od konce 11. století Vršovci čelili tlaku jiných

předáků. Dva „pleticháři“ Hrabíš a Protiven, jejichž rad si cenil Bořivoj II., se snažili očernit Mutinu a Božeje (III, 16), krvavé mstě roku 1108 předcházela žaloba povýšence Vacka a z pádu Mutinova a Božejeva klanu nejvíce získali Blah a Heřman. Přesto se nezdá, že by společenství starších země, urozenců a předáků nemělo jakési hranice. Kolik jich tedy bylo nebo snad mohlo být?

Ve snaze zdůraznit tragický rozměr soudobých událostí, vložil Kosmas do úst správce Fabiána řeč, v níž zachytil nejen své znechucení, nýbrž i stav poměrů. Vyšehradský kastelán měl bédovat, že země česká není nijak veliká, a přece si ji rozdělili mnozí páni veskrze z panského rodu, a že už je těch panáčků (*dominelli*) dobrá dvacítká (III, 29). A koho tím myslel? Josef Žemlička hledal onu dvacítku mezi Přemyslovci, a protože se nedopočítal ani poloviny, vypomohl si příbuzenstvím v ženské linii, k němuž není možno dodat nic bližšího. Zastavme se však u „veskrze panského původu“ (*herili de stirpe sati*), což by (asi?) Kosmas nenapsal, kdyby se obracel výlučně k vládnoucí dynastii. Fabiánův (rozumějme Kosmův) slovník se nebrání ironické poloze, takže za „dvaceti panáčky“ by se docela dobře mohli skrývat knížecí rádcové, předáci a starší země, kteří samozřejmě mohli být spřízněni s Přemyslovci. Konečně Barbara Krzemieńska dospěla k závěru, že na konci 11. věku se Vršovcům (jen v Čechách) rovnalo dvanáct rodů, snad i více, což by s Moravou skutečně naplnilo ony dvě Fabiánovy desítky.

Dvacet pánů české země mohlo být také pouhou literární figurou, učenu konstruční a klamem zároveň. Jedinou (byť chatrnou) jistotou v moři dohadů proto zůstává Kosmovo dílo, které nám vypráví o světě družiníků, povýšenců, urozených, rádců, předáků a starších země. Jedni se proslavili bezvýhradnou věrností a ve stopách Jaromírova služebníka Hovory zajistili sobě i svým potomkům dědičná privilegia, jiní vsadili na obratné lichotky a podobně jako „mlynář“ Vacek pronikli až na vrchol politické scény. A pak zde byli správcové významných provincií včetně bohatého kastelána bílinského hradu Mstiše, statečný Beneda a samozřejmě krutou sudbou stíhaný rod Vršovců. Ale všichni bez výjimky, počínaje Markvartovým synem Pavlíkem, jenž vychovával budoucího knížete Vladislava I., přes rádce (a pleticháře) Blaha, Protivena a Heřmana, kteří si na troskách vršovské slávy zbudovali vlastní dominia, až po Zderada, nešťastného důvěrníka krále Vratislava, patřili k jednomu společenství.

Vraťme se ještě k starším země a připomeňme si zde, že pouze jejich hlas mohl stvrdit obnovení charismatické smlouvy mezi Čechy a nastupujícím knížetem, přičemž volební právo plnilo ještě jinou významnou funkci. Symbolicky oddělovalo starou šlechtu od zbohatlíků a povýšenců a z introvizního rituálu vylučovalo sluhy, dvořany nebo družiníky druhého řádu. Pestrý soubor různých zpráv a relací sice dokládá, že se předáci a „starší

země“ občas měnili v bezmocné svědky knížecí zvůle, nicméně právě tak nechybí příklady, kdy platil opak. Staré řády platily a česká knížata je prostě musela respektovat. Tak jako Vladislav II., který v prvních týdnech roku 1158 vyzval k účasti na italské jízdě, aby se vzápětí z úst starších doslechl, že se to nestalo správně, neboť se k něčemu takovému rozhodl bez jejich rady (*quidam nobiles de senioribus Boemie audientes, non bene hoc esse factum dicunt, quod sine eorum consilio tale quid actum est*).

... a pokračovatelé

Svatovítský děkan vyšel vstříc vkusu a náladám domácího publika a výrazně ovlivnil jeho historické vědomí, které začalo citovat a kultivovat „vzpomínku“ na sakrální úmluvu mezi Čechy a potomky Přemysla Oráče. Právě takto byla *Kronika* čtena a doplňována. Že se Kosmas těšil soustavné pozornosti, dokládá patnáct dnes známých opisů jeho díla. A nikoliv jen opisů. *Kroniku* vylepšil již jeden z prvních pokračovatelů, jinak blíže neznámý straník knížete Soběslava I. (1125–1140), jenž projevoval zvláštní zájem o Vyšehrad. Tajemný glosátor soudobého dění, jehož zrak často bloudil noční oblohou, se k roku 1130 zmínil o vítání knížete Soběslava na Vyšehradě a mimo jiné uvedl, že se v paláci shromáždili pražští kanovníci s dovětkem, i my jsme tam byli (*atque nos ibidem fuimus*). František Palacký pokládal toto osobní vyznání za důkaz, že pisatel rozlišoval kanovníky pražské a vyšehradské a že za svou pokládal kapitulu na Vyšehradě. Adolf Bachmann však upozornil, že se autor mohl prohlásit za přímého svědka a že by bylo přirozené, kdyby v Kronice Čechů pokračoval jeden ze svatovítských kanovníků. Palackého závěry naopak obhajoval Václav Novotný, a přestože rozhodné slovo nepadlo, je první Kosmův pokračovatel spojován spíše s Vyšehradem.

Ať již náš letopisec náležel k vyšehradské nebo pražské kapitule a možná se počítal ke sboru kaplanů knížete Soběslava I., zdá se, že první přípisky sestavil již krátce po Kosmově smrti a jednoduše, totiž přímým odkazem na řečeného knížete Soběslava I. (*Sobeslaus dictus*), se přihlásil k posledním řádkům *Kroniky Čechů*. K roku 1131 se náš zpravodaj zmínil o hvězdách, které byly vidět před jedenácti léty, a litoval, že o nich nemohl podat žádnou zprávu, čímž naznačil, že dočasně odložil letopisecké pero a k práci se vrátil až kolem roku 1141. Symbolickou tečku učinil o deset let později jiný pisář, když k rukopisu připojil zprávu o vypálení svatojiřského kláštera na Pražském hradě za bojů mezi přemyslovskými knížaty v roce 1142 a o zázraku s ostatky blahoslavené Ludmily.

Vyšehradský letopisec se odmlčel uprostřed nástupnických pŕetek v roce 1142, a právě tady zahájil své líčení Vincencius, který sám sebe nazval kanovníkem svatovítské kapituly a notářem. Samotné dílo se však s Kosmovým

odkazem mívá, a to proto, že se autor v předmluvě svěčil, že hodlá vylíčit paměťihodné činy (*opera gloriosa*) královské rodiny. Proslulé skutky (*gesta regalia*) Vladislava II. a pak také obou jeho biskupů, olomouckého Zdíka a pražského Daniela, skutečně naplňují valnou část kapitol, nicméně Vincencius se nebránil osobně podbarveným glosám, což jeho spis posunulo směrem k memoárové literatuře. Podle vlastních slov komentoval ze svého okolí to, co věděl nebo viděl (*Quod scimus loquimur, et quod uidimus scriptis mandamus*). Ne vždy byl přesný: Mezi léty 1154–1164 měly jeho příběhy jedno- až dvouleté zpoždění a není jisté, zda dílčí zápisky vkládal do konečné redakce, neboť písař, který zpracoval jeho dílo do (dnes) strahovského rukopisu, učinil na čtyřech místech poznámku, že něco chybí nebo se má dohledat (*deest, require*), a nečekaně, v podstatě uprostřed věty, končí celý svod.

Historický obzor svatovítského skriptoria nekončil u Vincencia, neboť souběžně tu byly vedeny jakési letopisecké zápisy. Jejich původní podobu neznáme, ovšem na konci 13. století vznikla v kapitule kompilace „Druhého pokračování Kosmovo“. Nejstarší rozpoznatelné pasáže se bezmála shodují s Vincenciovou kronikou, k níž kanovník připojil údaje z nějaké jiné předlohy, včetně krátkých poznámek k bojům mezi Čechy a Moravany v letech 1183 a 1184. Jiná vrstva záznamů byla vedena pro potřeby královského dvora, vedle níž kanovníci zachytili povstání české šlechty proti králi Václavovi I. Zevrubně pozornosti se dostalo svatbě Přemyslovy neteře s uherským králem, kterou byl v roce 1264 zahlušen spor mezi českým a uherským králem, ve zdech kapituly byl sepsán rovněž nekrolog děkana Víta. Svatovítská dílna dále zachytila tragický konec Přemysla Otakara II. a zvláště poutavě, ve dvojí, vzájemně se doplňující redakci, vylíčila řádění braniborských správců.

Kosmova kronika vstoupila také do života klášterních komunit a na Sázavě zanechala tak silný dojem, že jeden ze zdejších benediktinů v krátkém čase (patrně mezi léty 1173–1178) opsal, stylisticky lehce pozměnil a do textu průběžně zapracoval příběh sázavského opatství od jeho založení, které datoval za smrt knížete Jaromíra v roce 1038, až do roku 1125. Odtud plynule přešel k událostem za vlády knížete Soběslava I., přičemž ještě před Kosmovy vzpomínky na studia v Lutychu vložil poznámku o konci třetí knihy a začátku čtvrté, kterou dovedl k roku 1162.

Sázavský benediktin ctil koncept klášterní kroniky, nicméně zjevná slabost pro obecné politické souvislosti posouvala jeho záznamy směrem k „velkým“ ústavním dějinám. Ostatně není vyloučeno, že právě tvrdý (a pro českou veřejnost nespravedlivý) zásah císaře Fridricha Barbarossy, jenž roku 1173 donutil krále Vladislava k abdikaci a bez řádné domácí volby předal moc v Čechách Soběslavovi II., přiměl našeho vypravěče, aby v dramatických

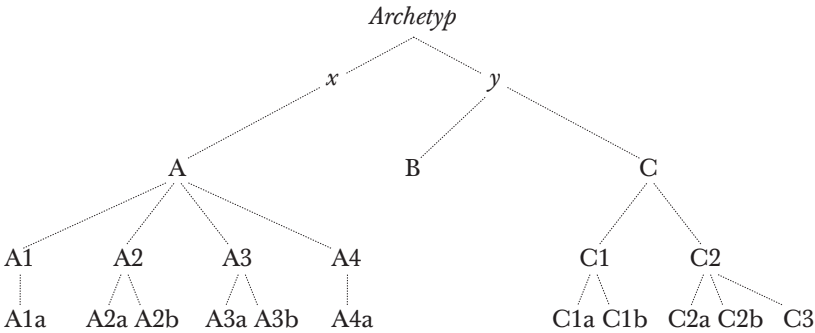
kulisách roku 1126, v předvečer bitvy u Chlumce, vložil české pozice. Ve smyšleném dialogu římského krále a českého knížete nejprve zaznělo, že české knížectví stálo vždy pod mocí císaře a že bez jeho vůle nesměl být nikdo zvolen, k čemuž český kníže poznamenal, že právo volby patří českým předákům a že císaři zůstal vyhrazen následný souhlas. Pisatel tak ústy knížete Soběslava I. odmítl jařmo nového břemene (*novae legis iugo*), a protože bitva, která na sebe vzala podobu božího soudu, dala za pravdu knížeti, nemohl být v právu ani císař Fridrich I., když roku 1173 jmenoval nového vládce Čechů.

Kosmovy zápisky vedly rovněž ruku neznámého umělce, jenž na objednávku knížete Konráda pokryl stěny znojemské rotundy (hradní kaple) obrazovou galerií, která dokazovala, že potomci mytického Přemysla Oráče mají nezpochybnitelné právo na pražský stolec. Podle všeho se chopil štětců snad někdy mezi léty 1140–1142, kdy znojemský správce Konrád vedl širokou koalici přemyslovských knížat a jménem vzbouřenců vypověděl poslušnost vládnoucímu Vladislavovi II. Kosmou zvěčněné příběhy kolovaly nejen na knížecích dvorech, ale i mezi předáky, jejichž sluchu lahodil proslav knížete Jaromíra, v němž zaznělo (I, 42), že panující rod má velmože ctít jako otce a milovat jako bratry, že jim má naslouchat jako svým rádcům a svěřit jim hrady a lid do správy, neboť právě na nich země česká stála, stojí a na věky bude stát (*per hos enim Boemie regnum stat et stetit atque stabit in sempiternum*).

Kronika Čechů se těšila upřímné oblibě i za Lucemburků. K pilným čtenářům náležel zejména dvorní kronikář císaře Karla IV. Přibík Pulkava a svatovítským děkanem sepsaná historie Čechů nebyla zapomenuta ani v časech reformace. A tak přestože Kosmův koutek ve svatovítském skriptoriu osiřel 21. října roku 1125, jeho postřehy, glosy a komentáře již nikdy neopustily souřadnice českého historického myšlení. Ale sotva se tomu divit. Kosmas nabídl přehledný, nadčasovými hodnotami vyztužený a lehkým perem podaný výklad domácích pořádků, který se rovným dílem obracel k panovnickému dvoru i urozeným, a nadto dával Čechům jistotu, že jejich společenství (*gens Boemorum*) nespojuje toliko bájný původ, nýbrž i posvátná (charismatická) smlouva, kterou na úsvitu dějin a práva uzavřeli svobodní Čechové s mytickým Přemyslem Oráčem.

Rukopisné skupiny

Dělení dnes známých rukopisů do vzájemně spřízněných skupin vychází z výzkumu Bertholda Bretholze, jenž měl před rokem 1923 k dispozici 15 různě rozsáhlých variant Kosmova díla. Později byly nalezeny ještě menší zlomky a fragmenty. Nejrozsáhlejší soubor šesti opisů pochází z konce 12. a počátku 13. století a právě tehdy vzniklý budyšínský rukopis (A1) doplněný o verzi drážďanskou (A3a) se stal základem Bretholzovy edice.

Předpokládanou filiaci však zpochybnila Maria Wojciechowska, která Bretholzovi vytkla, že nevěnoval náležitou pozornost všem rukopisům a že některé z nich zkoumali pouze jeho spolupracovníci Wilhelm Weinberger a Fedor Schneider. Na základě vlastního studia pak dospěla k představě, že Bretholzem navrhované tři základní skupiny neodpovídají struktuře dochovaných opisů. Další komentáře již ale nepřesáhly rovinu povšečných úvah, a protože jeden rukopis (A3a) byl na konci války poničen, Bretholzovo řešení v podstatě nelze (?) nahradit plnohodnotným způsobem.

Rukopisná skupina A

A1: Budyšínský rukopis (Rosinianus). Vznikl na přelomu 12. a 13. století. Před druhou světovou válkou jej vlastnila Gersdorfská knihovna v Budyšině, v padesátých letech 20. století byl darován Československu a uložen v knihovně Národního muzea v Praze (sign. VIII F 69). Rukopis je poškozen a chybí mu některé listy. Na první straně je nalepen obrázek Čecha a Lecha z konce 14. století.

A1a: Brněnský (též třebíčský) rukopis. Vznikl mezi léty 1439–1468 v benediktinském klášteře v Třebíči, odkud se něj jak dostal do farní knihovny v Moravské Třebové, kde jej roku 1819 našel J. G. Meinert, dnes uložen

v Archivu města Brna (Mitrovského sbírka, sign. A 101). Vedle Kosmy obsahuje i jiná díla. Samotná kronika je poněkud zkrácena, oproti ostatním rukopisům však uvádí tzv. zakládací listinu třebíčského kláštera.

A2a: Lipský rukopis. Pochází z konce 12. nebo počátku 13. století a obsahuje vyobrazení děkana Kosmy. Roku 1839 byl zakoupen pro lipskou univerzitní knihovnu. Po druhé světové válce byl řadu let nezvěstný, dnes uložen pod sign. 1324.

A2b: Karlovský rukopis. V roce 1415 jej vlastnil klášter augustiniánů na Karlově v Praze, dnes uložen v Knihovně Metropolitní kapituly v Praze (Archiv Pražského hradu, sign. G 57). Obsahuje jen dvě první knihy.

A3a: Drážďanský rukopis. Vznikl na přelomu 12. a 13. století. Dnes uložen v Saské zemské knihovně v Drážďanech (sign. J 43). Kosmovu kroniku dělí do čtyř knih s cennými interpolacemi Mnicha sázavského. Rukopis byl značně poškozen za druhé světové války, v dochovaném torzu je text kroniky prakticky nečitelný.

A3b: Vídeňský rukopis. Vznikl ve 13. století a dnes je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni (sign. 508). Souvisí úzce s rukopisem Drážďanským (A3a).

A4: Štrasburský rukopis. Vznikl na přelomu 12. a 13. století. Byl uložen v Městské knihovně ve Štrasburku (sign. 88), kde však v roce 1870 shořel. Sahal pouze k roku 1086 (první kniha a část druhé knihy) a zahrnoval i tzv. zakládací listinu vyšehradské kapituly.

A4a: Mnichovský rukopis. Pochází z 15. století. Dnes je uložen v Bavorské státní knihovně v Mnichově (sign. 11029). Obsahuje text první knihy s více přípisy než rukopis štrasburský. Je v něm rovněž dodatek o založení kapituly vyšehradské.

Rukopisná skupina B

B: Stockholmský rukopis. Vznikl na počátku 13. století. Pro svou velikost (480 × 880 mm, ve dvou sloupcích vždy 106 řádků na jedné straně) je nazýván „Gigas librorum“. Byl sepsán pro podlažický klášter, odkud přešel do kláštera sedleckého, později břevnovského a broumovského. V roce 1648 byl odvezen z Prahy do Stockholmu a uložen v Královské knihovně (sign. Cod. Holm. A 148). Vedle Kosmovy kroniky obsahuje i jiná díla. Opis Kosmovy kroniky podle téhož rukopisu ze 16. století je uložen v Národní knihovně ve Vídni (sign. 7391).

Rukopisná skupina C

C1a: Rukopis pražské kapituly. Byl sepsán před rokem 1343 pro biskupa Jana IV. z Dražic, dnes uložen v Knihovně Metropolitní kapituly v Praze

(Archiv Pražského hradu, sign. G 5). Kosmova kronika je tu doplněna o nepřilíš cenné přípisý zřejmě z nějaké nám dnes neznámé kroniky.

C1b: Fürstenberský rukopis. Pochází z 15. století. Zprvu byl uložen ve fürstenberské knihovně v Donaueschingenu, odkud přešel do Württemberské zemské knihovny ve Stuttgartu (sign. Don. 697). Obsahuje i všechny Kosmovy pokračovatele a první knihu *Zbraslavské kroniky*. V textu Kosmovy kroniky je zmínka o založení kláštera ve Vilémově.

C2a: Roudnický rukopis. Pochází z 15. století. Byl uložen v lobkovické knihovně v Roudnici, nyní je v Lobkovické knihovně v Nelahozevsi (sign. VI. F. b3). Nalezl jej František Palacký v roce 1826. Vedle Kosmovy kroniky zahrnuje také letopis Kanovníka vyšehradského.

C2b: Muzejní rukopis. Vznikl v 15. století. Roku 1840 byl nalezen na děkanství v Českých Budějovicích. Nyní je uložen v knihovně Národního muzea v Praze (sign. VIII. D 20). Stejně jako roudnický rukopis obsahuje prolog ke čtvrté knize a letopis Kanovníka vyšehradského s jinými texty.

C3: Břevnovský rukopis. Pochází z konce 16. století a je uložen v Národní knihovně v Praze pod sign. benediktini Břevnov (deponát), Ms. 293).

Ediční poznámka

Kronika Čechů byla zpřístupněna tiskem již v roce 1602, kdy její text nechal vysázet Marquard Freher (obdobně 1607, 1621). Dobové ediční představy naplnil rovněž Johann Burkhard Mencken, který Kosmovi věnoval jeden svazek ve *Scriptores rerum Germanicarum* (1728). O něco později (1783) jej napodobili František Martin Pelcl s Josefem Dobrovským v rámci projektu *Scriptores rerum Bohemicarum*, nicméně za vzor platilo vydání, jež připravil Rudolf Köpke v rámci *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores IX* (1851). Jím se řídil Jean-Paul Migne a jeho *Patrologiae cursus completus, Series latina* 166 (1854) a do jisté míry rovněž Josef Emler, který zodpovídal za *Fontes rerum Bohemicarum II.* (1874). K dosud nejlepší, byť asi ne bezchybné textové rekonstrukci dospěl Bertold Bretholz (ve spolupráci s Wilhelmem Weinbergerem) během příprav nové edice Kosmova díla pro *Monumenta Germaniae Historica* (1923).

Zatímco první překlady Kosmova díla do němčiny (Georg Grandaur) a češtiny (Václav Vladivoj Tomek) byly odkázány na Köpkeho (respektive Emlerovu) edici, vědecky významná polská (Maria Wojciechowska), dále pak ruská (G. E. Sančuk) a anglická verze (Lisa Wolvertonová) i stále platný převod Karla Hrdiny (s doplňky Marie Bláhové) pracují s Bretholzovým vydáním z roku 1923. Pro potřeby tohoto vydání v edici *Memoria medii aevi* překlad po odborné stránce přehlédl a lehce zpřesnil Martin Wihoda. S ohledem na současného čtenáře se redakce rozhodla text do jisté míry modernizovat rovněž po jazykové a gramatické stránce. Tyto úpravy provedla Magdalena Moravová. Zatímco metrické pasáže zůstaly zachovány v původní formě, prozaický text jsme se pokusili více přiblížit současné podobě češtiny, přitom jsme však pokud možno chtěli zároveň zachovat ducha původního Hrdinova překladu. Je na laskavém čtenáři aby posoudil, nakolik jsme v tomto úsilí byli úspěšní.

Počíná se úvod k proboštu Šebířovi¹

Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického,² nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností, Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan,³ po běhu tohoto života přeje odměny v království nebeském. S jakou oddaností své myslí a láskou se podřizují Vašemu otcovství, ani nedovedu – Bůh mi svědkem – vyslovit. Vždyť veliká láska není ta, kterou pochopí lidský rozum. Pravá láska totiž nemůže mít nic vlastního, nic tajného nebo skrytého, čeho by nezjevila tomu, koho upřímným citem miluje. Kdyby té lásky u mne nebylo, nijak bych se neosmělil muži tak váženému věnovat tyto stařecké bláhovosti. Hledal jsem totiž usilovně, co bych vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak směšné jako mé dílko. S chutí-li se zasmějeme, když uzzíme, že si někdo urazil o kámen nohu svou, kolik uzříte v tomto díle mých úrazů, kolik prohřešků proti slovesnému umění! Chcete-li se zasmát nad každým z nich, můžete až přes míru užít této člověku vrozené vlastnosti. Budte zdrav! Ale ať se Vám samotnému tyto stařecké hříčky líbí či nelíbí, prosím, aby je třetí oko nespatriilo.⁴

Předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi

Gervasiovi arciknězi,⁵ napojenému plně všelikým vzděláním v svobodných uměních a pomazanému moudrostí všestranného vědění, Kosmas, nehodný nazývat se tak, jak nazývá, sluha sloužících Bohu a svatému Václavu,⁶ s darem povinné modlitby a se znamením vzájemné lásky. Až dostaneš tento lístek, věz, že jsem Ti poslal kroniku Čechů.⁷ Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě a jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dát ji přezkoušet Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybroušena, anebo spíše, oč ještě více prosím, znova od Tebe lepší latinou vypracována.⁸ Neboť o této své práci uznávám, že stojí jenom za to, aby sis ji buď Ty, jemuž Bůh udělil moudrost, anebo jiní dovednější, jako to učinil Vergilius s vyvrácením Tróje a Statius s příběhy Aiakovce,⁹ podobně vzali za látku, na níž by též ukázali potomkům své umění i zvelebili památku svého jména na věky.

A tak jsem počal své vypravování od prvních obyvatelů země české a jen něco málo, co jsem poznal z bájného podání starců,¹⁰ vykládám, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž aby pověsti neupadly vůbec v zapomenutí, podle toho, jak umím a vím, lásce všech dobrých lidí. Neboť dobrým a zkušeným vždy se toužím líbit, ale lidem nevědomým a mrzutým nebojím se nelíbit. Víím totiž, že se vyskytne několik žárlivců a že se zalknou pošklebným smíchem, až uvidí složení této práce. Takoví lidé umějí toliko jiným ubírat, ale sami ze sebe nic dobrého neumějí přidat. O takových praví prorok: „Moudří jsou, aby činili zlé, ale dobře činit neumějí.“¹¹ Ti totiž jen na to rysíma očima hledí¹² a do svého srdce jako do diamantu pro paměť vstíjí to, co bylo řečeno nevhodné, nebo kde má mysl podřímujíc pochybila. Jaký div?

...někdy si podřímne výtečný Homér.¹³

Mne ani jejich závistné utrahačství neděsí, ani ironické jejich pochlebování mně nelahodí. Kdo chce, ať čte, a kdo nechce, ať to odhodí. Ty však, drahý bratře, miluješ-li mne jako svého přítele a pohne-li Tebou má prosba, opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křídu a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškral, a co schází, přidal. Co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost. Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali také nepřátelé.

Tato první kniha obsahuje skutky Čechů,¹⁴ pokud jsem se mohl o nich dovědět pořadem až do času Břetislava I., syna knížete Oldřicha.¹⁵ Léta od narození Páně jsem počal počítat až od času Bořivoje, prvního knížete křesťanského,¹⁶ proto, že na počátku této knihy ani jsem si nechtěl něco vymýšlet, ani jsem nemohl najít kroniku, z které bych se mohl dovědět, kdy nebo za kterých časů se stalo, co nyní budeš číst v následujících kapitolách. Buď zdrav a podle Tvého pokynu buď se přichystám psát ostatek, nebo se zde zastavím a mez vytknu svému nejapnému podnikovi.

Živ buď a zdrav, mým přáním se nevzpírej, nýbrž je vyplň.

Tato kronika byla sepsána, když panoval Jindřich IV., císař římský,¹⁷ svatou církev Boží řídil papež Kalixt,¹⁸ za časů knížete Čechů Vladislava¹⁹ a za pražského biskupa Heřmana,²⁰ jak se podává z toho, co následuje, všem, kdož to chtějí vědět, kterého roku se co stalo nebo za kterých indikcí.²¹

Počíná se první kniha *Kroniky Čechů*,²² již složil Kosmas, děkan pražského kostela

Kapitola I.

Po vylití potopy a po změtení lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, lidské pokolení, skládající se tehdy asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost rozptýleno božskou mstou v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských.²³ A jak víme z dějepisného podání, každý z nich se toulal a prchal, a jsouce daleko široko rozptýleni, bloudili po rozličných krajinách světa, a ač jich den ode dne ubývalo na těle, přibývalo jich mnohonásobně z pokolení do pokolení. A tak se lidstvo na Boží, vše řídící pokyn rozšířilo po zemském okrsku tolik, že po mnoha stoletích konečně přišlo i do těchto končin Germánie.²⁴ Celá totiž ona země, ležící pod severní točnou až k řece Tanais²⁵ a na západ, ač se v ní jednotlivé krajiny nazývají vlastními jmény, přece se úhrnným názvem nazývá Germánie. O tom jsme se zmínili proto, abychom lépe mohli provést úkol, jež jsme si vytkli. Zatím však, než přijdeme k počátku vypravování dějin, pokusíme se stručně vylíčit polohu naší české země a odkud dostala jméno.

Kapitola II.

Podle učení geometrů se dělí zemský povrch na dvě polovice, z nichž jednu zaujímá pod svým jménem Asie, druhou Evropa s Afrikou.²⁶ V Evropě leží Germánie a v jejích končinách směrem k severní straně daleko široko se rozkládá kraj, kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo. Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny bez lidského obyvatele,²⁷ zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bez počtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena těkala cestou necestou, houfům dobytka sotva stačila země. Se stády soumarů sotva se mohlo měřit i množství kobytek,

co jich v létě po polích skáče. Vody tam byly čistounké a k lidskému užívání zdravé, rovněž i ryby chutné a výživné. Je to divná věc a lze z ní uvážit, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež se nazývá Labe, plynou až do Severního moře. A poněvadž tato země za těch časů ležela nedotčená rádlem a do té doby ještě do ní nevešel člověk, který by se jí dotkl, uznávám za vhodnější o její úrodnosti či neúrodnosti pomlčet, než říci něco nezaručeného. Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli, neznámo s kolika lidmi, hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystřím zrakem hory a doly, pláně a stráně a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky,²⁸ jež s sebou na ramenou přinesl.²⁹ Tehdy stařešina, jehož ostatní jako pána provázeli,³⁰ mezi jiným takto promluvil k své družině: „Druhové, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se³¹ a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. To je ona, to je ona země, kterou jsem vám, jak se pamatuji, častokrát sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnoucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávat, protože nikdo vám nebude škodit. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj je ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Ti hned, jako z božského vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, se jmenuješ Čech,³² kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Tehdy stařešina, dojat touto odpovědí svých druhů, jal se z radosti líbat zemi, maje radost, že se má nazývat jeho jménem, pak vstal, obě dlaně pozvedl k nebeským hvězdám³³ a takto počal mluvit: „Vítej mi, země zaslíbená, tisícerymi tužbami od nás vyhledávaná,³⁴ kdysi v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomstvo od pokolení do pokolení.“³⁵

Kapitola III.

Upadl by však v hrubou nelibost, kdo by se pokusil našim nynějším lidem, libujícím si v pravém opaku, podrobně líčit, jakých byli mravů, jak poctivých, jak byli prostí a kupodivu ušlechtilí tehdejší lidé, jak byli mezi sebou věrní a jeden k druhému milosrdný, jak byli též mírní, střídmí a zdrženliví. Proto se o tom nezmiňujeme a chceme jen něco málo, ale pravdivého povědět o tom, jaký byl onen první věk. Byl přešťastný, spokojený se skromnými výdaji a nenadýmající se hrdou pýchou. Darů Cereřiných a Bakchových³⁶ neznali, protože jich ani nebylo. K pozdním obědům požívali žaludů nebo zvěřiny.³⁷ Nezkalené prameny poskytovaly zdravého nápoje. Jako sluneční záře nebo voda, tak i luhy a háje, ano i manželství jim byla obecná. Neboť po způsobu dobytka každou noc nové sňatky uzavírali a s východem jitřenky přetrhávali svazek tří Grácií³⁸ a železná pouta lásky. Kde koho zastihla noc, tam si lehl do trávy a v stínu košatého stromu spal sladkým spánkem. Neznali užitku vlny nebo lnu ani oděvu, v zimě užívali za šat koží z divoké zvěře nebo ovcí. Také nikdo neznal slovo „mé“, nýbrž po mnišském způsobu vše, co měli, za „naše“ ústy, srdcem i skutkem prohlašovali. U chlévů nebylo závor ani nezavírali dveře před nuzným chodcem, poněvadž nebylo ani zlodějů, ani loupežníků, ani nuzných. Žádný zločin nebyl u nich těžší než krádež a loupež. Žádných zbraní neznali, měli toliko šípy, a ty jen na střelení zvěře.

Nač o tom více? Ach, žel! Prospěšné se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní. Bezpečné chudobě, kdysi příjemné, se vyhýbali jako zablácenému kolu a prchali před ní, poněvadž ve všech plála touha po jmění, prudší než ohně v Etně. Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchat neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce, ani knížete, kterému by si požaloval. K tomu, kdo byl považován v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy lepší nebo pro své bohatství za váženější, se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez újmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovím zarostlý, v lese u vsi Zbečna.³⁹ Byl to

muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý pozemskými statky a ve svých úsudcích rozvážný a důmyslný. K němu se sbíhali, jako včely k úlům, lidé nejen z vlastního jeho rodu, nýbrž i všichni z celé země všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.

Kapitola IV.

Z nich nejstarší se jmenovala Kazi. Ta si ve znalosti bylin a věšteb nic nezadala s Médeou z Kolchidy⁴⁰ ani v lékařském umění s Asklepiem,⁴¹ poněvadž často způsobila, že Sudičky ustaly od nedokončeného díla, a

přiměla kouzlem i osud, by její vůlí se řídil.

Proto i obyvatelé této země, když se něco zničí a vzdávají se naděje, že by to mohli znovu mít, mají o ní pořekadlo: „To nedovede ani Kazi napravit.“

Když byla k vládkyni vzata, jež z Cerery zrozena byla,

obyvatelé země na památku své paní velmi vysoko vztyčili mohyly, která až podnes je vidět nad břehem řeky Mže při cestě, kudy se chodí do končin kraje bechyňského přes horu, jež se jmenuje Oseka.⁴²

*Ctihodná byla i Tětka, co do věku byla však druhá,
žena to jemného citu, a bez muže svobodně žila.*⁴³

Ta vystavěla a svým jménem nazvala hrad Tetín, polohou velmi pevný, na vrcholu strmé skály u řeky Mže.⁴⁴ A navedla hloupý a nerozumný lid, aby se klaněl Oreádám, Dryádám a Amadryádám⁴⁵ a ctil je. Zavedla též celou pověrečnou nauku a učila modloslužebným řádům. A tak mnozí vesničané jsou dosud jako pohané: jeden cítí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům nebo kamenům, jiný vzdává oběti vrchům nebo pahorkům, jiný se modlí k hluchým a němým bůžkům, jež si sám udělal, a prosí je, aby ochraňovali jeho dům i jeho samého.

Třetí, věkem nejmladší, ale moudrostí nejstarší, se nazývala Libuše.⁴⁶ Ta vystavěla též hrad tehdy nejmocnější u lesa, jenž táhne se ke vsi Zbečnu, a podle svého jména jej nazvala Libušín.⁴⁷ Byla mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, rázná

v řeči, cudná tělem, ušlechtilá v mravech, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva, dávajíc rozkazy prozítelně, jako by byla mužem. Ale poněvadž nikdo není úplně blažen,⁴⁸ žena tak znamenitá i chvályhodná, ach nešťastného osudu lidského! byla prorokyně. A poněvadž lidu pravdivě předpovídala mnoho budoucích věcí, celý ten kmen⁴⁹ se po smrti jejího otce sešel k obecné radě a ustanovil ji sobě za soudce.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem,⁵⁰ nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů. Tupili se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vešli do dvora, s velikým hlukem předstoupili před svou paní a snažně žádali, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce uložena na vysoko nastlaných vyšívaných poduškách a opřena o loket jako při porodu. Vydala se stezkou spravedlnosti⁵¹ a na osobu lidí nijak nehleděla a celou jejich při rozsoudila po právu. Tehdy se ten, který spor na soudě nevyhrál, nadmíru rozhněval. Potřásl třikrát čtyřikrát hlavou,⁵² podle svého zvyku třikrát udeřil holí o zem, bradu si přitom slinou z plných úst poprskal a zvolal: „Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé myslí! Víme zajisté, že žena, ať stojí či na stolci sedí, málo má rozumu. Oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřít než to trpět. Nás jediné opustila příroda k hanbě všem národům a kmenům, že nemáme správce ani mužskou vládu a že na nás doléhají ženská práva.“

Paní tu pohanu snesla a bolest v srdci ženským studem zastřela. Usmála se a pravila: „Pravda je, co pravíš: žena jsem, jako žena žiji. Ale snad proto si myslíte, že málo mám rozumu, že vás nesoudím železnou metlou, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte.“

Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. Ale nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce ukrutnějšího, než je žena. Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a svým knížetem učinili jestřába. Ten byl mnohem ukrutnější, vymýšlel si viny a jal se zabíjet vinné i nevinné. A od té doby až podnes požívá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho si já vezmu za manžela.“

Mezitím povolala své sestry, jimiž zmítaly podobné vášně. Jejich čarodějnickým uměním rovněž jako svým vlastním šálila lid ve všem. Byla totiž Libuše sama, jak jsme se výše zmínili, prorokyní jako Kumská Sibylla, druhá sestra byla kouzelnicí jako Médeia z Kolchidy a třetí čarodějkou jako Kirké Aiaiská.⁵³ O čem se té noci uradily ony tři Eumenidy⁵⁴ anebo co tajného ujednaly, nebylo sice známo, avšak ráno se všem zjevilo nad slunce jasněji, když jejich sestra Libuše označila místo, kde se tajil jejich budoucí kníže i jeho jméno. Neb kdo by si byl pomyslel, že si knížete povolají od pluhu? Nebo kdo mohl vědět, kde oře muž, který se měl stát správcem lidu? O čem by však nevědělo věštecké nadšení? Anebo čeho by nedokázalo čarodějné umění? Sibylla dovedla předpovědět římskému lidu pořad osudu skoro až do soudného dne, ba, lze-li tomu věřit, věštila též o Kristu, neboť kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí Vergiliovy verše, složené podle věštby Sibylliny o příchodu Páně.⁵⁵ Médeia dovedla bylinami a čáry často z nebeské báně svézt Hyperiona a Berecynthii,⁵⁶ dovedla deště, blesky a hromy vylákat z oblaků, dovedla starce krále Ejaka⁵⁷ omladit. Čáry Kirčinými byli proměněni druhové Ulixovi v rozmanitá zvířata a král Picus v datla – ten se podnes jeho jménem po latinsky tak nazývá.⁵⁸ Jaký div? Jak znamenité věci provedli v Egyptě svým uměním čarodějníci! Ti svými kouzly učinili tolik divů, kolik prý jich z moci Boží způsobil služebník Boží Mojžíš. O tom však dosti.

Kapitola V.

Druhého dne, jak bylo nařízeno, bez prodlení svolají sněm a shromáždí lid. Když se všichni sejdou, tu žena, sedící na vysokém stolci, promluví k hrubým mužům: „Jak jsi politování

nadmíru hoden, ó lide, jenž neumíš svobodně žít,⁵⁹

svobodu, kterou žádný dobrý muž neztrácí leda s životem, tou vy ne bezděky zhrdáte a své šíje dobrovolně poddáváte nezvyklé porobě. Běda, pozdě budete toho marně litovat, jako litovaly žáby, když vodní had, ježž si učinily králem, počal je usmrcovat.⁶⁰ Nebo nevíte-li, jaká jsou knížecí práva,

zkusím jen několik slov vám povědět o této věci.

Předně snadno je knížete dosadit, ale nesnadno dosazeného sesadit. Neboť v této chvíli je ten muž pod vaší mocí, ať ho povýšíte za knížete či ne. Jakmile však bude povýšen, vy a vše, co máte, bude v jeho moci. Před jeho tváří se budou třást jak v zimnici vaše kolena a oněmělý jazyk přilne k suchému patru.⁶¹ K jeho hlasu jen tak že budete z velikého strachu odpovídat: „Ano pane, ano pane,“ až on pouhým svým pokynem bez vašeho mínění toho odsoudí, onoho dá zabít, jednoho rozkáže vsadit do vězení, jiného oběsit na šibenici. Vás samé a z vás, kterých se mu zachce, jedny učiní sluhy, jiné sedláky, jiné poplatníky, jiné výběřčími, jiné katy, jiné biřici, jiné kuchaři, pekaři nebo mleči. Ustanoví sobě i úředníky,⁶² setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožišníky a ševce. Vaše syny i dcery postaví do svých služeb, také z vašeho skotu, z koní a klisen neb z dobytka právě nejlepší si vezme podle své libosti. Všechno, co máte lepšího ve vsích, na polích, rolích, lukách a vinicích, pobere a obrátí v svůj prospěch.⁶³ Ale proč vás tak dlouho zdržuji? Nebo nač to mluvím, jako bych vás chtěla strašit? Trváte-li na svém předsevzetí a nemýlíte-li se ve svém přání, oznámím vám jméno knížete i místo, kde pobývá.“

K tomu sprostý lid zajásá zmateným křikem, všichni jedněmi ústy žádají, aby jim byl dán kníže. K nim ona: „Hleďte,“ praví, „hle, za oněmi horami,“ a ukázala prstem na hory, „je neveliká řeka Bílina a na jejím břehu je vidět vesnici, jež se nazývá Stadice.⁶⁴ V jejím obvodu je úhor, zděli i zšíři dvanácti kročejů, jenž kupodivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží k žádnému poli. Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly. Jeden vůl má vpředu dokola bílý pás a bílou hlavu, druhý je od čela po zádech bílý a zadní nohy má bílé. Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké sluší

knížeti, jedte vyřídít tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž se jmenuje Přemysl. Ten na vaše hrdla a hlavy vymyslí mnohá práva, neboť to jméno latinsky zní rozmýšlející nebo přemýšlející.⁶⁵ Jeho potomstvo bude v celé této zemi panovat na věky věků.“⁶⁶

Kapitola VI.

Zatím byli určeni poslové, aby tomu muži přednesli vzkaz své paní i lidu. Když paní viděla, že jaksi váhají, protože neznají cestu, pravila: „Co váháte? Jděte bez starosti, sledujte mého koně, on vás povede pravou cestou a dovede zase zpět, neboť tu cestu nejednou šlapal.“

Lichá šíří se pověst a zároveň mínění křivé,

že paní sama vždy za nočního ticha tu bájnou cestu na koni tam konávala a před kuropěním se vracívala, tomu

„ať Žid Apella věří“.⁶⁷

Co dále? Krácejí poslové moudře neučení, putují vědomě nevědomí⁶⁸ a drží se stop koně. Již přešli přes hory, již již se blížili ke vsi, kam měli dojít. Tu jim přiběhl jakýsi chlapec vstříc i otázali se ho: „Slyš, dobrý chlapče, jmenuje se tato ves Stadice? A jestliže ano, je v ní muž jménem Přemysl?“ „Ano,“ odpověděl, „je to ves, kterou hledáte, a hle, muž Přemysl nedaleko na poli popohání voly, aby dílo, jež koná, hodně brzo dokonal.“ Poslové k němu přistoupili a pravili:

„Blažený muži a kníže, jenž od bohů nám jsi byl zrozen.“

A jako mají sedláci ve zvyku, že jim nestačí jednou to říci, plnou hubou opakují:

*„Zdráv buď kníže, buď zdráv, tys oslavy nad jiné hoden,
vypřáhni od pluhu voly, změň roucho a na koně vsedni!“*

Přitom mu ukáží roucho i koně, který vtom zaržál.

„Paní naše Libuše i všecken lid vzkazuje, abys brzy přišel a přijal panství, jež je tobě i tvým potomkům souzeno. Vše, co máme, i my sami jsme v tvých rukou. Tebe za knížete, tebe za soudce, tebe za správce, tebe za ochránce, tebe jediného sobě volíme za pána.“ Při té řeči se ten muž moudrý, jako by předvídal budoucnost, zastavil. Otku, kterou držel v ruce, vetkl do země, pustil voly a zvolal: „Jděte tam, odkud jste přišli!“ Ti, ještě než to dořekl, z očí zmizeli a nikdy

více se neobjevili. Ale líska, kterou vetkl do země, vyrazila tři velké ratolesti,⁶⁹ a to, což je ještě podivnější, i s listím a ořechy. Když muži viděli, co se tu děje, velice užasli. On je vlídně jako hostitel pozval k snídani, vyňal z lýkové mošny plesnivý chléb a kus sýra, mošnu položil na trávnick místo stolu, na to režný ubrus a tak dále. Zatímco svačili a pili vodu ze džbánu, dvě ratolesti nebo odnože uschly a odpadly, třetí však velmi rostla do výše i šíře. To naplnilo hosty ještě větším podivem a bází. A on praví: „Co se divíte? Vězte, že se z našeho rodu mnoho pánů zrodí, ale jeden pokaždé bude panovat. Ale kdyby vaše paní nebyla s tou věcí tak spěchala, nýbrž na krátký čas vyčkala běhu osudu, že by nebyla pro mne tak brzy poslala, měla by vaše země tolik pánů, kolik by příroda vydala na svět knížecích synů.“

Kapitola VII.

Potom oděn v knížecí roucho a obut v královskou obuv oráč vsedne na bujného oře. Nezapomněl však na svůj stav a vzal s sebou své střevíce, zcela z lýčí ušité, aby je dal schovat pro budoucnost. A chovají se na Vyšehradě v knížecí komoře až podnes a na věčné časy.⁷⁰ Ubírali se nadcházkami a poslové ještě si netroufali s novým pánem důvěrněji mluvit, ale jako holubi, když k nim někdy nějaký cizí přiletí, z počátku se ho bojí, brzy však při letu samém mu přivyknou a jako za svého jej mají a milují, tak oni při jízdě hovořili a povídáním si cestu krátili, přitom vtipkovali a žertovali a na únavu zapomínali.

Tu se stalo, že se jeden, zvláště smělý a od řeči, zeptal: „Pane, pověz nám, proč sis u nás dal schovat tyto lýkové střevíce, jež nejsou k ničemu, než aby je člověk zahodil. Nemůžeme se tomu dosti vynadivit.“ On jim odpověděl: „Na to jsem je dal a dám schovat na věky, aby naši potomci věděli, odkud vzešli, a aby byli vždy živi v bází a nejistotě a aby lidi sobě od Boha svěřené nespravedlivě neutiskovali z pýchy, poněvadž všichni jsme si od přírody rovni. Nyní však ať se smím zase i já vás zeptat, zda je chvalitebnější z chudoby se povznést k hodnosti, či z hodnosti upadnout v chudobu? Odpovíte mi ovšem, že je lépe povznést se k slávě než upadnout v nouzi. Najdou se ale mnozí, kteří vzešli ze vznešeného rodu, potom však upadli v potupnou nouzi a v neštěstí. Ti hlásají jiným, jak byli jejich

předkové slavní a mocní, a nevědí, že tím sami sebe ještě více tupí a hanobí. Svou nedbalostí totiž sami pozbyli toho, čeho předkové nabyli svou přičinivostí. Neboť Štěstěna stále jako v kostky hraje svým kolem tak, že brzy ty povznese na vrchol, brzy ony uvrhne do propasti. Tím se stává, že se světská hodnost, jež bývá někdy k slávě, ztratí k hanbě. Ale chudoba, překonaná ctností, neskrývá se pod vlčí koží, nýbrž svého vítěze, jehož zprvu s sebou strhla do hlubin, povznáší k hvězdám.“

Kapitola VIII.

A když cestu dokonali a již již se blížili k hradu, paní obklopená svými dvořany jim pospíšila vstříc. Podali si ruce a vešli s velikou radostí do příbytku. Pak se posadili na pohovkách, občerstvili se darem Cereřiným a Bakchovým a ostatek noci věnovali Venuši a Hyménovi.⁷¹

Tento muž, jenž vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slout mužem, upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezkcrocený lid mocí zkontil a uvedl v poddanství, jež jej i dnes tíží, též vydal všechna práva, jimiž se tato země řídí a spravuje, sám s Libuší samou.

Kapitola IX.

V době těchto prvních počátků práv jednoho dne řečená paní, již se zmocnil věštecký duch, před svým mužem Přemyslem a v přítomnosti starších lidu takto věštila:

*„Spatřuji hrad, který pověsti nebes se dotkne,
ve hvozdě leží místo, je vzdáleno ode vsi této
na třicet honů a mez mu určují ultavské vlny.*

Toto místo na severní straně pevně chrání hlubokým údolím potok Brusnice, na jižním však boku široká a velmi skalnatá hora, která se od skal nazývá Petřín,⁷² převyšuje okolí. Hora toho místa se zkrucuje na způsob delfína, mořského vepře, směrem až k řečené řece. Až tam přijdete, naleznete člověka, jak uprostřed lesa otesává práh domu. A protože u nízkého prahu se i velcí pánové sklánějí, podle této příhody hrad, jež vystavíte, nazvete Prahou.⁷³ V tomto hradě někdy v budoucnosti vzejdou dvě zlaté olivy, jež svými vrcholy proniknou až do sedmého nebe a po všem světě budou zářit svými

divy a zázraky. Všechna pokolení české země a ostatní národy budou je uctívat oběťmi a dary a klanět se jim. Jedna z nich bude slout Větší sláva, druhá Voje útěcha.⁶⁴

Byla by mluvila více, kdyby pekelný všetecký duch neprchl z Božího tvora. Ihned se vydali v staletý hvozd a tam našli dané znamení. Na řečeném místě pak vystavěli hrad Prahu, vévodící celým Čechám.

V té době dívky této země dospívaly beze jha, jako Amazonky usilovaly o vojenské zbraně, volily si vůdkyně a vojensky sloužily stejným způsobem jako mladí mužové a po mužsku si hleděly lovu v lesích. Proto muži si je nebrali, nýbrž ony samy si braly muže, které a kdy chtěly, a jako skythský kmen Plavci neb Pečeněgové⁷⁵ se muž a žena v oděvu nijak nelišili. Z toho přibýlo ženám tolik smělosti, že si vystavěly na jedné skále, nedaleko od dříve řečeného hradu, polohou pevný hrad, jemuž od dívčího názvu bylo dáno jméno Děvín.⁷⁶ Když to viděli jinochové, zmocnila se jich veliká žárlivost. Shromáždili se v hojném počtu a sotva na doslech polnice odtud vystavěli na druhé skále mezi chrastím hrad, který nynější lidé nazývají Vysehrad, tehdy však od chraští dostal jméno Chrasten.⁷⁷ A poněvadž dívky uměly často chytřeji obelstít jinochy, často zase jinoši bývali statečnější než dívky, brzo trvala válka mezi nimi, brzo mír. A když nastalo příměří, dohodly se obě strany, že se sejdou k společnému jídlu a pití a že mezi sebou budou po tři dny konat slavné hry beze zbraní na ustanoveném místě. Co dále? Jinoši dají se do hodování s dívkami nejinak než jako draví vlci, kteří hledají zrádlo, aby vpadli do ovčína. První den strávili vesele při hostině a hojném pití.

*Nová vyrostla žízeň, když žízeň hasit chtěli,⁷⁸
jinoši se svou touhou jen stěží se do hodin nočních
zdrží.*

*Noc byla, zářil měsíc a jasný byl nebeský blankyt.⁷⁹
Vtom z nich zatroubil jeden, a tím jim znamení dával,
řka:*

*„Již jste si pohráli dost, již dosti jste jedli a pili,⁸⁰
vzhůru již, Venuše zlatá vás zvučnou polnicí budí.“*

A ihned unesl každý jednu dívku. A když nastalo ráno a mír byl uzavřen, odnesli si pokrmy i nápoje z jejich hradu a prázdné zdi

dali napospas Lemňanu Vulkánovi.⁸¹ A od té doby po smrti kněžny Libuše jsou naše ženy pod mocí mužů.⁸²

Ale protože arci všem

*nezbývá nežli jít tam, kam odešli Ancus i Numa,*⁸³

naplnil Přemysl už dny, když ustanovil práva a zákony. I byl tedy vzat k zeti Cereřinu,⁸⁴ jehož za živa ctil jako boha. Po něm nastoupil vládu Nezamysl. Když toho smrt uchvátila, dostal odznaky knížecí Mnata. Když sešel z tohoto světa, ujal se kormidla vlády Vojen. Po jeho dožití řídil knížectví Vnislav. Když Sudičky jeho život přetrhly, byl na výsost trůnu posazen Křesomysl. Když byl vyrván světu, zmocnil se knížecího křesla Neklan. Když od něho život odstoupil, Hostivít na trůn nastoupil.⁸⁵ O životě a stejně i o smrti těchto knížat se mlčí, jednak že se oddávali břichu a spaní, byli nevzdělaní a neučení, podobali se tudíž dobytku, takže zajisté proti přírodě tělo bylo jim k rozkoši, duše na obtíž,⁸⁶ jednak i proto, že nebyl toho času nikdo, kdo by perem zachoval paměti jejich skutky. Ale pomlčme o těch, o nichž se mlčí, a vraťme se tam, odkud jsme se trochu uchýlili.

Kapitola X.

Hostivít zplodil Bořivoje, jenž za časů císaře Arnulfa a moravského krále Svatopluka byl jako první z knížat pokřtěn od ctihodného moravského biskupa Metoděje.⁸⁷

Nepokládali jsme za zbytečné vložit sem do tohoto našeho díla stručné vylíčení toho, čeho jsme se z pověsti doslechli o bitvě, svedené dávno před tím za času knížete Neklana na poli zvaném Turško,⁸⁸ mezi Čechy a Lučany, jimž v dnešní době podle hradu Žatce říkáme Žatčané.⁸⁹ A nechceme pominout mlčením, proč se ten lid od starodávna nazývá Lučané. Ono území totiž se dělí na pět krajín podle jejich polohy. První krajina leží při potoce řečeném Hutná, druhá na obou stranách řeky Uzky, třetí se rozkládá v obvodu bystřiny Březnice, čtvrtá, jež se jmenuje i Lesní, leží v povodí řeky Mže a pátá, uprostřed, se nazývá Lúka a je překrásná na pohled i bohatá výnosem. Je velmi úrodná na osení a oplývá lukami, odkud i nabyla svého jména. A poněvadž byla tato krajina nejdříve, ještě dávno před

založením hradu Žatce, obydlena lidmi, právem se její obyvatelé nazývali po své krajině Lučané.

Vládl jim kníže Vlastislav, bojovný a statečný muž a v svých záměrech nadmíru lstivý. A mohl se dobře nazývat v bitvách šťastným, kdyby ho nebyl poslední osud zkrušil nešťastným koncem. Již dříve totiž vedl často proti Čechům boje, a protože ho v nich provázelo štěstí i přízeň bohů, vždy zvítězil. Vtrhl do jejich země a častokrát ji krutě poplenil vražděním, pálením a loupením. Ztenčil dokonce počet předáků lidu⁹⁰ svými posádkami do té míry, že když byli zavřeni v malém hrádku,⁹¹ nazývaném Levý Hradec,⁹² báli se, aby nepřátelé do hrádku nevtrhli. On vystavěl hrad,⁹³ který podle svého jména nazval Vlastislav, mezi dvěma vrchy, Medvězím a Připkem,⁹⁴ na pomezí dvou krajů,⁹⁵ bílinského a litoměřického, a vsadil do něho ničemníky, aby činili úklady lidu obou těch krajů proto, že stáli na straně Čechů. A jako při každé proměně zdar povznáší a nezdar ponízuje lidská srdce, z velkého zdaru, jehož vždy v bojích dosahoval, povýšilo se a povzneslo srdce knížete do té míry, že v jeho divoké mysli vzplanula touha obsadit celé Čechy. Ach, lidská mysl, neznalá budoucnosti, jak se často oklame svým dohadem! Často se stává, že před pádem se srdce povznáší, stejně jako před radostí často v hrudi poklesává.⁹⁶

Ihned se nadme domýšlivou pýchou, a protože chce zvědět, jakou vládne mocí, dá nosit meč po všech krajích celé své země a oznámit knížecí rozkaz, že každý, kdo výškou těla přesahuje míru meče, kdo nepůjde na vojnu tak rychle, jak bylo rozkázáno, má být bez milosti mečem pokutován. Když seznal, že se nad vyřčené slovo rychleji shromáždili na ustanoveném místě, postavil se uprostřed na náspu a obklopen dokola lidem, opřen o štít a mávaje v ruce mečem, jal se mluvit: „Bojovníci, ve vašich rukou leží již poslední vítězství, jindy jste nejednou zvítězili, nyní se připravujete k hotové věci. K čemu potřebujete zbraně? Zbraně noste jako znak vojenství. Spíše však vezměte s sebou sokoly, krahujce, volavky a všechno podobné ptactvo, které se hodí lépe pro zábavu a hru, abychom jim dali nažrat masa nepřátel, bude-li jim ovšem stačit. Beru si za svědka boha Marta a svou vládkyni Bellonu,⁹⁷ jež mi prokázala všeliká dobrodiní,

a přísahám na jílec svého meče, který držím v ruce, že dám matkám příkládat k prsům štěňata místo jejich nemluvnat. Zdvihněte prapore, nechte prodlévání, těm,

kdož hotovi jsou, vždy uškodil odklad.

Jděte již rychle a vítězství dobudte šťastně!⁹⁸ Zní ryk až k nebesům: muž schopný i neschopný, udatný i chabý, statný i nestatný hlučí: „Do zbraně, do zbraně!“, prašivá kobykla poskakuje jako bujný hřebec v bitvě.

Kapitola XI.

Mezitím si jakási žena, jedna z počtu hadaček,⁹⁹ k sobě zavolala pastorka, který měl již táhnout do boje, a pravila mu: „Ač není v povaze macech, aby dobře činily svým pastorkům, přece mám na paměti svazek s tvým otcem a

*výstrahu, chceš-li, ti dám,
jak mohl bys naživu zůstat.*

Věz, že čarodějnice neb příšery Čechů svými kouzly nabyly převahy nad našimi hadačkami, takže naši zahynou všichni do jednoho a vítězství se dostane Čechům.

Abys ty záhubě té však nakonec ujít mohl,

uřež protivníku, kterého při prvním utkání zabiješ, obě uši a schovej si je do své tobolky. Pak mezi nohama koně udělej vytaseným mečem čáru na zemi na způsob kříže. Neboť tím uvolníš ta neviditelná pouta, jimiž hněv bohů sváže vaše koně, takže budou ochabovat a padat, jako by byli dlouhou cestou unaveni. A hned vsedni na koně a dej se na útěk, a i když se za tebou ozve silný hřmot, nikdy se neohlížej zpět, nýbrž pospěš si ještě více, a tak ty jediný stěží unikneš. Neboť bohové, kteří vás provázivali do boje, obrátili se na pomoc vašim nepřátelům.“

Naproti tomu Čechové neměli dosti síly k odporu, když nepřátelé již tolikrát nad nimi slavili vítězství, a tak bylo

jedinou podlehlých spásou již v žádnou nedoufat spásu.¹⁰⁰

A jako vždy lidé nevěřící, a tedy k zlému náchylnější, když je opouštějí síly a dobré vlastnosti, obracejí se hned k horším stránkám a k nepravosti, nejinak i ten lid, oddaný liché modloslužbě

a více věřící lžím, zoufal si již nad svými silami a vojenskou zbraní. I obrátili se o radu k jedné babě věštkyni s naléhavou prosbou, aby jim pověděla, co třeba činit v takovém nebezpečí nebo jaký výsledek bude mít příští bitva. Ona, naplněna věšteckým duchem,¹⁰¹ nezdržovala je dlouho záhadnými hádankami. „Chcete-li,“ praví, „dosáhnout slávy vítězství, musíte napřed vyplnit rozkazy bohů. Obětujte tedy svým bohům osla, aby se jejich ochrana u vás octla. Tuto oběť káže učinit nejvyšší bůh Jupiter¹⁰² i Mars sám a jeho sestru Bellona, též Cereřin zet.“

I byl zatím vyhledán ubohý oslíček, zabit, a jak byl rozkaz, rozsekán na sto tisíc kousků a od veškerého vojska za okamžik sněden. Když se takto posílili oslím masem, věc zázraku podobná, mohl člověk spatřit šiky veselé a muže, kteří byli hotovi k smrti jako kanci. A jako po deštovém mraku bývá slunce jasnější a oku příjemnější, tak po veliké skleslosti bylo ono vojsko čilejší a k boji odvážnější.

Kapitola XII.

Zatím se jejich kníže Neklan, bázlivější než zajíc a na útěku rychlejší než Parth,¹⁰³ strachoval nastávající bitvy. Předstíral tedy nemoc a ukryl se na výše řečeném hradě. Co měly činit údy bez hlavy nebo válečníci v boji bez vůdce? V té době žil jistý muž, vynikající sličným tělem, který se jmenoval Tyr. Byl po knížeti druhý mocí, a když i tisíc nepřátel naň dotíralo v boji, nikoho se nebál, před nikým neustupoval. Toho povolal kníže tajně k sobě a nařídil mu, aby oblékl jeho zbroj, a rozkázal mu s vědomím jen několika dvořanů, aby vsedl na knížecího koně a jel místo něho před bojovníky na bojiště, jež bylo nevelmi, jen asi na dva hony vzdáleno od hradu. Přišli na pole obojím vojskem smluvené, ale Čechové dříve obsadili pahorek, který se tyčil uprostřed pole. Odtud mohli dříve vidět, jak nepřátelé přicházejí, a ten, jehož pokládali za knížete, Tyr, vystoupil na vyvýšené místo, odtud mohl promluvit k bojovníkům: „Kdyby bylo v moci vůdce dodat statečností vojákům slovy,¹⁰⁴ zdržel bych vás mnohonásobnými oklikami v řeči, ale protože nepřítel stojí před očima a jen málo času zbývá na povzbuzování,

dopřejte, abych vás směl, byť skromnými, podnítit slovy.

Všichni mají ve válce stejnou odhodlanost k boji, ale nestejný zá-
měr vítězství. Oni bojují za slávu nemnohých, my zápasíme za vlast,
za svobodu lidu i svou a za poslední spásu, oni, aby pobrali cizí
majetek, my, abychom ochránili své drahé dítky a milé manželky.
Posilněni proto buďte a chovejte se zmužile! Neboť své bohy, kte-
ří dosud byli proti vám popuzeni, usmířili jste obětmi, jakých si
na usmíření přáli. Proto se jich nic nestrachujte, protože ti, jejichž
duchu strach překáží v boji, ocitají se v největším nebezpečství.
Odvaha však je tolik co zeď, odvážným i bohové sami pomáhají.
Věřte mi, za oním táborem leží vaše spása a sláva. Ale i kdybyste
chtěli nepříteli ukázat záda, smrti přece nemůžete ujít. A kdyby to
byla jenom smrt! Půjde o horší věci nežli o smrt: oni znásilní vaše
manželky před vašima očima, v klínech jim nemluvňata mečem po-
bijí a ke kojení jim dají štěňata, poněvadž přemoženým zbývá jediná
ctnost, a to nic neodpírat vítězům.“

Mezitím lucký kníže, velký ukrutník v srdci, přišel z druhé strany
s velmi pyšným lidem, jemuž i dnes zlý duch vkládá do srdce pýchu.
Když spatřil, že se nepřátelé nehýbou z místa, kázal svým, aby tam
chvilenu postáli, a jako by měl lítost nad osudem nepřátel, těmito
slovy podněcoval myslí svých vojáků: „Ubohé duše bázlivců, nadar-
mo se chytají kopců ti, jimž scházejí síly a válečné umění. Neprospěje
kopec, je-li mužnost mdlá. Vidíte: neodvažují se utkat s vámi na rovi-
ně, ba, nemýlím-li se, již se chytají k útěku. Vy se však na ně vrhněte
náhlým útokem, dříve než prchnou, a tak jako obvykle je i teď pod
svýma nohama rozdrťte jako bídnu slámu. Šetřete svá statná kopí,
abyste je neposkvřili krví zbabělců, a raději pusťte ptactvo, jež s se-
bou nesete, abyste těmi sokoly postrašili šiky bojácné jako holuby.“
Jakmile se to stalo, objevila se taková houšť rozličných ptáků, že se
pod jejich křídly zatmívalo nebe jako pod dešťovým mrakem nebo
v čas černé bouřky.

Když to viděl neohrožený Tyr, přerušil začatou řeč a pravil k svým:
„Stane-li se snad, že zemřu v boji, pochovejte mne na tomto vršku
a vystavějte mohyly, která bude na věky po mně pojmenována.“ A ta
se od té doby až podnes nazývá rovem udatného bojovníka Týra.
A jako se řítí obrovský skalní balvan, sražený bleskem, z vrcholu

vysoké hory po srázu a strhává s sebou všechny překážky, právě tak statečný hrdina Tyr ihned vyskočil a vrhl se do nejhustších klínů nepřátel. A jako by někdo v zahradě podtínal srpek slabé makovice,¹⁰⁵ tak on sekal mečem hlavy v cestě stojících nepřátel, až, probodán šípy jako ježek, padl uprostřed seče na velikou hromadu mrtvých.

Neví se, od koho který neb jakou zahynul ranou,

jen to víme jistě, že Čechové dobyli vítězství a Lučané všichni byli pobiti až do jednoho, totiž kromě toho, jemuž macecha dala výstrahu, dříve nežli šel do bitvy. Ten splnil příkaz macešin a zachránil se kvapným útekem. A když rozčilen přišel domů, hle, oplakávali tam jeho manželku jakoby zemřelou. Když její muž odkryl jí obličej, aby se na ni podíval, zní to jako pohádka, bylo vidět, že mrtvola měla ránu v prsu a uši utáty. Tu si vzpomněl, co se stalo v bitvě, vyňal uši se zakrvácenými náušnicemi z tobolky a poznal, že v bitvě v podobě svého protivníka zabil svou ženu.

Kapitola XIII.

Potom Čechové vpadli do oné země a pustošili ji, aniž by se jim kdokoli stavěl na odpor. Hrady rozbořili, vesnice spálili a pobrali mnoho kořisti. Zatím najdou syna Vlastislavova, skrytého u jedné stařenky. Kníže byl sice pohan, když však chlapce spatřil, zmocnil se ho soucit, jako by byl dobrý křesťan, a ušetřil ho pro jeho mládí a krásu. Vystavěl na rovině nový hrad Drahůš na břehu řeky Ohře u vsi Postoloprť,¹⁰⁶ kde je nyní vidět klášter Panny Marie,¹⁰⁷ a odevzdal jej i hocha vychovateli, jemuž ho již vlastní otec světil a který se jmenoval Durynek. Byl to rodák ze Srbska,¹⁰⁸ člověk až nelidsky zločinný, nad nejhoršího horší a nad každou šelmu ukrutnější. To se ovšem stalo na radu všech předáků, aby se rozprchlý lid shromažďoval k synu svého dřívějšího pána jako k svému knížeti tak, jako se včely slétají k své matce, dále aby mohli být na rovině snáze zajati, kdyby se někdy chtěli vzbouřit, a konečně, aby se domorodý lid s cizorodým mužem hned tak nespikl. Když toto zařídili, s velikou radostí se vrátili domů a vítězné praporce donesli zpět na jejich stanoviště.

Zatím ten nešlechtný Srbín, horší než pohan, spáchá ukrutný zločin. Jednoho dne oznámili rybáři, že pod novým ledem v tiché vodě

se drží mnoho ryb. Led byl totiž průsvitný, povětřím ještě neporušený a nepošpiněný prachem. Tu ten druhý Jidáš Durynek měl za to, že nastal vhodný čas, aby provedl svou ničemnost, kterou již dávno ve zlé mysli a ve zlém srdci strojil proti svému pánu. Privil proto hochovi, jehož se chystal úkladně zabít: „Pojďme lovit ryby,“ a když tam přišli, vyzval ho: „Ó můj panáčku, pohleď na ty tisíce ryb, jak plavou pod ledem.“ On pak jako dítě bez obav poklekl, a zatímco se bezstarostně díval na ryby pod ledem, dostal ránu sekerou do útlého krku. Tak toho, koho ušetřil nepřítel, vlastní vychovatel zavraždil.

Všichni se rozprchli od tak hrozného divadla. Avšak onen člověk, horší než otcovrah, co se mu nepovedlo jednou ranou sekery, dokoná nožem a uřízne svému mladičkému pánu hlavu jako prasátku. Tu schoval pod plášť a zavinul ji, jako k poctě svého pána, do čistého plátna. Měl totiž v úmyslu donést ji ke knížeti, jenž mu toho hocha svěřil – nešťastník ke své vlastní škodě! Když tak nese bez prodlení smutný dar a v naději, že dojde za ten skutek nesmírné odměny, nalezne knížete, jak sedí v pražském paláci a radí se se všemi předáky. Protože pokládal za nejlepší ohlásit před tváří všech veřejně svůj čin, pozdraví knížete, a když ten ho pozdraví, dál před ním stojí a čeká, až mu bude dáno slovo. Pak praví: „Ejhle, já, já jediný jsem to dokázal svou sekerou, že vy všichni můžete být bezpečni a spát na tom či onom uchu.¹⁰⁹ Neboť často jedna malinká jiskřička, kterou sluha neopatrně zanechá v drobném popelu, vznítí veliký požár a zasáhne a sežehne nejen dům, nýbrž i pány domu. Tuto jiskřičku jsem já, abych vás varoval a v předtuše, že by vám někdy mohla uškodit, uhasil. A jakoby na pokyn božské věštby jsem vás i vaše potomky zachránil před příští zkázou. Vy pak, kteří jste hlavami této země, najděte pravé jméno pro tento skutek. Je-li záslužný, učiňte, aby všichni věděli, jak mnoho jsem si zasloužil. Pokud však řeknete, že je to zločin, ještě více jste mi povinni za to, že vy sami jej nemusíte páchat. Bývali byste snad měli to dítě šetřit, když jeho otec chtěl vaše děti pobít a štěňata dát kojit mlékem vašich manželek? Zajisté *není pochoutkou maso ni omáčka ze vzteklych vlků.*¹¹⁰

Hle, mstitel otcovy krve, který vám jednou měl škodit, leží poražen bez vaší krve. Nuže, pojdte již chutě a přijměte spěšně to panství, jež

beze strachu budete na věky šťastně držet.“ A ihned ukázal na talíři něžnou hlavu, které už nic nescházelo do živého člověka, leda aby promluvila.

Zhrzil se kníže, srdce předáků se zachvěla, zmatené reptání zabouřilo. I odvrátil kníže hlavu od ohavného daru a otevřel ústa, aby promluvil takto:

„Klid' se mi s tím svým darem, ty bídný padouchu, z očí!“¹¹¹

Tvé zločiny přesahují míru i odpuštění a nenalézají hodné pomsty. Na tento zločin nelze si vymyslet hodné odsouzení ani úměrný trest. Či míníš, že bych nemohl učinit, cos učinil, kdybych chtěl? Já jsem směl zabít svého nepřítele, ale ty nikoli svého pána. Hřích, jímž jsi zhřešil, je větší než to, co lze nazvat hříchem. Zajisté kdo by tebe usmrtil nebo k smrti odsoudil, upadne ne v jeden, ale ve dvojí hřích, protože za obojí ten hřích, žes byl usmrčen i žes usmrtil pána, ponese trojnásobný hřích. Avšak jestliže ses za ten svůj přeukrutný zločin od nás nadál nějaké odplaty, věz, že se ti za velikou odměnu uděljuje to, aby sis ze tří smrtí jednu zvolil, kterou budeš chtít: buď po hlavě skočíš z vysoké skály nebo se na některém stromě vlastní rukou oběsíš nebo zločinný život skončíš vlastním mečem.“ K tomu on s povzdechem odvětil: „Běda, jak je člověku zle, když se věc přihodí jinak, než se naděje.“ A ihned odešel a oběsil se provazem na vysoké olši. Ta olše od té doby, dokud nebyla poražena, stála totiž vedle cesty, se nazývala olší Durynkovou.¹¹²

A poněvadž se tyto věci prý zběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři k posouzení, zda se opravdu staly, či jsou smyšlené.¹¹³ Nyní chceme své pero, byť tupé, přece však zbožné, nabrousit, abychom vypsali ty věci pamětihodné, jež zaručuje pravdivé podání hodnověrných lidí.

[Z kroniky svatého Jeronýma a uspořádání roků. Svatý Jeroným v kronice, kterou sepsal vlastníma rukama,¹¹⁴ takto připomíná: od Adama až do potopy dva tisíce dvě stě čtyřicet dva let, od potopy až k Abrahámovi devět set čtyřicet dva let, od Abraháma až do narození Páně dva tisíce patnáct let. Což dohromady dosahuje pět tisíc a nad to sto devadesát devět let od narození Páně.]¹¹⁵

Kapitola XIV.

Roku od narození Páně 894

Bořivoj, první křesťanský kníže svaté víry, přijal křest.¹¹⁶ Téhož roku moravský král Svatopluk,¹¹⁷ jak se všeobecně vypravuje, zmizel uprostřed svého vojska a nikde se již neobjevil. Pravda však je, že když přišel sám k sobě, uznal, že zapomněl na prokázaná dobrodiní a nespravedlivě pozdvihl zbraně proti svému pánu, císaři Arnulfovi,¹¹⁸ jehož synu byl kmotrem a jenž mu podrobil nejen Čechy, ale i jiné země odtud až k Odře a odtamtud do Uher a k řece Hronu. Zmocnila se jej lítost,¹¹⁹ a tak za půlnočního temna a nikým nepozorován vsedl na koně. Projel svým táborem a uchýlil se na jedno místo na stráni hory Zobor,¹²⁰ kde kdysi s jeho podporou a pomocí vystavěli tři poustevníci ve velikém a nepřístupném lese kostel. Když tam dojel, na skrytém místě v tomto lese zabil koně a svůj meč zahrabal do země. Na úsvitu přišel k poustevníkům, aniž poznali, kdo je. Byl i po mnišsku oholen a oblečen v poustevnické roucho. A pokud žil, nedal se nikým poznat, a teprve když již poznal, že se blíží smrt, zjevil mnichům, kdo je, a potom hned zemřel.

Království po něm drželi krátký čas jeho synové,¹²¹ ale méně šťastně. Nebot jednak bylo od Uhrů rozchváčeno, jednak od východních Němců a Poláků až do základů nepřátelsky zpustošeno.¹²²

Kapitola XV.

Bořivoj zplodil dva syny, Spytihněva a Vratislava, jejich matkou byla dcera Slavibora, předáka z hrádku Pšova,¹²³ jménem Ludmila.¹²⁴

Když Bořivoj odešel po způsobu všeho těla smrtelného ze světa, nastoupil v otcovské panství Spytihněv.¹²⁵ Po jeho smrti dosáhl knížectví Vratislav,¹²⁶ jenž pojal za manželku Drahomíř z tvrdého lutického kmene, i ona sama byla k víře křesťanské tvrdší než skála, z krajiny jménem Stodor.¹²⁷ Ta porodila dva syny: Václava, milého Bohu i lidem, a Boleslava, prokletého bratrovraždou. Avšak o tom, jak milostí Boží, vždy předcházející a všude následující, dosáhl kníže Bořivoj svátosti křtu nebo kterak se vlivem jeho nástupců v našich krajinách den ode dne šířilo náboženství křesťanské víry nebo který kníže které kostely či kolik jich nově jako věřící křesťan zřídil, o tom

o všem jsme raději volili pomlčet než čtenářům nechat způsobit proto, že jsme to již četli sepsáno od jiných: něco v *Privilegiu církve moravské*, něco v *Epilogu* téže země a Čech, něco v *Životě neb umučení přesvatého našeho patrona a mučedníka Václava*.¹²⁸ Neboť i jídla, kterých častěji požíváme, se přejídají. To, čeho jsme se výše dotkli, stalo se mezi těmi léty, jež zde nyní označujeme. Nemohli jsme se totiž dovědět, v kterých letech nebo časech se to stalo.

[Mezitím nám chyběla látka, kterou v oněch časech nikdo z lidí duchovních nebo laiků nesevěřil paměti potomků, a proto se vracíme zpět k vznešeným činům římských císařů.]¹²⁹

Kapitola XVI.

Roku od narození Páně 895

...

Roku od narození Páně 928

Kapitola XVII.

Roku od narození Páně 929

Dne 28. září byl český kníže svatý Václav, bratrovou lstí na hradě Boleslavi¹³⁰ umučen, a

*ve věčný nebeský dvůr on šťastným osudem vešel.*¹³¹

O tom totiž, kterak Boleslav, nehodný nazývat se rodným bratrem svatého muže, zákeřně pozval na hostinu svého bratra, ač se spíše chystal ho zavraždit, aby se mohl ujmout vlády v zemi, nebo o tom, kterak před tváří lidí, ale ne před Bohem, skrýval vinu bratrovraždy, se tuším sdostatek vypráví v *Oslavě umučení* téhož svatého muže.¹³²

Když Václav takto šťastně život zakončil, Boleslav, druhý Kain, došel pak, žel, knížectví zle nabytého.¹³³

Za té hostiny, jak jsme svrchu pověděli, poskvrněné bratrovraždou, narodí se knížeti Boleslavovi z výborné manželky výtečné dítě, jemuž po oné události bylo dáno jméno Strachkvas, kteréžto jméno znamená strašlivé hody.¹³⁴ Neboť který kvas může být strašnější než ten, při němž byla spáchána bratrovražda? Kníže Boleslav tedy, vědom si spáchaného zločinu a naplněn strachem z pekelných trestů, neustále přemýšlel v bystrém duchu, jak jen by mohl Boha za tu

svou vinu usmířit. I učinil slib Hospodinu se slovy: „Jestliže tento můj syn zůstane naživu, z celého svého srdce jej Bohu zaslibuji, aby byl duchovním a sloužil Kristu po všechny dny svého života za můj hřích a za lid této země.“

Kapitola XVIII.

Potom, když už byl ten hoch způsobilý k učení a rodiče z něho měli velikou radost, otec, protože pamatoval na svůj slib, a nemohl přitom snést, aby se učil před jeho očima, ho poslal do Řezna a odevzdal ho pod řeholní křídla opatu kláštera svatého Jimrama mučedníka. Tam se naučil církevním a řeholním ustanovením, tam byl oděn v mnišské roucho a tam byl chován, až dospěl v muže. Ostatní běh jeho života v následujícím líčení dostatečně osvětlíme.

O skutcích knížete Boleslava jsem se však nemohl dovědět nic, co by bylo hodno zaznamenat, leč jednu věc, jež tuším stojí za to, abych vám ji pověděl. Služebník Boží Václav zanechal kostel, vystavěný v hlavním sídle Praze¹³⁵ ke cti svatého Víta mučedníka, který zůstal neposvěcený, protože smrt Václavova tomu předešla. Kníže Boleslav vypravil k biskupu Michalovi, jenž byl tehdy představeným řezenského kostela,¹³⁶ posly s velikými dary a ještě většími sliby a přípovědmi. Prosil ho, aby ráčil posvětit pražský kostel, ale splnění své žádosti od něj dosáhl jen s obtížemi. Biskup nebyl by zajisté k tomu svolil, rozhodl se však učinit to na památku a pro spasení duše svého přítele Václava, tehdy již zabitého, protože Boží muž Václav, dokud tělesně žil, choval k němu obzvláštní úctu a lásku jako k duchovnímu otci a přelaskavému biskupu. Neboť i biskup Michal ho k sobě vzal za syna nejmilejšího a učil ho bázni i lásce k Bohu a posílal mu dary, které toho času nová Kristova církev nejvíce potřebovala. Hned, jak kníže dosáhl splnění svého přání, všecken lid i předáci¹³⁷ a duchovní zbožně spěchali vstříc přicházejícímu biskupu a s velikou poctou a radostí ho uvítali pod střechami hlavního sídla Prahy. Nač o tom více? Dne 22. září biskup posvětil kostel svatého Víta mučedníka a vrátil se potěšen do svého domova.¹³⁸

Kapitola XIX.

Roku od narození Páně 930

Ota, syn císaře Jindřicha, pojal za choť Edgidu, dceru anglického krále.¹³⁹

Roku od narození Páně 931

Císař Jindřich učinil krále Obodritů a dánského krále křestany.¹⁴⁰

Roku od narození Páně 932

Dne 4. měsíce března bylo přeneseno tělo svatého Václava mučedníka z hradu Boleslavi do hradu Prahy, a to ze zášti závistného bratra. Jeho bratr Boleslav totiž jednal den ode dne hůř a hůře a necítil v srdci žádnou lítost nad svým zlým činem. Jeho pyšná mysl nesnesla, že Bůh pro zásluhy svého mučedníka Václava zjevoval nad jeho hrobem nesčetné zázraky. Nařídil tedy tajně svým věrným služebníkům, aby Václavovo tělo přenesli do hradu Prahy a v noci pochovali v kostele svatého Víta, aby nebylo přičítáno zásluhám jeho bratra, nýbrž svatého Víta mučedníka, kdyby Bůh k slávě svým svatým ukazoval nějaké divy.¹⁴¹

Ostatní jeho špatné činy jsem neuznal za hodny zmínky, ani je nemám bezpečně zjištěny. Přece však o jednom jeho velmi smělém a pamětihodném skutku, který před nějakým časem v mládí vykonal, chceme Vaši lásce vypravovat. Byl totiž tento kníže Boleslav, smí-li se knížetem nazývat ten člověk bezbožný a násilný, krutější než Herodes, surovější než Nero, převyšující Decia nelidskostí zločinů, Diokleciána krvelačností,¹⁴² čímž si získal příjmení „Boleslav Ukrotný“, tak urputný, že se v ničem neřídil rozvahou ani rozumem, nýbrž všechno činil podle své libovůle a nálady.

Tak se stalo, že si umínil založit hrad po římském způsobu.¹⁴³ A ihned svolal všechny přední muže z lidu na jedno místo a dovedl je do lesa u řeky Labe. Tam jim označil místo a vyjevil jim tajné přání srdce svého se slovy: „Zde chci a káži, abyste mi po římském způsobu dokola vystavěli velmi vysokou hradní zeď.“ K tomu oni odpověděli: „My, kteří jsme ústa lidu a držíme odznaky svých hodností,¹⁴⁴ my ti odříkáme, protože ani neumíme, ani nechceme učinit, co nařizuješ, vždyť ani naši otcové nic takového dříve nečinili. Hle, stojíme před tvýma očima a raději skláníme své šíje pod tvým mečem než pod ne-

snesitelným jhem roboty. Učiň, co chceš, neboť neuposlechneme tvého rozkazu.“ Tu kníže vzplanul strašným hněvem, vyskočil na zpuchřelý kmen, jenž tam v lese právě ležel, vytasil meč a zvolal: „Lenochové a líných otců synové! Nejste-li polomuži neb tvorové, kteří nestojí ani za špinavou slupku z hrušky, dokažte skutky svá slova a zkuste, zda je lehčí sklonit šíje pod mečem či pod jhem roboty.“ A tu nastala pamětihodná podívaná a úžas budící nad drzostí smělého knížete: kdyby byl měl tisíc pravic na jednom těle a v každé zbraň, nebyl by se tak četný zástup trásl o nic méně. Kníže spatřil, že jsou bledí jako stěna, chytil tedy jednoho, který byl první mezi staršími, za kšticí a řal, jak mohl nejsilněji. Usekl mu hlavu jako chabou makovici a řekl: „*Tak to chci, učiním tak, plat' namísto rozumu vůle.*“¹⁴⁵

Ostatní, když to viděli, pozdě všeho želeli, padli knížeti ke kolenu a prosili ho s pláčem za odpuštění: „Pane, odpusť nám, již ve všem poslechneme tvých rozkazů a dobrovolně činíme vše, čeho si přeješ, jen nebuď na nás dále krutý.“ I ihned podle vůle knížete vystavěli hrad se silnou a vysokou hradbou podle římského způsobu, jak je jej ještě dnes vidět, jenž ze jména svého zakladatele se nazývá Boleslav.¹⁴⁶

[Téhož roku král Jindřich podrobil Obodrity.]¹⁴⁷

Kapitola XX.¹⁴⁸

Roku od narození Páně 933

Uhři poplenili východní Franky, Švábsko a Francii a vrátili se přes Itálii.¹⁴⁹

Roku od narození Páně 934

Král Jindřich způsobil Uhrům krvavou porážku a velmi mnoho jich zajal.¹⁵⁰

Roku od narození Páně 935

Král Jindřich byl raněn mrtvicí.

Roku od narození Páně 936

Zemřel král Jindřich, po něm nastoupil jeho syn, císař Ota.¹⁵¹

Roku od narození Páně 937

Zemřel bavorský vévoda Arnulf.¹⁵²

Roku od narození Páně 938

Uhři byli opět od Sasů krvavě potřeni a synové vévody Arnulfa se vzbouřili proti králi Otovi.¹⁵³

Roku od narození Páně 939

Král Ludvík pojal za choť Gerpirgu, vdovu po Gisalbertovi.¹⁵⁴
[Téhož roku se objevila kometa.]¹⁵⁵

Roku od narození Páně 940

Jindřichovi, bratru královu, bylo odevzdáno lotrinské vévodství a téhož roku byl z něho vypuzen.¹⁵⁶

Roku od narození Páně 941

Jindřich, bratr králův, spikl se s některými Sasy proti králi, ale nemohl mu nijak uškodit.¹⁵⁷

Roku od narození Páně 942

Bylo vidět po čtrnáct dní hvězdu podobnou kometě a po ní přišel velký mor na dobytek.

Roku od narození Páně 943

Zemřel vévoda Ota Lotrinský, po něm následoval ve vévodství Konrád, syn Vernherův.¹⁵⁸

Roku od narození Páně 944

Uhři byli od Korutanců s velikým krveprolitím pobiti.¹⁵⁹

Roku od narození Páně 945

Zemřel Berthold, vévoda bavorský, a po něm nastoupil Jindřich, bratr králův.¹⁶⁰

Roku od narození Páně 946

Král Ludvík byl od svých vypuzen z království.¹⁶¹

Roku od narození Páně 947

Paní královna Edgida zemřela.¹⁶²

Roku od narození Páně 948

Čtyřiatřicet biskupů se v Ingelheimu sešlo k synodě.

Roku od narození Páně 949

Liudolfovi, synu královu, se narodila dcera Machtilda.¹⁶³

Roku od narození Páně 950

Český kníže Boleslav se protivil králi, jenž proti němu se silnou mocí vytáhl a zcela ho podrobil své moci.¹⁶⁴

Roku od narození Páně 951

Král Ota táhl do Itálie.¹⁶⁵

Roku od narození Páně 952

959 (958)

[Na oděvu lidí se objevilo znamení kříže. Těm, kteří se mu posmívali, přinášelo smrt, ale těm, kteří mu oddaně a nábožně prokazovali úctu, nic zlého nepřineslo.

961 (960)

V tomto roce přišli ke králi Otovi poslové ruského národa a prosili ho, aby poslal některého ze svých biskupů, který by jim ukázal cestu pravdy. Prohlásili také, že se chtějí vzdát pohanského obřadu a přijmout jméno a křesťanskou víru. A on souhlasil s jejich žádostí a poslal Adalberta, biskupa v katolické víře. Oni ve všem lhalí, jak potom potvrdil výsledek věci, protože onen řečený biskup neunikl smrtelnému nebezpečí jejich úkladů.¹⁶⁶

963 (962)

Tuto, biskup řezenského kostela, zemřel.¹⁶⁷

964 (963)

V Římě, v kostele svatého Petra apoštola, se uskutečnil velký synodální koncil. Předsedal tam císař Ota, rozmnožitel říše, s velkým množstvím biskupů, opatů, mnichů, proboštů, kleriků. Tam byl svržen z apoštolského stolce papež Benedikt, byl svěcen biskupu Adaldagovi a poslán do Saska, kde skončil svůj život.¹⁶⁸ A v témže roce podléhalo vojsko císaře Oty umírání.¹⁶⁹

...

Roku od narození Páně 966

Kapitola XXI.

Roku od narození Páně 967

Dne 15. července kníže Boleslav, nazývaný Ukruťný, pozbyl knížectví, které skrze bratrovu krev zle získal, a s ním ztratil i život.¹⁷⁰ Po něm nastoupil k moci jeho stejnojmenný syn, který se dobrými mravy a duchovním obcováním velice lišil od svého otce. Jak je podivná milost Boží! Jak nevyzpytatelný je jeho soud! Hle, zrodí se hrozen z ostružiny, růže z trní, ušlechtilý fík z bodláčí, tak věru z bratrovraha vzejde ctitel Kristův, z vlka beránek,¹⁷¹ z násilníka muž dobrotivý, z bezbožného Boleslava zplozen byl

kníže Boleslav druhý, však zbožnou povahou první.

A není mu úhonou stejné jméno s ničemným otcem, poněvadž v něm hořela pravá láska Kristova a čisté milování, podobně jako mnozí dostanou jména svatých, a přece nedosahují svatosti, neboť ani svatost, ani nepravost se nepoznává na člověku podle jména, nýbrž obé to po zásluze.

Kapitola XXII.

Byl pak tento kníže Boleslav II. muž nejkřesťanštější, věřící v obecnou církev, otec sirotků, ochránce vdov, utěšitel zarmoucených, milostivý přijímatel duchovních a poutníků a Božích kostelů obzvláštní zakladatel.¹⁷² Neboť jak čteme v privilegiu kostela svatého Jiří, dvacet kostelů křesťanskému náboženství jako věřící křesťan založil a nadal je hojnou měrou všemi požitky, které náleží ke kostelním potřebám.¹⁷³

Jeho vlastní sestrou byla Mlada, panna zaslíbená Bohu,¹⁷⁴ vzdělaná ve svatém Písmu, oddaná křesťanskému náboženství, nadaná pokorou, líbezná v hovoru, štedrá příznivkyně chudých a sirotků a ozdobená veškerou poctivostí mravů. Ta se odebrala na zbožnou pouť do Říma a byla tam od apoštolského otce¹⁷⁵ vlídně přijata. Pobyla tam nějaký čas a dobře se seznámila s mnišskými pravidly. Nakonec ji pan papež na radu svých kardinálů, a především proto, že chtěl přispět dobrotivou pomocí novému kostelu, vysvětil na abatyši se změněným jménem Marie a dal jí řeholi svatého Benedikta i opatskou berlu. Potom nová abatyše, když dosáhla propuštění a apoštolského požehnání, aby přinesla do země české mnišskou řeholi, se i se svým přeradostným průvodem vydala zpět do drahé vlasti. Dojeli ke knížecímu hradu Praze, kde kníže Boleslav dlouho očekávanou drahou sestru uctivě uvítal. I vezmou se za ruce a vkročí do knížecího příbytku, kde spolu usednou a dlouho spolu vzájemně mile rozmlouvají. Ona vypravuje svému bratru o mnohém, co hodného paměti a podivu v Římě viděla nebo slyšela. Mimoto mu odevzdala list, od apoštolského otce jemu určený, jehož znění bylo toto:

„Jan, sluha sluhů Božích, Boleslavovi, ctiteli katolické víry, posílá apoštolské požehnání. Je spravedlivé sluch dobrotivě nakloňovat k spravedlivým prosbám, neboť Bůh je spravedlnost, a kdož ho milují,

budou ospravedlněni a všechny věci těm, kdož milují spravedlnost Boží, napomáhají k dobrému.¹⁷⁶

Naše dcera, tvoje rodná sestra,¹⁷⁷ jménem Mlada, též Marie, přinesla mezi jinými žádostmi, jimž nelze odepřít, tvoji prosbu milou našemu srdci, totiž, aby s naším povolením v tvém knížectví ke cti a slávě církve Boží smělo být zřízeno biskupství. To jsme my vskutku s radostným srdcem vyslechli a vzdali jsme díky Bohu, jenž svou církev vždycky a všude rozšiřuje a mezi všemi národy zvelebuje. A proto z apoštolského plnomocenství a z moci apoštolského knížete svatého Petra, jehož jsme, jakkoli nehodní, přece náměstký, svolujeme a schvalujeme a ustanovujeme, aby při kostele svatých mučedníků Víta a Václava povstal biskupský stolec a při kostele svatého mučedníka Jiřího aby byl zřízen pod řeholí svatého Benedikta a pod poslušností naší dcery, abatyše Marie, sbor svatých panen. Nikoli však podle obřadů sekty bulharského a ruského národa nebo dle slovanského jazyka, nýbrž vyvol, zachovávaje raději ustanovení a apoštolská nařízení, k tomu dílu jednoho hodného kněze k libosti celé církve, vzdělaného především v latinském písmu, který by dovedl radlicí slova rozbrázdít úhory pohanských srdcí, zasít pšenici dobrých skutků a odvést snopy úrody víry vaší Kristu. Buď zdrav!¹⁷⁸

A ihned, jak bylo nařízeno, podle úrady knížete a abatyše byl kostel svatého Víta určen pro budoucího biskupa a kostel svatého mučedníka Jiří byl na ten čas dán abatyši Marii, sestře knížete.

Kapitola XXIII.

Kdysi totiž přišel ze Saska na svatou pouť do Prahy podivuhodně výmluvný a učený muž, jménem Dětmár, kněz povýšením, mnich příznáním. Seznámil se knížetem Boleslavem II. a za krátký čas si získal jeho velikou oblibu a přátelství. A poněvadž dokonale uměl slovanskou řeč, dal ho kníže svými posly povolat. Pak svolal duchovenstvo, přední muže země a lid a svými prosbami a přimlouvami dosáhl toho, aby si ho všichni obecným souhlasem zvolili biskupem. Druhého dne, jak si kníže přál, příznivým voláním byl Dětmár ode všech zvolen biskupem a poslán od knížete, všeho duchovenstva a lidu k nejkřesťanštějšímu císaři Otovi, synu císaře Jindřicha,¹⁷⁹ s tímto listem:

„Nejslavnější císaři a největší ctiteli křesťanského náboženství! Přijmi milostivě prosby naše a všeho duchovenstva i lidu a tohoto muže, ve všem osvědčeného, jménem Dětmara, jehož si volíme za pastýře. Snažně tedy žádáme, aby byl s Vaším nejsvětějším schválením a rozkazem na biskupa vysvěcen.“¹⁸⁰

Tu císař, protože miloval zákon Boží, podle rady vévodů a knížat, ale zvláště biskupů, a protože měl péči o spasení lidu nově obráceného na víru, kázal mohučskému arcibiskupovi,¹⁸¹ jenž byl tehdy přední osobou u dvora, aby Dětmara vysvětil na biskupa.¹⁸² Potom se nový biskup, ozdoben mitrou, vrátil radostně do nové farnosti, jež zahrnovala celé Čechy.¹⁸³ A když přijel do hlavního sídla Prahy, byl u oltáře svatého Víta ode všech nastolen. Duchovenstvo při tom zpívalo „Te Deum laudamus“, kníže však a přední muži prozpěvovali: „Kristus keinado“¹⁸⁴ atd., prostší a zpěvu neznalý lid pak volal „Krlěšu“, a tak podle svého obyčeje celý ten den vesele strávili.

Roku od narození Páně 968

Zemřel předák Vok.¹⁸⁵

Kapitola XXIV.

Potom biskup Dětmara světil kostely, vystavěné věřícími na mnohých místech k slávě Boží, pokřtil přemnoho pohanského lidu a činil jej věrným Kristu. A zanedlouho, totiž dne 2. ledna roku od narození Páně 969, byl vyproštěn z tělesných pout a hřivnu sobě svěřenou navrátil Kristu stonásobnou.¹⁸⁶

Kapitola XXV.

Zatím již se vrátil z tábora filosofie, v němž sloužil deset let nebo více, výtečný hrdina, jménem Vojtěch, svěcením teprve podjáhen, a přivezl s sebou nemalé množství knih. Ten jako útlý beránek mezi ovečkami, truchlícími pro smrt svého pastýře, pilně konal pohřební obřady, a trvaje ve dne i v noci na modlitbách, poroučel jimi a též štedrými almužnami duši společného otce duchovního Bohu. Když kníže Boleslav a jeho nejlepší muži viděli, jak je v dobrých skutcích zbožný, a protože měli naději, že bude v budoucnu ještě zbožnější, z vnuknutí milosti Ducha svatého uchopili jinocha, ač se tomu velmi

bránil, a přivedli ho do shromáždění. Tam pak pravili: „Chtěj nechtěj, budeš našim biskupem, a byť nerad, budeš se nazývat pražským biskupem. Tvá urozenost, tvé mravy a skutky nejlépe se shodují s velepastýřským důstojenstvím.

*Tys nám od vrchu hlavy až vespod po paty známý.*¹⁸⁷

Ty dobře víš jak nám otvírat cestu, kudy se chodí do nebeské vlasti. Tvých rozkazů je nám nezbytně potřebí, abychom mohli a také chtěli jich být poslušni. Tebe všechno duchovenstvo za hodného, tebe veškerý lid provolává za schopného k biskupství.“ Tato volba se stala nedaleko od hradu Prahy na hrádku Levém Hradci 19. února téhož roku, kdy zemřel biskup Dětmar.¹⁸⁸

Kapitola XXVI.

Toho času se ze saracénské války vracel převýtečný císař Ota II., milovník pokoje, ctitel spravedlnosti, nad nejslavnějšího otce svého Otu I. ještě slavnější, vítěz ve všech bitvách nejvítěznější,¹⁸⁹ a cestou přijel do města Verony. K němu přibyl slovanský průvod z Čech se zvoleným biskupem, který nesl vzkaz od knížete a žádost ode všeho duchovenstva i lidu, aby z císařské vůle potvrdil společnou volbu. A tak nejjasnější císař svolil k jejich hodné žádosti a dne 3. června dal biskupovi prsten i pastýřskou berlu. A právě tam přítomný mohučský arcibiskup Willigis,¹⁹⁰ jemuž byl Vojtěch podřízen, ho z rozkazu císařova vysvětil na biskupa jménem Adalbert. Arcibiskup magdeburského kostela Adalbert¹⁹¹ totiž Vojtěcha kdysi biřmoval křížmem a dal mu toto své vlastní jméno.

Vysvěcen tedy byl dne 11. měsíce června a pak se spolu se svým doprovodem vydal do drahé vlasti. Přišel k hradu Praze bosýma nohama a s pokorným srdcem a za radostného zpěvu duchovenstva i lidu vsedl na biskupský stolec. Na radu tohoto přeslavného pastýře Vojtěcha a na přímluvu své milované sestry, řečené abatyše Marie, kníže Boleslav udělil dobrovolně a z lásky a potvrdil oběma svatou mocí církevních zákonů vše, co podnes má a drží pražský biskup v svém biskupství a oč požádala abatyše, aby bylo dáno darem nebo k užívání jejímu klášteru.

Kapitola XXVII.

Roku od narození Páně 970

Roku od narození Páně 971

Roku od narození Páně 972

Sešel ze světa svatý Oldřich.¹⁹²

[Svatý Oldřich, biskup augšpurského kostela, odešel z tohoto světa 4. června. Jeho tělo pochoval řezenský biskup svatý Wolfrang.¹⁹³
973

Ota první, zbožný císař Němců, ach běda, zemřel 7. května. Po něm nastoupil jeho syn Ota.

975

Zima byla velmi tvrdá a nevhodně dlouhá a 15. května napadla spousta sněhu a pokryla znovu zemi. Téhož roku zemřel arcibiskup Rudbert, po něm nastoupil Willigis.]¹⁹⁴

Roku od narození Páně 977

Zemřela Doubravka. Byla to velmi nešlechtná žena. Když se totiž již v pokročilém věku vdala za polského knížete, sňala si závoj z hlavy a vložila si na ni vínek panenský, což bylo od té ženy veliké bláznovství.¹⁹⁵

Roku od narození Páně 978

Roku od narození Páně 979

Roku od narození Páně 980

Roku od narození Páně 981

Zemřel Slavník, otec svatého Vojtěcha. Ač v jeho povaze a životě vyniká velmi mnoho pamětihodných rysů, chceme se zmínit aspoň o některých mála z nich, a proto přerušujeme běh našeho vypravování. Byl to muž ke všem veselý tváře, bystrého ducha a úsudků, vlídný v hovorech a bohatý světskými i duchovními statky. V jeho domě se skvěla poctivost a upřímná láska, spravedlnost soudů i hojnost předáků. Svými činy dokládal znalost práva, podporoval chudé, utěšoval zarmoucené, přijímal pocestné a chránil vdovy a sirotky.¹⁹⁶

Sídlem tohoto znamenitého knížete byla Libice,¹⁹⁷ ležící v místě, kde řeka Cidlina ztrácí své jméno a ústí do volnějšího toku Labe. Jeho knížectví mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok Surinu a hrad, ležící na hoře, jež se jmenuje Oseka, při řece Mži. Rovněž

na jižní straně proti Němcům tyto pomezí hrady: Chýnov, Důdleby a Netolice až doprostřed hvozdu, k východu proti moravské zemi hrad ležící pod pomezím hvozdem, jménem Litomyšl, až k potočku Svitavě, tekoucímu středem hvozdu, na sever proti Polsku hrad Kladsko, ležící nad řekou Nisou.¹⁹⁸

Tento kníže Slavník, dokud žil, šťastně žil.

Kapitola XXVIII.

Roku od narození Páně 982

Roku od narození Páně 983

Roku od narození Páně 984

V Římě zemřel císař Ota II.¹⁹⁹ S tímto císařem pražského biskupa Vojtěcha pojilo tak důvěrné přátelství a tak mu byl milý v službách, že ho král o Božím hodu velikonočním, jež slavil v Cáchách v paláci za přítomnosti všech biskupů, vyznamenal tou vznešenou službou, aby mu vložil korunu na hlavu a sloužil slavnou mši, což příslušelo jenom arcibiskupovi.²⁰⁰ A po svátku ho zavolal císař do soukromí, když mu již před tím udělil dovolení vrátit se do vlasti, vyznal se mu ze svých hříchů, a poručil, aby naň zbožně vzpomínal ve svých modlitbách. Mimoto, jako památku na sebe, mu dal roucha, v nichž by sloužil mši o Velikonocích, totiž albu, dalmatiku, kasuli,²⁰¹ kápi a ručník. Dosud se chovají jako vzácnost v pražském kostele a nazývají se roucha svatého Vojtěcha.

Roku od narození Páně 985

[Sasové napadli území Slovanů, jimž přišel na pomoc kníže Měšek s velkým vojskem, a zničili celou slovanskou zemi požáry a vraždami.²⁰²

Roku od narození Páně 986

Král Ota, dosud chlapec, přišel s velkým vojskem Sasů do země Slovanů a ničil ji velkými požáry a vraždami.]²⁰³

Roku od narození Páně 987

Zemřela Střezislava, ctihodná matka svatého Vojtěcha a paní Bohu milá, hodná i toho být matkou tak velikého a svatého syna.²⁰⁴

[Téhož roku Sasové podruhé vpadli do země Slovanů. Titíž Slované se nakonec poddali královské moci a byly znovu obnoveny hrady vedle řeky Labe. A ohromný vítr povalil mnohé stavby.

Roku od narození Páně 988

Téhož roku strašný letní žár strávil téměř všechno ovoce a brzy následovalo velké umírání lidí.

Roku od narození Páně 989

Téhož roku se objevily komety, které následoval velký mor lidí a dobytka, nejvíce skotu.]

Roku od narození Páně 990

Svatý Vojtěch se stal v Římě u svatého Alexia mnichem, aniž opat věděl, kdo je.

[21. října v pátou hodinu denní došlo k zatmění Slunce.]²⁰⁵

[Téhož roku svatý Vojtěch, biskup pražského kostela, se stal ve svatém Římě u svatého Alexia vyznavačem a u svatého Bonifáce mnichem, aniž opat věděl, kdo je. Rovněž téhož roku bylo ztraceno Němčí.]²⁰⁶

*Roku od narození Páně 991**Roku od narození Páně 992**Roku od narození Páně 993**Roku od narození Páně 994*²⁰⁷

Kapitola XXIX.

Nesmím ani přejít, co jiní, jak vidím, vynechali. Když totiž biskup Vojtěch viděl, že stádo, jež mu bylo svěřeno, stále upadá do zkázy a že je nemůže obrátit na pravou dráhu, obával se, aby také sám s hynoucím lidem nezahynul.²⁰⁸ I neměl odvahu dále s nimi zůstat a nesnesl, aby jeho kazatelská činnost dále přicházela nazmar. Ale když se již chtěl dát na cestu do Říma,²⁰⁹ šťastnou náhodou právě tehdy přišel Strachkvas, o němž jsme se výše zmínili,²¹⁰ s povolením svého opata z Řezna navštívit po mnoha letech drahou vlast, příbuzné i svého bratra, českého knížete.

Toho si muž Boží, biskup Vojtěch, vzal stranou a měl s ním rozmluvu. Přitom si mnoho naříkal na nevěru a ničemnost lidu, na hříšné sňatky a nedovolené rozvody nestálého manželství, na neposlušnost a nedbalost duchovenstva, na zpupnost a nesnesitelnou moc předáků. Nakonec mu zcela vyjevil úmysl svého srdce, že chce jít do Říma k apoštolskému otci poradit se a k vzpurnému národu se

nikdy nevrátit. A k tomu doložil: „A je dobře, že tys znám jako bratr knížete a pocházíš z pánů této země, tebe tento lid raději chce mít za pána a poslouchat nežli mne. Ty budeš moci s radou a s pomocí svého bratra pyšné potlačovat, nedbalé kárat, neposlušné trestat a nevěřícím domlouvati. Svou důstojností, učeností a svatostí svého chování se dobře hodíš k biskupskému úřadu. A aby se to stalo, já tobě s vůlí Boží a svou mocí dovoluji a všemožnými prosbami se zasadím u apoštolského otce o to, abys směl být za mého života zde biskupem.“ I vložil mu biskupskou berlu, již právě v rukou držel, do klína. Ale on ji, jako by byl šílený, pohodil na zem a k tomu prohodil: „Nechci mít žádnou hodnost na světě, důstojenstvím se vyhýbám, světskou nádherou opovrhnuji. Pokládám se za nehodna biskupské výsosti a nemám sílu unést tak těžké břímě pastýřské péče. Mnich jsem, mrtev jsem, mrtvé pohřbívati nemohu.“²¹¹ K tomu biskup odpověděl: „Věz, bratře, věz, co nyní nechceš učinit k svému dobrému, že později učiníš, avšak ke své převeliké škodě.“

Potom se vydal biskup, jak si umínil, na cestu do Říma a opustil lid, který nechtěl být poslušen jeho příkazů. Protože toho času kníže nemohl vládnout sám sebou, vládli předáci.²¹² Tito se však obrátili v nenávislníky Boha a jako ničemných otců nejhorší synové vykonali velmi zlý a ničemný skutek. Jednoho svátečního dne totiž kradmo vnikli do hradu Libice, v němž bratři svatého Vojtěcha a hradští bojovníci všichni jako nevinné ovečky stáli při slavné mši svaté a slavili svátek. Oni však jako draví vlci ztekli hradní zdi, muže i ženy do jednoho pobili a čtyři bratry svatého Vojtěcha se vším potomstvem před samým oltářem stáli. Hrad zapálili, ulice krví z kropili a obtíženi krvavým lupem a krutou kořistí se vesele vrátili domů. I bylo zabito na hradě Libici roku od narození Páně 995 pět bratrů svatého Vojtěcha. Jich jména jsou: Soběbor, Sptymír, Pobraslav, Pořej a Čáslav.²¹³

[... a byli pochováni v kostele svatého Bonifáce mučedníka dne 10. října.]²¹⁴

[Pořej prý unikl.]²¹⁵

Kapitola XXX.

Po této události se kníže Boleslav uradil s duchovními a prosil mohučského arcibiskupa těmito slovy: „Buď k nám zpět povolej našeho pastýře Vojtěcha, což si více přejeme, nebo nám na jeho místo vysvěť jiného, o což jen neradi žádáme. Neboť Kristovy ovčince v našem národě jsou dosud nové ve víře, a nebude-li u nich pobývat bdělý pastýř, stanou se vpravdě krmí krvavým vlkům.“ Tehdy mohučský metropolita z obavy, aby národ, nedávno získaný pro Krista, neupadl do starých bezbožných řádů a nezahynul, vypravil posly k apoštolskému otci. Jejich prostřednictvím jej důtklivě žádal, aby buď navrátil ovdovělé pražské církvi manžela, nebo dovolil vysvětit jiného na jeho místo.

A poněvadž služebník Boží Vojtěch byl z rozkazu apoštolského otce zproštěn hlídání stáda Páně a žil v klášteře svatého Alexia, kde obcoval s nebeskou radou starších bratří v líbezném dvoře pozemského ráje, tu

*sám jej velebný papež a jeho též pobožný opat
takovou domluvou vlídnou se snaží smutného těšit:*²¹⁶

„Nejdražší synu a nejmilejší bratře! Pro úctu k Bohu snažně tě prosíme a pro lásku k bližnímu tě zapřísaháme, aby ses ráčil vrátit do své diecéze a ochotně se znovu uvázal v řízení svých oveček. Poslechnou-li tě, Bohu díky, pakli ne, prchni od těch, kdož od tebe prchají, abys nezahynul s hynoucími, a měj povolení kázat u cizích národů.“ Biskupa tento výrok, a sice že mu bylo dáno povolení učit pohany, velmi potěšil a opustil k velikému zármutku bratří líbezného obcování s nimi.²¹⁷ Se svrchovaně rozvážným mužem, biskupem Nothariem,²¹⁸ došel k arcibiskupovi v paláci města Mohuče a prosil ho, aby mohl skrze jeho posly zvědět, zda ho chce jeho stádo zase přijmout.

Kdo si přečte jeho *Život neb umučení*, dozví se, co mu potom jeho stádo odpovědělo nebo proč ho zase přijmout nechtělo či ke kterým národům odtud odešel, jak po všechny dni svého biskupství skromně žil a jakou se skvěl poctivostí mravů,

neb se mi nezdá vhodným již řečené vyprávět dvakrát.

Tehdy Strachkvas, bratr knížete, o němž jsme se výše zmínili, vida, že biskup byl jaksi spravedlivým pořadem od svého lidu zapuzen, v naduté pýše zahořel po biskupství. A protože je snadné toho, kdo sám chce, nutit, pozdvihl ihned darebný lid tohoto nevědomce a pleticháře na biskupský stolec. Tak totiž, tak Bůh často dopouští v své prozřetelnosti, aby zesílila moc špatných lidí, jakož v této vadné volbě převahy nabyly hříčky zetě Cereřina. Neboť tento biskup Strachkvas měl marnivou zálibu v šatě, vyznačoval se nadutostí myslí, nestálostí v činech, měl těkavý zrak a prázdný jazyk, ve svých mravech byl pokrytec a ve všelikém bludu pastýř a ve všech zlých skutcích arcikněz nešlechovníků.

Více psát o Strachkvasu se stydím, biskupu lichém.²¹⁹

Postačí málo slov za mnohá. Přišli do sídla mohučského arcibiskupa. Když se tam řádně dokonalo všecko, co se mělo vykonat, zpíval kůr po biskupské zkoušce, jak bývá zvykem, litanii. Tu se infulovaný²²⁰ arcibiskup, za nímž stál mezi dvěma biskupy svěcenec Strachkvas, vrhl na koberec před oltářem. V té chvíli, kdy tak po něm učinil Strachkvas – běda hrozného losu! – popadl ho krutý ďábel.

A co mu kdysi Boží služebník Vojtěch předpověděl v soukromí, to se stalo veřejně před duchovenstvem a veškerým lidem.

Tato vložka nechť postačí.

Kapitola XXXI.

Roku od narození Páně 996

Když slavný Kristův praporečník, biskup Vojtěch, ulovil sítěmi víry Panonii²²¹ a s ní i Polsko, nakonec, rozsévaje slovo Boží v Prusích, tento vezdejší život pro Krista šťastně zaměnil za mučednickou smrt v pátek dne 23. dubna. Toho roku připadl Boží hod velikonoční na den 25. dubna.²²²

Roku od narození Páně 997

Když často zmíněný kníže Boleslav viděl, že pražská církev ovdověla, protože ztratila svého pastýře, vypravil své posly k císaři Otovi III. s prosbou, aby dal české církvi zásluhami důstojného ženicha, aby se stádo, nedávno Kristu získané, nevrátilo k bývalým bludným obřa-

dům a k nepravostem. Přiznával se totiž, že není tou dobou v celých Čechách duchovního, který by byl hoden biskupství.

Císař Ota, rozmnožitel říše, byl v duchovních i světských věcech velmi rozvázný, ihned proto svolil k jejich žádosti a začal bedlivě přemýšlet, kterého ze svých duchovních by nejspíše k tomuto tak namáhavému povolání vypravil. U královského dvora právě pobýval kaplan Thegdag. Byl to muž ozdobený šlechtnými skutky i mravy a obzvláště vzdělaný v svobodných uměních: rodem pocházel ze Saska a dokonale znal slovanský jazyk. Když ho osud objevil, celá rada královského dvora i císař sám s velikou radostí ho zvolil a povýší za velekněze pražského kostela. Pak ho císař poslal k mohučskému arcibiskupovi, jemuž poručil, aby ho brzy vysvětil na biskupa.

Roku od narození Páně 998

Dne 7. července byl Thegdag vysvěcen, byl uctivě přijat duchovenstvem i lidem pražské církve a za veliké radosti posazen na biskupský trůn u rohu oltáře svatého Víta. Kníže byl velmi rád, že se dobrý pastýř usmíval na své stádo a že stádo radostně vítalo nového pastýře.²²³

Téhož roku v měsíci červenci bylo po celém Sasku velké zemětřesení a dva ohnivé kameny spadly z hromu, jeden v samotném hradu Magdeburku, druhý za řekou Labem.²²⁴

Kapitola XXXII.

Tento Boleslav spravoval po otcově smrti knížectví třicet dvě léta a osvědčil se jako velice výtečný kníže. Byl totiž nejhorlivějším vykonavatelem ve věcech spravedlnosti, katolické víry a křesťanského náboženství a nikdo u něho nedosáhl církevní ani světské hodnosti penězi. Byl také, jak skutky svědčí, v bojích nejuvítěznějším vítězem, ale k přemoženým nejmilostivějším slitovníkem a zvláštním milovníkem míru. Největším bohatstvím mu byla válečná výzbroj a sladké zalíbení ve zbraních. Více totiž miloval tvrdost železa než lesk zlata. V jeho očích se žádný schopný muž neznělžil a neschopný se mu nikdy nezalžil, ke svým lidem se choval mírně, k nepřátelům děsivě.

Tento přeslavný kníže se oženil s Hemmou, jež pocházela ze zvláště ušlechtilého rodu, a což zasluhuje ještě větší chvály, ještě více vynikala ušlechtilostí mravů.²²⁵ S ní zplodil dva syny výborného nadání:

Václava a Boleslava. Václav však již v útlém mládí zaměnil křehký zdejší život za věčnost,²²⁶ Boleslav se po úmrtí otcově uvázal v moc knížecí, jak se v dalším vypravování ukáže.

Kapitola XXXIII.

A když se blížil den, kdy měl svrchu řečený kníže Boleslav vyměnit smrt za věčný život, povolal svého stejnojmenného potomka, který byl zůstaven naživu. V přítomnosti své manželky Hemmy a velikého zástupu předáků pak, nakolik mu síly dovolovaly, neboť jeho slova již přerývaly vzdechy, takto oslovil milého syna:

„Kdyby mohla matka dítěti svého lůna dát dary moudrosti tak, jako mu dává mléko prsou, nikoli příroda, nýbrž stvořený člověk by vládl v stvoření. Přece však udělil Bůh některé své dary lidem, jako byli Noe, Izák, Tobiáš a Matatyáš,²²⁷ alespoň tak, že kterým oni požehnali, těm požehnal Bůh, a které oni předurčili k řádnému životu, těm i Bůh popřál stálosti. Tak i dnes, milý synu, kdyby zde nebylo milosti Ducha svatého, málo prospěje honosivost mých slov. Knížetem, praví Bůh, jsem tě ustanovil, nevynášej se,²²⁸ nýbrž buď jako jeden z nich. To znamená, že ač stojíš výše než ostatní, uvědom si přece, že jsi smrtelný. Nehleď tedy na slávu důstojnosti, jíž jsi vyvýšen na tomto světě, nýbrž usiluj o dílo, které s sebou poneseš do hrobu. Tato přikázání Boží si vryj do srdce a tato napomenutí svého otce neopomíjej: v kostele buď častým hostem, Bohu se klaň a jeho kněží cti, neříd se jen vlastním rozumem, nýbrž rad se s více lidmi, zda rozumějí věci v stejném smyslu. Snaž se líbit mnohým, hled však, jakým. Rozvažuj všechno s přáteli, dříve však o nich. Sud spravedlivě, nikoli však bez milosrdenství. Vdovou a bezdomovcem nepohrdej, stojí-li u tvých dveří.²²⁹

O minci dbej, však střídmě, a neměň podobu její.

Neboť obec,²³⁰ byť mocně vzrostla lichou podobou mince, rychle bude obrácena vniveč. Je v tom cosi, milý synu, že nejmoudřejší a nejmocnější král Karel,²³¹ s nímž se nemůžeme srovnávat my, velmi nízcí, když se rozhodl svého syna Pipina²³² po sobě povýšit na trůn, zavázal ho hroznou přísahou, že se nesmí v jeho království lstivě a nešlechtně cenit váha nebo mince. Zajisté žádná pohroma, žádný

mor a hromadné umírání, ani kdyby nepřátelé celou zemi loupením a pálením pustošili, by Božimu lidu neuškodily tolik jako časté měnění a podvodné horšení mince. Která zhouba nebo která pekelná lítice nelítostně olupuje, hubí a ochuzuje ctitele Kristovy více než panovnický podvod s penězi? A přece povstanou po čase, až zestárne spravedlnost a zesílí nepravost, ne knížata, ale zloději, ne správcové lidu Božího, ale ničemní vyděrači, skrbíli lakomci bez milosrdenství, kteří se nebojí Boha vševidoucího a třikrát i čtyřikrát do roka mění minci, čímž upadají v osidlo ďáblovo²³³ ke zkáze lidu Božího. Neboť takovými ničemnými pletichami a vymyšlením zákonů zúží hranice této země, jež jsem já rozšířil až k horám za Krakovem,²³⁴ jež se nazývají Tritri,²³⁵ milostí Boží a zámožností lidu. Neboť

*královou slávou i ctí jest bohatství národa jeho,
pánovi, nikoli sobě, jest otrocká chudoba tíží.*²³⁶

Kníže chtěl mluvit dále, v poslední hodině však jeho ústa ztuhla, a než mohl vyřknout slovo, usnul v Pánu. I nastal nad ním pláč veliký. Dnem jeho smrti byl den 7. února roku od narození Páně 999.²³⁷

Kapitola XXXIV.

Téhož roku byl bratr svatého Vojtěcha, Gaudentius, zvaný též Radim, vysvěcen na biskupa hnězdenského kostela.²³⁸

O tom, kterak tento přeslavný kníže Boleslav II., jehož vpravdě ani dnes nelze dosti oplakat a jehož památka je požehnána,²³⁹ svým mečem daleko rozšířil hranice svého knížectví, svědčí apoštolské stvrzení v privilegiu pražského biskupství.²⁴⁰

Po jeho smrti nastoupil ke vládě v knížectví jeho syn Boleslav III., jak svrchu bylo pověděno. Neměl však stejné úspěchy ani to štěstí jako jeho otec a dobyté hranice neudržel. Neboť polský kníže Měšek, nad něhož nebylo lstivějšího člověka, ihned se zmocnil lší hradu Krakova a všechny Čechy, které tam zastihl, dal mečem pobít.²⁴¹

Kníže Boleslav měl ze své ušlechtilé choti dva syny, chloubu to plodné matky, totiž bratry Oldřicha a Jaromíra.

Jaromír, dokud byl mlád, byl na dvoře otcově chován,

Oldřich však hned z mládí byl poslán na dvůr císaře Jindřicha,²⁴² aby se přiučil tamnímu mravu i úskočnosti a německému jazyku. Potom

po nedlouhé době obě řečená knížata, Měšek²⁴³ i Boleslav, sešla se na smluveném místě k rozmluvě. Když si dala vzájemně slovo a potvrdila přísahou mír, pozval kníže Měšek Boleslava, aby ráčil k němu přijít na hody. On, muž holubičí²⁴⁴ a bez žluči, pravil, že učiní vše podle rady svých přátel. Je snad na světě mor škodlivější než domácí nepřátelé? Poněvadž nemohl čelit jejich lstivým úmyslům, ba již svému osudu, ach, té předtuchy v mysli knížecí!, povolal k sobě znamenitější z nich a ty, které hodlal zanechat v zemi, protože se mu zdáli zvláště věrní, a promluvil k nim: „Kdyby mě snad něco, nedej Bůh, jiného, než jak věřím a doufám, v Polsku stihlo, svěřuji vám v ochranu zde svého syna Jaromíra a zůstavuji vám ho na svém místě za knížete.“²⁴⁵ Když tedy takto uspořádal zemské záležitosti, odjel, aby přišel o zrak, a za zlého znamení vjel do hradu Krakova na hody u věrolomného knížete Měška.²⁴⁶ Neboť ihned při obědě byl porušen mír, slovo a pohostinné právo, knížete Boleslava zajali a zbavili zraku. Jeho lidé všichni byli jednak pobiti, jednak zmrzačeni, jednak uvrženi do vězení.²⁴⁷

Mezitím domácí a rodinní nepřátelé knížete Boleslava, Vršovci, nenávistný rod a zlé pokolení, vykonali ohavný zločin, o jakém předtím po věky nikdo neslyšel. Jejich vůdcem a jaksi hlavou veškeré ničemnosti byl Kochan, zlosyn a člověk ze všech zlých lidí nejhorší. Ten a jeho ničemní příbuzní²⁴⁸ přišli s knížecím synem Jaromírem na lovecké místo, jež se nazývá Velíz.²⁴⁹ A když se ze zvěstí doslechli, co se stalo s knížetem v Polsku, pravili: „Kdo je tenhle človíček, sprostší než mořská řasa,²⁵⁰ že nás má předčít a nazývat se pánem? Což se mezi námi nenajde někdo lepší, kdo by byl více hoden panovat?“ Ach, zlá mysl a zlý duch! Co přemítají střízliví, zjevně vykonají opilí. Neboť jakmile se jejich ničemnost rozpálila a jejich odvahu rozjařilo vypité víno,²⁵¹ uchopili svého pána a ukrutně ho svázali. Pak jej nahého položili naznak, připoutali ho za ruce a nohy k zemi kolíky a skákali, jakoby si hráli na vojenské rozběhy, na koních přes jeho tělo.

Když to viděl jeden ze služebníků knížete, jménem Hovora,²⁵² rychle běžel do Prahy,

o tom, co právě se stalo, dal přátelům knížete zprávu

a v tu hodinu přivedl je bez prodlení k hnusnému triumfu. Když je ti činitelé nepravosti spatřili, jak se náhle se zbraní na ně vrhají,

rozprchli se jako netopýři po lesních skrýších. Oni pak, když našli knížete zle od much poštipaného a polomrtvého, neboť nad jeho nahým tělem se jako roj včel²⁵³ snášelo hejno much, rozvázali ho a dovezli na voze do hradu Vyšehradu. Služebník Hovora, vši chvály hodný přítel knížete, dosáhl té milosti za svou zásluhu, že bylo biřicovým hlasem všude po trzích povoláno, že Hovora sám i jeho budoucí rod mají být mezi urozenými a svobodnými na věky věkův. Mimoto dali mu i hodnost lovčího, jež přísluší ke dvoru Zbečnu,²⁵⁴ již od té doby až dosud drží pokolení jeho potomků.

Kapitola XXXV.

Zatímco se tyto věci dály v Čechách, kníže Měšek²⁵⁵ přitáhl se silnou polskou mocí, udeřil na hrad Prahu a po celá dvě léta,

[Téhož roku zemřel papež Bruno, jenž byl podle římského způsobu nazýván Řehoř.

Rok od narození Páně tisící

Císař Ota vskutku dříve, než navštívil vlast, přišel v ponížené zbožnosti do Polska ke svatému biskupu a mučedníku Vojtěchovi, nyní ověnčenému Kristem. Žádal ho oddaně o jeho přímluvu a byl tam přijat s nejvyšší podporou slovanským knížetem Boleslavem a poslušně uctěn bohatstvím darů všeho druhu. Odtud se císař Ota vrátil do vlasti a v Quedlinburku v náležitě zbožnosti radostně prožil den vzkříšení Páně.

Roku od narození Páně 1001

Polský kníže Měšek obsadil hrad Prahu]²⁵⁶

totiž roku od narození Páně 1000 a roku od narození Páně 1001, jej držel.²⁵⁷ Ale hrad Vyšehrad, věrný svému knížeti, zůstal nezastrašen a nedobytný.²⁵⁸

V téže době však kníže Měšek vypravil posly k císaři. Nabízel mu a sliboval nesmírné peníze, dá-li syna knížete Boleslava, jménem Oldřich, jenž byl v císařově moci, spoutat a vsadit do vězení. Nepřemožitelný hlade po zlatě!

Kde je přemocné právo římské říše? Hle, majitel zlata, tlačěn balvany zlata, uposlechne rozkazu knížete a zlatem podplacený císař se stane katem a žalářníkem!

A není divu, že on poslechl knížete, když za našich časů²⁵⁹ Vacek, narozený pod selským mlýnem, přivedl s sebou do Čech nejmocnějšího krále Jindřicha III., jak nedůstojná podívaná!, na zlatém řetěze jako chrta,²⁶⁰ a co kázal sluha sluhů, toho poslechne pán pánů a do vězení král uvrhne Bořivoje, spravedlivého knížete, a muže pravdy milovného,²⁶¹ spoutaného až po kolena, jako by to byl nějaký ničema a lhář.²⁶² Ale o tom obsírněji napíšeme na příslušném místě.²⁶³

Kapitola XXXVI.

Roku od narození Páně 1002

Stalo se toto: když již Kristus shlédli na český lid a svatý Václav přispěl svým ku pomoci, vrátil se do vlasti kníže Oldřich – nevíme jistě, zda vyváznu tajně útekem či byl propuštěn z císařova rozkazu. Vešel do velmi pevného hradu jménem Dřevíč²⁶⁴ a poslal odtud jednoho věrného svého bojovníka s úkolem, aby vnikl do hradu Prahy a v noci zvukem rohu postrašil nic netušícího nepřítele. Věrný služebník ihned rozkaz vykonal. Vystoupil v noci uprostřed hradu na vyvýšené místo, jež se nazývá Žiži,²⁶⁵ zatroubil a mocným hlasem několikrát volal: „Utíkají, utíkají Poláci v hanebném zmatku, přepadněte je, přepadněte, Čechové, zbraň prudce!“ Na ten hlas připadl na Poláky strach a leknutí, což se stalo z podivného Božího dopuštění a z přispění svatého Václava. Rozprchnou se všichni: jeden zapomněl na sebe i na zbraň a neoděn vskočí na koně a bez oděnění prchá, druhý, jak usnul, i bez kalhot pospíchá na útek. A někteří při tom úprku spadnou z mostu, jenž byl přetržen na úklady nepřítelům, jiní – a nebylo jich málo – na útěku po příkré cestě, kde se obecně říká na opyši hradu,²⁶⁶ v úzké zadní brance pro těsnost východu byli umačkáni a sám kníže Měšek s hrstkou mužů jen stěží vyvázl. A bylo tomu tak, jak bývá, když lidé utíkají ze strachu, že se lekají i šelestu vánku a leknutí jim nahání ještě více strachu. Tak se zdálo i těmto, ač je nikdo nehonil, jako by skály a stěny za nimi křičely a na útěku je pronásledovaly.

Ráno potom kníže Oldřich vstoupil do hradu Prahy a na lstivý podnět týchž domácích nepřátel,²⁶⁷ o nichž jsme se svrchu zmínili, dal svého bratra Jaromíra třetího dne oslepit.²⁶⁸

Knížeti Oldřichovi²⁶⁹ se z řádného manželství pro neplodnost choti nenarodil žádný potomek, avšak z jakési ženy jménem Božena, jež byla Křesinova, měl syna neobyčejně sličného, jemuž dal jméno Břetislav. Jednoho dne totiž, když se vracel skrze selskou ves z lovu, uviděl řečenou ženu, jak pere roucha u studánky. Když si ji od hlavy až k patě prohlédl, vzplanul mu v hrudi nesmírný žár lásky.²⁷⁰ Byla totiž nadmíru půvabná, pleť měla bělejší než sníh, jemnější než labuť, lesklejší než slonovina, krásnější než safír.²⁷¹ Kníže pro ni ihned dal poslat a pojal ji za manželku. Staré manželství však nerozvázal, protože toho času každý, jak se mu líbilo, směl mít dvě i tři ženy a nepokládalo se za hřích unést manželku bližního ani vdala-li se manželka za ženatého muže. A co se nyní přičítá mravnosti, to tehdy bylo pokládáno za velikou hanbu: spokojil-li se muž s jednou ženou nebo žena s jedním mužem. Žili totiž jako hloupá hovada a měli manželství společná.²⁷²

Kapitola XXXVII.

Téhož roku císař

*Ota, pořadím třetí, se odebral z tohoto světa,
aby byl v nebesích živ, kdež všichni jsou věřící živi.*

Po něm nastoupil jeho syn, císař Jindřich,²⁷³ jenž mezi jinými velkými věcmi, jež učinil za svého života pro jméno Kristovo, vystavěl hrad na jisté hoře, již koupil s nemalým nákladem od majitele toho místa, Paba, odtud hrad dostal jméno Babenberk, to je hora Pabova. Tam také založil biskupství, jež tak velice zvelebil statky a hodnostmi, že je pokládáno v celých východních Francích ne za poslední, nýbrž za druhé po prvním biskupství. Vystavěl tam také podivuhodně veliký chrám ke cti svatě Panny Marie a svatého Jiří, Kristova mučedníka, a rovněž jej obdařil tolika nadáními kostelními, zlatými i stříbrnými skvosty a jinou královskou nádherou, že se mi zdá lépe o tom pomlčet, abych snad neřekl méně, než jak tomu vskutku je.²⁷⁴

*Přece však z četných skutků
se o jednom prospěšném zmíním:*

Nedaleko od řečeného hradu žil jistý poustevník, v svatých ctnostech archimandrita.²⁷⁵ Císař se mnohdy tvářil, jako by chtěl jít na lov,

mnohdy si bral nějakou záminku a tajně s jediným sluhou k němu docházel a poroučel se jeho modlitbám. Když zvěděl, že poustevník chce jít na pouť do Jeruzaléma, odevzdal mu zlatý kalich na tělo a krev Páně. Ten kalich byl tak objemný, že měl po obou stranách držadla nebo, jak obecně říkáme, ucha, aby jej mohl každý lehko pozdvihnout. I vyzval císař poustevníka a požádal ho, aby ten kalich smočil trojím ponořením do Jordánu tam, kde Jan pokřtil Krista,²⁷⁶ a dal mu sdostatek peněz na cestu. Co dále? Boží muž putoval do Jeruzaléma, vykonal rozkaz a ponořil kalich třikrát do vody Jordánu.

Cestou zpátky jel přes Cařihrad a putoval Bulharskem. Tam žil svatým životem jeden poustevník. Onen jeruzalémský poustevník k němu přišel a po mnohých milých a svatých rozhovorech ho snažně prosil, aby se modlil k Bohu za zdraví císaře Jindřicha. On mu praví: „Nelze se modlit za jeho zdraví, protože již byl z tohoto slzavého údolí přenesen v klid blahoslavených.“ Ten však naléhavě prosí, aby mu pověděl, odkud to ví. A on: „Minulé noci, když jsem ani docela nespal, ani nebděl, zdvihlo mne vznešené zjevení na velmi rozsáhlou, širou a pěknou rovinu. I viděl jsem tam zlé a hrozně ošklivé duchy, jimž z hub a nosu šlehalý sirné plameny. Ti táhli císaře Jindřicha za vousy, ač se vzpíral, jako k soudu, zatímco jiní ho bodali do hrdla železnými vidlemi a radostně křičeli: ‚Je náš, je náš!‘ A za nimi povzdáli šla Panna Maria a svatý Jiří, jaksi smutní a jako by jim ho chtěli vyrvat a hádali se s nimi, až byla zavěšena uprostřed toho pole váha, širší v objemu než dvě míle. Na levici vkládala strana zloduchů veliké, nesmírné a nesčíslné zátěže, což znamená zlé skutky. Ale na druhé straně jsem viděl svatého Jiří, jak klade na váhu veliký kostel s celým klášterem, viděl jsem zlaté kříže s těžkými drahokamy, viděl jsem mnoho velkých mešních knih s perlami a zlatem, viděl jsem zlaté svícny, kaditelnice a nesčetné pláště a vše, co dobrého ten král za života učinil. A přece ještě strana zloduchů převažovala a křičela: ‚Je náš, je náš!‘ Tu Panna Maria vzala veliký zlatý kalich z ruky svatého Jiří, třikrát potřásla hlavou a pravila: ‚Zajisté není váš, nýbrž je náš!‘ a s velikým rozhořčením hodila kalichem o zeď kostela. I zlámalo se jedno ucho na něm.

Při tomto zvuku hned zmizel pekelný zástup a Panna Maria vzala císaře za pravou a svatý Jiří za levou ruku a vedli ho s sebou tuším do nebeského bydlíště.“

Onen jeruzalémský poutník, uvažoval v srdci o tom, co bylo řečeno, šel si pro tlumok a tu našel jedno ucho kalicha ulomené, jak to předpověděl poustevník. Tento kalich se podnes chová v kostele svatého Jiří v Bamberku na památku toho velikého zázraku.²⁷⁷

Roku od narození Páně 1003

U nás byli povražděni Vršovci.²⁷⁸

Kapitola XXXVIII.

Roku od narození Páně 1004

Benedikt se svými druhy byl umučen. Za času císaře Jindřicha, jenž po Otovi III. spravoval římskou říši, žilo v Polsku patero mnichů poustevníků, „pravých Izraelitů“:²⁷⁹ Benedikt, Matouš, Jan, Izák, Kristin a šestý Barnabáš. V jejich ústech nebyl nalezen klam ani v jejich rukou zlé dílo. O životě těchto otců bych měl psát mnoho, ale raději chci psát málo, protože vždycky se liběji požívá jídlo, jehož se skrovněji předkládá.

Jejich obcování totiž bylo chvalitebné, Bohu milé, lidem obdivu hodné a těm, kdož ho chtěli následovat, příkladné. Neboť proto se obdivujeme zásluhám svatých, abychom se sami, následující jich, stali obdivu hodni. Těchto pět mužů můžeme tedy nikoli nevhodně přirovnat buď k pěti přístřeším bravného²⁸⁰ rybníka nebo k pěti moudrým pannám, jež mají dostatek oleje milosrdenství. Ač totiž sami chudí, chudým Kristovým, jež chovali v svých příbytcích, jak mohli, z milosrdenství živobytím posluhovali. Oni sami se pak vyznačovali takovou ctností zdrženlivosti, že se jeden z nich dvakrát, jiný jednou v týdně postil, nebyl však ani žádný, který by jedl den co den.

Pokrmem jim byla zelenina, vypěstovaná vlastním rukama, chléb mívali zřídka, rybu nikdy, luštěniny nebo jáhly směli požívat jen o Velikonocích. Pili čistou vodu, a i tu jen s mírou, masité jídlo jim bylo ohavností a pohlédnout na ženu prokletím. Jejich oděv byl drsný a hrubý, utkaný z koňských žíní. Na lůžku byl kámen za podušku a rohož, a to velmi stará a pro každého jediná, za pokrývku.

*Pokoje nepřáli sobě a bdívali po celé noci,
lkajíce nad zlým skutkem a hříchem lidu i vlastním.*

Hned zní prsa, od častých úderů zsinalá, hned se potí těla od neustálého klekání zemdená, hned se každý vroucně modlí za vzdechů s rozpjatýma rukama a vzhůru upřenýma očima, aby do nebes přišli. Mezi sebou nikdy nemluví, leč jen na přicházejícího hosta, a i to málo slovy. Vpravdě byli činiteli Božího zákona,²⁸¹ ne slyšiteli, vpravdě, když sebe sama s vášněmi a žádostmi těla křižovali a kříž Kristův myslí i tělem nesli, vzdávali obět milou Bohu – nikoli z cizího statku, nýbrž z vlastního těla, neboť každého dne se navzájem tepali. Takovým

*u nich bývalo zvykem, že jednoho každého rána
dali si po jitřních zpěvech až dolů ztýrat hřbety.*

Na svou padaje tvář, děl k druhému bratrovi bratr:

„Hřešiš, chceš-li mne šetřit, a biješ-li, nijak mne nešetř!“

A ten stoje s metlou odpovídal:

*„Staň se, jak chceš!“ pak takto se ke Kristu, šlehaje bratra,
modlil:*

„Ó, kéž pro tyto skutky ti odpustí předobří Kristus.“

Sám se pak položil na zem a svá zas mu nastavil záda.

Neříkal: „bolí to, bratře,“ když jeden druhého mrskal,

nýbrž „žehnejte!“ zpíval neb „smiluj se nade mnou, Bože!“

Lehko totiž snáší se věc, když každý ji ochotně trpí.

Bůh shlížel z výsosti na jejich trpělivost a bezúhonnost života i na vytrvalost ve víře a skutcích a již chtěl odměnit strádání svých svatých a podivuhodnou cestou je uvést v rozkošnou vlast, když tu k nim s několika průvodci přišel kníže Měšek,²⁸² který uslyšel o jejich dobré pověsti a svatém obcování, aby sebe těm svatým mužům poručil. A když poznal jejich nouzi, dal jim velikou hojnost peněz, totiž měšec naplněný sto hřivnami, přijal od nich sbratření a společenství v modlitbách. S radostí se pak vrátil na svůj dvůr, poté, co je snažně poprosil a sebe jim poručil, aby se za něj modlili. Ale oni nevěděli, co si počít s penězi, protože nikdy nic takového neměli. Stáli ustrnulí, až jeden z nich – neboť již půl roku nic spolu nemluví – otevřel ústa a pravil:

„Poklady zlata a stříbra jsou zajisté osidlem smrti“²⁸³

a těm, kdo mají přebytek v zlomyslném měšci, nesnadno se otevrou půvabná místa ráje, zato však hrůzyplná pekelná muka budou je trápit v Etně. Jistě nás pokouší nepřítel lidského pokolení, aby z nás učinil nepřátele Kristovy. Neboť kdo je přítelem světa, stane se nepřítelem Božím.²⁸⁴ Bohu se totiž protíví ti, kdož nedodržíjí jeho příkázání. Neboť řekl Bůh: „Žádný nemůže dvěma pánům sloužit,“ a jako na vysvětlenou připojil: „Nemůžete sloužit Bohu a mamonu.“²⁸⁵ Již budeme otroky mamonu poddanými my, kteří jsme dosud byli svobodnými dětmi skromnosti. Zdaliž se nebude bát při zašustění větru, kdo ponese zlato? Či se nestává, že

*pocestný s prázdnou kapsou si zazpívá lupiči ve tvář?*²⁸⁶

Což nepřišli k nám častokrát loupežníci, a protože nenašli, proč by nás zabili, odešli, když předtím nás někdy zranili, jindy přijali požehnání? Jistě již letí pověst po světě, že milujeme svět a věci světské. Volají proti nám i tyto peníze samy, jež nikdy neumějí mlčet, a již již se zde objeví ve dveřích ničemná banda lupičů, protože, co činí páni, přemnozí vědí. Ba spíše budiž hodně rychle vyvržena tato vnada smrti, potrava zlého, škoda duše, a toto stříbro ať se vrátí tomu, komu patří.“

I pošlou jednoho z bratrů, jménem Barnabáš, jenž vždy vyjednával věci vnější, aby jejich jménem vyřídil knížeti toto: „Ač jsme hříšníci a lidé nehodní, přece na vás stále myslíme ve svých modlitbách. Stříbra jsme nikdy neměli a nechceme je mít. Neboť nežádá Pán náš Ježíš Kristus od nás stříbra, nýbrž dvojnásobnou hřivnu dobrých skutků. Mnich, má-li groš, nestojí za groš. Na, vezmi si to své stříbro, nám není dovoleno mít věci nedovolené.“

Když Barnabáš odešel ke knížecímu dvoru, hned v první čtvrtině noci přibyla banda ničemů a náhle vrazila do dveří. Našla mnichy, jak zpívají žalmy Hospodinu. Přiložili jim meče k hrdlům a pravili:

*„V svatém-li pokoju žít si přejete, stříbro, jež máte,
ihned všechno nám dejte a ušetřte života svého.
Neboť dobře to víme, že poklad od krále máte.“*

Oni však volali Boha za svědka, k pokladu se vytrvale neznali a řekli: „Peníze, které hledáte, jsou již v knížecí komoře, protože jsme je nepotřebovali. Nevěříte-li tomu, zde je náš dům, hledejte, jak

se vám líbí, jen nám neubližujte.“ Ale oni, tvrdší než skály, pravili: „Škoda těch řečí, buď nám vydejte peníze od knížete, nebo hrdlem hrozně propadnete.“ A ihned je nelítostně svázali, po celou noc rozličnými mukami trápili a nakonec všechny zároveň mečem zabili. A tak hněv bezbožníků přenesl je do nebeského království. I bylo umučeno těchto pět bratří: Benedikt, Matouš, Izák, Kristin a Jan, roku od narození Páně 1004 dne 11. listopadu.²⁸⁷

Kapitola XXXIX.

Roku od narození Páně 1005

Roku od narození Páně 1006

Kněžnu Hemmu, perlu ženského pohlaví, zachvátila zimnice a ona byla vyproštěna z tělesných pout. Její náhrobní nápis s těmito verši buď jsem viděl, nebo se pamatuji, že jsem viděl zapsán:

Hemma tu leží, hle, pouhý prach, jež byla jak gemma.

„Pane,“ tak, prosím tě, rci „milostiv duši té buď!“²⁸⁸

Roku od narození Páně 1007

1008

[Uherský král Štěpán se proslavil.]²⁸⁹

1009

[Byl založen klášter svatého Prokopa.]²⁹⁰

1011

[Posvěcení kostela bamberského.

1014

Král Jindřich byl pomazán na císaře.]²⁹¹

1015

[Císař Jindřich si podrobil polského knížete Boleslava.]²⁹²

Roku od narození Páně 1017

Dne 11. června zemřel Thegdag, třetí biskup pražského kostela. Byl důstojným nástupcem svatého biskupa Vojtěcha, tělem byl panický, mravy zlatý a skutky zářivý. Vydal se ve stopách svého předchůdce a stíhal hanebnosti sobě svěřeného lidu, a když ne tělem, tedy aspoň duchem zakusil mučednictví. A nezemřel podle obyčeje lidí, nýbrž následoval Hospodina v pokoji a rovněž tak i spí a odpočívá. Po něm nastoupil roku od narození Páně 1018 biskup Ekkehard.²⁹³

Roku od narození Páně 1019

Roku od narození Páně 1020

Kapitola XL.

Mezitím Břetislav, syn knížete, přešel z dětského věku v jinošský a kráčel od ctnosti ke ctnosti. Měl nad jiné zdar v svém počínání, ztepilé tělo, krásnou postavu, velikou sílu a moudrost, v neštěstí statečnost, ve štěstí rozumnou mírnost.

Toho času žil v německém kraji velmi mocný hrabě jménem Ota Bílý, který pocházel podle otcovské poslušnosti z královské krve.²⁹⁴ Ten měl jedinou dceru Jitku, jež,

*co jest pod sluncem děv, svou krásou předčila všechny.*²⁹⁵

Dobrý otec a její předobrá máti ji dali do kláštera jménem Svinibrod,²⁹⁶ dobře chráněného polohou i pevnými hradbami, aby se naučila žaltáři. Ale které věže, byť sebe vyšší, nebo které hradby sebe pevnější mohou odolat lásce a milence odloučit?

*Nade vším vítězí láska, i kníže i král se jí poddá.*²⁹⁷

Břetislav, nejkrásnější z jinochů a přeuatný hrdina, se z mnohých vyprávění doslechl o neobyčejné kráse, ušlechtilosti a urozeném původu řečené dívky. Nedovedl ovládnout svého ducha a jal se v srdci přemýšlet, má-li se pokusit unést ji mocí či se o ni řádně ucházet. Rozhodl se však raději mužně jednat než schýlit šíjí k pokorné prosbě. Neboť uvažoval o pýše, jež je Němcům vrozena, a o tom, jak vždy s nadutou domýšlivostí shlížejí na Slované a na jejich jazyk. Oč však bývá těžší přístup k lásce, tím prudší oheň vždy vdechuje syn Venušin milenci. Mysl jinochova, vznícená ohněm Venušiným, vře, jako když ohni sálá Etna. A jasným hlasem sám na sebe zvolá: „Bud' mi bude údělem výtečný sňatek, anebo upadnu ve věčný posměch. Není možná, aby Jitka, ta rodem ušlechtilá dcera, sličná, přelíbezná a nad světlo sluneční jasnější paní, jež mi je dražší než život, nebyla má. Kéž dlouho zůstane naživu, bud' Bohu chvála stálá.“ A hned rozkázal těm ze svých lidí, o nichž věděl, že jsou zvláště hbití a jemu oddaní, aby připravili osvědčené a hodně otužilé koně, a dělal, jako by chtěl rychle odjet k císaři a ještě rychleji přijet zpět. Muži vyplní rozkaz, co však jejich pán zamýšlí, nevědí. Diví se mezi sebou, že tak

spěchají, a asi po sedmidenní jízdě vstoupí jako hosté do podsíně řečeného klášteřa. Syn knížete totiž už předtím poručil všem svým, aby nikomu nedávali vědět, kdo nebo odkud je, ale aby se k němu chovali, jako by byl jeden z nich.

Musí mu ustoupit ithacký hrdina, že chytrým důvtipem vypátral Thetydina syna, ani se nesmí chlubit pastýř z Ilia, že Tyndareovnu unesl z Amykel,²⁹⁸ protože tento jinoch Břetislav oba dva předčí srdnatostí i nesmírnou odvážností. Neboť jako když vlk²⁹⁹ obchází ovčín a hledá, kudy by do něho vrazil, aby uloupil bělouňku ovečku, tak i hrdina Břetislav, když dostali dovolení přenocovat v klášteře, obhlíží jej pronikavým zrakem a bystrým duchem. Rád by do klauzury vrazil násilím, ale neodvažuje se, protože s sebou nemá tak značný počet bojovníků. Šťastnou náhodou však byl svátek, a ejhle, Jitka, panna tisíckrát vytoužená, vyjde se svými družkami z klášteřa. Bylo totiž zvykem, že něžné dívky zvonily k nešporům uvnitř v kostele. Jak ji smělý únosce spatřil, radost jej zbaví smyslů a jako vlk, který z úkrytu vyrazí a uchvátí ovečku a pak, vědom si svého činu, svěsí ocas a utíká do vzdálené skrýše, tak i on, chytí pannu a prchá. Když se přizene k bráně, shledá, že je přes ni napjat řetěz, tlustší než mlýnský provaz, a cesta ven že je takto zatarasena. Ihned vytasil ostrý meč a přetl řetěz jako stéblo. Dodnes lze vidět přetátý článek dokládající prudkost té rány. Na jeho ostatní druhy, kteří o tom nic nevěděli a dosud zůstali v stanech, však nepřátelé udeřili a zajali je. Jedněm oči vyloupali a nosy uřezali, jiným ruce a nohy utáli a jen kníže s několika málo muži a s unesenou pannou v noční temnotě s těží unikl. Panna Jitka byla unesena roku od narození Páně 1021.

A aby nebyla dána Němcům důvodná záminka vinit Čechy jaksi z bezpráví, hrdina Břetislav hned, jak pozdravil otce, knížete Oldřicha, ihned jel s nevěstou přímo na Moravu. Neboť celou tuto zemi mu již předtím svěřil otec do moci, když vypudil ze všech hradů Poláky, z nichž mnoho zajatců, spoutaných vždy po stu v řadách, dal prodat do Uher a ještě dále.³⁰⁰ Po smrti Boleslava II. totiž Poláci opanovali jak hrad Prahu, tak i celou Moravu.

Roku od narození Páně 1022

V Polsku došlo k pronásledování křesťanů.³⁰¹

Roku od narození Páně 1023

Dne 8. srpna odešel z tohoto světa čtvrtý pražský biskup Ekkerhard, aby žil životem věčným. Tento biskup vystupoval nepoddajně proti mocným, laskavě a skromně vůči nízkým a tichým. Byl to velmi výmluvný kazatel, štědrý dárcem almužen čeledi Páně a věrný správce v měření pšenice. On ustanovil, aby každý, ať mocný nebo bohatý nebo chudý, měl-li svého léna nebo svobodného jmění³⁰² alespoň popluží,³⁰³ platil biskupovi jako desátek dvě měřice,³⁰⁴ vysoké pět dlaní a dva prsty, jednu měřici pšenice a jednu ovsa. Neboť předtím, jak ustanovil první biskup Dětmár, dávali jako desátek dvě kopy obilí. Na kopy pak počítáme padesát snopků.³⁰⁵

Po Ekkerhardově smrti nabyl biskupství Hizo a byl téhož roku dne 29. prosince vysvěcen od mohučského arcibiskupa.³⁰⁶

Kapitola XLI.*Roku od narození Páně 1024*

Dne 12. července zemřel král Jindřich.³⁰⁷

Roku od narození Páně 1025

Dne 17. června zemřel král Boleslav.³⁰⁸

Roku od narození Páně 1026

[V Římě byl pomazán král Konrád.]³⁰⁹

...

Roku od narození Páně 1030

Toho roku kníže Břetislav způsobil Uhrům velkou porážku a poplenil jejich zemi až k hradu Ostřihomi.

Téhož roku dne 30. ledna Hizo, pátý biskup pražského kostela, odešel z tohoto světa a požívá odměny šťastně.

Byl ušlechtilý rodem, ale ještě ušlechtilejší svým jednáním a činil dříve sám, co jiným velel činit. Neb nikdo nezná tak dobře své vlastní sídlo, jako on znal žalář a příbytky nemocných. A nebylo mu utajeno, kolik lidských hlav na svět přišlo

nebo co duší smrt zas poslala do černých stínů.

Mimoto měl ve zvyku každého dne dávat čtyřiceti lidem stravu, sám jim žehnal jídlo i pití, v hojnosti poskytnuté, a vlastníma rukama přívětivě podával. Byl to muž neobyčejně krásné postavy a vlasy

na jeho hlavě byly bělejší než labuť, proto dostal přídomek „bílý a milostný biskup Hizo“.

Po něm nastoupil Šebíř – byl biskupem v pořadí šestým.

Ten za doby mládí proslul neobyčejnou hbitostí, protože nade všechny, co jich bylo na knížecím dvoře, vynikal úslužností a konal svému pánu pilnou a věrnou, a proto tím milejší službu. Neboť býval první při duchovních povinnostech a neméně horlivý ve světských zaměstnáních, vždy býval knížeti nerozdílným druhem při lovech. Býval první při ruce při zabíjení divokého kance, uměl mu uříznout ocas, očistit jej a připravit, jak to míval kníže rád, a podával jej pánu hned po příchodu k jídlu. Proto prý kníže Oldřich často mu říkával: „Šebíři, pravím ti upřímně: za tenhle lahodný zákusek zasluhoval bys biskupství.“ Pro tuto a podobnou horlivost získal si přízeň knížecí a obecnou oblibu.³¹⁰

Roku od narození Páně 1031

O svátku svatých apoštolů Petra a Pavla byl Šebíř vysvěcen na biskupa od mohučského arcibiskupa.³¹¹ Téhož roku se narodil Břetislavovi syn Spytihněv.³¹²

Roku od narození Páně 1032

[Počátek kostela sázavského.]³¹³

...

Roku od narození Páně 1037

Zemřel kníže Boleslav, jehož Měšek oslepil.³¹⁴

Kapitola XLII.

Téhož roku dne 9. listopadu kníže Oldřich *opustil království zemské a království nebeské získal.*³¹⁵

Když svrchu dotčený Jaromír, zbavený zraku, jenž podle ustanovení knížete Oldřicha bydlel ve vsi Lysé,³¹⁶ uslyšel, že se jeho bratr odebral z tohoto světa, vstal o svítání a dal se dovézt do Prahy. Když tam přijel, byl jeho bratr již donesen do kostela svatého Jiří. Jaromír, který stál o pohřbu při marách, dojal i rozechvěl srdce všech okolostojících nářkem, svým stýskáním:

„Běda mi, co mám říci, než: běda mi! Říkat pořád?

Žel mi, bratře, žel toho hrozného losu hořké smrti!

*Ejhle, zde ležíš mrtev a z vratkého vrcholu této
pozemské vlády ni já ani ty již radosti nemáš.*

Předevčirem vznešený kníže, dnes nehybné tělo, zítra pokrm čer-
vům, potom lehkým popelem budeš a prázdnou bajkou. Zraku jsi
mne zbavil a nemiloval jako bratr bratra.

*Jen by sis raději přál, bys nespáchal, na mne cos spáchal.
Vím teď, že bys mi zrak chtěl navrátit, kdybys jen mohl,
když nahé jsou a odkryté tvoje skutky, ať dobré či zlé.
Avšak z celého srdce ti nyní odpouštím, bratře,
aby Bůh všemohoucí v své milosti odpustil tobě,
aby též duše tvá potom si v pokoji spočinout mohla.*

Po řádném dokonání pohřebních obřadů vzal za ruku synovce
Břetislava a vedl ho ke knížecímu stolci. A jako se vždy děje při volbě
knížete, házeli přes mříže hořejší síně peníze, deset tisíc nebo ještě
více, mezi lid, aby se netlačili na knížete sedícího na stolci, nýbrž ra-
ději chytali házené peníze. Když byl kníže posazen na stolci a nastalo
ticho, Jaromír, který držel synovce za pravici, pravil k lidu: „Hle, váš
kníže!“ A oni zvolali třikrát: „Krléšu,“ to je: *Kyrie eleison*. A opět řekl
Jaromír k lidu: „Přistupte z rodu Municů, přistupte z rodu Těpticů!“
a volal jmenovitě ty, o nichž věděl, že jsou zvláště mocní ve zbrani,
stálí ve věrnosti, udatní v boji a že vynikají bohatstvím. Když poznal,
že u něho stojí, pravil: „Poněvadž mi můj osud nedopouští, abych
byl vaším knížetem, ustanovujeme vám tohoto a povyšujeme za kní-
žete, abyste ho byli poslušni, jak je důstojno knížete, a povinnou
věrnost mu zachovávali, jak náleží vládci. A tebe, synu, napomínám
a opět a opět to v mysl ti vštěpovat budu, abys tyto zde ctil jako otce
a miloval je jako bratry a ve všech potřebách aby sis je bral za rádce.
Těmto poruč hrady a lid k správě, neboť na nich česká země stojí
i stála a stát bude na věky.

Avšak oněch tam, kdož jsou Vršovci, ničemní synové nešlechetných
otců, domácí nepřátelé našeho rodu, rodinní škůdci, střež se jako
zabláceného kola a vyhýbej se spolku s nimi, protože nikdy nám
nebyli věrni. Hle, mne nevinného a svého knížete nejprve svázali
a rozličné šašky si ze mne tropili, potom vrozenou sobě prohnanosť
a lstivými radami způsobili, že bratr mne, bratra, zbavil zraku. Synu

můj, měj vždy na paměti předpověď svatého Vojtěcha, jenž svatými ústy dotvrdil, že mají na ně za jejich ukrutné skutky třikrát dopadnout pohromy, a který na ně uvalil církevní klatbu. To se již z vůle Boží dvakrát stalo, a aby se to stalo potřetí, o to se ještě postará osud.³¹⁷

Tato slova se Vršovcům zaryla hluboko do srdcí a jako lvi na něho zuby skřípěli.³¹⁸ A za několik málo dní poslal Kochan, o němž jsme se výše zmínili, svého kata a ten, když onen slepec seděl v noci na záchodě a vyprazdňoval břich, ho proklál ostrým oštěpem zezadu až do útrob. A tak spravedlivý muž, kníže Jaromír, zemřel jako mučedník Boží roku od narození Páně 1038 dne 4. listopadu.³¹⁹

Založení kláštera sázavského.³²⁰

Co se za starodávna až dosud sběhlo, obsahuje první kniha. Ale protože, jak praví svatý Jeroným, jinak se vypravují věci viděné, jinak slyšené, jinak smyšlené a lépe též pronášíme, co lépe víme,³²¹ nyní s pomocí Boží a svatého Vojtěcha duch touží po tom, abychom pověděli, co jsme my sami viděli nebo co jsme pravdivě slyšeli z vypravování očitých svědků.

Končí se první kniha *Kroniky Čechů*

Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu břevnovského kostela¹

Duchovnímu otci břevnovského kláštera Klimentovi, jenž toto jméno právem má podle svých skutků a stále v učenosti trvá, Kosmas, nehodný nazývat se děkanem, přeje společnost andělského sboru.²

Když jsem se měl po mnohých úvahách rozhodnout, co bych nejvhodněji poslal milému muži tak svatého života, jemuž arci hroudy zlata a stříbra nejsou ničím a líbí se mu jen věci duchovní, uznal jsem za nejlepší řídit se toliko tvým přáním. Zvěděl jsem totiž od tvého klerika, jménem Bohumil,³ jenž mi to v soukromí důvěrně pověděl, že bys chtěl vidět mé hříčky, jež jsem kdysi psal Gervasiovi.⁴ Posílen tímto podnětem, nebo spíše přinucen přemlouváním drahého přítele, osměluji se předložit tvému otcovství, nejen čeho sis přál, nýbrž i druhou, řeknu-li, knihu téhož vypravování, kterou jsem rovněž složil o dějích, pokud se mi podařilo se jich dopátrat, od času Břetislava, syna knížete Oldřicha, až do jeho jmenovce, syna krále Vratislava.⁵ Neboť ačkoli, ctihodný otče, nepřestáváš hltat svatá Písma a stále vyčerpáváš hluboké prameny filosofie, přece

račiž svatý svůj ret v tom chudém nápoji smočit.

Neboť se často stává, že po silných vínech a uspávajících číších někdy přijde na člověka přirozená žízeň a že doušek čisté vody bývá milejší než sladké číše.

*Často i Martův voják, jenž v bojích pachtí se v zbroji,
s chutí se účastní tance, jímž družina dívek se baví,
aneb ve sboru hochů si vesele s kotoučem zahrá.⁶*

Tak i ty, nejsvětější otče, již zanech velikých knih sylogistiky⁷ a přečti si tato má dílka, smyslem dětinská, slohem selská. Najdeš tu leccos, co zasluhuje pohanu a posměch. Ulož to tedy do paměti proto, abys to někdy moudrostí, již ti Bůh propůjčil, přesně opravil. A že na některých místech najdeš verše jaksi metrické, věz, že jsem se vědomě dopouštěl nevědomosti tím, že jsem veršoval.

Buď zdrav!

Počíná se druhá kniha

Kapitola I.

Když tedy kníže Břetislav již upevnil svoji moc na otcovském stolci,⁸ následoval stopy svých předků skutky milými Bohu i lidem, a ještě je překonal souvislou výší ctností. A jako slunce ve své síle zastiňuje a oslabuje silným leskem svým světlo hvězd a měsíce, tak nový Achilleus, nový Týdeovec,⁹ Břetislav, novými triumfy umenšuje a zatemňuje hrdinství a nejskvělejší vítězství svých dědů. Bůh mu totiž milostivě dopřál v plné hojnosti přednosti, které ostatním jednotlivcům popřává částečně. V něm totiž všechny přednosti do té míry vyvrcholily, že v boji vynikal statečností nad Gedeona, tělesnou silou převyšoval Samsona a jakousi zvláštní převahou moudrosti předčil Šalomouna. Tím se stalo, že ve všech bitvách býval vítězem jako Jozue¹⁰ a že byl na zlato a stříbro bohatší než arabští králové.¹¹ Oplýval všude nevyčerpatelným bohatstvím, neustával v rozdávání darů a

mohl se rovnat řece, v níž nikdy se neztratí voda.

Jeho choť Jitka, z nejušlechtilejšího rodu a na potomstvo veleplodná, mu porodila pět mládenců. Ti byli tělem spanilí a nad jiné vynikali jako hory thesalské.¹² Byli nadáni obzvláštní moudrostí a v poctivosti se jim nikdo nevyrovnal, v chování byli příjemní, projevovali smířlivost k chybujícím a ve všech počestných přednostech si zasloužili chválu.

Prvorozený byl Spytihněv, druhý podle rodu byl Vratislav, třetí v posloupnosti Konrád, čtvrtý rodem Jaromír, pátý a nejmladší z nich, Ota, byl nejkrásnější. O jejich životě a slávě, pokud na to vystačí hojná zásoba slov, bude na příslušných místech podán dostatečný výklad. I když ještě byli v dětských letech, dokázali svou snaživostí tolik co muži. Jejich otec se tomu velmi divil,

výbornou ozdobu vida a vznešenou družinu bratří.¹³

Avšak neméně máť v své radosti cítila tíseň

z takového prospívání synů a nádherné slávy.

Kapitola II.

Toho času byl odňat tomuto světu slavný polský panovník Kazimír,¹⁴ jehož synové Boleslav a Vladislav¹⁵ se dosud jako nemluvnata kojili mlékem z prsů. Tehdy se Poláci mohli nadít jediné spásy v tom, dají-li se na bídný útěk v různé strany. Když to kníže Břetislav v čtvrtém roce své vlády¹⁶ zpozoroval, uznal za nejlepší neodkládat příležitost, jak by potýral své nepřátele, a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek dopustil na Česích,¹⁷ a to co nejrychleji.

Poradil se svými předáky a rozhodl se na ně udeřit. A hned vyhlásil přísné nařízení a dal na znamení svého rozkazu po celé české zemi nosit provaz upletený z lýčí,¹⁸ na výstrahu, aby každý opozdilec, který by přišel do tábora po daném hesle, věděl zcela jistě, že bude takovým provazem oběšen na šibenici. Když se pojednou, v okamžení, shromáždili na jedno místo a do jednoho, vytáhl do polské země, zbavené svého knížete, a nepřátelsky na ni udeřil. Jako prudká bouře zuří, řádí a vše poráží, tak i on hubil vsi vraždami, loupežemi a požáry a dobýval pevných míst. Když vtáhl do jejich hlavního sídla Krakova,¹⁹ vyvrátil je z kořene a zmocnil se v něm kořisti. Mimoto pobral i nesmírné množství zlata a stříbra i staré poklady, jež shromáždila dávná knížata. Rovněž i ostatní hrady²⁰ vypálil a srovnal se zemí.

Když došli ke hradisku Hedčů,²¹ hradčané a s nimi i vesničané,²² kteří se tam uchýlili, nemohli útoku knížete odolat. Vyšli mu tedy naproti se zlatým prutem na znamení, že se mu vzdávají na milost, a pokorně ho prosili, aby je pokojně i s jejich dobyt看em a s ostatním majetkem převedl do Čech. Kníže jejich přání vyhověl a dovedl je do Čech, kde jim dal nemalou část lesa Črnína.²³ Ustanovil jim jednoho z nich za správce a soudce²⁴ a nařídil, aby se oni i jejich potomci na věky spravovali právem, jež mívali v Polsku. A jménem odvozeným od toho hradu se podnes nazývají Hedčané.²⁵

Kapitola III.

Nedaleko od řečeného hradu leželo hlavní sídlo Hnězdno,²⁶ velmi pevné polohou i hradbou. Protože jej však obývalo jen málo lidí, nepřátelé je lehko dobyli. Tam toho času v bazilice svaté Boží rodičky Marie, věčné panny, odpočíval nejvzácnější poklad, tělo nejblaho-

slavenějšího mučedníka Vojtěcha. Čechové tam přitáhli, hrad ihned bez boje dobyli a s velikou radostí vstoupili do chrámové svatyně. Nedbali o žádnou jinou kořist a žádali pouze to, aby jim byly vydány vzácné ostatky svatého těla, jež kdysi pro Krista trpělo.

Když biskup Šebíř²⁷ viděl jejich nerozvážnou odhodlanost, hotovou ke každému dobrému i zlému skutku, pokusil se odvrátit je od nedovolené opovázlivosti touto řečí: „Bratří moji a synové Boží církve! Člověk se nemůže jen tak snadno, jak si myslíte, odvážit toho, aby se všetečně dotkl svatého těla, plného božských ctností. Neboť se velmi bojím, že kdybychom se osmělili všetečně to učinit, mohlo by nás postihnout pominutí mysli, slepota či tělesná slabost. Proto se dříve tři dni postíte, kajte se ze svých hříchů, odřekněte se všech ošklivostí, které se jemu u vás ošklivily, a slibte z celého svého srdce, že se jich nebudete už více dopouštět. Doufám v milosrdenství Boží a našeho patrona svatého Vojtěcha, že setrváme-li ve zbožné víře a v neustálých modlitbách, nebudeme zbaveni naděje ve splnění naší žádosti.“

Oni však pokládali biskupova slova za bláznovství, zacpali si před nimi uši a hned se obořili na svaté tělo, aby je vzali.²⁸ A poněvadž bylo pochováno za oltářem při zdi a nebylo možné je vyrvat jinak než zbořením oltáře, nešlechetná ruka a zdivočelá mysl vykonají bezbožný čin. Neobešlo se to však bez Boží pomsty. Neboť se hned při samém všetečném díle zastavili s ochromenými smysly a zůstali skoro tři hodiny bez hlasu, citu a zraku, než se jim s přispěním Boží milosti smysly opět vrátily. Tu okamžitě, byť pozdě, toho želeli a spěchali splnit biskupův rozkaz. A čím zřejměji byli pokáráni vůlí Boží, tím zbožněji trvali bez umlčení na modlitbách, po tři dni se postili a prosili za odpuštění.²⁹

Kapitola IV.

Třetí noci se zjevil biskupu Šebířovi, když po jitřních obřadech odpočíval, ve vidění svatý biskup Vojtěch a pravil: „Pověz knížeti a jeho předákům toto: pokud se již neoddáte hříchům, jichž jste se odřekli ve vodě křtu, dá vám nebeský Otec, oč žádáte.“ Ráno to oznámil biskup knížeti a jeho předákům³⁰ a ti hned plni radosti vešli

do chrámu Panny Marie, před hrobem svatého Vojtěcha padli k zemi a dlouho se společně modlili. Pak kníže povstal, vystoupil na kazatelnu a přerušil ticho těmito slovy: „Chcete napravit své nepravosti a zmoudřet po zlých skutcích?“ A oni se slzami v očích volali: „Jsme ochotni napravit všechno, v čem proti Božímu světcí naši otcové nebo my sami jsme zhřešili, a zcela přestat s ničemnostmi.“

Tu kníže pozdvihl ruku nad svatým hrobem a takto počal mluvit ke shromáždění lidu: „Bratři, pozdvihněte společně své pravice k Hospodinu a bedlivě vyslechněte má slova. Chci, abyste je potvrdili přísahou na svou víru. Tedy toto ať je hlavní mé a první přikázání, aby vaše manželství, jež jste doposud měli jako s lehkými ženami a nepořádná po způsobu hloupých hovad, byla podle církevních ustanovení od té chvíle zákonná, soukromá a nerozlučná, a to tak, aby se muž spokojil s jednou ženou a žena s jedním mužem. Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhl a jestliže by mezi nimi vzplanul svár, který by vedl až k roztržce, přejí si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátit k předešlému podle práva uzavřenému svazku, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví.³¹ Nechtěť je spíše, ať je to kdokoli, odveden do Uher, jak neobblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí. Odtud se nesmí žádnými penězi vykoupit nebo se do naší země vrátit, aby se hlízami jedné ovečky nenakazil celý ovčinec Kristův.“³² Biskup Šebíř pravil: „Kdo by jinak učinil, na toho padne klatba! Týmž trestem mají být stíženy panny, vdovy a cizoložnice, o nichž je známo, že pozbyly dobrého jména, porušily stud a obtěžkaly smilstvím. Neboť když se mohou podle své vůle vdát, proč se dopouštějí cizoložství a svůj plod vyhánějí, což je zločin ze zločinů nejhorší?“

Potom kníže doložil: „Když by však žena prohlásila, že jí muž nesplácí stejnou láskou, nýbrž ji nemilosrdně bije a trýzní, bude rozhodnuto mezi nimi Božím soudem,³³ a kdo bude nalezen vinným, ať je jako viník potrestán. Rovněž i stran těch, kdo jsou nařčeni z vraždy: arcikněž³⁴ ať oznámí jejich jména správci svého hradu³⁵ a správce ať je povolá na soud. A budou-li se vzpírat, uvrhne je do vězení, až buď učiní vhodné pokání, anebo, budou-li zapírat, ať jsou zkoušeni žhavým železem nebo očištnou vodou, zdali jsou vinni. Avšak vrahy

bratrů, otců nebo kněží a osoby obviněné z podobných hrdelních zločinů ať arcikněz označí hradeckému správci nebo knížeti, a ten je spoutané na rukou a v pase ze země vyhostí, aby jako tuláci a uprchlíci bloudili jako Kain po širém světě.³⁶ Biskup Šebíř pravil: „Toto knížecí ustanovení budiž klatbou stvrzeno jako spravedlivé! Neboť k tomu vám knížatům meč visí po boku, abyste své ruce častěji umývali v krvi hříšnickově.“

Opět praví kníže: „Ten, kdo by krčmu, jež je kořenem všeho zla, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilství a ostatní nepravosti, zřídil, i ten, kdo by zřízenou koupil,“ a biskup Šebíř dodal: „budiž dán do klatby!“ A kníže: „Který krčmář by byl přistižen jako rušitel tohoto ustanovení, nechť je uprostřed tržiště ke kůlu přivázán, mrskán tak, až biřic umdlí, a na hlavě oholen. Jmění mu však nemá být zabaveno, nýbrž toliko pití na zem vylito, aby se nikdo prokletým douškem neposkrnil. Pijáci však, budou-li přistiženi, nevyjdou z vězení dříve, dokud každý do knížecího důchodu nesloží tři sta peněz.“³⁷ Biskup Šebíř pravil: „Co kníže rozhodl, to naše moc potvrzuje.“

K tomu kníže dodal: „Zakazujeme, aby se vůbec konaly v neděli trhy, které v našich krajích lidé proto tak hojně navštěvují, aby v ostatní dni měli kdy na své práce.³⁸ Bude-li však kdo v neděli anebo ve dny, které je nařízeno veřejně slavit v kostele, nalezen při nějakém robotném díle, arcikněz ať mu vezme dílo samé i potah, který se při díle nalezne, a on ať zaplatí tři sta peněz do knížecího důchodu.“

Rovněž i ti smělci, kteří pochovávají své mrtvé v polích nebo lesích, ať zaplatí arcijáhnovi vola a tři sta peněz do knížecího důchodu, mrtvého však ať pochovají znova na hřbitově věřících. To jsou věci, jež se protíví Bohu, pro ty se svatý Vojtěch rozmrzel a nás, své ovečky, opustil a raději šel učit cizí národy. Že to již více činit nebudeme, stvrzujeme přísahou na naši i na vaši víru.³⁹

Tak pravil kníže. A biskup pak vzýval jméno svaté Trojice, uchopil kladivo, a zatímco ostatní duchovní zpívali sedmero žalmů a jiné modlitby vhodné k tomuto svatému dílu, počal zvolna bořit vršek hrobu a odboural jej až dolů k svatému pokladu. A když otevřeli rakev, všichni, kdo byli v kostele, byli ovanuti tak pronikavou přelíbeznou vůní, že tři dni jako by se byli najedli nejsyťjších pokrmů

a nemyslili na obcerstvení jídlem, ba i velmi mnoho nemocných se v ten den uzdravilo. Tehdy kníže, biskup a několik málo předáků se podívali a uviděli Božího světce, jak se jeho tvář a podoba skvěje a jak je jeho tělo naprosto neporušeno, jako by byl toho dne sloužil slavnou mší svatou. I zpívali duchovní *Tē Deum laudamus* a laikové *Kyrie eleison* a jejich hlasy se rozléhaly až k nebesům. Potom se kníže, jehož tvář tonula radostí v slzách, takto modlí: „Kristův mučedníku, svatý Vojtěchu, jenž jsi měl s námi vždy a všude slitování, vzhledni na nás nyní s obvyklou laskavostí, buď milostiv nám hříšníkům a dopřej milostivě, abychom tě my, ač nehodní, směli donést k tvému sídlu, pražskému kostelu.“ Divná to věc a přímo úžasná: ačkoli se před třemi dny nemohli dotknout náhrobku, teď hned kníže a biskup vyzdvihli bez překážky světčovo tělo z hrobu. Pak je pokryli hedvábím a vystavili nahoře na oltáři, aby lid mohl věnovat dary, jež zaslíbil Bohu a jeho světci. A toho dne bylo složeno dvě stě hřiven na oltářním stole.

*Všemohoucí ó Bože, jenž vesmírem po věky točíš,
kterýž kraluješ věčně a řídíš jediný všecko,
nebylo na světě nic, můj Kriste, a nebude, není
bez tvé vůle.*

Který pak smrtelný člověk by tomu kdy uvěřit mohl,

že by ten, jenž byl korunován v nebeském království, nechal své tělo zpět donést ke vzpurným národům, z jejichž společnosti prchl, a to přesto, že když ještě žil, zatratil jejich špatnosti? Uvážíme-li však ještě větší Boží a starodávné zázraky, kterak národ izraelský suchou nohou přešel moře, jak ze suché skály tekly vody⁴⁰ nebo jak se stvořitel světa zjevil v světě, narozen z Marie panny, máme se ne divit, nýbrž raději pokořit Bohu, jenž učinil a může činit, co chce, a jeho milosti všecko přičítat. Z jeho milosti a vnuknutí vstoupilo v srdce knížete, aby rovněž přenesl tělo arcibiskupa toho sídla, Gaudentia,⁴¹ jenž v témže kostele odpočíval.

Jak jsme se výše zmínili,⁴² byl Gaudentius nejen co do tělesného, nýbrž i duchovního svazku bratrem svatého Vojtěcha a jeho nerozlučným průvodcem při veškeré práci a starosti. A byť ne tělem, tedy aspoň duchem, svou soustrastí, již k němu cítil, zakusil mučednictví.

Neboť nebylo možná, aby nebyl projel meč jeho duší, když viděl, kterak jeho bratra oštěpy pohanů na kusy sekají, a sám toužil po tom, aby byl usmrčen stejným způsobem. Kníže a biskup rovněž uznali za vhodné přiložit k svatému tělu ostatky pěti bratří,⁴³ o jejichž životě a utrpení jsme výše dosti obšírně mluvili a kteří odpočívali v téměř hradě, ale v jiném kostele. Také ty tedy dal kníže se svrchovanou pečlivostí přenést. Co dále?

Kapitola V.

Přišli se všim svatým nákladem šťastně a vesele do Čech a v předvečer svátku svatého apoštola Bartoloměje⁴⁴ se položili táborem blíže hlavního sídla Prahy při potoku Rokytce. Tam jim na úsvitě přišlo naproti duchovenstvo a všechen lid v procesí, jehož dlouhá řada se mohla jen stěží na tom širokém poli rozestavit. Bylo totiž procesí seřazeno takto: kníže sám a biskup nesli na ramenou sladké břímě mučedníka Kristova Vojtěcha. Za nimi opati společně nesli ostatky pěti bratří, potom arcikněží se těšili z břemene arcibiskupa Gaudentia, za nimi šlo dvanáct vybraných kněží, kteří sotva mohli unést tíži zlatého Ukřižovaného, neboť kníže Měšek⁴⁵ třikrát sám sebe vyvážil tím zlatem, na pátém místě nesli tři těžké zlaté desky, které byly položeny kolem oltáře, kde odpočívalo svaté tělo. Největší deska měřila pět loket na délku a deset dlaní na šířku a byla hojně ozdobená drahými kameny, křišťálem a jantarem.

Na jejím okraji verš byl vepsán tohoto znění:

„Třikrát sto liber zlata jest těžké toto zde dílo.“

Ke konci přes sto vozů přivázelo obrovské zvony a všechny poklady Polska a za nimi se ubíral nesčíslný zástup urozených mužů, kteří měli ruce spoutány železy a hrdla ukována v řetězech. Mezi nimi, žel nešťastně zajatý, byl přiveden můj

v úřadě duchovním druh, podle své hodnosti kněz.⁴⁶

Ó, jak má být onen den, den Čechům slavný a na věky paměťhodný, svatými obřady slaven, důstojnými oslavami svěcen, chvalozpěvy velmi pobožně ctěn, jak má být bohatým radostný, mdlým žádoucí, chudým příjemný, rozdělením almužen významný a všelikým dobrým úsilím ozdoben, den, kdy se skví slavnosti na slavnosti nakupené!

Nadmíru šťastné hlavní sídlo, Praho, kdysi svatým knížetem povznesená, nyní blahoslaveným biskupem ozdobená, přijímáš dvojnásobné radosti, jež ti udělil Bůh Hospodin, a pro tyto dvě olivy milosrdenství *za kraje Sauromatů a Sarigů⁴⁷ sláva tvá letí.*

Stalo se toto přenesení nejblahoslavenějšího mučedníka Kristova Vojtěcha roku od narození Páně 1039 dne 1. měsíce září.⁴⁸

Kapitola VI.

Při tomto zdaru poskytnutém od Boha však nechyběl nešlechterný udavač.⁴⁹ Ten oznámil apoštolskému otci,⁵⁰ jak se ty věci sběhly, a prohlašoval, že český kníže a biskup porušili božské zákony a podání svatých Otců, a necháli to papežský pán bez pomsty, prý tím ztenčí práva apoštolské stolice, která se mají po všem světě zachovávat. Ihned se koná svaté shromáždění, čtou se církevní zákony a zkoumají svatá Písma.⁵¹ Kníže i biskup, ač nepřítomni, jsou viněni z opovázlivosti. Jedni navrhují, aby byl kníže zbaven všeho důstojenství a poslán na tři léta do vyhnanství, jiní soudí, že má být biskup sesazen z výkonu všeho velekněžského úřadu a až do konce života dlít v mnišském klášteře, jiní volají, aby na oba dva dopadl meč klatby.

Kapitola VII.

Zatím přijeli poslové knížete i českého biskupa jménem jich i celého národa do Říma se vzkazy, jež byly více podmazané dary, nežli uhlazené slovy výmluvnosti. Když jim dali slovo, vyložili před tváří apoštolského otce a svatého sboru svoji záležitost těmito slovy: „Nejsvětější správce křesťanské víry a apoštolské stolice i vy otcové zapsaní v knize života, jimž je od Boha propůjčena moc soudit i zase smilovat se, smilujte se nad těmi, kdo se přiznávají ke hříchu. Opusťte těm, kdo činí pokání a zároveň prosí za odpuštění. Přiznáváme se totiž, že jsme učinili, co bylo nedovolené a proti ustanovením církevních zákonů. Z předalekých končin jsme si totiž v příliš krátké době nemohli zjednat posla k vašemu svatému sboru. Ale ať již jsme učinili cokoli, vězte, otcové, vězte, shromáždění, že jsme to neučinili z opovázlivosti, nýbrž k velikému prospěchu křesťanského

náboženství a z dobrého úmyslu. Ale jestliže se někdy dobrý úmysl zvrhá v hřích, jsme hotovi, svatí otcové, napravit podle vašeho soudu svůj prořešek.“

K tomu odpověděl apoštolský otec stručně: „Chyba, když jí litujeme, neškodí.“ Poté, co posly propustili z rady, odebrali se do svého přístřeší s tím, že druhého dne mají na soudě vydat počet.

Té noci však poslové knížete a biskupa obešli kardinály, penězi podplatili jejich chytrost, zlatem podvrátili spravedlnost, platem vykoupili milost a dary zmírnili soudní nález. Nazítrí pak, když se poslové opět postavili před kapitulou svatého sboru, apoštolský pán otevřel svatá ústa, plná vážných slov a vznešenosti, a pravil: „Stejně jako náleží ukázat přísnější trest vůči zatvrzelcům v bezbožné vině, tak zase těm, kdož uznávají svou vinu a žádají si pokání, ochotně popřáváme souhlasu a na rány od nepřítele zasazené užíváme léku milosrdenství. Neboť je velikým hříchem brát cizí majetek, ale větším hříchem je křesťany nejen olupovat, ale i zajímat a zajaté jako hovada prodávat. Co jste spáchali v Polsku, je – jak nám bylo oznámeno hodnověrnými zprávami – obzvláště ohavné. A že nikdo nesmí bez našeho dovolení z místa na místo přenášet tělo svatého, o tom svědčí církevní zákony, zakazují to podání svatých Otců a božské výroky kází, aby na ty, kdo se něčeho takového opováží, dopadl meč klatby. Protože jste to však učinili buď z nevědomosti, nebo z dobrého úmyslu, ustanovujeme, aby za tuto velmi nerozvážnou opovážlivost váš kníže a biskup vystavěli na příhodném místě chrám,⁵² všemi kostelními potřebami a výsadami hojně nadaný. Dále přikazujeme, aby tam ustanovili též osvědčené osoby a zřídili obvyklé úřady duchovních konajících stálé služby Bohu za živé věřící i za mrtvé až na věky, aby aspoň tak byla smyta před Boží tváří vina vašeho hříchu.“⁵³

Posly to velmi potěšilo, vydali se ihned na cestu a oznámili knížeti rozkaz apoštolského otce. Kníže jej uposlechl, jako by to byl rozkaz božský, dal vystavět ke cti svatého mučedníka Václava ve hradě Boleslavi při řece Labi, kde tento světec kdysi šťastně podstoupil mučednickou smrt, velmi pěkný chrám, v němž, jak i podnes vidět, slouží Bohu četné shromáždění bratří, a kde je zřízeno proboštství a velmi úctyhodná bazilika.⁵⁴

Kapitola VIII.

Roku od narození Páně 1040

Pověst, nad níž nebudí žádná horší příšera na světě,⁵⁵ lžemi sílí, přiměšuje více k málu a klam k pravdě a letem roste. I doneslo se k sluchu císaře Jindřicha II.⁵⁶ stokrát více, než bylo pravda: že prý Čechové odvezli z Polska množství zlata a stříbra. Tu císař začal hledat záminky proti nim, kterak by jim to zlato, o němž se mu vypravovalo, pobral. Poslal po vyšetřovatelích vzkaz, v němž Čechům pohrozil válkou, nepošlou-li mu v ustanovené lhůtě až do poslední mince peníze z lupy v Polsku.

K tomu Slované pravili: „Vždy jsme byli bez újmy našeho práva a jsme i podnes pod panstvím krále Karla a jeho nástupců. Náš národ se nikdy nevzbouřil a ve všech válkách ti zůstal a zůstane vždy věrný, budeš-li se k nám chtít chovat spravedlivě. Neboť Pipin, syn krále Karla Velikého, nám uložil takový závazek, abychom jeho nástupcům na císařském trůně platili ročně sto dvacet vybraných volů a pět set hřiven, hřivnu naší mince počítáno po dvou stech peněžích. To dosvědčuje pokolení našich lidí do pokolení.⁵⁷ To ti každého roku bez odporu platíme a chceme platit i tvým nástupcům. Jestliže bys však chtěl nás obtěžovat mimo obyčej práva nějakým jařmem, raději zemřeme, než bychom nezvyklé břímě snášeli.“

K tomu císař odpověděl: „Králové mají zvyk k předešlému právu vždy něco nového přidávat. Není totiž všechno právo ustanoveno v jednom čase, nýbrž řada práv vzrostla skrze nástupce králů. Neboť ti, kdo spravují práva, nespravují se právy, protože právo, jak se obecně říká, má nos z vosku a král má ruku železnou a dlouhou, aby ji mohl vztahovat, kam mu libo. Král Pipin učinil, co chtěl, neučiníte-li však vy, co já chci, ukáži vám, kolik mám malovaných štítů⁵⁸ anebo co zmožu ve válce.“⁵⁹

Kapitola IX.

A ihned rozeslal listy po celé říši a sebral velmi silné vojsko. Jednou cestou, kudy se chodí přes Srbsko a kde je východ z pomezního hvozdu do naší země přes hrad Chlumec,⁶⁰ kázal Sasům vtrhnout do Čech. Saským vévodou byl tehdy Ekkehard,⁶¹ jehož celé Sasko ve všem

poslouchalo jako krále. Byl to totiž muž velmi důmyslný, neobyčejně schopný v řízení zemských záležitostí a od mládí se oddával válečnictví. Ve válce však nikdy nedosáhl šťastného úspěchu. Císař sám se položil táborem na obou březích řeky Řezné.⁶² Když druhého dne minul hrad Koubu⁶³ a s prapory se přiblížil k hvozdu dělicímu Čechy od Bavorska, poznal, že Čechové v něm zatarasili cesty. To ho rozmrzelo, takže se maličko odmlčel, třikrát potrásl hlavou a jeho srdce zachvátil hněv, hodný císaře. I otevřel ústa a pronesl tato slova: „Byť vystavěli hradby vyšší než lesy, byť vyzdvihli věže strmící až do oblak,⁶⁴ záseky Čechů proti Němcům nic nezmohou, tak jako nadarmo bývá roztažena síť před očima ptactva. Ať vystoupí nad mraky, ať se ukryjí mezi hvězdami, *bídny a ztracený lid v nich nenajde ochrany žádné.*“

Takto pravil a kázal, by všichni se do lesa vrhli,

a sám před nimi napřed vystoupil na jednu vysokou horu uprostřed hvozdu, usadil se na trojnožku a pravil k okolostojícím knížatům celé říše:

*„Čechů zbabělý dav jest ukryt v úvale tomto
jako polní myš v skrýši svých děr.“*

Avšak císař se zklamal ve své domněnce, neboť jejich opevnění byla teprve za druhou horou. Tehdy císař volal každého zvláště jménem, posílal nejdříve markrabí, pak všechny vznešenější válečníky a kázal jim, aby šli pěšky do boje. Sliboval jim vítězství těmito slovy: „Nemusíte se pouštět do namáhavého boje, jen sestupte dolů, oni jistě ze strachu prchnou, vždyť nemohou snést váš útok. Lette, lette, moji sokolové, pochytejte bázlivé holuby a číňte se jako divocí lvi, po způsobu vlků, kteří, když vtrhnou do ovčince, nedbají o počet a nepustí se do žrádla dřív, než povraždí celé stádo.“

Kapitola X.

Inhned se valí podle králova rozkazu obrněné voje,⁶⁵ předáci soupeří o první místo v bitvě. Daleko široko se zaskví šiky jako průhledný led, a když slunce zasvítí na jejich odění, zaleskne se od něho lesní listí a vrcholky hor.

Když sestoupili do údolí, nikoho však nenalezli, na obou stranách byl jen hustý hvozd a neprostopná místa. A jako bývá při každé

válce, že zadní tlačí přední do boje i proti jejich vůli, tak předáci, již unavení, byli zas od těch, kdo šli za nimi, tlačeni, aby přešli též přes druhou horu. Ale už jim horkem a žízni lpí jazyk na suchých dásních, sil ubývá, pravice umdlévají. Těžce nabírají dechu z prsou, a přece se nemohou zastavit. Někteří shodí své pancíře přes štíty, jiní stojí, opírají se o stromy a marně lapají naprázdno vzduch, jiní leží jako pařezy, lidé tlustí a nezvyklí chůzi v pěším boji. A když narazí na opevnění, povstane všude křik a jako oblak nad lesem vystupuje z umdlených těl pára. Jakmile to spatří Čechové, maličko váhají, ale jakmile zpozorují, jak oni ochabli v síle, směle vyrazí z opevnění.⁶⁶ Odvahy jim dodávala nepřemožitelná sestra Štěstěny Bellona. Štěstěno náhody, nikdy nejsi stále dobrá a

*nestálým kolesem svým květ velmožů topíš až ke dnu.*⁶⁷

*Ejhle, jak ctihodná tvář jest hyzděna vznešeným mužům
kovanou podkovou koní, když kolem divoce skáčí,*

a břicha plná lahůdek i bedra, obtočená pásy dvojnásob nachem zbarvenými, kopytem rozdírá kobyly a rozvléká vnitřnosti a střeva jako tkanici nebo řeménky.

Že studu nepíše dál, jak postihl takovou šlechtu

*náhlé záhuby pád – jest nehodno písmem to líčit.*⁶⁸

Neboť bylo tam porubáno více urozených mužů než na thessalských pláních či za Sullových časů⁶⁹ nebo za moru. Nikdy prý najednou nezahynulo nepřátelským mečem tolik německé šlechty. Zatím císař, sedící na temeni hory, zklame se ve své předtuše. Neměl totiž ani pomyslení, že by nepřítel mohl zvítězit nad jeho lidmi. Tu uviděl, že se blíží krví potřísnění vítězové, i vyskočí na oře, přidrží se ho za hřívu a pobodne koně do slabin. Kdyby ho neměl po ruce, byl by v tu hodinu a bez prodlení sestoupil do podsvětí.⁷⁰

Kapitola XI.

Zatímco se tam toto dálo, Sasové s vévodou Ekkehardem, o němž jsem se zmínil výše, vtrhli do Čech a nepřátelsky zpustošili malou krajinku okolo řeky Bíliny. Když však se jejich vévoda doslechl zlé zprávy, že Slované dobyli nad císařem vítězství, zastavil se u Hněvina mostu nad řekou Bílinou.⁷¹ Zmocnily se ho veliké rozpaky, zda se má

pokusit o štěstí v boji, či se s velikou hanbou vrátit domů. Chtěl však dříve zkoumat smýšlení knížete, zkoušel ho tedy skrze posly a radil mu přátelsky: „Ty, jenž se nyní raduješ z vítězství v boji, bys byl mnohem lepším vítězem, kdybys zvítězil prosbami. Proto se marně nevynášej nad sebe sama, je totiž těžké bránit se osudu.⁷² Neboť ten, kdo chtěl vejít do vaší země s hrstkou bojovníků, jako by vás šetřil a litoval, na vás brzy přijde, nenaleznete-li zatím u něho milost, s takovým množstvím vojsk, že jim ani vaše studně stačit nebudou a vaše zemička sotva je pojme. Potom budou poslední věci horší nežli první.⁷³ A proto znova tě napomínám a radím ti, abys nepozbyl všeho, co snad máš: po svých věrných přátelích pošli císaři, a to ne skoupě, mamon.⁷⁴ Pošli toho krále, který všecko přemáhá, udobřuje rozhněvané a smiřuje nepřátele, ať se za tebe přimluví u císaře a získá ti jeho milost.“

Knížete Břetislava ten vzkaz pohněval i pohrdl prospěšnou výstrahou, opřel ruku o jílec a odpověděl: „Řekněte svému Ekkehardovi: o radu nemám nouzi a nemysli si, že napomínáním něco pořídíš. Tebe ať si poslouchají Sasové, tvrdší než skála, a bezradní lidé, kteří myslí, že něčemu rozumíš. Já však, jestliže do tří dnů nevyjdeš z této mé země, aniž by ses dopustil násilí, tímto mečem ti hlavu setnu a obličej ti položím k zadku.“

Málo mi záleží na tom, co v císařském dvoře se děje.

Pokud Břetislavovi visí po boku meč, nepoteče z císařova těla mléko, nýbrž krev.“ Když to vévodovi Ekkehardovi vyřídili, těžce to sice nesl, přece však, ač nerad – jako vlk, když ztratí kořist a psi jsou mu v patách, svěsí ocas a utíká zpět do lesa –, odtáhl s velikou hanbou do Saska.

Také se doneslo knížeti Břetislavovi, že Prkoš, správce hradu Bíliny byl podplacen saskými penězi a nepostavil stráž před opevněním, nýbrž položil hlídky až tam, kde jsou lesíky schůdné nepřítelům. Tomu kníže svěřil velení nad celou hotovostí z Moravy a nad třemi houfy,⁷⁵ jež mu byly poslány na pomoc z Uher. Nato se kníže rozhněval a dal mu vyloupat oči, utít ruce i nohy a hodit ho do hlubin řeky. To se stalo roku od narození Páně 1041.⁷⁶

[Císař Jindřich bojuje s knížetem Břetislavem a je hanebně vyhnán.]⁷⁷

Kapitola XII.

Roku od narození Páně 1042⁷⁸

Císař Jindřich, vždy skvělý vítěz, chtěl pomstít pád svých znamenitých hrdinů.

Třemi cestami tedy vtrhl do české země, skoro celou ji nepřátelsky poplenil a zapálil mnohé hrady, jež obránci nemohli hájit, a proto je opustili. A když přitáhl k Praze, zarazil před ní vstříc orly na kopečku Šibenici.⁷⁹ Nedověděl jsem se nic pamětihodného, co by se tam stalo, snad jen, že biskup Šebíř

potajmu v císařův tábor se za noci uchýlil z hradu.

Tuším, že se bál, aby nebyl zbaven důstojnosti biskupského stolce za to, že se zpronevěřil svému pánu.

Když to kníže Břetislav zpozoroval,

neví, co učinit má, duch zmaten je všestranným bolem.⁸⁰

Již lituje, že kdysi bojoval proti císaři, již lituje, že pohrdl výstrahou vévody Ekkeharda, již volí raději prosbami bojovat a prosbami přemoci toho, jehož předtím přemohl v boji. Ukrotit

hrozný císařův hněv se teď pokusil těmito slovy:

„Vedeš, císaři, války, jež triumfů nemají mít,⁸¹

naše země je tvou komorou, my jsme tvoji a tvoji si přejeme být. Neboť je známo, že ten, kdo zuří proti svým poddaným, počíná si ukrutněji než ukrutný nepřítel. Hledíš-li k síle svého vojska, my pro tebe nejsme ani, co by za řeč stálo. Proč ukazuješ svou moc jako proti listu zmítanému větrem? Vždyť vítr se tiší, když jej nic neruší. Jsi už vítězem, jímž chceš být, a

ověnci vavřínem již, své vítězné ověnci skráně.⁸²

Nadto mu slíbil tisíc pět set hřiven denárů, což byl plat za tři předchozí léta. A hned,

jako když v zářící oheň, jenž mocnými plameny sálá,

někdo shora nalije množství vody, zmaří pomalu jeho prudkost a převahou vody oheň uhasne,

nejinak císařův hněv král mamon utlumil hravě.⁸³

Neboť on, který předtím nemilostivě do této země vkročil, přijal peníze, uzavřel mír a milostivě se vrátil.⁸⁴

Kapitola XIII.

Roku od narození Páně 1043

V Čechách byl takový hlad, že jím zahynula třetina lidu.⁸⁵

Roku od narození Páně 1044

Roku od narození Páně 1045

Zemřel mnich Vintíř dne 9. října.

[A byl pochován v klášteře svatého Vojtěcha a Benedikta před oltářem svatého prvomučedníka Štěpána.]⁸⁶

Roku od narození Páně 1046

Šebíř, šestý biskup pražského kostela, zasvětil kapitulní chrám na hradě Boleslavi dne 19. května.

Roku od narození Páně 1050

Roku od narození Páně 1051

Roku od narození Páně 1052

Umřela Božena, choť knížete Oldřicha, matka Břetislavova.

Roku od narození Páně 1053

[Zemřel svatý Prokop, opat.⁸⁷

Prokop, první opat sázavského klášteřa, dokonal šťastným koncem běh svého života a dne 25. března vykročil z dráhy tohoto světa, aby přijal odměnu věčné blaženosti.]⁸⁸

[Roku od narození Páně 1053, dne 25. března, tedy v den Zvěstování nejsvětější Panny Marie, zemřel svatý Prokop, opat, plný žáru lásky, mravně čistý a proslulý pokorou. Jeho pohřbu a vyprovázení se účastnil Šebíř, šestý biskup pražského kostela, a s úctou pohřbil jeho tělo v kostele svaté Boží rodičky, který on sám postavil. Jak velice se tento světec zaskvěl důstojností mravů a ochranou zázraků, dokud žil tímto životem i již ověněný v nebeském království, ukazuje čtenáři kniha jeho životních činů. Protože to tam již bylo řečeno, nebude to zde opakováno.]⁸⁹

Roku od narození Páně 1054

Kníže Břetislav vrátil Polákům hrad Vratislav a jiné hrady s tou podmínkou, že budou platit pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata ročně jak jemu, tak jeho nástupcům.⁹⁰

Roku od narození Páně 1055

Slavný Břetislav kníže, jenž zazářil vrcholem ctností,

národa českého perla a zářivá hvězda svých otců,

když si s pomocí Boží podrobil celé Polsko, odhodlal se, poté co dvakrát slavně zvítězil, již potřetí napadnout Panonii. Vypravil se tedy napřed a právě čekal na své vojsko, když jej na hradě Chrudimi zachvátila těžká nemoc. Jakmile poznal, že se mu víc a více přitěžuje a že mu síly z těla mizejí, svolal přední muže země, kteří tam byli právě přítomni. Když se shromáždili, promluvil k nim takto:

„Poněvadž mě můj osud volá a černá smrt se mi již vznáší před očima,⁹¹ chci vám označit a vaší věrnosti doporučit toho, kdo má po mně zemi řídit. Víte, že se náš knížecí rod ztenčil zčásti neplodností, zčásti předčasnými úmrtími, takže jsem zbyl já jediný. Nyní však, jak sami vidíte, mi dal Bůh pět synů. Nezdá se mi ale užitečné rozdělit mezi ně českou zemi, protože každé království samo proti sobě rozdělené pustne.⁹² Avšak od stvoření světa a od počátku římského panství a až do našich časů bratrská láska bývala vzácná.⁹³ Svědčí o tom nezvratné důkazy: Kain a Abel, Romulus a Remus a moji předkové Boleslav a svatý Václav. Uvážíme-li, co učinili vždy dva bratři, uhodnete, co by učinilo pět bratrů? A čím je vidím schopnější a mocnější, tím horší věci mi má předvídatost naznačuje. Ach, jak se vždy strachuje mysl rodičů o nejistý osud synů!

Musím se tedy předem postarat, aby po mém skonu mezi nimi nevznikl nějaký spor o to, kdo má dostat panství nad zemí. A proto vás pro Boha prosím a zapřísahám vás přísahou vaší věrnosti, aby mezi mými syny nebo vnuky vždy nejstarší držel nejvyšší moc a stolec v knížectví a aby všichni jeho bratři nebo ti, kteří pocházejí z knížecího rodu, byli pod jeho panstvím. Věřte mi, nebude-li jediný vládce spravovat toto knížectví, vám předním hrozí ztráta hrdla a veliká škoda lidu.“⁹⁴

Dořekl to a ze středu okolostojících
vzletěl mu k nebesům duch, když opustil tělesné údy,
 dne 10. měsíce ledna,⁹⁵ i
zazněl veliký pláč hned potom nad touto smrtí.

Ciceronova⁹⁶ výmluvnost by se octla v koncích dřívě, než by vyložila postupně všechny jeho zásluhy, jak byl tento kníže Břetislav rozumný a jak měl bystrý úsudek v božských zákonech i při světských

soudech nebo jak štědře rozdával almužny a jak milostivě podporoval svou přízní kostely či vdovy.

Kapitola XIV.

Po jeho smrti si celý český národ, velicí i malí,⁹⁷ z obecného usnesení a stejné vůle zvolili za knížete prvorozeného jeho syna Spytihněva,⁹⁸ za zpěvu líbezné písně *Kyrie eleison*. Byl to totiž muž velmi krásný, vlasy měl tmavší než černá smůla, vousy mu dlouze splývaly, tvář měl veselou, líce bělejší nad sníh a uprostřed jemně zardělé. Stačí říci:

*byl to výborný muž, byl krásný od hlavy k patám.*⁹⁹

Ten si hned prvního dne, kdy byl nastolen, zjednal velikou, podivuhodnou a po všechny věky pamětihodnou památku. Kázal totiž najednou do tří dnů vyhostit z české země každého, u koho bylo shledáno, že pochází z německého rodu, ať už šlo o boháče, chudého nebo poutníka.¹⁰⁰ Ba ani své matce, o níž jsme se svrchu zmínili, Jitce, dceři Otově, tu nedovolil zůstat.

Rovněž dal vyhostit i abatyši u svatého Jiří, dceru Brunovu, protože ho před drahným časem urazila jízlivými slovy. Když totiž jeho otec Břetislav přestavoval hradby kolem celého pražského hradu, přihodilo se, že řečený hrdina, jenž měl tehdy v úděl propůjčen žatecký kraj, stavěl se svými lidmi zeď u kláštera svatého Jiří. Protože nebylo nikterak možná správně ji postavit, leč by se zbořila právě tam stojící pec té abatyše, obhodili už kolem ní uprostřed provaz, a když se druzí rozpakovali to učinit, knížecí syn přistoupil s velkým chechtotem a jako na posměch poručil shodit pec okamžitě do potoka Brusnice se slovy: „Dnes si paní abatyše nepochutná na teplých koláčích.“ Když se o tom abatyše dověděla, rozzlobená vyšla z kláštera, a protože velmi těžce nesla jeho slova, oslovila ho a potupila touto uštěpačnou řečí:

*„Slavný, vznešený muž, ten hrdina, proslulý v zbrani,
jakých velikých tvrzí a hradů nyní on dobyl,
jaký to slavný triumf si hrdina od pece nese!
Nechť již vítězné skráně si zavřinem věnčí a zlatem,
ozvi se duchovní zpěv, pln nápěvů, hlaholte zvony,*

*neboť dal shodit pec pan kníže a učinil zázrak!
 Ach, jest pověděť stydno, co tamten se nestyděl provést!“
 Strnul na těle muž, těž slova mu uvázla v hrdle,¹⁰¹
 rozhněván povzdechł jen, svůj hněv však utlumil v srdci.¹⁰²*

Protože však knížeti slova té abatyše utkvěla hluboko v mysli,¹⁰³ hned poté, co byl nastolen na trůn a ještě než vešel do kostela svatého Jiří, dal abatyši vzkázat: „Spíše by se slušelo, aby duchovenstvo zpívalo zpěvy a zvonilo na zvony nyní, když došlo k vyhození abatyše ven z naší země, nežli tenkrát, když došlo ke shození její pece. Hleďte, jak si ten statný hrdina, který proslul v zbrani, dnes odnáší slavný triumf a věncí si skráně vavřínem nikoli pro dobývání tvrzí ani hradů, nýbrž proto, že tebe, abatyše, paní té pece, vyhodil.“ A podle rozkazu posadili abatyši na vůz a uháněli s ní dříve, než bys to dořekl, a vyvezli ji za hranice této země.¹⁰⁴

Kapitola XV.

Když se tak stalo, vyjel nový kníže, aby nově upravil moravské panství, které jeho otec před nějakým časem rozdělil mezi své syny. Polovici dal Vratislavovi, druhou část Konrádovi a Otovi. Jaromír v té době ještě studoval a meškal ve školních síních. I poslal kníže Spytihněv napřed k předákům oné země list, v němž vyzýval jmenovitě ze všech sídel tři sta mužů, které znal jako nejlepší a nejvznešenější, a pod ztrátou hrdla jim nařizoval, aby mu přijeli naproti do hradu Chrudimi. Muži vyplní rozkaz a již za strážnou branou v polích u Hrutova¹⁰⁵ přijdou knížeti vstříc. Avšak kníže se rozhněval, že nepřišli na ustanovené místo. Ihned je kázal zajmout a v poutech rozsadit do vězení po jednotlivých hradech v Čechách, koně i jejich zbroj rozdělil mezi své lidi a táhl dále na Moravu.¹⁰⁶

Když to uslyšel jeho bratr Vratislav, dostal velký strach a utekl do Panonie, přičemž svou manželku zanechal v Olomouci. Král Ondřej ho vlídně přijal a po celou dobu, co tam pobýval, se k němu čestně choval. Kníže Spytihněv, jakmile uspořádal na Moravě vše podle své libosti, přijal své bratry ke svému dvoru. Konráda postavil do čela lovcům, Otu pak postavil jako mistra nad pekaři a kuchaři. Zajatou snachu dal dovézt na velmi pevný hrad Lštění¹⁰⁷ a přikázal

hradskému správci Mstišovi, aby ji střežil. Ten ji však nehlídal tak, jak by na takovou paní slušelo. Každé noci si totiž její nohu okovem připoutával ke své. Když se o tom dověděl její muž, těžce to nesl, a jakou mzdou se později správci hradu za tento nerozvážený čin odplatil, vysvitne z dalšího vypravování.¹⁰⁸

Kapitola XVI.

Když uplynul jeden měsíc, propustil kníže na přímlovu biskupa Šebíře a předáků svou snachu a dal jí průvod, aby se mohla vrátit k choti. Byla již blízko porodu, a protože cestou pospíchala, poškodila si dělohu. Do tří dnů pak vypustila duši, nejkrásnější mezi ženami, protože nemohla vydat z života nezralý útězek.¹⁰⁹ Když král Ondřej¹¹⁰ viděl, jak je jeho host nad její smrtí v srdci zarmoucen,

těšil jinocha v smutku a takto mu domlouval vládně.¹¹¹

„Můj drahý hoste, Bůh dej, abys byl šťasten. Ostatně svěť svoji starost Hospodinu a doufej v něj a on sám učiní, aby se tvůj zármutek brzy obrátil v radost.¹¹² Neboť se často stává, že z místa, kde člověk nedoufá v užitek, odnese si více prospěchu. Stran smrti své choti budiž však statečný a nepřeháněj svůj žal přes míru, jako by se tobě jedinému stalo něco nebývalého. Všem lidem je totiž dobře známo, že

všeliké lidské tělo se vrací k původu svému.“

Domluvil a dovedl smutného hosta s sebou k hostinnému stolu, kde se oba posilnili bohatými jídly a rozveselili libým vínem. Náhoda tomu chtěla, že tento král měl jedinou dceru jménem Adleita. Byla to dívka zralá k manželství a velmi sličná,

mnohým ženichům svým jsouc nadějí budící závist.¹¹³

Sotva ji host uzřel, osudně si ji zamiloval. Dobrý král tomu nebránil a po krátkém čase mu ji dal za manželku.¹¹⁴ Když to uslyšel kníže Spytihněv, snažil se moudře vyvarovat toho, aby snad jeho bratr s Uhry nenapadl celou Moravu. Vypravil tedy k němu posly, povolal ho zpět z Uher a navrátil mu hrady, jež mu již dříve jeho otec dal na Moravě.¹¹⁵

Byl totiž kníže Spytihněv muž ve vážné chvíli prozíravý, který umí svůj luk napínat i povolovat v pravý čas. Z jiných jeho ctností

zde uvádím jeho zvláštní snahu paměti hodnou, která by měla být potomkům vzorem k napodobení. Měl totiž tento obyčej: trávil postní čas pokaždé v domě mnichů nebo kanovníků, rozdával almužny, účastnil se pilně služeb Božích. Oddával se vytrvale bdění a modlitbám, a to tak, že před jitřním zpíváním přeříkal celý žalm, přičemž rozpínal ruce nebo poklekal. Po kompletáři¹¹⁶ zachovával po způsobu mnichů mlčení až do času první mše. A pokud se nena- jedl, vyřizoval církevní záležitosti, po obědě pak konal světské soudy. Biskupský kožíšek a sukni kleriků, kterou oblékl navrch na počátku postu, nosil po celých čtyřicet dní. Na Zelený čtvrtek obdarovával svého kaplana komorníka,¹¹⁷ protože si správně a zbožně uvědomoval, že ten, kdo byl v čas pokání účasten práce, nemá v den velikého svátku odejít s prázdnou.

Kapitola XVII.

Roku od narození Páně 1056

Roku od narození Páně 1057

Roku od narození Páně 1058

Dne 2. srpna zemřela Břetislavova choť a česká kněžna Jitka, kterou její syn Spytihněv vyhnal ze země. Protože se synovi nemohla jinak pomstít za utrpěnou křivdu, na pohanu jeho i všech Čechů se vdala za uherského krále Petra.¹¹⁸ Později ji její syn kníže Vratislav dal odtamtud přenést a pochovat v Praze vedle jejího muže Břetislava v kostele svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha.

Roku od narození Páně 1059

Roku od narození Páně 1060

Když kníže Spytihněv přijel k svátku svatého Václava do Prahy, viděl, že kostel svatého Víta není tak veliký, aby stačil lidu, který se sbíhá k svatě slavnosti. Ten kostel vystavěl kdysi sám svatý Václav tak, že se podobal okrouhlému římskému kostelu, a později v něm odpočívalo i tělo téhož svatého Václava. Dal vystavět rovněž i druhý přílehlý kostelík, který ležel jakoby v portiku toho kostela a v jehož středu na velmi těsné ploše byl hrob svatého Vojtěcha. Spytihněv uznal, že bude nejlepší, aby oba kostely zbořil a vystavěl jeden velký kostel oběma patronům. Vyměřil tedy hned místo kostela a položil

základy. Dílo rostlo, zdvihla se zeď, avšak jeho šťastné začátky přetrhla již v následujícím roce nevhodná panovníkova smrt.

Téhož roku v době, kdy sbory¹¹⁹ vyjíždívají do boje, když už praporce byly zdviženy a kníže urazil již asi jeden den cesty, vyšla mu vstříc jakási vdova. Plakala, naříkala, běžela za ním a s nářkem mu líbala nohy: „Pane, pomsti křivdu, jíž se na mně dopustil můj protivník!“ A on: „Učiním to, až se vrátím z výpravy.“ A ona: „A což, nevrátíš-li se, komu mne zanecháš, aby mne pomstil? Proč pomíjíš odplatu, máš-li ji převzít od Boha?“ A tu on ihned na žádost té jediné vdovy přerušil výpravu a spravedlivým soudem ji pomstil nad jejím protivníkem. Co tomu říkáte vy, nynější knížata, která se neohlížíte na nářky tolika vdov a tolika sirotků, nýbrž v naduté pýše na ně zpupně shlížíte? Těmito svrchu uvedenými důkazy opravdového milosrdenství¹²⁰ si kníže Spytihněv získal to příjmení, a sice že ho všichni nazývali otcem duchovních a ochráncem vdov. Dosti často však vidáme, že z tajného Božího úradku zde zlí zůstávají a dobří nám bývají vzati. Tak i tento velmi zbožný muž byl vyrván z tohoto světa dne 28. ledna, šestého roku svého knížectví a od narození Páně roku 1061.

[Zemřel Spytihněv, kníže český.]¹²¹

Kapitola XVIII.

Po jeho smrti byl jeho bratr Vratislav se souhlasem všech Čechů povýšen na stolec. Rozdělil ihned moravskou zemi na polovic mezi své bratry. Otovi dal krajinu východní,¹²² kterou sám dříve držel, jež se více hodila k myslivosti a byla bohatší na ryby. Západní část, sousedící s Němci, dal Konrádovi, jenž sám také uměl německy. Tento kraj je rovinatější, s poli a s lukami, na obilí úrodnější.¹²³

Mezitím, když Slunce stálo v první části znamení Ryb,¹²⁴ uslyšel nadaný jinoch Jaromír o smrti svého bratra Spytihněva, jehož jako otce s bázní a láskou ctil. Odložil tedy chlapecký strach a vrátil se ze studií, protože doufal, že dostane nějaký díl z dědictví v otcově panství.

Když jeho bratr, kníže Vratislav, poznal, že Jaromír více usiluje o světský úděl než o poslání svaté víry,¹²⁵ káral jeho zatvrzelost takto: „Nechtěj, bratře, nechtěj být odpadlictvím odříznut od hlavy, jejímž

ses stal údem, a být uvržen do pekla. Kdysi tě vyvolila božská milost v své prozřetelnosti k stavu kněžskému, a proto i otec náš tě dal na studia, aby ses stal vhodným nástupcem biskupa Šebíře, pokud ho ovšem z milosti Boží přežiješ.“ A hned, jak nastal měsíc březen, první sobotní den, kdy se slaví svěcení na kněžství,¹²⁶ oholil jej docela proti jeho vůli, ač se tomu Jaromír velmi vzpíral. I byl v přítomnosti samého knížete vysvěcen až k hodnosti jáhenské, četl veřejně evangelium a přisluhoval biskupovi při mši, jak je zvykem. Potom nový jáhen, spíše by se měl nazývat starým odpadlíkem Juliánem,¹²⁷ odhodil neslavně štít svatě víry¹²⁸ a pohrdl milostí, již nabyt vkladáním rukou.¹²⁹ Vzal válečnický pás,¹³⁰ prchl se svými stoupenci k polskému vládci¹³¹ a zůstal u něj až do smrti biskupa Šebíře.

Kapitola XIX.

Toho času Mstiš, správce hradu Bíliny, syn Borův, muž velice odvážný, nadmíru výmluvný a neméně prozíravý, směle vešel do paláce knížete. Učinil tak i přesto, že nezapomněl, že kníže mu nedůvěřuje, protože kdysi jeho choť z rozkazu svého pána Spytihněva hlídala a držel ve vězení, a přednesl mu tuto prosbu: „Z milosti tvého bratra jsem vystavěl kostel ke cti svatého Petra apoštola. Neoslyš mé prosby a přijed' laskavě k jeho slavnému posvěcení a svým příchodem i hrad potěš.“ Ačkoli kníže nezapomněl na zažité příkoří, jehož se Mstiš dopustil na jeho choti, přece s ohledem na své nedávné povýšení skryl v srdci svůj hněv a pravil: „Přijedu, svůj hrad potěším, a co káže potřeba a spravedlnost, učiním.“ Hradský správce smysl těchto slov dobře nepochopil, vzdal tedy knížeti veliké díky, odjel s veselou myslí a činil potřebné přípravy k veliké hostině.

Přijel kníže i biskup, a jakmile byl kostel v podhradí posvěcen, vystoupil kníže na hrad k obědu. Rovněž hradský správce se spolu s biskupem posadili k hodovním stolům ve svém dvoře před kostelem. Za oběda přišel posel a pošeptal mu: „Byla ti odňata správa hradu a dána Všeborovu synu Kojatovi.“ Ten toho času zaujímal první místo na knížecím dvoře.¹³² K tomu správce hradu odpověděl: „Je knížetem a pánem, se svým hradem tedy ať učiní, co se mu líbí. Co však můj kostel dnes má, to mi kníže nemůže odnít.“ Kdyby však té

noci na radu biskupovu a s jeho pomocí neujel pryč, jistě by přišel o oči i nohu, kterou kdysi připoutával k noze knížecí choti.¹³³

Kapitola XX.

Roku od narození Páně 1062

Dne 27. ledna zemřela kněžna Adleita, matka Judity¹³⁴ a Ludmily a též Břetislava Mladšího¹³⁵ a Vratislava, jenž zašel v prvním květu mládí dne 19. listopadu. A když uplynula doba skoro jednoho roku od smrti kněžny Adleity, kníže Vratislav pojal za choť Svatavu,¹³⁶ dceru polského knížete Kazimíra a vlastní sestru Boleslava a Vladislava. S ní měl čtyři děti, zdatné muže: Boleslava, Bořivoje, Vladislava a Soběslava. O nich bude na příslušných místech, dá-li Bůh, dosti obsírně pojednáno.

Kapitola XXI.

Roku od narození Páně 1063

...

Roku od narození Páně 1067

Dne 9. prosince Šebíř, šestý biskup kostela pražského, odešel z tohoto světa a požívá odměny sladké.

Ten dostatečně zakusil obojího osudu, štěstí i neštěstí. Jednou ho totiž kníže Břetislav dal zajmout, uvrhnout do pout a držet ve vězení, v skrytu i zjevně tedy podstoupil zároveň obojí mučednictví. Po celý čas své pastýřské hodnosti spravoval téměř beze všeho protivenství a beze všeho odporu Čechy i Moravu jako jediné a nerozdílné biskupství. A byl by je spravoval i nadále, kdyby po Spytihněvově smrti nepodlehł naléhavým prosbám knížete Vratislava a nesvolil, aby se na Moravě stal biskupem Jan.¹³⁷ Dříve si však pod svědectvím mnoha osob vymínil jako léno a zboží neboli jako výměnu,¹³⁸ že si má pražský biskup za ztrátu onoho biskupství vybrat dvanáct nejlepších vesnic v Čechách a že má dostávat ročně sto hřiven stříbra z knížecí komory, dále že bude i v budoucnosti držet dvůr u Sekyře Kostela na Moravě i s příslušenstvím a že mu bude také náležet ves Slivnice s trhem a tamější hrad, ležící uprostřed řeky Svratky, nazvaný Podivín

podle svého zakladatele Podivy Žida, později však křesťana.¹³⁹ Říká se, že před Šebířovými časy byl na Moravě jakýsi biskup, zvaný tuším Vracen.¹⁴⁰ Jaký spor měl o tuto diecézi Jaromír, nástupce Šebířův, s řečeným biskupem Janem, bude na příslušném místě ukázáno.

Kapitola XXII.

Když tehdy Konrád a Ota uslyšeli, že se pražský biskup odebral ke Kristu, poslali pro bratra Jaromíra, povolali ho zpět z Polska a odpásali mu válečný pás,¹⁴¹ a on opět přijal duchovní roucho a tonzuru. Kníže Vratislav se mezitím chtěl zajistit do budoucnosti, a protože se obával, aby se bratr, až by se stal biskupem, s řečenými bratřími proti němu nespíkl, začal v duchu rozvažovat, jak jen by ho o biskupství připravil. Toho času žil na knížecím dvoře jakýsi kaplan Lanc. Pocházel ze vznešeného saského rodu a byl to vysoce důstojný a velmi učený muž. Stal se proboštem litoměřického kostela,¹⁴² mravy i životem se však od biskupa nijak nelišil. A poněvadž zůstával knížeti vždy věrný, kníže stál všemožně o to, aby byl pražským biskupem.

Mezitím přijeli z Moravy Konrád a Ota. Vedli s sebou bratra Jaromíra a snažně za něj prosili u knížete, aby pamatoval na bratrství, pamatoval na otcovo ustanovení, pamatoval na přísahy, jimiž jejich otec zavázal věrnost předáků, aby mu dali své slovo, že si po smrti biskupa Šebíře zvolí Jaromíra biskupem. On však uměl důmyslně a lstivě předstírat a zastírat příčiny věcí. A jako liška neutíká tam, kam mrští ocasem, tak kníže něco jiného podržel ukryto v srdci a něco jiného vyjevil bratřím ústy: „Nenáleží jedinému člověku vyřizovat tuto věc, jež vyžaduje společné úvahy všech. Protože však zatím již větší díl lidu a předáků vojska vytáhl do pole, soudím, že bude nejlepší jednat o tom u naší zemské brány.¹⁴³ Tam budou přítomni všichni, jimž přísluší rozhodnutí o volbě biskupa: starší tohoto národa, předáci a hradští správci¹⁴⁴ i ti, kteří jsou lepší z duchovenstva.“ To učinil kníže proto, aby se tam mezi svými bojovníky, obklopen zbraní a chráněn strážemi, mohl postavit vůli svých bratří a podle svého přání povýšit Lance na biskupa. Zvrácený záměr knížete se

však nezdařil, protože všechna moc pochází od Boha¹⁴⁵ a biskupem nemůže být ten, komu to nebylo od Boha předem souzeno nebo dopuštěno.

Kapitola XXIII.

Nač o tom mnoho slov? Přišli k strážné bráně, kudy se chodí do Polska,¹⁴⁶ a kníže svolal na místě zvaném Dobenina¹⁴⁷ lid i předáky na shromáždění. Jeho bratři stáli vedle něho po pravici a po levici, duchovní a hradští správci seděli daleko dokola a za nimi stáli všichni bojovníci. Kníže zavolal Lance, aby se postavil doprostřed, chválil ho a hlasitě doporučoval lidu těmito slovy: „Výborná tvá věrnost, již mi každodenně osvědčuješ, vyžaduje a nutí mě, abych učinil, co chci dnes učinit, a aby se z toho poučili budoucí, jak mají být svým pánům věrni. Hle, vezmi prsten a berlu, budiž ženichem pražské církve a pastýřem svatých oveček.“

Mezi lidem nastalo reptání a neozval se hlas blahopřání, jak vždy bývá za biskupské volby. Tu to Kojata, Všeborův syn a správce knížecího dvora,¹⁴⁸ který stál po pravici Oty, bratra knížete, již dále nedokázal snášet. Silně ho udeřil do boku, a jak byl člověk upřímný a mluvil od plic, řekl: „Co stojíš? Zdali bude osel hrát na housle?¹⁴⁹ Proč se neujmeš svého bratra? Což nevidíš, že tvůj bratr a knížecí syn je odstrkován a přivandrovalý cizinec, který do naší země přišel bez kalhot, je povyšován na biskupský stolec? Ale ruší-li kníže přísahu svého otce, nedovolme, aby duše našich otců u Boha pro takovou přísahu vydávaly počet nebo trpěly trest. Víme, že váš otec Břetislav zavázal nás i naše otce pod přísahou víry k tomu, aby po smrti biskupa Šebíře byl váš bratr Jaromír biskupem, a o to se ze všech sil zasazujeme.“

„Nelíbí-li se ti tvůj bratr, proč pokládáš za sprosté duchovenstvo z našinců, jež je nemálo čtené a stejně učené jako tenhle Němec? Kéž bys jen měl tolik biskupství, kolik vidíš kaplanů, rodáků této země hodných biskupství! Či myslíš, že by nás mohl cizozemec více milovat a lépe této zemi přát nežli člověk z domácího rodu? Přece je v povaze lidské, že každý, ať odkudkoli na světě, nejen miluje více národ svůj nežli cizí, ale i cizí řeky kdyby mohl, obrátil by do své

vlasti. Byli bychom věru raději, kdyby byly na svatý stolec posazeny psí ocas neb oslí hovno než Lanc. Tvůj bratr blahoslavené paměti Spytihněv měl dobrý rozum, že v jediném dni vypudil všechny Němce z této země. Ještě žije římský císař Jindřich,¹⁵⁰ a at' žije, tím se činíš ty sám, když, osobuje si jeho moc, dáváš berlu a biskupský prsten hladovému psu. Jistě to tobě ani tomu tvému biskupovi bez trestu neprojde, bude-li na živu Kojata, Všeborův syn.“

Kapitola XXIV.

Tu Smil, syn Boženův, jenž byl správcem na hradě Žatci,¹⁵¹ vzal spolu s Kojatou Konráda, Otu a Jaromíra za pravice a řekl: „Pojďme a uvidíme, zda více zmůže lstivost a líčená upřímnost jednoho muže či nabude vrchu spravedlnost a vzácná upřímnost tří bratrů, které spojuje stejný věk, jedna vůle a táž moc a které podporuje větší množství bojovníků.“ Tu v táboře nastane nemalé pozdvižení lidu. „Do zbraně, do zbraně!“ volají někteří a všem je ona nerozvázná biskupská volba proti mysli. A tak se většina vojsk přidala k těm třem pánům a položili se táborem u hradu Opočna¹⁵² a pod ním. A protože jiná část bojovníků již předtím odešla do hvozdu, cítil kníže, že je osamocený před útokem bratrů a málo bezpečný. Dal se tedy ze strachu, aby oni se nezmocnili dříve hradu Prahy nebo hradu Vyšehradu, na co nejrychlejší útěk.

Z cesty vypravil k bratrům posla se vzkazem: „Ne pro velikomluvný jazyk Kojaty, syna Všeborova, nebo pro Smila, syna Boženova, v jehož ústech je med a v srdci jed¹⁵³ a na jejichž zlé a lstivé rady jsem učinil, co se stalo, ty já, budu-li živ! ...ale zkrotím se nyní, protože mám na paměti více otcův odkaz a jemu dané přísahy, a učiním, čeho žádá spravedlnost, čeho bratrská láska. Pojďte jen za mnou ku Praze.“ Když tam dorazili, položili se táborem na lukách u vsi Hostivaře a poslali doptat se knížete, zda chce svá slova dotvrdit skutky. On je mírumilovně přijal a zvolil svého bratra Jaromíra biskupem. Pak Konráda a Otu po vzájemné výměně přísah propustil s pokojem na Moravu. Avšak Smila a Kojatu, ačkoli mezi knížaty jednali o pravé a spravedlivé věci, by kníže beze všeho slyšení jistě potrestal jako nepřátele země, kdyby v noci tajně neuprchli a nezmizeli. Tato

volba se stala roku od narození Páně 1068, když Slunce vstupovalo do 25. části znamení Blíženců.¹⁵⁴

Kapitola XXV.

Kníže Vratislav pak bez prodlení poslal předáky Šebíře, Aleše a Němce Markvarta se svým bratrem Jaromírem, již zvoleným, k císaři Jindřichovi II.¹⁵⁵ Ti dorazili v den před svátkem svatého Jana Křtitele¹⁵⁶ a předstoupili ve městě Mohuči před císaře, který tam jednal s biskupy a s knížaty o říšských záležitostech. Představili mu svého zvolence a jménem knížete i celého národa žádali císaře, aby ze své moci jejich volbu laskavě potvrdil. On k jejich žádosti svolil a třetího dne, tedy 26. června v pondělí, mu dal prsten a pastýřskou berlu. A první neděli potom, dne 2. července,¹⁵⁷ byl Jaromír se změněným jménem Gebhart od mohučského arcibiskupa¹⁵⁸ vysvěcen na biskupa.¹⁵⁹

Téhož dne se přeplavili přes Rýn, a když po obědě Vilém, jeden z Jaromírových bojovníků,¹⁶⁰ seděl na břehu a koupal si nohy v řece, tu se k němu ze zadu přiblížil nový biskup, a ačkoli netušil, jak je tam hluboko, sestrčil ho do vln Rýna se slovy: „Podruhé tě křtím, Viléme.“ Ten zůstal dlouho ponořen pod vodou, a když se konečně vynořil, kroutil hlavou, polykal vodu a řekl:

„Tak-li křtíš, velmi blázníš, biskupe!“ A kdyby ten muž neuměl tak dobře plavat, byl by biskup Gebhart v jednom dni biskupství nabyt i pozbyl.

Kapitola XXVI.

A když přijel do Prahy, udělil toho dne, kdy podle obyčeje zasedl na biskupský stolec, proboštví téhož kostela svému kaplanu Markovi. Ten podle lidského zrození pocházel ze starobylého vznešeného rodu. Původem byl z německého národa a vynikal největší moudrostí nad všemi, kdož tehdy v české zemi žili.

Byl totiž velmi dobrým znalcem ve všech svobodných uměních, takže mohl být nazýván i učitelem mnohých mistrů. Svaté Písmo dokázal podivuhodně vykládat a byl slovným učencem v křesťanské víře i v církevních zákonech.

Vše, co má tento kostel v pobožnosti, v řeholním zřízení a v důstojnosti, on vypěstoval a zařídil svým důmyslem. Dřívější kanovníci jimi totiž byli jen podle jména: nepatřili k řeholníkům, byli nevzdělaní a neučení, na kůru sloužili ve světském oděvu a žili jako bezhlavé zrůdy nebo divocí kentaurové.¹⁶¹

Prozíravý Marek je svými slovy a příklady učil, z mnohých vybral lepší, tak jako z louky květy, a s přispěním Boží pomoci zřídil sbor dvaceti pěti bratrů, jimž dal oděv duchovních a podle řehole přidělil i stejnou míru jídla a pití. Ale když často z nedbalosti služebníků nebo z nějaké záminky úředníků selhávalo stravování, a bratři ho proto trápili svými stížnostmi, chtěl se jim docela zavděčit, a tak si z jejich desátku vyhradil jednu čtvrtinu, kdežto tři čtvrtiny mezi bratry rozdělil tak, aby každý bratr měl ročně stále třicet měr pšenice a stejné množství ovsa a k tomu ještě čtyři denáry každý týden na maso. O jeho bohubilých skutcích by se mohlo povědět ještě mnoho, co by stálo za vypravování. Bude však lépe, abych o nich pomlčel, než abych snad pověděl málo z mnohého. Tento probošt blahoslavené paměti spravoval třicet let proboštsví tohoto kostela, pak

*v rozkoše věčného světla se odebral z temnosti světa,*¹⁶²

aby již vzal ze svěšené hřivny úrok v nebeském království, dne 14. listopadu.¹⁶³

[Založení vyšehradského kostela].¹⁶⁴

Avšak, hle, co jednáme o našich důchodech, daleko jsme se uchýlili od začatého úkolu. Nyní se však vraťme k tomu, co jsme slíbili, a vizme, co bylo příčinou takové zloby, jaká vzkypěla mezi dvěma andělskými muži. Lakoto a světská ctižádosti, ty proklatý a pokolení lidskému nepřátelský more, kterýž i kněze Boží svými pletichami napadáš!

Roku od narození Páně 1069

Kapitola XXVII.

Roku od narození Páně 1070

[V indikci 4., epaktě 6., konkurentě 2.,¹⁶⁵ dne 29. června posvětil biskup Gebhart kostel v Sázavě ke cti svatého Kříže. V jeho oltáři se chovají ostatky svatého Kříže, ostatky z oděvu Panny Marie, ostatky

svatého Petra apoštola, svatého prvomučedníka Štěpána a svatého mučedníka Jiří.]¹⁶⁶

Dne 8. června posvětil biskup Gebhart svůj kostel v novém dvoře Žerčíněvsi.

Roku od narození Páně 1071

Roku od narození Páně 1072

Roku od narození Páně 1073

Když biskup Gebhart viděl, jak jeho úsilí vyšlo naprázdno, protože ani prosbami, ani dary, ani skrze přátele nedovedl pohnout bratra Vratislava, aby svou výměnu stran biskupství vzal nazpět, odklidil biskupa Jana a obojí biskupství zase spojil v jedno. Proměnil se jako Prométheus¹⁶⁷ v jinou podobu ošemetníka, když pravil: „Poněvadž se tedy po čtyři léta nebo ještě déle nemohu doprosit toho, co chci, učiním, co dovedu. A Bůh mi budiž svědkem, že buď obojí biskupství spojím, nebo obojí ztratím.“

A bez meškání se vypravil na cestu do svého dvora u Sekyře Kostela na Moravě. Odbočil však z cesty, jako by chtěl navštívit svého bratra,¹⁶⁸ a již zřejmě se záškodným úmyslem přišel k biskupu Janovi na hrad Olomouc. Ten ho přijal jako přívětivý hostitel a omlouval se: „Kdybch byl věděl, že přijdeš, byl bych ti připravil biskupskou krmičku.“ Ale on jako lvíce podrážděná hladem na něj vrhl pohled metající blesky¹⁶⁹ a odpověděl: „Jindy bude čas na jídlo, nyní se má jednat o jiné věci. Avšak pojďme,“ pravil, „je třeba zajít do soukromí k rozmluvě.“ A biskup, který netušil, co se bude dít, ho zavedl do své ložnice. Vypadalo to, jako by tichý beránek vedl dravého vlka do chléva a sám se mu dobrovolně obětoval k zabití. Když tam Jaromír viděl u postele napolo snědený sýr, trochu kmínu a cibule na misce a kousek topinky, co právě zbylo biskupovi od včerejší snídaň, velice se rozzlobil, jako by byl nalezl nějakou hroznou a trestuhodnou věc: „Proč žiješ lakomě? Nebo pro koho lakotíš, bídný žebráku? Na mou věru, nesluší se, aby biskup žil takto lakomě.“ Co potom? Zapomněl na svaté svěcení, zapomněl na bratrství a nedbaje lidskosti, vyzdvihl ten zuřivý host, tak jako levhart popadne zajíčka nebo lev beránka, oběma rukama svého bratra biskoupka za vlasy do výše a hodil jím jako otepí o podlahu. A z těch, kteří byli najednou tomuto zločinu

pohotově, mu jeden sedl na šíji, druhý na nohy a třetí biskupa bičoval a s posměchem říkal: „Uč se trpět, dítě stoleté,¹⁷⁰ uchvatiteli cizích oveček!“ Zatímco ho bili, pokorný mnich zpíval, jak byl zvyklý z kláštera, latinsky „Smiluj se nade mnou, Bože“.

Zlý duch, který se směje jen na toho, koho vidí páchat ničemnosti, na to hleděl a měl z toho velikou zábavu a potěšení. A jako když někdy rázný bojovník směle vpadne v noci do nepřátelského tábora, vražedně napadne spící a spěšně uteče, aby ho nezajali, tak biskup Jaromír, poté co spolubratra pohaněl a osladil si žluč své nešlechternosti, opustil město a odjel na svůj dvůr, kam svůj příchod opověděl.

Kapitola XXVIII.

To byla první příčina, ohnisko a začátek celého sporu, který z té potupy mezi dvěma sloupy církve vznikl.¹⁷¹ Poté, co totiž biskup Jan zažil takové příkoří, vypravil ihned svého posla ke knížeti Vratislavovi a naléhal na něho s touto stížností: „Jestliže pohlížíš na pohanu, kterou mi tvůj bratr nelidsky učinil, nestrannou myslí, dej najevo všem, že se bezpráví stalo tobě, nikoli mně. Neboť čím jsem se provinil, čím jsem si to zasloužil já, který jsem učinil jenom to, co se tobě líbilo? Pohled na toho, kdo, byť toho nehoden, přece jen byl z tvé milosti jmenován biskupem, a koho biči mrskali, dokud biřic nezemdlel únavou. Byl bych raději, kdybych nebyl biskupské hodnosti nikdy dosáhl. Rozhodni se: buď mne navrať k mému opatu, třeba pozdě, nebo se mnou sdílej tuto pohanu, buď stejné myslí a pošli mne nebo mého posla k apoštolské stoli.“

Jakmile to kníže Vratislav uslyšel, velice se rozohnil, a dokonce se v té pohnuté chvíli nezdržel slz. Ihned dal poslat pro biskupa Jana zástup bojovníků, aby bez ohrožení života mohl přijít k rozmluvě s knížetem. Kníže se totiž bál, aby Jana jeho bratr biskup Jaromír nástrahami nesprovodil ze světa. Mezi kaplany biskupa Jana byl kněz Hagen, Němec, znalec filozofie,¹⁷² učeň Ciceronovy výmluvnosti. Kníže ho k sobě povolal a zavázal si ho mnohými sliby. Písemně i ústně se mu svěřil s mnohými záležitostmi o svém bratru Gebhartovi, o křivdě spáchané na biskupu Janovi i o stavu církve, aby to otci apoštolskému přednesl.

Hagen se tedy vydal se na cestu. V Řeznu se však nešťastnou náhodou ubytoval u jednoho měšťana, jménem Kombold, jenž byl služebníkem biskupa Gebharta, od něhož pobíral roční plat třicet hřiven stříbra.¹⁷³ Ten po večeři při pohárech,¹⁷⁴ jak tomu bývá mezi hospodářem a hostem, na něm chytře vyzvěděl, kdo je a odkud jede i co je účelem cesty. A jakmile se dověděl, že jede s poselstvím proti biskupu Gebhartovi, nedopustil, aby toto udání proti jeho pánovi bylo udáno. I pošle za ním druhého dne lotříky, aby nějakými obtížemi zmařili účel jeho cesty. Ti ho zajali na cestě, pobrali mu peníze, uřezali nos, nasadili mu na hrdlo meče a hrozili mu smrtí, nevrátí-li se. A on

*o to, by neztratil život, byť hanebný, obavu maje,
vrátil se k svému biskupovi na Moravu.¹⁷⁵*

Kapitola XXIX.

Tu nevole knížete, již tak veliká, ještě vzrostla a rozhodl se vypravit opět poselství do Říma, ale opatřit je opatrněji a bezpečněji je na cestě chránit. Mezi knížecími kaplany byl kněz Petr, jehož otcem byl Podiva. Byl obdařen proboštvím u svatého Jiří,¹⁷⁶ vynikal nad jiné vzdělaností a znal stejně obojí řeč, latinskou i německou. Toho vypravil kníže do Říma s předákem jménem Předa, synem Byšovým, a s nemalým množstvím peněz a svěřil jim spis obsahující zprávy o prvních i posledních křivdách, jež zakusil od svého bratra on sám i biskup Jan. A uložil jim rovněž, aby jej přednesli sluchu apoštolského otce. A aby mohli bezpečněji cestovat, doporučil je falckrabímu římského císaře Rapotovi¹⁷⁷ a snažně ho žádal, aby poskytl jeho poslům na cestě do Říma i nazpět svůj průvod. Neboť ten hrabě byl tak mocný, že měl po celé cestě souvisle až do Říma své vlastní vsi a dvory a na tvrzích sobě poddané bojovníky, také bral od řečeného knížete sto padesát hřiven stříbra ročního platu.

Poslové s jeho průvodem dorazili do Říma a odevzdali apoštolskému otci psaní podmazané dvěma sty hřiven. Když je písař přede všemi přečetl, tázal se jich římský papež, zdali se i slovy zaručují za znění listu. Poslové řekli, že by bylo velmi neslušné, aby přednášeli něco jiného písmem a něco jiného ústy. Tu se ten, který zastával

po papeži druhé nejvýznamnější postavení, dotázal všech přítomných ve shromáždění. Pak rozhodl, že takové pohoršení musí být vyplněno z církve apoštolským rozkazem. Ihned byl vyslán do Čech Rudolf,¹⁷⁸ zvláštní legát a rada papeže Řehoře,¹⁷⁹ aby jeho jménem napravil chyby, neposlušné potrestal, nevěřící káral a nedbalé stíhal klatbou. Měl zjistit, zda se vše odehrálo tak, jak to bylo k nejvyššímu veleknězi doneseno. A kdyby snad některé věci převyšovaly míru napravení, měl je odložit a odkázat k většímu slyšení u apoštolské stolice.

Kapitola XXX.

Když přijel apoštolský legát do Čech, našel knížete Vratislava v Praze a předal mu apoštolské požehnání i vzkaz, že ho otec všech přijímá za syna.¹⁸⁰ Počínal si s takovou vážností a mocí, jako by v jeho osobě byl přítomen sám papež, a nakonec poručil knížeti, aby svolal všechny přední muže země, též i opaty a představené kostelů, jakož i moravského biskupa Jana k svaté synodě. Ačkoli byl biskup Gebhart k synodě poprvé i podruhé jmenovitě povolán, odepřel se dostavit a naposledy prý dal tuto odpověď: „Podle ustanovení církevního práva, bez újmy papežské důstojnosti a pravomoci, nepřijdu do tvého shromáždění, nebude-li tam přítomen můj mistr, moravský metropolita,¹⁸¹ a plný počet ostatních spolubiskupů.“ Věděl totiž, že by tam upadl do osidla odplaty a hanby.

Když římský vyslanec viděl, že byl zlehčen a zahanben, sesadil ho v hněvu ze všeho kněžského úřadu a zbavil ho biskupské hodnosti. Poté, co o tom uslyšeli nejen kanovníci, ale i duchovní při kaplích, roztrhli všichni své štoly a obnažili oltáře jako na Veliký pátek. Čelo matky církve se rozrylo těžkou vráskou,¹⁸² protože umlkly kněžské služby. Všechno duchovenstvo se chtělo raději navždy vzdát svých hodností, jestliže by neměla být jeho pastýři navrácena dřívější čest a hodnost. Když kardinál viděl, že rozbroj mezi lidem stále více sílí, přinucen nouzí, vrátil biskupovi alespoň kněžský úřad. Hrozil však oběma biskupům klatbou, nevydá-li jeden i druhý z nich římskému papeži ještě téhož roku počet z uvedených věcí. Řečení biskupové vyjeli bez meškání do Říma a předali apoštolskému otci své listy. Když

byly přečteny, nebyla jejich pře ani připuštěna, ani zamítnuta, ani projednána, nýbrž byli odkázáni, aby se odebrali do svých příbytků, dokud nebudou zase v určený den povoláni ke generální synodě.

Kapitola XXXI.

V týchž dnech přijela do Říma Matyllda. Byla to velmi mocná paní, která se po smrti svého otce Bonifacia ujala vlády nad celým Lombardskem a Burgundskem a měla moc volit, dosazovat nebo sesazovat přes sto dvacet biskupů. Všichni senátoři ji poslouchali na slovo jako svou vlastní paní. I sám papež Řehoř za její pomoci vyřizoval duchovní i světské záležitosti, poněvadž mu byla velmi moudrou rádkyní a ve všech protivenstvích nebo potřebách osvědčovala svrchovanou přízeň římské církvi.

Biskup Gebhart pocházel po přeslici z jejího rodu a dokládal, že jsou příbuzní. Když se Matyllda z jeho vlastního vypravování dozvěděla, že je jejím pokrevným příbuzným, prokazovala mu velkou úctu, doporučovala ho apoštolskému pánu a vzdávala mu, jak jen mohla, všeliké pocty jako vlastnímu bratru.¹⁸³

A nebýt toho, že právě dlela v Římě, byl by jistě biskup Gebhart ztratil dobré jméno, čest i důstojnost. Na její zákrok a na četné naléhavé přimlavy apoštolského otce byl mezi řečenými biskupy smluven mír, podle něhož měli oba žít klidně v míru a spokojit se každý se svým biskupstvím. Neučiní-li tak, mají se za deset let opět postavit k apoštolské stolici, aby přijali nálezh v svém sporu. A tak byl biskup Gebhart od papeže Řehoře působením Matyldiným navrácen k svému dřívějšímu úřadu a hodnosti roku 1074, když Slunce vstoupilo v 15. díl znamení Panny.¹⁸⁴ Mimoto též vlivem Matyldiným odevzdal papež českým poslům list,¹⁸⁵ jímž nařizoval a poroučel knížeti, aby svého bratra přijal s úctou a poslouchal ho ve všem jako svého duchovního otce¹⁸⁶ a pastýře a aby s Božím požehnáním žili v míru.

Kapitola XXXII.

Poněvadž se mi naskytlá zmínka o Matyldě, povím stručně, abych čtenáře neomrzela, o jedné věci, kterou ta žena po mužsku provedla. Řečená dívka dosáhla vítězství v mnoha bojích, po otcově smrti zů-

stávala svobodná a samostatně spravovala velmi rozsáhlé lombardské panství. Zemská knížata, hrabata i biskupové došli k závěru, že by bylo dobré přemluvit ji, aby si vzala muže, aby královská vznešenost bez dědice a potomstva nezašla. Ona přivolila k jejich radám a poslala švábskému vévodovi Welfovi¹⁸⁷ stručný dopis, bohatý však svým obsahem: „Obracím se k tobě s tímto listem, nikoli však z ženské lehkomyšlnosti nebo všetečnosti, nýbrž s ohledem na prospěch celého svého panství. Až jej přijmeš, přijmi mne i celé lombardské panství. Dám ti tolik měst, tolik hradů, tolik slavných paláců a nesmírné množství zlata a stříbra. A nad to nade vše

preslavné budeš mít jméno, když naleznu zálibu v tobě.

Avšak nekářej mne výtkou smělosti

za to, že tobě se dřív sama teď nabízím já.

Neboť toužit po řádném manželství mohou ženy i muži. A nezáleží na tom, zda k prvnímu stupni lásky přistoupí muž či žena, jen když se dosáhne nerozlučného manželství. A to se neděje jinak než vzájemným souhlasem. Buď zdrav!“

Denní světlo by zašlo dříve, než by zvědavci přečetli všechno, co na to vévoda Welf odpověděl, kterak jí přisvědčil, kolik tisíc ozbrojenců paní Matylda poslala na lombardské hranice, aby vévodu uvítali, s jakou poctou ho sama přijala a jak nádherné hody vystrojila. Ať ustoupí se svou nádherou král Asverus, jenž svým bojovníkům strojil velkolepé hody po sto dvacet dní.¹⁸⁸ Ať se přestane královna ze Sáby divit stolu a královským pokrmům Šalomounovým:¹⁸⁹ neboť zde jedna setina byla větší než onde to celé.

Nač o tom více? Přišla noc, vstoupili do ložnice, položili se oba na vysoké lože, vévoda Welf bez milostné touhy s pannou Matyldou. Tu mezi jinými a po tom, co se mezi takovými lidmi děje, vévoda Welf řekl: „Paní, co tě to napadlo, proč jsi mne povolala? Aby sis ze mne ztropila smích a uvedla mne v pomluvu mezi národy, aby se mi pošklebovaly a potřásaly nade mnou hlavou?

Sama se hanobíš spíš, když takto mě zhanobit hodláš.

Je jisté, že ty sama nebo tvé služky jste ukryli nějaké kouzlo v tvých denních, nebo ložních šatech. Věř mi, kdybych byl studeného přirození, nikdy bych nebyl po tvém přání přišel.“ Když to první a druhé

noci vévoda paní vyčítal, tu třetí noci ho sama zavedla do ložnice, postavila stolice uprostřed, na ně položila stolní desku a ukázala se mu celá nahá, jako by vyšla z života matčina.¹⁹⁰ „Hle,“ pravila, „cokoli je ukryto, všecko je ti odkryto a není místa, kde by se jaké kouzlo ukrývalo.“ Ale on

s ušima schlíplýma stál jak nějaký mrzutý oslík¹⁹¹

anebo jako řezník, který si brousí dlouhý nůž, stojí v krámě nad tučnou krávou staženou z kůže a chce z ní vyvrhnout droby. Dlouho seděla žena na desce jako husa, když si dělá hnízdo a vrtí zadkem sem a tam nadarmo, konečně však rozzlobena vstala nahá žena, levou rukou chytila toho polomuže za hlavu, naplila si na pravou dlaň, dala mu veliký políček a vystrčila ho ze dveří se slovy:

„Táhni mi, obludo, odsud a nehanob království mého.

Stojíš za mív než mol, než na břeh vržená řasa!

Spatřím-li zítra tě zas, pak bídnou zahyneš smrtí.“

Pohaněný vévoda Welf utekl a odnesl všemu svému lidu hanbu na věky. To stačí, že jsem stručně pověděl, a kéž bych to ani nebyl pověděl!¹⁹²

Kapitola XXXIII.

Když se pak biskup Gebhart vracel z Říma, přihodilo se toto: všichni předáci, kteří byli jeho služebníky, se velmi radovali z jeho návratu a vyšli mu vstříc až k samému východu z lesa. Když jim vesele vypravoval, co se dělo v Římě a jak mohl spoléhat na pomoc paní Matyldy, pravil žertem k jednomu, jmenoval se Bělec,¹⁹³ jehož měl nad jiné rád: „Podívej se, jaké vousy domů si nesu,“ hladil si je rukou a dodal: „Jistě by slušely císaři.“ Ten odvětil: „Pane, líbí se mi všecko, co chválíš, ale ještě více bych chválil, kdybys přinášel s vousy též změněnou mysl:

Kéž bys ji býval změnil, pak mohl bys v pokoji žít!“

Kapitola XXXIV.

Nepomlčím ani o tom, co jsem viděl a slyšel toho roku, kdy jsem ještě býval ve školách.¹⁹⁴ Jednoho dne jsem si opakoval žalmíčky a stál jsem přitom v kryptě svatých mučedníků Kosmy a Damiána. Tu tam

přišel jakýsi muž, nesl voskovou svíci a stříbrný drát, jímž změřil, jak mu vidění uložilo, výši svého těla, přistoupil ke mně a pravil: „Slyš, milý hochu,¹⁹⁵ pověz mi, kde leží svatý Radim, bratr svatého Vojtěcha?“ Řekl jsem mu: „Ten, jehož nazýváš svatým, ještě apoštolský otec neprohlásil za svatého, ještě za něho sloužíme mši jako za zemřelého.“ A on praví: „O tom já nevím, ale jedno vím: když jsem dlel na hradě Krakově po tři léta v podzemním žaláři, jenž měl nahoře jen jedno okénko, kudy mi zřídka chleba a vodu podávali, a když jsem tedy žil v tom soužení, stanul jednoho dne vedle mne muž, jehož oděv byl bílý jako sníh¹⁹⁶ a jehož tvář se skvěla jako slunce; tolik se pamatuji. A v té chvíli jsem se octl u vytržení, a když jsem procitl jako z těžkého snu, poznal jsem, že stojím před hradem. A ten, jenž se mi v žaláři zjevil, stál u mne a řekl: ‚Jdi do Prahy, neboj se nikoho, vejdi do kostela svatého Víta a obětuj v kryptě svatých mučedníků Kosmy a Damiána svůj dar u mého hrobu. Já jsem Radim, bratr svatého Vojtěcha.‘ To mi řekl a vtom mi zmizel z očí. Hleď, tyhle vlasy a můj hubený obličej svědčí, že je pravda, co ti vypravuji.“

Kromě toho kostelní strážci často vídají v té kryptě zjevení, když se jdou podívat na svíci, která se tam v noci rozsvěcuje.¹⁹⁷

Kapitola XXXV.

Mám za to, že nesmím pominout válku, kterou vedl kníže Vratislav a jeho bratři Konrád a Ota proti východnímu markrabímu Leopoldovi,¹⁹⁸ synu Lucovu. Dříve je však třeba znát, odkud vzešlo takové nepřátelství mezi Leopoldem a Konrádem, vládcem nad polovinou Moravy, neboť předtím bývali vždy spolu přáteli. Pomezí obou zemí od sebe nerozlučuje ani hvozď, ani hory, ani žádné jiné překážky, nýbrž jen říčka Dyje, která teče rovinami a sotva ty země dělí. Z toho důvodu ničemníci kořistili neustále v noci u obojího lidu, navzájem na lup vyjížděli, dobytek kradli a vsi hubili. A stejně jako často malá jiskřička vznítí veliký oheň,¹⁹⁹ tak vzešly lidu oněch řečených pánů, poněvadž nechtěli uhasit škodlivý trouď, z takových maličkostí veliké škody.²⁰⁰

Konrád častokrát posílal k markrabímu žádosti, aby potlačil takové výpady, ale když ten v naduté pýše jeho slovy pohrdal, obrátil

se s prosbou k českému knížeti a svému bratru Vratislavovi a žádal ho pomoc proti zpupnosti Němců. Ten, ač mohl spoléhat na své síly, najal si přece za žold jeden voj z vybraných bojovníků řezenského biskupa ku pomoci.²⁰¹ Český kníže se netajil markrabímu se svým příchodem, nýbrž poslal k němu jednoho ze svých dvořanů s obrazným vzkazem, že má knížeti připravit veliké hody, a sliboval, že si brzy přijde sám s ním zahrát v Martovy kostky. Z toho se markrabí zaradoval a kázal, aby se všichni, od pasáka sviní po pasáka volů, ozbrojili kdejakým železem, od nožíku po bodce, a připravili se do boje. Kníže Vratislav přitáhl s Čechy a s Němci řezenského biskupa a z druhé strany se připojili Ota a Konrád se všemi svými bojovníky z celé Moravy.²⁰² Jak markrabí uviděl, jak se zdaleka po rovině blíží, již předem seřadil své vojsko na způsob dřevěného klínu a posílil jejich mysli a takto k nim promluvil:

„Bojovníci, jejichž síly jsem já sdostatek zkusil v mnoha šťastných bitvách, nebojte se těch prchavých stínů, jimž se – a já toho velmi lituji – otevírá pole k útěku. Vím totiž, že se neodvažují dát se s vámi do boje. Což nevidíte, jak prozrazují svou slabost tím, že je strach sehnal do jedné hromady? Není tam vidět zbraně v žádné podobě. Ovce jsou to, myslím si, a žrádlo vlkům. Co stojíte, vy hltaví vlci a divoká lvíčata? Obořte se na stáda ovcí a trhejte těla, jež tu stojí bez krve! Je jim určeno, aby padla dříve, než uvidí boj, a brzy nakrmila naše luňáky a supy.²⁰³ Ó peklo, co ti dnes dáme obětí! Otevři své síně, abys přijalo duše Čechů. Neboť vím, že Bůh i jeho svatí je chovají v nenávisti, ty lidi bez milosrdenství, kteří proto jdou do této země, aby nejen naše statky, ale i naše manželky a jejich dívky uloupili, což Bůh daleko od nás odvrát. Kdyby však někomu z vás bylo souzeno zemřít, je tato smrt, zemřít za drahou vlast, blaženější než jakákoli jiná smrt.“²⁰⁴

Byl by mluvil dále, ale útok Čechů zkrátil jeho slova. Když totiž kníže Vratislav viděl, že se nepřítel nehýbe z místa,

kázal nejprve Němcům, by na pravé křídlo se vrhli,

a postavil své bratry, Konráda a Otu, aby bojovali na levém křídle. Sám pak stál v samém čele boje, kde byl nejhustší šik nepřátel, a kázal svému vojsku sesednout z koní a v pěším utkání bojovat s protivníky.

Ti, než to dořekl, seskočili z koní a povzbudili se křikem. A jako zuří oheň, zapálí-li se suché strniště, a v okamžení všecko sežehne,²⁰⁵ tak oni mečem potřeli síly nepřátel a odpůrce skláli k zemi. Z tak četného množství sotva zbyl, kdo se samým markrabím uprchl. A tak stáda ovcí nakrmila lvíčky a Čechové ztratili jen málo svých a zároveň si z východní krajiny odnesli slavné vítězství.²⁰⁶ V této bitvě, svedené roku od narození Páně 1082 dne 12. května, byli zabiti Stan s bratrem Radimem, Hrdoň, syn Zankův,²⁰⁷ Dobrohost, syn Hynšův, a nemnoho jiných.²⁰⁸

[Král Jindřich dvě léta obléhal Řím.]²⁰⁹

Kapitola XXXVI.

Roku od narození Páně 1083

Roku od narození Páně 1084

[Král Jindřich se stal císařem.]²¹⁰

Roku od narození Páně 1085

Dne 25. prosince zemřela Judita, manželka polského knížete Vladislava. Byla to dcera českého knížete Vratislava.

Poněvadž byla neplodná, samu sebe stále umrtvovala, se slzami se Bohu v živou obět obětovala a věnovala se rozdílení almužen. Pomáhala vdovám a sirotkům, rozdávala velmi štědře zlato i stříbro po klášterech a poroučela se k modlitbám kněží, aby skrze prosby svatých z milosti Boží obdržela plod, který jí příroda odpírala. Mimoto poslala svého kaplana Petra, aby donesl její zaslíbení k hrobu svatého Jiljí i jiné dárky opatu a jeho bratřím, aby skrze jejich přímlovu Bůh vyslyšel její modlitbu. Když kaplan splnil rozkazy své paní a chystal se již na cestu domů, opat prý mu řekl jako prorockými ústy: „Jdi s Božím požehnáním a řekni své paní: „Doufej v Boha a ve víře nepochybuj, poněvadž počneš a porodíš syna.“²¹¹ Neboť není nikdo, kdo by neobdržel to, oč svatého Jiljí s důvěrou žádal. Bojím se však, že snad urazíme Boha, když se zpěčujeme osudu a modlitbami na něj doléháme, třebaže pro zásluhy našeho patrona někdy prosebníkům dopřeje toho, co dát se příroda vzpírá.“

I oznámil to své paní a ona, když nastal její čas, počala. Poté však, co porodila syna, třetího dne výše řečeného dne při prvním

kuropění zemřela. A její syn byl pokřtěn a dostal jméno svého strýce Boleslava.²¹²

Kapitola XXXVII.

Roku od narození Páně 1086

Z rozkazu a úsilí římského císaře Jindřicha III., rozmnožitele říše, se konala veliká synoda ve městě Mohuči,²¹³ kde spolu zasedali čtyři arcibiskupové a dvanáct biskupů, jejichž jména později oznámíme, spolu s opaty klášterů a s ostatními věřícími a písemně potvrdili přemnohá ustanovení o stavu svaté církve.

V tomto shromáždění tžž císař se souhlasem a schválením všech nejlepších mužů své říše, vévodů, markrabí, dvořanů a biskupů, učinil českého knížete Vratislava vládcem jak Čech, tak i Polska.²¹⁴ Vložil mu vlastní rukou na hlavu královskou čelenku²¹⁵ a přikázal trevírskému arcibiskupu Egilbertovi,²¹⁶ aby ho v jeho hlavním sídle Praze pomazal za krále a vsadil mu na hlavu korunu.

Na témže sněmu pražský biskup Gebhart písemně předložil svou starou žalobu stran svrchuřečeného moravského biskupa Jana. Ač ten již téhož roku odešel z tohoto světa, přece řečený biskup, ve velikých obavách z budoucnosti, jednal skrze přátele a naléhal na císaře, aby na to místo už nový biskup nebyl dosazován. I rozvinul přede všemi privilegium... od svého dávného předchůdce biskupa svatého Vojtěcha a potvrzené jak od papeže Benedikta, tak od císaře Oty I.²¹⁷ Na základě spravedlivé žaloby císař, pohnut prosbami knížete Vratislava, bratra tohoto biskupa Gebharta, a na radu arcibiskupa mohučského Wezila²¹⁸ a jiných dobrých přátel spravedlnosti přidal k starému privilegii nové, skoro téhož znění, a potvrdil je císařským znakem, jak se dále ukáže. Opis tohoto privilegia nepokládáme za zbytečné vložit do tohoto našeho díla, obsahuje totiž toto nebo asi takové znění:

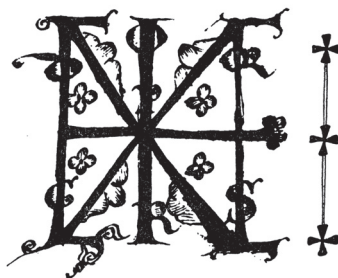
„Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice. Jindřich Třetí, z přízně milosti Boží císař římský, rozmnožitel říše. Víme, že královskému jménu a císařské důstojnosti přísluší, abychom všude pomáhali prospěchu Božích církví a odvraceli od nich škody nebo křivdy, kde by bylo potřebí. A proto chceme, aby bylo všem věrným Božím i říše naší

známo, budoucím i nynějším, že náš věrný pražský biskup Gebhart si často stěžoval svým spolubratrům a spolubiskupům i ostatním našim knížatům a naposledy i nám, že pražské biskupství, jež bylo od počátku zřízeno po celém českém a moravském knížectví jako jediné a nerozdílné a tak bylo i od papeže Benedikta i od císaře Oty Prvního stvrzeno, bylo později se svolením jeho předchůdců rozděleno. Nadto se zmenšilo jeho vlastní území tím, že byl pouhou mocí panovníků dosazen nový biskup. Když biskup Gebhart v Mohuči před legáty apoštolské stolice v přítomnosti naší²¹⁹ i mnohých nejlepších mužů naší říše vznesl touž žalobu, arcibiskupové Wezilo Mohučský, Sigevin Kolínský, Egilbert Trevírský, Liemar Brémský a biskupové Tiederik Verdunský, Konrád Utrechtský, Oldřich Eichstädtský a Ota Řezenský se souhlasem laiků, tedy českého knížete Vratislava a jeho bratra Konráda, vévody Fridricha, vévody Litolta, falckraběte Rapota a všech, kteří se tam sešli, onu prvotní osadu se vším celým svým územím přisoudili pražskému stolci.

Hranice na západě tvoří: Tuhošť s krajem, jenž dosahuje rozhraní řeky Kouby, Sedlec a Lučané a Děčané, Lutoměřici a Lemuzi až ke středu lesa, jímž jsou Čechy ohraničeny. Potom na půlnoc se rozkládají tyto hranice: Pšované, Chorvati a druzí Chorvati, Slezané, Třebované, Bobřané, Dědošané až ke středu lesa, kde přicházejí hranice Milčanů. Odtud na východ má tyto řeky za hranice: Bug a Styr s hradem Krakovem a krajem, jehož jméno je Váh, se všemi krajinami, jež náleží k dříve řečenému hradu, jímž je Krakov. Odtud připojením uherského pomezí rozšířena táhne se až k horám, jež se nazývají Tritri.²²⁰ Potom na té straně, jež je obrácena k poledni, táž biskupská osada s připojením moravské země se táhne až k řece, jež se nazývá Váh, a ke středu lesa, jenž se nazývá More, a též hory, která hraničí s Bavorskem.

A tak se stalo díky našemu prostřednictví a získanému společnému souhlasu knížat skrze...,²²¹ že kníže český Vratislav a jeho bratr Konrád znova přiznali a vrátili svému svrchu řečenému bratru, pražskému biskupu, nerozdílně onu osadu, soudním pořadem požadovanou. A proto, s ohledem na důvodnou prosbu téhož biskupa, výrokem naší císařské moci jemu i jeho nástupcům stvrzujeme opět

sjednocení pražského biskupství. Ustanovujeme rovněž a nezrušitelně nařizujeme, že v budoucnosti se žádný člověk kteréhokoli stavu nebo žádný lidský spolek nesmí odvážit odcizit pražskému kostelu cokoli z jeho práva v svrchu označených hranicích. A aby moc tohoto sjednocení a potvrzení zůstala po všechny věky stálá a nezvrácená, proto jsme kázali sepsat tento list, a jak je dole vidět, vlastní rukou jsme jej potvrdili a dali jsme jej přitištěním naší pečeti označit. Dáno dne 29. dubna léta od narození Páně 1086, indikce 9., v 32. roce kralování pana Jindřicha a ve třetím roce jeho císařství.“

Sám jsem viděl, jak císař to znamení vlastní rukou připojil²²² na privilegium pražského biskupství.²²³

Kapitola XXXVIII.

A rovněž téhož roku potvrdil papež Kliment na žádost císaře Jindřicha a na přímluvu mohučského arcibiskupa Wezila a prostřednictvím apoštolských legátů přítomných na synodě svým privilegiem pražské biskupství v jeho řečených hranicích. Učinil tak rovněž na žádost a přičiněním biskupa Gebharta a skrze jeho kaplana Albina, jehož z této příčiny poslal s apoštolskými legáty z Mohuče do Říma.²²⁴

Téhož roku, dne 9. června, zemřel moravský kníže Ota, bratr českého knížete Vratislava.²²⁵

Mezitím trevírský arcibiskup Egilbert přijel do hlavního sídla Prahy, kde na základě císařova rozkazu dne 15. června při slavné mši svaté pomazal Vratislava, oděného královskými odznaky, na krále a vložil korunu na hlavu jeho i na hlavu jeho manželky Svatavy, oblečené v královské roucho. Přitom duchovní i všichni dvořané

tříkrát volali: „Vratislavu, králi českému i polskému, vznešenému a mírumilovnému, od Boha korunovanému, život, zdraví a vítězství!“ Potom třetího dne arcibiskup, obdarován nesmírným nákladem zlata a stříbra, hodným královské vznešenosti, a obdařen i jinými výslužkami a dary, se vrátil radostně a s velikou poctou domů.²²⁶

Kapitola XXXIX.

Roku od narození Páně 1087

Král Vratislav sebral vojsko a vytáhl do Srbska, jež mu kdysi císař Jindřich navzdý udělil v držení.²²⁷ V době, kdy opravoval jakýsi hrad jménem Hvozdec,²²⁸ blízko hradu Míšně, zatímco jiní byli zabráni prací, poslal svého syna Břetislava s dvěma houfy vybraných bojovníků,²²⁹ aby pomstily příkoří, jež se mu jednou stalo. Neboť před nějakým časem, na cestě od císařského dvora, náhodou přenocoval v jedné velmi velké vsi řečené Kyleb.²³⁰ Tam se v noci strhla různice mezi jeho lidmi a obyvateli vesnice, v jejímž důsledku vesničané zabili dva bratry. Byli to první mezi předními,²³¹ mohutné pilíře naší vlasti, zářící světlem ctností, Načerat a Vznata, synové předáka Tasa. Tak tedy ti, které král poslal, spěchali dnem i nocí a třetího dne na úsvitě podle rozkazu prudce udeřili na řečenou ves. Pobrali všechny jejich statky a je samé i jejich ženy oloupili až do řemínku na střevíci,²³² stavení do základů zapálili a rozbořili, odvedli s sebou koně a dobytek a beze škody se dali na cestu.

Když však v poledne přecházeli přes jednu řeku, našel panovníkův syn útulné místo u řeky. Kázal tedy štítonošům,²³³ aby s kořistí táhli napřed, ale ty nejudatnější bojovníky pozval, aby tam s ním poobědvali. A poněvadž bylo velké parno a syna knížete sužovalo prudké horko, rozhodl se, že se po obědě trochu osvěží ve vodě koupáním. Tu mu předák Aleš dal vzkázat: „Není to tvá Vltava nebo Ohře, kde se koupeš, neotálej, neseš poklady hrdinů.“ K tomu mladík odpověděl: „Je vrozené starcům, že se třesou vždy, jak jen zavěje vítr, a více se bojí konce života, přestože již nad nimi stojí, než mladíci.“ Když to oznámili Alešovi, pravil: „Dej Bůh, ale se šťastným výsledkem, aby nyní nastala taková neodvratná náhoda, aby mladíci viděli, zdali se starci, či oni více bojí konce života.“ Co tak zmíněný předák mluvil,

tu se náhle objevilo přes dvacet jezdců, poslaných od Sasů, aby je vylákali k srážce, tak jako lasička, když chce svého nepřítele hada zakousnout, láká ho z díry stínem svého ocasu.²³⁴ Jak je našinci uviděli, protože byli nerozvážní a spíše smělí než opatrní, a ačkoli je Aleš důrazně od toho zrazoval, zdržoval a volal zpět, jali se stíhat nepřítele, a vrhli se tak vstříc svému osudu.²³⁵ Najednou totiž vyrazil ze zálohy železný oddíl Sasů²³⁶ a ani jeden z našich, kteří se pustili za nepřáteli, nevyvázl.

A když ti, kdo zůstali v táboře, viděli vystupovat k nebi zvířený kotouč prachu, a ač náhlé a nenadálé příhody často uvádějí v zmatek i nejstatečnější bojovníky, přece se co nejrychleji chopili zbraní a utkali se mužně s nepřáteli. Dojde k prudké bitvě, třeskot zbraní a ryk mužů zazní až do oblak, kopí se při prvním utkání lámou a bojuje se meči.²³⁷ Konečně byli s Boží pomocí Sasové obráceni na útěk a našinci dobyli vítězství, avšak za velmi krvavou cenu. A poněvadž bojovníci druhého řádu již odešli s kořistí napřed, zahynuli v této bitvě toliko samí urození,²³⁸ Aleš, jeho zeť Ratibor, Braniš s bratrem Slávou a velmi mnoho jiných. Předák Předa přišel o nohu a sotva vyvázl životem. Syn knížete byl jen raněn pod pravým palcem, ale kdyby jílec meče, který držel v ruce, nezachytil ránu, byl by nadobro přišel o ruku. Toto krveprolití se stalo dne 2. července.²³⁹

Kapitola XL.

Roku od narození Páně 1088

*V době, kdy staly se věci, jež tuto jsme líčili právě,
jakýs bojovník žil, jenž zván byl Beneda jménem,
mladík statného ducha a skvělou postavou taky,
jako kdys býval Hektor neb Turnus, ve zbroji krásní,²⁴⁰
rodem z Juraty byl, jenž prvního předka měl Tása.²⁴¹
Nevím, pro kterou věc v ten čas též urazil krále*

Vratislava, prchl do Polska a vojensky sloužil paní Juditě, choti knížete Vladislava. A když již uplynula dvě léta, vrátil se z Polska a přišel ke královi zeti Wiprechtovi²⁴² s žádostí, aby jeho přímluvou mohl zase dosáhnout bývalé milosti u svého pána. Ale protože tento Wiprecht byl muž v svém jednání velmi opatrný a nerad by

svého tchána v něčem urazil, domlouval mu a radil, aby zatím zůstal ve větší jistotě u míšeňského biskupa Benna²⁴³ a toho aby si rovněž získal za prostředníka.

Mezitím se stalo, že král Vratislav opět přitáhl se svým vojskem do Srbska, aby řečený hrad Hvozdec přeložil na jiné, pevnější místo. A když se král dozvěděl, že je Beneda na hradě Míšni, poslal pro něj, aby k němu pod zárukou bezpečnosti přišel. Jakmile ho král spatřil přicházet, jal se přemýšlet, jak by ho lstí zajal. Hovořili spolu o mnohých věcech, leccos přitom bylo podle potřeby vymyšleno a pak ho král vzal úskočně za pravou ruku a vedl ven z tábora, jako by tam s ním chtěl v soukromí mluvit. Vtom když uviděl rukověť a zlatý jílec meče, který měl ten bojovník za pasem, mezi jiným se ho ptal, co se svým mečem dovede. On odpoví: „I kdybys položil mlýnský kámen na přílbu, obojí spolu i hlavu a tělo až k boku jednou ranou tímto mečem přetnu.“ Divil se král na oko, pochvaloval meč a žádal, aby mu jej ukázal. On nic zlého netušil, vytáhl meč z pochvy a vložil jej králi do ruky. Král se ho chopil, potřásl jím a pravil: „Co chceš nyní dělat, kurví synu?“ a k přítomnému komorníkovi Vítu Želibořici,²⁴⁴ jenž tu s ním jako jediný byl a byl to ten nejhorší ničema, přikázal: „Chyt ho, chyt, zvedni a svaž do kozelce!“ Ale protože

na muže odvážné jít vždy není odvahou jistou,

odvážný bojovník ihned vytrhl komorníkovi meč od boku za jílec a přetal mu bedra uprostřed tak, že ten zavravoral, padl a ležel polomrtvý. Zmíněný udatný bojovník, ač mohl utéci, neutekl, nýbrž jako Hercules, když na lernskou saň útočil a jí se bránil,²⁴⁵

třikrát poranil krále, ač nevalně, špatným tím mečem,

sám však z knížecí ruky ni jedinou nedostal ránu,²⁴⁶

až na pokřik vyběhli lidé z tábora.

Vtom však Kukata²⁴⁷ první sám přikvapil, nejdříve ze všech,

a vrazil do bojovníka jako do kance, který se proti němu řítí, široký tesák. Tu král, aby se jaksi ještě na mrtvém vymstil, kázal ho přivázat za nohy koni k ocasu a tak sem a tam ho vláčet po trní.

[A tak ten spravedlivý muž, bojovník Beneda, skončil jako mučedník Boží 11. června a byl pochován na hradě Míšni před branou kláštera svatého apoštola a evangelisty Jana.]²⁴⁸

Kapitola XLI.

Roku od narození Páně 1089

[Zemřel pan Meginhart, opat břevnovského kláštera svatého Vojtěcha a stavebník tohoto kláštera, po něm nastoupil Vojtěch.]²⁴⁹

[Zřízení kostela vyšehradského.]²⁵⁰

[Povstala válka mezi biskupem a knížetem.]²⁵¹

Roku od narození Páně 1090

Onen pradávný had,²⁵² nepřítel lidského pokolení, jenž nikdy nespí, nýbrž stále pokojné znepokojuje,

snést již nemohl déle, by bratři v pokoji žili,

totiž král Vratislav a biskup Gebhart. Tohoto pokouší lichou touhou po slávě a cti, onoho štve domýšlivostí a pyšnou nadutostí, avšak tak, že ani onen tomuto nevěřil, ani tento nemohl onoho převýšit. Ten nechce pokládat bratra za sobě rovného, onen nechce být menší než bratr. Ten chce být nadřizený, onen nechce být podřizený. Ten chce jako král panovat a vynikat, onen nechce jeho rozkazy poslouchat, nýbrž se přiznává poddanstvím toliko k císaři, od něhož přijal biskupství. A nevrážili na sebe časem s tak silnou vášnivostí, že častokrát neměl král o svátcích biskupa, aby mu vstavil korunu na hlavu.

Král, puzený touto potřebou a též ctižádostí, opět dosadil biskupa v moravské zemi, a to svého kaplana Vecla²⁵³ a učinil tak nikoli z rozumu, nýbrž z pouhé panovačnosti. Tímto činem dal nápadně najevo, že nejen zavrhl to, co sám před císařem a jeho biskupy schválil, aby totiž bylo sjednoceno obojí biskupství, nýbrž že i porušil privilegium papeže Klimenta, jímž potvrdil hranice tohoto biskupství. Biskup Gebhart chtěl jet do Říma, aby si u apoštolského otce stěžoval na tuto nespravedlnost spáchanou na církvi. Dal však na radu svých důvěrníků a navštívil předtím svého starého přítele, panonského krále Ladislava.²⁵⁴ Oznámil mu bezpráví spáchané na jeho církvi a žádal ho o pomoc k cestě do Říma,

nemaje, bohužel, zdání, že smrt již jemu je blízka.

Neboť hned toho dne, kdy navštívil krále, se těžce roznemohl, a poněvadž byl blízko hradu Ostřihomi,²⁵⁵ dopravil ho tam král na lodi a svěřil péči o něj tamnímu biskupovi.

*Jaké po těch šest dní on hrozná bolesti snášel,
nemohu vyjádřit slovem, vždyť slzy mi nedají psát.
Sedmého dne již k večeru,
pátý den, nežli v červnu se ukončí sluneční oběh,²⁵⁶
skvělá duchovních perla, všech Čechů zářivá hvězda,
pobožný biskup Gebhart, svým věděním obzvláště slavný,
odešel z tohoto světa, by živ byl v Kristu i dále.
Abych pověděl mnoho i o jeho mravech i žití,
po tom touží můj duch, však v prsou schází mi schopnost.²⁵⁷
Přece však aspoň to málo, co sám jsem viděl, chci říci.²⁵⁸*

Kapitola XLII.

V době půstu zachovával následující zvyk: plstěnou košili nosil vždy vespod a svrchu biskupské roucho, ve dne lahodil lidským zrakům, v noci však oblečen v hrubé prádlo tajně vcházal do kostela, tam se vrhl na dlažbu a tak dlouho trval na modlitbách, až země, na níž ležel, byla mokrá od přivalu slz. Pak se zvedl, aby činil dobrodiní, a než odříkal žalmy, všem ubožákům, co jich našel před kostelem, bohatostí dobrého skutku pomáhal v jejich chudobě. Totéž činil, také když skončil žaltář. Po jitřní pak rozdělil čtyřicet čtvrtí chleba a stejné množství slanečků nebo kusů jiného jídla a rozdával to chudým. Za čtvrté: již za svítání umyl podle počtu apoštolů dvanácti poutníkům nohy,²⁵⁹ a pak *dvanácte kusů peněz jim biskup dělival denně.*

Když nastal čas oběda, tu v odlehlé jizbě nebo v chýši jim na stůl v hojnosti předkládal, čeho bylo třeba, a žehnal jim pravicí pokrm i nápoj. Potom chodil k obecnému stolu a hostil u sebe čtyřicet nuzných. Rovněž určil, že při jeho sídle v Praze má být živeno denně čtyřicet chudých a že mají dvakrát do roka dostat ošacení od řemínku u obuvi až po pásky na klobouku. Též zavazoval několik příchozích hostů a chudých duchovních velikými dary, aby u něho po celý půst zůstali a četli žaltáře za živé i mrtvé. Ke každé mši bez ohledu na to, kolik se jich v kapli kterého dne sloužilo,

po třech mincích peněz on pokaždé vyplatit dával.

Každou neděli dvanáct peněz, o svátcích apoštolů však a při jiných větších slavnostech nad schránkou se svatými ostatky dával v obět

dvě stě stříbrných. A zajímá-li tě, moudrý čtenáři, jak byl štedrý, věz: biskupský plášť nikdy nenosil po celý rok, nýbrž jeden, zimní, dával o Velikonocích a druhý, letní, na svátek svatého Václava svým kaplanům. Věz také, že tak štedrý býval i v ostatních darech.²⁶⁰

Po jeho smrti roku 1091 dne 4. března byl zvolen biskupem Kosmas²⁶¹ jak od krále Vratislava, tak od veškerého duchovenstva i lidu českého. Stalo se tak za vlády císaře Jindřicha III., jenž však za těch časů vyřizoval císařské záležitosti v Lombardsku.

Kapitola XLIII.

Téhož roku, dne 17. dubna ve středu,²⁶² druhý týden po Velikonocích, shořel kostel²⁶³ svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě.

[A v zimě nebylo sněhu ani deště.]²⁶⁴

Téhož roku se král Vratislav velmi rozhněval na svého bratra Konráda, a protože nezapomněl na vzájemnou lásku, stranil synům svého bratra Oty, Svatoplukovi a Otíkovi. Král je totiž vypudil z otcovského dědictví²⁶⁵ a dal hrad Olomouc i jiné hrady svému synu Boleslavovi, toho však zanedlouho poté, dne 11. srpna na řečeném hradě zachvátila předčasná smrt.²⁶⁶ Ona trojice bratří, Jaromír, Ota a Konrád, zachovávala za života takovou jednomyslnost, že král je nemohl žádnými úskoky od sebe odtrhnout. A stejně jako prý se lev bál tří býčků, když stáli se sraženými rohy dohromady, tak se ani král nikdy neodvážil napadnout své bratry. Když však viděl, jak je Konrád po smrti svých bratří osamocen a zcela zbaven podpory svých bratrů, vtrhl s vojskem na Moravu, aby ho vypudil z území, jež mu právem připadlo losem i provazcem dědictví,²⁶⁷ uděleným mu jeho otcem.²⁶⁸ Král tedy přitáhl ke hradu Brnu a tam, když stál uprostřed mocných země, nařídil místo dokola oblehnout. Když stanovil místa, kde má který předák postavit stany, vilik Zderad, což byl ošemetný člověk,²⁶⁹ mrkl po straně na krále a učinil na mladého Břetislava, stojícího mezi předními muži před otcem, hanlivou narážku: „Pane králi, poněvadž si tvůj syn v létě rád hraje a koupá se v řece, je-li tvé milosti libo, ať si postaví se svými lidmi stany podle řeky na této straně hradu.“²⁷⁰ To řekl proto, že před nějakým časem v Sasku, když se řečený jinoch

v poledne koupal v řece, je znenadání překvapili a napadli nepřátelé, jak jsme svrchu pověděli.

To slovo velmi hluboko utkvělo v mysli toho jinocha²⁷¹ a tolik ho bolelo, jako kdyby mu jedem kalený šíp poranil srdce. Ve smutku odešel do tábora a nepožil jídla, dokud nevyšly hvězdy. Za tmavé noci pak svolal své druhy, otevřel jim rány svého srdce a ptal se na radu, kterak by se mohl nešlechtnému vladaři pomstít. A téže noci poslal též tajně k svému strýci Konrádovi, zpravil ho o své pohaně i o tom, kdo se jí dopustil, a prosil ho o radu, co činit. On odpověděl: „Znáš-li sebe, kdo jsi, neboj se uhasit oheň, který mne neméně pálí než tebe. Nedbat totiž té věci by nebylo chvalitebné.“ Neboť Konrádovi nebylo neznámo, že to všechno činil král na základě rady Zderadovy. Když posel vyřídil Břetislavovi strýcova slova, všichni se zaradovali, souhlasili a chválili mínění knížete, jako by od Boha jim bylo dáno, poněvadž i oni sami dříve k těmž radili. Co více? Celou tu noc se konala rada o věci, jež se ráno dokonala.

Kapitola XLIV.

Za svítání Břetislav řečenému vilikovi vzkázal, že by se s ním rád sešel k tajné poradě, kde mu libo. Ten nic zlého netušil, vzal s sebou předáka Držimíra a toliko sami dva vyšli. Jakmile je mladík zdáli spatřil, vyběhl jim naproti, jen co by kamenem dohodil. Dal totiž svým bojovníkům znamení, aby, jak mu vrhne svou rukavici na prsa, učinili, co slíbili učinit. Potom mu krátce vyčetl, čím ho velmož častokrát urazil, a dodal: „Hle, důvěru, kterou jsem ti slíbil, odvolávám,“ obrátil koně a vhodil mu do tváře rukavici. Jako když rozzuřený lev zdvihne hřívu, spustí ocas, uzlem na jeho konci šlehá se do čela a ostnem, ježž má pod ocasem, se bodá do zadku, žene se proti všemu, co mu stojí v cestě,²⁷² právě tak ihned vyskočí ze zástupu jinoši ozbrojení a plní ohně, Nožislav a jeho bratr Držikraj, synové Lubomírovi, a třetí Borša, syn Olenův. I vyzdvihnou vysoko trojím kopím Zderada, který se marně pokoušel o útěk, a udeří jím jako otepí o zem. Kopyty svých koní ho pošlapou, opět a opět do něho bijí a pak přibodnou jeho tělo kopími k zemi. A tak dne 11. července Zderad,

*přítel štěstěny klamný, byl z vrcholu jejího kola
stržen takovou smrtí.*

Předák Držimír přiběhl zsinalý do tábora a oznámil králi, co se stalo. Král jediný Zderada želel a plakal, a všichni mladíka chválili, ač si netroufali chválit ho veřejně. Břetislav však přenesl svůj tábor nedaleko za jeden vršek stranou od druhých a za ním šla větší a statečnější část vojska.

Kapitola XLV.

Žatím choť Konrádova, jež Wirpirk jménem svým slula,²⁷³

jedna z počtu moudrých žen, přišla bez vědomí svého chotě do králova tábora, a když mu byla ohlášena, svolal král předáky do shromáždění. Když ji předvolali, stanula před králem. Její tvář tonula v slzách a vzlykání v ní dusilo slova, až konečně nabrala síly a takto promluvila:

*„Já tvou, milný králi, už nehodná švagrovou slout,
ke tvým kolenům s prosbou jsem nijak nepřišla maně“*

a padla na tvář a klaněla se králi.²⁷⁴ Povstala na jeho pokyn a pravila: „Pane můj a králi, nenajdeš v těchto končinách žádný podnět k válce, žádné vítězství z bitvy si odsud neodneseš: vedeš válku více než občanskou.²⁷⁵ Pokud jsi však nás a naše statky určil za kořist svým vojákům, stejně tak na sebe obracíš své šípy, když svého bratra, jemuž jsi povinen ochranou, odíráš krvavou loupeží. Na Boha vpadá, kdo své napadá. Neboť ať je kořist, které zde daleko na svých hranicích hledáš nabýt, jakákoli, ukáži ti lepší, která leží uprostřed tvého království. Nikde se lépe neobohatíš ani se více nezvelebiš než v pražském podhradí a v ulici vyšehradské. Tam jsou Židé, kteří mají plno zlata a stříbra, tam jsou ze všech národů nejbohatší kupci, tam jsou nejzámožnější peněžníci, tam je tržiště, na němž se tvým vojákům dostane přebohatě bohaté kořisti. Anebo chceš-li vidět, kterak hořela Trója, nikde neuvidíš Vulkána zuřit více, než až uzříš, jak oba řečené hrady hoří.²⁷⁶ Možná namítneš: ‚To je mé.‘ A to zde, co nepřátelsky hubíš, čím asi je? Což nejsme my tvoji, a co máme, tvé? Pakli však brousíš své blesky jen a jen na hrdlo svého bratra, kéž jsi dalek toho, abys byl pokládán za druhého Kaina. Bez újmy

tvé milosti otevřeno je tvému bratru Řecko, otevřena jest Dalmácie; chce raději být poutníkem v cizí zemi, než tebe vinit z bratrovraždy. Ano, přijmi raději, co ti posílá již ne bratr, ale jaksi tvůj otrok.“ A vyňala z klínu šatu kleště a proutěnou metlu. „A zhřešil-li čím,“ pokračovala, „bratr proti bratru, trestej a zemi, jež je tvá, odevzdej, komu raději chceš.“

Domluvila a tak dojala srdce královo a pohnula i srdci předáků, že se nikdo neubráníl pláči. Král ji vyzval, aby se posadila po jeho boku, ale ona, než se posadila, pravila: „Když jsem tak u tebe našla milost,²⁷⁷ mám ještě jednu prosbu, prosím, neodmítni mne.²⁷⁸ Za veliký hřích synův postačí otci maličký trest.“ Tu král řekl: „Vím, kam tím míříš. Ale zamiř raději tam, kde je můj bratr a syn, a přiveď je brzy ke mně ve svatém políbení a v svazku pokoje.“²⁷⁹ A políbil ji. Král se totiž velmi obával, aby se jeho bratr proti němu nespojil s jeho synem. Když přišli v průvodu paní Wirpirk ke králi, dal jim políbení míru a pravil k synovi: „Synu můj, dobře-li jsi učinil, nebude nikomu lépe než tobě. Pakli zle, bude hřích tvůj stát ve dveřích.“

Kapitola XLVI.

Poté, co Břetislav zpozoroval, že jeho otec uzavřel mír ne ze srdce, nýbrž protože mu nic jiného nezbyvalo, odešel se všemi, kdo přešli do jeho vojska, do kraje okolo hradu Hradce.²⁸⁰ Tam pobýval a marně čekal na nejistou změnu štěstí. Neboť ze všech těch, kdo za ním šli, nikdo se neodvážil vrátit domů. Velice se totiž báli uraženého krále, aby je nezajal a neuvrhl do vězení nebo aby je neodsoudil ke ztrátě hrdla. Když pak král viděl, že si nemůže, jak by chtěl, vylít svůj hněv na synovi ani na jeho přívržencích, povolal bratra Konráda, shromáždil starší země a dal stvrdit přísahou všech předáků,²⁸¹ že po jeho smrti má stolce a českého knížectví nabýt jeho bratr Konrád. A tehdy, posílen radou a pomocí svého bratra, začal král zjevně osnovat pomstu synovi. To neušlo pozornosti jeho syna Břetislava a zanedlouho se u něho sešlo přes tři tisíce statečných mužů. Spěšně se položili táborem u potoka Rokytky, připraveni svěst nazítří boj s králem. Poslal totiž napřed k otci posla se vzkazem: „Hodlal si mne daleko hledat, hle, zde jsem. Co hodláš učinit později, učíš dnes!“

Nelze však pominout mlčením, co ráciilo božské zjevení provést v hlubokosti té noci. Neboť vypravujeme-li skutky lidské podle měřítká své vědomosti, nebylo by vhodné, abychom mlčeli o velikých věcech Božích,²⁸² jež jsme sami zažili.

Kapitola XLVII.

Tedy v řečené noci, co se mezi knížaty dály výše vylíčené věci, naši patroni, totiž svatý Václav a svatý Vojtěch, navštívili vězně v žaláři, sklíčené velikým trápením, a přesvatou laskavostí je vysvobodili. Stalo se to takto: nejdříve vytrhli přední veřeje i s dveřmi, potom vypáčili zadní, železem pobitá dvířka samého žaláře a také přerazili a ven vyhodili kládu, do níž bývají nohy odsouzcenců ukrutně vsazeny. A tu okamžitě zaslechli uši odsouzcenců libý hlas, který pravil: „Dosud vám i této vlasti naše přímluvy chyběly, protože od té doby, co vedla vaše knížata tuto válku, více než občanskou, mezi Čechami a Moravou, jste byli nehodni milosti Boží. Ale poněvadž milost Boží, milosrdenství a ohled se vztahuje na svaté Boží a jeho vyvolené a my míříme tam, kam ona shlédla, zajisté se naše přítomnost projeví přímluvou jen tam, kde se dříve projeví smilováním milost Boží. Proto si již buďte jisti milosrdenstvím Božím, vstaňte a do kostela pospěšte. Tam všem povězte, že my, svatý Václav a svatý Vojtěch, jsme vás propustili a přinesli mír.“ Ti hned, jako by byli procitli z těžkého snu, již zbaveni pout vyšli na svobodu, zatímco strážci ještě spali, a vykonali, co jim bylo uloženo.

A právě toho dne se objevil ještě jiný zázrak, protože, jak to svatí mučedníci v svém zjevení oznámili, králův bratr Konrád sjednal mír mezi tímž králem a jeho synem. Neboť předtím byli tito mezi sebou tak znesvářeni, že jeden druhého měl v podezření: ten se hrozně bál, aby nepřišel o stolec, onen pak, aby ho otec nezajal. K onomu se přidala mládež jeho věku a většina předáků, totiž lidí osobně ráznějších a v boji statečnějších, tomu zase přáli biskup Kosmas, představení kostelů a všichni věkem starší a v radě užitečnější mocní země, spolu se vši válečnou hotovostí lidu, a ctili ho s velkou láskou. A vskutku toho času by byl býval spáchán nejhorší zločin po založení hradu Prahy,²⁸³ kdyby svatá laskavost nejblahoslavenějšího Václava a veli-

ké milosrdenství všemohoucího Boha neutišily podle přání králova povstání všech předních mužů i lidu.²⁸⁴

Kapitola XLVIII.

Když to viděli předáci, kteří zůstali v táboře, dali vzkázat Břetislavovi: „Ačkoli ty důvěřuješ svému otci a chceš se s ním usmířit, my mu naprosto nevěříme, protože dobře známe jeho vychytralost a lstivost a více se bojíme jeho přátelství než nepřátelství. Neboť jako medvěd ani nejmenší rány nenechá bez pomsty, tak ani on nikdy neupustí od trestu, dokud se za všecko, čím jsme ho urazili, až do posledního nepomstí. Proto buď nás propust, abychom s tvým svolením odešli kamkoli do světa, nebo s námi někde v světě hleděj vznešenější paláce. Nikomu totiž nebudeme ochotněji sloužit než tobě, svému pánu.“ Když Břetislav viděl, že stejně jako bojovník beze zbraně nemůže plnit své poslání, tak ani vůdce bez bojovníků nezasluhuje toho jména, rozhodl se raději s nimi hledat chléb v cizině, než sám bez jediného bojovníka s otcem žít doma v pokoji.

I nemeškali a sebrali všecken dobytek i všechny otroky a přes dva tisíce bojovníků odtáhlo s knížetem Břetislavem k panonskému králi. Král Ladislav ho pokládal za svého příbuzného a vlídně ho přijal. Jeho bojovníkům pak vykázal za bydliště Bánov blízko hradu Trenčína. Toto místo leží uprostřed lesů a v horách a je to velmi výhodné a bohaté loviště. Potrava a jiné životní potřeby byly jim z králova rozkazu dodávány ze sousedních krajin,²⁸⁵ samotného Břetislava s několika druhy si král u sebe nechal v radostech královského dvora.

Kapitola XLIX.

Téhož roku z příkazu krále Vratislava Kosmas, zvolený za biskupa pražského kostela, a rovněž Ondřej, zvolený na olomoucký stolec,²⁸⁶ přišli v průvodu falckraběte Rapota²⁸⁷ do Mantovy. Zde byli, na počátku roku od narození Páně 1092, dne prvního ledna, představeni císaři Jindřichovi III., rozmnožiteli říše. Čtvrtého dne téhož měsíce sjednal řečený hrabě Rapoto, že krásný císař, když seděl v mantovském paláci a po obou stranách měl dlouhou řadu biskupů a hrabat,

zatímco před ním stáli řečení dva biskupové, po delším tichu otevřel krásná ústa a pravil: „Tyto bratry k nám poslal náš věrný přítel, český král Vratislav, abychom podle kanonického a apoštolského řádu z naší moci potvrdili jejich zvolení. Toto rozhodnutí nechceme učinit bez vašeho souhlasu.“

Tu münsterský biskup,²⁸⁸ jenž tehdy přijel z Jeruzaléma, vstal a opíraje se o stůl, na němž ležely berly, biskupské prsteny a ostatky svatých, pravil: „Bylo by velmi nebezpečné, aby skrovný počet rušil to, co již bylo potvrzeno schválením mnohých.²⁸⁹ Vždyť bylo nás při tom mnoho biskupů i mnoho knížat římské říše, byli při tom i legáti apoštolské stolice, když jste svým privilegiem potvrdili, aby obojí biskupství, pražské i moravské, zůstalo jediným a nerozdílným, jak bývalo od počátku.“ K tomu císař řekl: „Nechej jen, ať učiním, zač mne můj přítel prosí, o těch věcech budu uvažovat později, až přijde čas.“ A ihned je zasnoubil prsteny každého k jeho církvi a předal jim pastýřské berly. Když se to stalo, dostali oba biskupové rozkaz, aby se vrátili do Verony a tam čekali, až je falckrabě Rapoto poté, co vyřídí říšské záležitosti, zase dovede do vlasti.

Kapitola L.

Mezitím zlá zpráva šlehla v náš sluch:²⁹⁰ že dne 14. ledna se král Vratislav odebral ke Kristu a že na knížecí stolec nastoupil jeho bratr Konrád.²⁹¹

Ten ihned vypravil rychlého posla k císaři, sliboval mu peníze a prosil, aby volba biskupů, o níž jsme se svrchu zmínili, byla zrušena. Císař však více dbal o spravedlnost, nežli by činil spolek s penězi nepravosti, a pravil: „Co jsem učinil, učinil jsem a nemohu změnit svůj skutek.“ Zarmoucen odešel posel Viklin,²⁹² že nedosáhl toho, o co jménem knížete žádal. Biskupové se pak zdrželi podle císařova rozkazu ve Veroně až do začátku postního času a čekali na návrat řečeného hraběte Rapota, aby je doprovodil. Když potom přijeli do Prahy, právě na Květnou neděli,²⁹³ uvítalo je duchovenstvo i lid a v úterý téhož týdne navštívili knížete Konráda na hradě Boleslavi.²⁹⁴ Kníže mezitím již změnil své smýšlení, vlídně je přijal a slavil s nimi Velikonoce na hradě Vyšehradě.²⁹⁵

A v samý týden velikonoční, okolo 1. dubna, napadlo množství sněhu a uhodily takové mrazy, jako málokdy bývá uprostřed zimy. Máme však jen velmi málo, co bychom psali o skutcích tohoto knížete, poněvadž po sedmi měsících a sedmnácti dnech téhož roku, co knížectví nabyl, je dne 6. září spolu s životem zase pozbyl.

Po něm nastoupil Břetislav Mladší. Když přijížděl do hradu Prahy, uvítal ho radostně lid vyzváněním kostelních zvonů a veselými reji chlapců i dívek, kteří stáli na rozličných rozcestích a hráli na píšťaly a bubny. A biskup Kosmas sám ho uvítal s duchovenstvem a velikým procesím v hradní bráně před kostelem Panny Marie²⁹⁶ a dovedl ho ke stolci. Podle řádu této země byl dosazen na stolec ode všech předáků a dvořanů²⁹⁷ kníže Břetislav Mladší dne 14. září.²⁹⁸

Kapitola LI.

Toho roku nastalo zatmění Slunce dne 20. září v pátek po poledni.²⁹⁹

Dne 1. října přišel jakýsi lžibiskup jménem Rotpert do této země a tvrdil, že po mnoho let spravoval ve vaskonské zemi kavelonský kostel.³⁰⁰ A protože ho poznal náš bratr Osel, zvaný též Asinus,³⁰¹ a dosvědčil, že kdysi konal biskupské úkony, když s ním z Uher putoval do Jeruzaléma, kníže Břetislav i zvolený biskup Kosmas ho vlídně přijali a dovolili mu po biskupsku konat služby Boží nebo zpívání žalmů. Co více? Posvětil mnoho kostelů, vysvětil v březnu mnoho duchovních a na Zelený čtvrtek požehnal svatosvaté křížmo. O Velikonocích k němu přišel jakýsi duchovní, jenž o jeho podvodu jistě věděl, a něco mu tajně oznámil. Kupodivu ani kníže, ani zvolený biskup ho nemohli přimět k tomu, aby tu aspoň krátký čas zůstal, naopak, v samý týden velikonoční se spěšně vydal na cestu do Saska.

Když se však později rozneslo, že to byl lžibiskup, poslali jednoho z Latinů,³⁰² jménem Konstantia, do Vaskonie. Kavelonský biskup Desiderius³⁰³ dal po něm listem vzkázat, že tento kostel neměl nikdy biskupa Rotperta. Poslali též k papeži Klimentovi³⁰⁴ a žádali ho o rozhodnutí,

*co by se činit mělo, když stav tak nejistý nastal.*³⁰⁵

Ten v své odpovědi nařídil kostely znova vysvětit, ale osoby, pokřténé křížmem lžibiskupovým, znova nekřtít, nýbrž jen biřmovat,

podobně že se nemají vysvěcení světiti podruhé, nýbrž mají toliko stát mezi svěcenci při svěcení a pouhým vzkládáním rukou přijmout požehnání. A tak rány, zasazené matce církvi nepřitelem, byly vyhojeny lékem spravedlnosti, když stav křesťanské víry spravoval papež Kliment Třetí a když Ježíš Kristus, náš Pán, s Otcem a Duchem svatým kraloval po všecy věky věků. Amen.

Žastav, Múzo, svůj krok, již dosti jsi stvořila kronik.

Řekni, když skončena báseň: „Bud' sbohem, čtenáři milý!”³⁰⁶

Končí se druhá kniha *Kroniky Čechů*

Počíná se omluva téhož děkana,¹ svrchu jmenovaného, k třetí knize téhož díla

*S přispěním milosti Boží jsem, milý čtenáři,
splnil z toho, co tobě jsem slíbil,
jak soudit mohu, již všechno:*

Když jsem připomněl málo z mnohého o dávno minulých událostech nebo o minulých časech, došel jsem v svém líčení dějin až k časům knížete Břetislava Mladšího.² Proč jsem však uznal za dobré upustit již od dalšího díla, má svou příčinu. Neboť je užitečnější, abychom docela pomlčeli o nynějších lidech nebo časech, nežli abychom z toho, že řekneme pravdu, a pravda vždy plodí nenávisť,³ měli nějakou škodu. Nicméně kdybychom se uchýlili od pravdy a psali jinak, než jak se věci mají, právem by se nám vytýkalo pochlebenství a lži, poněvadž jde o poměry skoro obecně známé. Vždyť lidé naší doby, svlečeni ze ctností, touží být oděni samou chválou a chovají se velice pošetile, chtějí-li se těšit z projevů uznání a nečinit to, co zasluhuje uznání.

U našich předků tomu však tak nebývalo. Ti, ač byli chvály velmi hodni, přece se vyhýbali chválám, po kterých nynější lidé tak touží, a zač se oni styděli, tím se tito honosí. Jestliže bychom skutky takových lidí svědomitě vylíčili, poněvadž leckteré nejsou podle vůle Boží, jistě se nevyhneme urážce některých, kteří jsou dosud naživu, lidí novopečených a přitakávačů, kteří v ústech nemají k řeči knížete nic tak nasnadě jako: „Tak, pane,“ druhý: „Tak jest, pane,“ třetí: „Tak učíš, pane!“ Avšak dříve arci tomu tak nebývalo. Neboť kníže mívá v úctě nejvíce toho, kdo pro spravedlnost nastavil štít proti nespravedlnosti a kdo zlé rádce a takové, kteří se uchýlovali z cesty práva, zakřikl jediným slovem pravdy.⁴ Takoví se dnes neobjevují, nebo jich je jen málo, a jsou-li, když mlčí, jako by nebyli. Obojí se totiž pokládá za vinu a je hodné odsouzení: pokud někdo zamlčí pravdu nebo přisvědčí nepravdě. Proto máme za mnohem bezpečnější vypravovat sen, o kterém nikdo nevydá svědectví, než psát

o činech žijících lidí. A z té příčiny ponecháváme podrobné vylíčení jejich skutků potomkům. Aby nás však nikdo nevinil, že jsme je pominuli, aniž jsme se jich dotkli, pokusíme se přece něco málo z nich v krátkosti zaznamenat.

Počíná se třetí kniha

Kapitola I.

Nový kníže Břetislav Mladší byl věkem vyspělý a rozumem ještě vyspělejší.⁵ Podle řádu této země důstojně oslavil povinnými Božími službami zrození svého patrona, svatého Václava,⁶ v hradu Praze a vystrojil veškerým dvořanům a velmožům⁷ skvělou hostinu, která trvala tři dny. A tu, pokud to mohl jako nově nastolený kníže učinit, něco ustanovil k užitku církve, něco zařídil ve prospěch této země. A stejně jako již dříve od útlého mládí skládal veškerou naději pouze do Boží ochrany, tak hned při počátku svého knížectví vzplanul velikou horlivostí pro křesťanské náboženství. Vyhnal proto ze své země všechny čaroděje, hadače a věštce a rovněž dal pokácet a spálit i háje nebo stromy, které prostý lid na mnohých místech ctil. Tento dobrý kníže vymítal i další ohavnosti a bezbožné výmysly, aby se jim Boží lid již v budoucnu neoddával. Vesničané, ještě napolo pohané, zachovávali totiž pověrečné zvyky: v době letnic, v úterý nebo ve středu přinášeli dary, u studánek zabíjeli oběti a obětovali zlým duchům,⁸ v lesích a na polích konali pohřby, oddávali se hrám, jež podle pohanského obřadu konali pro odpočinutí duší na rozcestích a křižovatkách, a konečně rozpustile provozovali i bezbožné kratochvíle nad svými mrtvými, při nichž se škraboškami na tvářích volali prázdné stíny.⁹

A protože Břetislav vždy s čistým srdcem ctil jediného a pravého Boha a choval k němu horlivou lásku,¹⁰ všem, kteří milovali Boha, se líbil. Byl to totiž vážený kníže, vůdce oblíbený v poli a ve zbrani nepřemožitelný bojovník.

Kdykoli vtrhl do Polska, pokaždé se slavně vrátil jako vítěz. Zejména roku od narození Páně 1093, v prvním roce svého panování, je poplenil častými vpády tak, že na této straně řeky Odry od hradu Rečen až k hradu Hlohovu, kromě hrádku Němčí, nezbyl ani jediný obyvatel.¹¹ A nepřestal je hubit, dokud polský kníže Vladislav¹² s pokornou prosbou nezaplatil až do posledního penízku¹³ poplatků za minulý a tehdejší rok. Tento plat činil úhrnem tisíc hřiven stříbra

a šedesát hřiven zlata.¹⁴ Kníže Vladislav též odevzdal hrady, jež náleží ke kladskému kraji, svému synu Boleslavovi. Rukou dáním a slibem věrnosti ho svěřil jeho strýci, knížeti Břetislavovi, aby ho byl poslušen a aby v pokoji držel kraj, který mu otec svěřil.¹⁵ Sám kníže Vladislav se zavázal přísahou, že bude platit poplatek za poskytnutí míru, kdysi ustanovený knížetem Břetislavem, totiž pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata, a to každoročně v určený čas.

Kapitola II.

Roku od narození Páně 1094

Ještě v době, kdy císař Jindřich III.¹⁶ jednal za horami v Lombardsku o říšských záležitostech, byla v Mohuči uprostřed postního času ohlášena obecná synoda¹⁷ všech biskupů a knížat římské říše. Kníže Břetislav k ní vypravil zvolené biskupy Kosmu a Ondřeje a doporučil je a svěřil jako prostředníkovi již několikrát zmíněnému falekraběti Rapotovi.¹⁸ Požádal ho rovněž, aby je mohučskému arcibiskupovi představil k vysvěcení. Rapoto se za ně tedy přimluvil a před arcibiskupem a celou synodou dosvědčil, že císař nedávno časem v Mantově potvrdil jejich volbu.¹⁹ Poté, dne 12. března, byli Kosmas a Ondřej se schválením všech sufragánů mohučským arcibiskupem Ruthardem²⁰ vysvěceni na biskupy.

Kapitola III.

Toho roku umíralo mnoho lidí, nejvíce však v německých krajích.²¹ Když se řečení biskupové vraceli z Mohuče a jeli jakousi vsí jménem Amberk,²² nemohli vstoupit do tamního farního kostela, stojícího za vsí, aby si vyslechli mši. Ačkoli byl dosti prostorný, byla celá jeho podlaha až do posledního místečka pokryta mrtvolami. Rovněž na hradě Kageru²³ se nenašel dům, kde by neležely tři nebo čtyři lidské mrtvoly. I minuli jsme jej a přenocovali nedaleko hradu v širém poli.²⁴

Téhož roku v měsíci září kníže Břetislav pojal za manželku jakousi paní z Bavorska jménem Lukarda, sestru hraběte Albrechta.²⁵

A téhož roku posvětil biskup Kosmas z rozkazu téhož knížete dne 27. září oltář svatého mučedníka Víta, neboť chrám nebyl ještě úplně dostavěn.

Kapitola IV.

Roku od narození Páně 1095

Na severní straně na nebi bylo vidět po mnoho nocí červenou záři. [Téhož roku dne 14. října ctihodný Kosmas, osmý biskup svatého pražského kostela, posvětil v Sázavě oratoř, kterou v době své správy vystavěl tamní opat Božetěch, o němž jsme se výše zmínili. Počíná se napravo od oltáře svatého Martina, nalevo od oltáře svatého prvomučedníka Štěpána a sahá až na konec krypty. Uprostřed oratoře, kde stojí oltář, chovají se ostatky svatého Petra, svatého Pavla, svatého Ondřeje, svatého Bartoloměje, svatého Tomáše, svatého Jakuba, svatého Filipa, svatého Lukáše evangelisty, svatého Barnabáše i všech apoštolů. Nazítří, tedy dne 15. října, byly svěceny tři oltáře. Jeden stojí nad kryptou a chovají se v něm ostatky Panny Marie, svatého Jana Křtitele, svatého apoštola a evangelisty Jana, ostatky z roušky Páně, z jeho trnové koruny, z jeho hrobu a ze svatého Kříže. Druhý oltář se nachází pod kryptou a v něm se chovají ostatky světců Kosmy a jeho bratří. Rovněž v kapli na levé straně kostela stojí oltář, v němž se chovají ostatky ze svatého Kříže, ostatky svatého mučedníka Vavřince, svatého mučedníka Mořice a svatého mučedníka Pankráce. Potom třetího dne, tedy 16. října, byly posvěceny dva oltáře. V jednom z nich, na pravé straně, se chovají ostatky svatého Martina, svatých Jana a Pavla, svatého mučedníka Tiburcia, svatého Gleba a jeho druha, svatých Benedikta, Jana, Izáka, Matouše, Kristiána, svatého Mikuláše, svatého Jeronýma, svatého Oldřicha, svatého Fortunata, svatého Adolfa a svatého Lazara. Druhý oltář se nachází na levé straně a chovají se v něm ostatky svatého prvomučedníka Štěpána, svatých apoštolů Ondřeje a Tomáše, svatého papeže a mučedníka Klimenta, svatého mučedníka Jiřího a svatého mučedníka Panteleona.]²⁶

Roku od narození Páně 1096

Dne 14. dubna posvětil z rozkazu nejslavnějšího knížete českého Břetislava ctihodný biskup Kosmas chrám svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha.

Téhož roku nastalo takové hnutí, ba božské zanicení v lidu pro cesty do Jeruzaléma, že v německých krajích, zejména ve východních Frankách, zůstalo na hradech a ve vsích jen velmi málo obyvatel.

A poněvadž pro množství vojska nemohli všichni zároveň jít jednou cestou, obořili se někteří z nich, když táhli naší zemí, z Božího dopuštění na Židy. Proti jejich vůli je křtili a ty, kteří se nechtěli podvolit, zabíjeli.²⁷ Když biskup Kosmas viděl, že se tak děje proti ustanovením církevních zákonů, spravedlivě se rozhorlil a pokoušel se bránit tomu, aby je násilím křtili. Avšak nadarmo, protože se nenašel nikdo, kdo by ho v tom podpořil.

Kníže Břetislav totiž toho času se vším svým vojskem rozbořil na břehu řeky Nisy v Polsku hrad Brdo.²⁸ Poté dal mnohem níže nad zmíněnou řekou postavit stejně tak velmi pevný hrad, který stál na vysokém kamenitém vrchu, a odtud dostal jméno Kamenec.²⁹

Židé však za pár dní svrhli jeho Kristovo, pohrdli milostí křtu a spasením v křesťanské víře a opět poddali své šíje jhu zákona Mojžíšova.³⁰ To bylo způsobeno nedbalostí biskupa a představených kostela.

A když už byl založen řečený hrad Kamenec, kníže Břetislav si před odjezdem vzal stranou svého pobočníka a důvěrníka Mutinu, syna Božejeva. Vytýkal mu mnohé, čím ho Mutina častokrát urazil, a pravil: „Kdybych se nebál urazit Boha, věru, dal bych ti vyloupat oči, jak si zasloužíš. Ale neučiním tak, protože je veliký hřích zkazit, co prst Boží učinil.“³¹ A propustil s ním toliko dva bojovníky a vzdálil ho od své tváře a boku. Poslal ho do Čech a dal zabavit všechno jeho jmění. A když se kníže vracel, poslal ihned četu lidí, aby jali Božeje, syna Čáčova a Mutinova příbuzného. Kníže totiž vždy onen rod Vršovců nenáviděl, protože znal jeho obrovskou pýchu a lstivost. A jakmile Božeje zajali, byl hned podle rozkazu i s manželkou a dvěma syny vsazen na loď a vypovězen do Srbska.³² Odtud odjel do Polska, kde našel svého bratra³³ Mutinu, a polský kníže je dosti vlídně přijal.³⁴

Kapitola V.

Roku od narození Páně 1097³⁵

Kníže Břetislav k sobě povolal Konrádova syna Oldřicha, dal ho zajmout a poslal do vězení na hrad Kladsko.³⁶

Roku od narození Páně 1098

Knížeti Břetislavovi se doneslo, že jistý počet Židů uprchl a že někteří tajně stěhují své bohatství dílem do Polska, dílem do Panonie.

Kníže se proto velmi rozhněval a poslal svého komorníka s několika bojovníky, aby je od hlavy k patě obrali. Ten přišel, povolal k sobě starší Židů a takto se jal k nim mluvit:

*„Zplozený z kurvích synů, ³⁷ ty národe izmahelitský,
kníže vám poroučí říci, proč prcháte z knížectví jeho,
proč těž poklady své teď menšíte, získané zdarma?
Cokoli ve chvíli této jest mé, jest úplně moje.
Z Jeruzaléma žádné jste s sebou nevzali jmění.
Třicet za jeden peníz vás čítaje, Vespasianus³⁸
císař ze země vyhnal a takto jste rozseti v světě.³⁹
Bez mědáku přišli jste k nám, bez mědáku jděte, kam chcete!
Vy že jste přijali křest, ať Bůh jest toho mi svědkem,
že se to nikoli mým, než božským příkazem stalo.*

Že jste však opět upadli v židovství, ať biskup Kosmas hledí, co by v té věci měl učinit.“

Tak pravil jménem knížete, a jeho lidé hned vpadli do domů, vybíjeli je a pobrali poklady i z náradí, co našli nejlepšího. Nezanechali jim nic leč tolik obilí, co by stačilo na holé živobytí.⁴⁰ Ó, co peněz toho dne bylo pobráno ubohým Židům, tolik bohatství nebylo ani ze zapálené Tróje sneseno na eubojském břehu.⁴¹

Kapitola VI.

Téhož roku dne 10. prosince biskup Kosmas odešel ke Kristu. Byl to duchovní pastýř pokorný, prostý, trpělivý a velmi milosrdný. S klidnou myslí snášel křivdy od kohokoli. Těm, kdo si své viny uvědomili, laskavě odpouštěl, jeho sluch nebyl hluchý k vdovám a sirotkům bez otálení pomáhal, nemocné pilně navštěvoval a maje na paměti poslední osud, také pohřby ochotně vykonával.⁴²

Kapitola VII.

Po jeho smrti kníže Břetislav, jemuž péče o duše ležela na srdci, uvažoval o tom, že je mu od Boha propůjčena milost volit ženicha církve.⁴³ Zabloubal se tedy pozornou a bdělou myslí do zkoumání mravů svých duchovních a rozvažoval o životě a chování jednotlivců, kterého by z nich nejspíše povýšil na nejvyšší stupeň kněžství. A ač

sám věděl, co v každém z jeho duchovních je, přece měl na paměti onen Šalomounův výrok: „Všecko, synu, čin s radou.“⁴⁴ Povolal tedy svého švagra po sestře, Wiprechta, což byl moudrý muž, který se v takových věcech velmi dobře vyznal, a řekl mu: „Tys patřil za času mého otce, krále Vratislava, u dvora vždy mezi jeho nejbližší přátele, tys nahlédl do povahy a života Čechů a znáš nejen laiky, nýbrž i duchovní všechny uvnitř i navrch. Proto chci nyní zvolit biskupa podle tvé rady.“⁴⁵

Na tato příhodná slova ten hrdina příhodně odpověděl:

„Kdysi, dokud žil tvůj otec král, měla má rada jistou cenu. Nyní žijí na světě lidé takových mravů, že sebe sami za něco mají, ač nic nejsou, nehledí na názor jiných a líbí se jim jen to, co si myslí sami. Ale vy lépe víte, že v tak svaté věci mají se ti, kdo radí ku prospěchu svaté církve, oprostít od hněvu a nenávisti, stejně jako od útrpnosti a přátelství. Neboť kde ty věci duchu vadí, klame se lidský úsudek.⁴⁶ Mne však ani přátelství s nikým nezavazuje, ani útrpnost nemate. A ani mne nenávist neštve, ani hněv nerozvádí, abych nevyslovil před vámi, čeho žádá řád spravedlnosti. Je tu kaplan tvého otce a nyní tvůj, jménem Heřman, znáte ho lépe než já. V královské službě vždy osvědčoval stálost, v tajemství věrnost. Byl spolehlivým jednatelem v poselstvích, choval se vždy cudně, střízlivě, pokorně a skromně. Nikdy nejednal jako násilník, ctižádostivec či hrdopýšek, a co je nejdůležitější ctností u duchovního, je obzvláště učený. Pokud lze hledět k lidskému mínění, jeví se jako muž dobrý a bezvadný⁴⁷ – jen snad by mohlo vadit jedině, že je cizinec.“

Kníže s podivem zaznamenal, jak se oba v svém úmyslu shodují, a pravil:

„Tvé srdce soudí stejně jako mé. A že je cizinec, tím více to prospěje církvi: známí ho nebudou vysávat, nebude ho tížit starost o děti, nebude ho obírat zástup příbuzných.⁴⁸ Vše, co mu odkudkoli přijde, dostane jeho nevěsta a matka, církev.

Učiním tedy, by on byl zvolen biskupem pražským.“

Bez prodlení byli svoláni přední muži země i představení církve na hradě Boleslavi k návrhu knížete. A se schválením duchovenstva a za souhlasu všeho lidu byl Heřman, svěcením jáhen, povznesený

na boleslavské proboštství, vyvolen, byť nerad, k ještě vznešenější biskupské hodnosti. Tato volba se stala roku od narození Páně 1099 dne 28. měsíce února.⁴⁹

Kapitola VIII.

A protože téhož roku císař Jindřich III.⁵⁰ slavil Velikonoce v Řezně, kázal knížeti Břetislavovi, aby tam se svým zvolencem přijel. Ten slavil Velikonoce na Vyšehradě a třetího dne po oktávu Velikonoc⁵¹ přijel do Řezna. A poněvadž již před svátky poslal napřed laskavé dary císaři i jeho dvořanům, kteří náleželi k jeho přátelům u dvora, vyjeli mu naproti skoro na tři míle a tak ho s velkou počtou doprovodili do města.⁵² A na jeho první prosbu císař potvrdil volbu Čechů a dal Heřmanovi prsten a biskupskou berlu. Kníže si také na císaři vyprosil, aby dal jeho bratru Bořivojovi praporec a aby tak všem Čechům, kteří s ním přišli, dal najevo, že po jeho smrti má být pozdvižen na stolec bratr jeho Bořivoj.⁵³

Kapitola IX.

Téhož roku zmíněný kníže Břetislav přišel s vojskem na Moravu, přestavěl hrad Podivín a vrátil jej, jak bývalo dříve, do moci biskupa Heřmana a oslavil tam ve vsi Slivnici svatodušní svátky.⁵⁴ Setkal se potom s panonským králem Kolomanem⁵⁵ na poli, jež se nazývá Lučsko,⁵⁶ a dlouho spolu rokovali a nakonec se dohodli ke spokojenosti obou stran. A dali si navzájem nesmírné dary, obnovili staré smlouvy přátelství a míru a stvrdili je přísahami. Tam doporučil kníže Břetislav svého zvolence jáhna Heřmana arcibiskupu Serafinovi⁵⁷ k vysvěcení. Ten přišel do svého sídla, hradu Ostrihomi, v čas, kdy se koná svěcení na kněžství, a dne 11. června vysvětil Heřmana na kněze a rovněž mne, ač nehodného, povýšil k téže hodnosti.⁵⁸

Když se kníže po skončení sjezdu vrátil, položil se táborem před hradem Brnem.⁵⁹ Byl totiž velmi rozhněván na Oldřicha a Litolta, syny svého strýce Konráda. Ti před ním utekli,⁶⁰ zavřeli se na pevných hradech a vypravili k němu posly s tím, že mu postupují ostatní hrady z obavy, aby nepřátelsky nehubil zemi.⁶¹ Zatím kníže Břetislav rozložil posádky po hradech, jež mu postoupili, světil je bratru Bořivojovi

a vrátil se do Čech. Otovi synové, Svatopluk a Otík, se svou matkou Eufemií však knížeti zachovali úplnou poslušnost a věrnost.⁶²

Téhož roku rovněž pozval kníže Břetislav svého sestřence Boleslava o Vánocích k hodům vystrojeným na hradě Žatci. Tam na samý Boží hod se svolením všech předáků Čech se Boleslav stal mečníkem svého strýce.⁶³ Po svátcích jej kníže s bohatými dary zase vypravil domů a ustanovil, aby za výkon hodnosti mečníka dostával z poplatku, který jeho otec Vladislav platil, pokaždé ročně sto hřiven stříbra a deset hřiven zlata.

Kapitola X.

Roku od narození Páně 1100

Když Kníže Břetislav z některých zpráv s určitostí zjistil, že císař chce slavit Velikonoce⁶⁴ v Mohuči, uznal za nejvhodnější poslat tam svého zvolence Heřmana, aby jednak donesl jeho dary císaři, jednak přijal od svého mistra svěcení, na něž čekal. I poručil ho Wiprechtovi, jenž se měl rovněž dostavit do císařského paláce, a žádal ho, aby mu byl ve všem a v náležitě chvíli ku pomoci. Avšak poněvadž arcibiskup Ruthard, který byl nařčen ze svatokupeckého kacířství,⁶⁵ opustil Mohuč a dlel v těch dnech v Sasku, rozkázal císař se souhlasem všech sufragánů mohučského kostela, aby biskupa Heřmana vysvětil legát papeže Klimenta, kardinál Robert,⁶⁶ jenž tam byl právě přítomen. A stalo se tak v oktávu Velikonoc, dne 8. dubna.

Kapitola XI.

Zvěstujeme Lásce Vaší,⁶⁷ že jsme sami viděli podivuhodný a na věky památný zázrak, který téhož roku ráčila božská milost zjevit pro zásluhy přesvaté mučednice Ludmily. Neboť paní abatyše Windelmuth,⁶⁸ přezbožná služebnice Boží, dala dokonale přestavět kostel svatého apoštola Petra. Ten stál na statcích téhož kláštera, jehož byla představenou, a byl již stářím od základů pobořený. Když si pak abatyše vyžádala, aby jej biskup posvětil, a podle obyčeje uložila do schránky ostatky svatých, podala mezi jiným biskupovi na píd široké sukno, které dostala ze závoje svaté Ludmily, a žádala, aby je rovněž uložil mezi svaté ostatky do schránky. Tu biskup jaksi rozhor-

leně řekl: „Paní, pomlč o její svatosti, nechej stařenku, ať odpočívá v pokoji.“⁶⁹ K tomu abatyše pravila: „Nemluv, pane, nemluv tak, neboť pro její zásluhy Bůh denně činí mnohé veliké věci.“

Na biskupův rozkaz přinesli ihned veliký kotel plný žhavých uhlíků. Biskup vzýval jméno svaté Trojice a poté vhodil látku na uhlí sálající plameny. A hle, jaký div! Obláček kouře a plamének vyšlehl kolem látky, ale nijak jí neuškodil. A k zvětšení zázraku přispělo i to, že pro silný žár nebylo možná látku dlouho vyjmout z plamenů. A když byla konečně vyňata, jevila se tak celá a pevná, jako by byla utkána téhož dne. Tento zřejmý zázrak biskupa i nás všechny tak překvapil, že jsme ronili slzy radosti a vzdávali díky Kristu.⁷⁰ Ten kostel pak byl vysvěcen ke cti svatého apoštola Petra dne 3. října.

Kapitola XII.

Také téhož roku dne 18. října Bořivoj, bratr knížete Břetislava, vystrojil přeslavné hody na hradě Znojmě⁷¹ a pojal za choť Helbirku, sestru východního markraběte Leopolda.⁷²

V téže době byl Konrádův syn Litolt s Gotfridovým svolením vpuštěn na hrad Rakousy⁷³ a působil Bořivojovi mnoho škod tím, že každé noci plnil jeho vsi, přičemž útočiště našel v řečeném hradě. Kníže Břetislav se proto velmi rozhněval, opět sebral vojsko a táhl na Moravu, protože chtěl pomstít křivdu páchanou na svém bratru. Dříve však poslal ke Gotfridovi a zapřísahal ho při smlouvách starého přátelství, aby mu Litolta buďto bez prodlení v poutech vydal, anebo ho okamžitě ze svého hradu vyhnal. Když se o tom Litolt dozvěděl, lstí vylákal hradní posádku ven a sám se svými bojovníky se zmocnil hradu.⁷⁴ Tehdy se Gotfrid s těmi posly, kteří k němu byli vypraveni, setkal s knížetem u hradu Vranova.⁷⁵ Před tváří všech volal, že Litolt je zrádce a nepřítel země a žádal knížete o pomoc, aby mohl nepřátelsky dobýt hrad, jež přátelsky pod čestným slibem Litoltovi propůjčil.

Kníže vyhověl jeho žádosti a oblehl hrad s vojskem. Po šest neděl se tam s největším úsilím ve dne v noci bojovalo, až hlad, který pevné hrady dobývá, na hradě nabyl vrchu.⁷⁶ Jím přemožen a bojem vysílen se proto Litolt v noci tajně proplížil ven. Stěží sám jediný prchl, a své bojovníky tam přítom zanechal. Ti se pak ráno sami i s hradem

vzdali knížeti. Při tomto dobývání zemřel po zásahu šípem Pavlík, syn Markvartův, vychovatel Vladislavův.⁷⁷ Také Dobeš, syn Lstmírův, byl zabit na noční hlídce, když ji po řadě konal. Když takto tyto dva ztratil⁷⁸ a hrad Gotfridovi vrátil, odtáhl kníže vítězně se svým lidem zase do Čech.

Kapitola XIII.

A když se již blížily Vánoce a kníže dlel na lovech ve vsi Zbečně,⁷⁹ jednoho dne prý při obědě poznamenal k jistému lovcovi, jenž seděl ne-daleko od něho za čtvrtým stolem: „Poslyš, Kukato, myslíš, že nevím, že je mezi vámi někdo, kdo mne chce zabít?“ A on, jak byl člověk vznětlivý v řeči, zvolal: „Bůh to daleko odvrát a oko tvé ho nelituj, ať jen hodně brzy zahyne, kdo takové věci stroj.“ Na to kníže: „Ach, dobrý muži, nikomu není dopřáno, aby od sebe odvrátil neodvratný osud.“

Nazítří, bylo to před svátkem svatého apoštola Tomáše, ráno vyslechl mši a poté si vyšel na lov. A když se v noci vracel, vyšli mu naproti služebníci se svítilnami a pochodněmi. Vtom Lork, bezbožný lotr, jehož poslal ďábel, vyskočil z úkrytu a s mečem po boku zákeřně a vši silou knížete loveckým tesákem bodl přímo do útroh. A nejinak padl kníže do bláta, než

jako by z nebeských výšin se jasná Jitřenka snesla:⁸⁰

Ihned družiny jeho, pln zármutku, přiletí zástup.

Vytáhli dýku a knížete, již polomrtvého, zvedli. Onen satanův sluha se dal tmavou nocí rychle na útěk a zřítíl se s koněm do jámy, kterou bystřiny spád tam vyhloubil, lijákem vzdutý.

Není jisto, zda to meč, vypadlý mu z pochvy, či on sám vlastní rukou si probodl naskrze břicho tak, že mu vyhrězly celé vnitřnosti. Ve vsi nastal poplach, jedni vskočili na koně, jiní ozbrojeni se rozběhli sem a tam stíhat pachatele tak hrozného zločinu. Brzy ho jeden našel polomrtvého, a ač byl jistě smrtelně zraněn, přece mu utal mečem hlavu se slovy:

*„Do černých pekelných stínů ted' odejdeš, bez viny nejsa,
čín můj ať od tebe zví zet Cereřin, pamatuj na to!“⁸¹*

Kníže, ač se octl v takové bolesti a žalosti, té noci a příštího dne nepřestal duchem i ústy chválit Boha, tu se slzami činil pokání, tu

se zpovídal z hříchů biskupa Heřmanovi i ostatním Božím kněžím. Poplatek, který tehdy přinesli z Polska, a vše, co našel v knížecí komoře, poručil prostřednictvím biskupa rozdat klášterům. A když zařídil vše, co se mělo týkat zaopatření duše, pravil: „Mému synáčkovi dejte moji loveckou trubku a kopí.⁸² Ostatní, co Bůh v své moci uložil, mně nepřísluší mu dát.“⁸³ A tak následující noci za svítání, dne 22. prosince uprostřed kněží, jako dobrý bojovník Boží, rozdělil obojí podstatu lidskou v její prvky. A nepochybujeme, že buď již došel nebo dojde nebeského společenství. Za jeho márami krácel jeden duchovní až k hrobu a opakoval při tom takovýto žalozpěv: „Duše Břetislavova, ó Sabaoth Adonai, ať žije vysvobozena ze smrti, Břetislav Iskyros.“⁸⁴ A kupodivu, svým nářkem dojímal duchovenstvo i lid k pláči tak, že tomu, kdo plakal, bylo ještě více do pláče. I byl pochován za velikého nářku svých na hřbitově kostela svatého Václava venku přede dveřmi nalevo, jak si sám určil. Tam dala jeho sestra Ludmila, přezbozná služebnice Boží, vystavět kapli, klenutou na pilířích, ke cti svatého apoštola Tomáše a ustanovila, aby se tam denně sloužila mše za zemřelé.⁸⁵

A poněvadž se mezi lidem ihned rozneslo, že kníže byl zavražděn na radu Božeje a Mutiny, jež předtím ze své země vyhnal, jsou někteří na pochybách, zda je více vinen ten, kdo k činu radí, či ten, kdo k němu svoluje. Ve skutečnosti jsou však vinni oba, více však ten, kdo k vraždě radí, protože sebe i druhého do viny přivádí. Tedy vy jste zabili Břetislava, vy, kteří jste poradili, aby byl zabit!

Biskup a předáci poslali ihned spěšně posla na Moravu k Bořivojovi, aby si pospíšil ujmout se celého českého knížectví, jež mu kdysi císař dal. Ten přispěchal na samý Boží hod vánoční a se všeobecným souhlasem byl nastolen.⁸⁶ Tehdy Cillenia zničila nadobro své stopy, jež sotva vtačeny po ní zbyly v Čechách, když se rozhněvala na svět a odešla do sídla nebešťanů.⁸⁷ Neboť bylo spravedlivým právem u Čechů, aby vždy nejstarší z jejich knížat dosáhl stolce v knížectví.⁸⁸

Kapitola XIV.

Roku od narození Páně 1101

Konrádovi synové Oldřich a Litolt vyhnali z Moravy posádky,⁸⁹ které tam Bořivoj při svém odchodu zanechal jako stráž, a ujali se

opět svých hradů. Z Polska se rovněž vrátili Božej a Mutina a kníže Bořivoj je přijal na milost nikoli z lásky, ale že doba to nezbytně vyžadovala. I dostali zpět své hrady, které dříve drželi: Božej Žatec a Mutina Litoměřice.⁹⁰

Kapitola XV.

Téhož roku přišel Oldřich⁹¹ k císaři v Řezně⁹² a s pomocí svých přátel na něj naléhal prosbami a také dotíral nesmírnými sliby, aby mu vrátil české knížectví, které mu jeho mladší bratranec Bořivoj proti právu vyrval. Císař od něho vzal peníze, dal mu odznaky knížectví a praporec, ale rozhodnutí, zdali má být zvolen knížetem, ponechal na vůli Čechům. Tu vypravil Oldřich posla Neusu, syna Dobřemilova a velmi výmluvného muže, a jeho ústy obviňoval bratrance Bořivoje, činil výtky předákům⁹³ a vyhrožoval jim. Zdůrazňoval, že je starší a podle platného obyčeje vlasti se dožaduje knížecí hodnosti, kterou mu mladší bratranec proti právu odňal. Jeho věc byla sice spravedlivá, avšak – darmo lapáš ocas, když pustíš rohy. A tak se Oldřich příliš pozdě pokoušel vypudit z panství svého bratrance Bořivoje, který byl již na stolci potvrzen.

Když však Oldřich ze zprávy svého posla poznal, že jeho bratranec mu trůn nechce postoupit, ani že předáci se nechtějí přidat k jeho mínění, uprosil císaře jen o to, aby s jeho svolením směl mocí napadnout zemi, jež mu náleží. A hned se k němu přidružili stateční válečníci: Sigard, hrabě z hradu Sály, a jeho bratr Oldřich, freisinský biskup, též jeho švagr Fridrich.⁹⁴ Jejich myslí podnítil k bojechtivosti tím, že jim slíbil hory zlata,⁹⁵ a ujišťoval je, že na jeho straně stojí všichni starší české země.⁹⁶ Kromě toho si všude, kde jen mohl, získal na pomoc četné Němce, kteří si ve své hlouposti mysleli, že v Čechách se v hojnosti válí na ulicích pohozené hroudy zlata a stříbra.⁹⁷

Oldřich je shromáždil a vtrhl se svým bratrem Litoltem v měsíci srpnu do českých končin, ale za zlého znamení. Bořivoj totiž sebral vojsko a vytáhl proti nim. Utábořil se na dvou návrších u hradu Malína a byl připraven svést s nimi nazítří bitvu. Němci se však položili táborem nedaleko na druhém břehu potoka Vyzplice, takže jedno vojsko mohlo vidět na druhé.⁹⁸ Když poznali, že Čechové jednomy-

slně stojí při knížeti Bořivojovi, pravili Oldřichovi: „Kdepak jsou ti starší české země, o nichž jsi říkal, že jsou na tvé straně? Právem jsi selhal v hlavu svou⁹⁹ a nás jsi oklamal a uvedl do velikého nebezpečství.“ Chtěli se vrátit, ale nemohli, protože stejnou cestou za nimi táhl Svatopluk s bratrem Otou a vedl s sebou dva zástupy knížeti Bořivojovi na pomoc. Co měli činit? Byli odevšad stísněni a ocitli se v úzkých, v noci se tedy pustili na hanebný útěk úzkou cestou a velmi těsnou stezkou, kudy se chodí přes hvozď k Habrům.¹⁰⁰ Tam ztratil freisinský biskup bohoslužebné náčiní,¹⁰¹ tam pro neschůdnost cesty odhodilo vojsko všechnen náklad s potřebami. Ráno pak přišli Čechové a rozebrali si kořist, kterou nepřítel opustil.

V té době zachovávali Bořivoj a Svatopluk svornost a byli jedné mysli. Abych však mohl stručně vyložit, z čeho mezi nimi vznikla různice, vrátím se do minulosti, kdy vznikla.

Kapitola XVI.

Roku od narození Páně 1102

Polský kníže Vladislav rozdělil své panství na polovic mezi své dva syny: jednoho, narozeného ze souložnice, jménem Zbyhněv,¹⁰² druhého, vzešlého z Judity, dcery krále Vratislava, jménem Boleslav.¹⁰³ Avšak podle slov Páně každé království vnitřně rozdělené pustne a dům za domem padá,¹⁰⁴ a jak se obecně říká, dva kocouři do jednoho pytle chycení pohromadě být nemohou. Proto roku od narození Páně 1103 Zbyhněv hned po otcově smrti zdvihl zbraně proti svému bratru, slíbil knížeti Bořivojovi peníze a získal si ho na pomoc.¹⁰⁵ Ten ihned poslal pro Svatopluka na Moravu, a když se spolu sešli, položili se táborem u hrádku Rečen.¹⁰⁶

Když to uslyšel Boleslav, poslal svého vychovatele Skarbimíra¹⁰⁷ požádat knížete Bořivoje, aby se rozpomněl na příbuzenství, že je mu po jeho sestře Juditě bližší. Mimoto mu nabízel hotově deset měšců, v nichž bylo tisíc hřiven. Ó mamone! Tys králem všeho zlého, přítelem podvodu, protivníkem a nepřítelem věrnosti, ty potlačuješ spravedlnost a podvracíš spravedlivé soudy. Tebou byli podplaceni rádcí knížete Bořivoje, Hrabiša a Protiven, takže přiměli samého knížete, aby slovo dané Zbyhněvovi zrušil. A on ihned vzal peníze

a vrátil se domů, a poněvadž Svatopluk nedostal od něho ani jediný penízek,¹⁰⁸ cítil se hrubě uražen. Rozpálený hněvem pak prý odešel se slovy: „Svůj požár zříceninami uhasím.“¹⁰⁹

Kapitola XVII.

Roku od narození Páně 1104

Jan byl zvolen moravským biskupem.¹¹⁰

Téhož roku poslal Svatopluk¹¹¹ do Čech vyzvědače nepravosti, udavače spravedlnosti, rozsévače nesvornosti, všech zlých pletich vynálezce a takové lidi, kteří i

*bratry svorného ducha by dovedli pobouřit k boji.*¹¹²

Ti obešli skoro všechny hrady v Čechách,¹¹³ jedny podplatili penězi, druhé zavázali svými dary a jiné sliby a ty, o nichž věděli, že dychtí po novotách nebo byli zbaveni hodností či jsou vrtkaví a nestálí v mysli, všelikými úskoky získali pro stranu knížete Svatopluka.

Po těchto přípravách vpadl Svatopluk roku od narození Páně 1105, když Slunce dlelo v desátém díle znamení Vah,¹¹⁴ se svou družinou¹¹⁵ do Čech. I vyšly mu vstříc voje nevěrných. Někteří z nich však čekali, že ho otevřenou branou přijmou dovnitř pražských hradeb.

Kníže Bořivoj téhož dne velmi časně zrána sám napřed obsadil hrad a vložil do něho silnou posádku. Svěřil jej biskupu Heřmanovi a odešel se svými na Vyšehrad. A hle! Svatopluk se objevil na poli se šesti houfy¹¹⁶ pěkně v pořádku seřazenými, a poněvadž mu od hradu nikdo nevyšel naproti, nevěděl co počít a v pochybách se na chvíli zastavil. Potom se přebrodili přes Vltavu pod vesnicí, jež se nazývá Bubny,¹¹⁷ a přiblížili se ke hradu. Našli však brány zavřené a na zdech bojovníky připravené k ráznému odporu. Poté, co je tam jedna služka, která stála na hradbách, hanebně potupila, vrátili se stejnou cestou. Pak vztyčili stany mezi oběma hrady na místě, kde se v sobotu konají trhy,¹¹⁸ v domnění, že se jejich spiklenci z obojího hradu té noci k nim sběhnou. Když se tak nestalo, svolal Svatopluk ráno shromáždění a takto promlouval ke svým: „Ač není právě nyní čas na to, abych obšírně mluvil, přece povím jen málo slov v zájmu své věci,¹¹⁹ aby se někomu nezdálo, že se bojím smrti. Neboť zbabělcům a lenochům, kteří bídný život pokládají za příjemný, se zdá smrt

velmi trpká. Avšak udatný muž pokládá smrt v boji¹²⁰ za sladší než pohár tekutého nektaru. Neboť jsem se již dávno v srdci rozhodl buď dosáhnout lepšího chleba i cti, nebo v boji podlehnout čestné smrti. Vy však nyní se musíte chránit jen té smrti, aby nikdo z vás neupadl do zajetí a aby s rukama nazad svázanýma nebyl vystaven na odiv nepřátelům a aby jako vůl vedený na porážku nepadl pod sekýrou.¹²¹ Neboť pro poražené je jediným vítězstvím a památkou chvály hodnou, aby se nepřátelům nedostalo vítězství bez krve.“

Tak pravil, ihned se obrátil na cestu na Moravu se svou družinou a řekl předáku Vackovi:¹²² „Nešťastný osud! Ten mě nyní nutí, abych seděl na zemi jako sova, já, který jsem si myslil, že jsem se povznosl jako bystrý orel skoro až k oblakům.“ Ale Vacek mu odvětil: „Můj pane, nebud' zdrcen tímhle nezdarem, po němž tím spíše přijde blaženější úspěch, protože i slunce se po dešťovém mraku skví jasněji.¹²³ Neboť tak se všechny věci na světě střídají.“ Jejich ústup sledoval kníže Bořivoj se svými, a ačkoli měl sedmkrát více bojovníků, přece se neodvážil s nimi svést bitvu. Báł se totiž proradnosti svých, aby snad neopustili jeho tábor a nepřešli k nepřátelskému vojsku. Pro následoval je však zdaleka až ke vstupu do lesa.¹²⁴

Kapitola XVIII.

Roku od narození Páně 1106

Když ďábel, vynálezce rúznice, rozsával rúznice po zemském okrsku, objevili se mezi jeho pomocníky někteří němečtí předáci, kteří svedli císařova syna, totiž krále Jindřicha IV.¹²⁵ Přemluvili ho totiž, aby se chopil zbraně proti svému otci. Ten uprchl před svým synem,¹²⁶ opevnil se s nečetným vojskem ve městě Řezně a poslal pro knížete Bořivoje, aby mu přišel s vojskem na pomoc. Čechové bez prodlení přitáhli a zřídili tábor nedaleko Řezna u řeky Řezné. Na druhém břehu této řeky ležel tábor císařova syna. Tu z těch, kteří se zdáli císařovými přáteli, první Leopold, východní markrabě,¹²⁷ dal se v noci na útěk a vrátil se domů se svými, markrabí Děpolt a Berengar¹²⁸ pak přešli do tábora krále Jindřicha Mladšího. Když Čechové viděli, že jsou na všech stranách opuštěni, neméně rychle, jak jen mohli, dali se v noci také na chvatný ústup.¹²⁹

Jakmile to císař zpozoroval, opustil Řezno, prošel jižním krajem po cestě, kudy se chodí do Netolic, a vstoupil do Čech. Kníže Bořivoj ho uctivě přijal a dal císaři do Saska průvod svou zemí důstojný císaře, jak on sám určil, a dovedl ho až k svému švagru Wiprechtovi. Odtud táhl císař skrze Sasko a přes Rýn, až přišel do Lutychu a tam zanedlouho, dne 7. srpna pozbyl života i císařství.¹³⁰

Kapitola XIX.

Téhož roku Svatopluk svolal ty, kteří ho následovali z Čech, a tázal se jich o radu, co má činit, když se již pustil do odboje. Budivoj, syn Chřenuv,¹³¹ který byl starší a výmluvnější než ostatní a přitom muž v neštěstí i ve štěstí klidný, se v takových věcech již od mládí dobře vyznal a byl samý úskok. I promluvil k němu takto: „Nejistý bývá výsledek v bitvě¹³² a brzy

oni a brzy zas ti získají ve válce vrch.

My však, bratři, jsme ještě nebojovali až do krve a ještě jsme neučinili ze svých hlav most, po kterém se přichází na stolec. Jistě jej však z nich učiníme, jestliže nás osud k tomu donutí. Ale ne vždy zbraní, nýbrž častěji lstí se přichází na strmé vrcholy slávy. Odložme proto nyní zbraň a užíjme lsti. Neboť takovými úklady Argejové dobyli Tróju v desátém roce a Prudentius praví v *Psychomachii*:

*Jedno je, dojdeš-li lstí neb zbraněmi vítězství svého.*¹³³

A tak byl bez prodlení poslán do Čech člověk vyučený v rozmanitých lstech, druhý, abych tak řekl, ošemetný Sinón,¹³⁴ jehož dědem byl Hapata. Ten, byl připraven na obojí osud a nebál se smrti. Dobře se na něho hodí název „mužný“, protože mužně jednal. Neboť jako někdy Sinón ozbrojené Argeje zavřené do koně skrze své lži vtáhl do hradeb Tróje, tak se skrze vylhané myšlenky tohoto člověka knížeti Svatoplukovi otevřely přemožené Čechy.¹³⁵

Když onen muž přišel ke knížeti Bořivojovi, padl mu k nohám a líčenými slzami mu smáčel nohy. Když byl konečně vybidnut, aby povstal, takto mluvil: „Běda mně, nebožáku, vždyť jsem

útekem sotva se ukryl a sotva jsem zločinným rukám¹³⁶

bezbožného Svatopluka unikl. Kdyby mne byl dopadl, jistě by mi dal oči vyloupat. A poněvadž se na něm jinak nemohu pomstít, ať

smím, ó Bože všemohoucí, odhalit jeho tajemství, ať smím prozradit všechny, kdo jsou v této zemi jeho přáteli!“ A tak mísil pravdu se lží a vinil Svatopluka z mnohých hanebností, a aby se mu spíše věřilo, stvrdil svá slova přísahou.

Kníže Bořivoj byl dobrý a prostý muž a dal se takovými pletichami a úklady oklamat. Slepě uvěřil lžím a neprozřetelně přesekal silné větve, na nichž jednak sám opřen seděl, jednak jeho sláva visela, a skácel se z vysokého vrcholu.¹³⁷ Měl sice několikrát v úmyslu zajmout Božeje a Mutinu, ač mu byli přátelsky oddáni, a potrestat je jako zemské škůdce. Protože však za své rádce měl pleticháře Hrabíšu a Protivena, neušel jeho úmysl pozornosti řečených předáků. Ti se ihned odebrali k jeho bratru Vladislavovi,¹³⁸ který již tehdy soptil vzteky, a popíchli ho, takže proti vlastnímu bratru Bořivojovi, jemuž již dříve vypověděl věrnost i bratrskou lásku, se ještě více rozzuřil. Poslal tedy otevřeně Pula, bratra Vilémova,¹³⁹ na Moravu pro Svatopluka. On přišel, a tak Vladislav a ostatní předáci,¹⁴⁰ ach, pošetilci a jako sebevrahové a nepřátelé vlasti, k své zkáze přivlekli divokého vlka do ovčince, aby roztrhal nejen ovce, nýbrž i samotné pastýře. Tak tedy byl Bořivoj, tichý jak beránek, zbaven panství a Svatopluk, zuřivější než tygr a divější než lev, byl dosazen na trůn dne 14. května roku od narození Páně 1107.¹⁴¹

Kapitola XX.

Tomuto novému a do té doby v Čechách nebývalému skutku se sousední národy divily a předpovídaly do budoucnosti lehkomyšlným Čechům horší věci. Z toho se těšili panonští sýčkové, v tom si lebedili polští otrapové s neobřezanými pysky,¹⁴² protože si užívali pokoje, pokud se tato knížata přela sama mezi sebou. Avšak mnozí z těch předáků, které sám Bořivoj z bojovníků učinil předáky,¹⁴³ se s ním družili a provázeli ho do Polska. Také Soběslav, třetí podle narození po Bořivojovi, již tehdy výtečný mladík, když viděl, co se děje, následoval svého bratra do Polska.¹⁴⁴

V téže době právě pobýval král Jindřich IV. v Sasku.¹⁴⁵ Bořivoj si k němu pospíšil, aby si stěžoval na bezpráví, jež zakusil, a sliboval mu ohromné spousty zlata a stříbra, vrátí-li mu české knížectví, které

mu bylo nespravedlivě odňato. Král poslal ihned jednoho z dvořanů a dal stručně vzkázat Svatoplukovi: „Při koruně na své hlavě ti vzkazují a nařizují, aby ses ke mně bez odkladu dostavil. Opozdiš-li se s příchodem, navštívím zcela jistě já brzy tebe a tvou Prahu v spravedlivosti a v soudu.“ On pak okamžitě shromáždil vojsko, přišel a pod samým vchodem do lesa u hradu Chlumce¹⁴⁶ svolal předáky a dvořany. Ustanovil jim za vůdce svého bratra Otu¹⁴⁷ a pravil: „Pojeďu sám a vystavím své hrdlo nebezpečí, abych prozkoumal obojetné smýšlení královo. Vy zde vyčkávejte, jaký výsledek bude mít tento povážlivý podnik. Kež všemohoucí Bůh předchází a provází vaše činy.“¹⁴⁸ A vzal s sebou několik svých a vrhl se slepě do nastraženého osidla. Ach, jak pošetilý byl ten muž v své moudrosti,¹⁴⁹ ba jak odvážný byl ten kníže v své odvaze! Šel, ačkoli tušil, jak se k němu asi zachová král, podplacený zlatem a lakomý jako peklo.

Když Svatopluk dorazil, dal ho král beze všeho slyšení vsadit do vězení. Pak svolal ty, kteří s ním přišli,¹⁵⁰ a svěřil jim knížete Bořivoje, aby ho dovezli zpět do Prahy a opět povýšili na knížecí stolec. Společně se tedy vraceli a třetího dne se položili táborem blíže hradu Donína.¹⁵¹ Když o tom Ota uslyšel, pravil ke svým: „Co tu čekáme? Již se stalo, čeho jsme se báli, a přihodilo se, čeho jsme se strachovali. Pojďme a podívejme se na nového knížete, zda ho králova pravice ochrání před našimi kopími.“ A seřadil šest houfů z vybraných bojovníků,¹⁵² přešel v noci přes hory a časně ráno vtrhl do Bořivojova tábora. Ten se o tom však včas dozvěděl, a protože mu jeden přeběhlík z tábora Otova potají věc oznámil, beze stopy zmizel.

Kapitola XXI.

Když byl biskup Heřman, opatrný a spravedlivý muž, postaven mezi znesvářená knížata jako mezi Skyllu a Charybdu,¹⁵³ odešel ke svému příteli Otovi, biskupu bamberského kostela, aby se nezdálo, že se drží jedné či druhé z těch nejistých stran.¹⁵⁴

Ač Bořivoj nedosáhl toho, oč žádal, přece slíbené peníze králi zaplatil. Ale poněvadž my všichni lidé jsme velcí nebo malí podle toho, jak se věci mají, hle, kníže velkého jména,¹⁵⁵ vsazen do věze-

ní, musí poslouchat rozkazy nejmenšího člověka a zakouší trápení od méně hodných.

*O těžkých starostech svých, ach, jak přemítá u sebe v mysli,*¹⁵⁶

kolikrát pomocí předních mužů v paláci snaží se králův hněv obměkčit! Ale poněvadž se holou rukou nadarmo tluče na královské dveře,¹⁵⁷ zato však ruka podmazaná láme diamant, slíbil králi deset tisíc hřiven stříbra. Ach, co by člověk nedal, když se mu vznáší meč nad šíjí! Kdo by, když se ocitne v tísní, nedal rád za svou spásu všechno, co má? A přece, kdyby byl král od něho vymáhal sto tisíc hřiven, nebylo by to bývalo o nic pošetilejší, než kdyby on byl za svůj život slíbil třeba hory ze zlata. Proto od něho král přijal přísahu, že dodrží své slovo, propustil ho a poslal s ním jednoho svého služebníka, aby přijal řečený plat.

Když Svatopluk přišel do Prahy, ihned oloupil posvátné chrámy, sebral ženské šperky a vše, co jen se v Čechách třpytilo zlatem a stříbrem, oškrabal. Přitom však stěží sehnal jen sedm tisíc hřiven stříbra, za ostatní dal svého bratra Otu králi jako rukojmí. Rovněž i biskup Heřman po návratu domů půjčil z důchodu svého kostela knížeti sedmdesát hřiven čistého zlata. Též bylo zastaveno z téhož kostela pět lemovaných pláštů u Židů v Řezně za pět tisíc hřiven stříbra. Opravdu by se nenašel opat ani probošt, duchovní ani laik, Žid, ani kupec, ani směnárník, nenašel by se žertěř, který by nebyl nerad něčím přispěl knížeti ze svého skladu. Po několika dnech však Ota vyvázl útekem a vrátil se od královského dvora k svému bratrovi, což se králi velice nelíbilo.

Kapitola XXII.

Roku od narození Páně 1108

Jak se často stává, kde dva, muž a žena, spí v jedné posteli, hned třetí zplodí se z nich, aby byl člověkem též,

tak vznešená choť knížete Svatopluka

*zrodila něžného syna a k mateřským prsům ho zvedla.*¹⁵⁸

Po pěti měsících poslal pro něj král Jindřich, pozdvihl ho ze svatě křestní vody a podle sebe ho pojmenoval Jindřich.¹⁵⁹ Když ho poslal zpět k otci, odpustil svému kmotřenci Svatoplukovi celý dluh,

totiž tři tisíce hřiven, a uložil mu, aby byl připraven vydat se s ním na výpravu proti uherské ukrutnosti. Na prosbu některých Němců se tam totiž rozhodl táhnout, aby pomstil zavraždění jeruzalémských poutníků, jež onen národ v své krutosti jednak mečem zahubil, jednak do otroctví uvedl.¹⁶⁰

Ale již v září, když dlel s králem v Panonii u hradu Prešpurku,¹⁶¹ vpadl Bořivoj s Poláky nepřátelsky do Čech a zahnal na útěk Vacka a Mutinu s jejich posádkami z tvrze, velmi pevně založené proti polským hranicím.¹⁶² Těmto dvěma totiž svěřil kníže Svatopluk při odjezdu všechnu vlastní starost o českou zemi, a aby ji ochraňovali, učinil je pánem nade všemi. Když Vacek zpozoroval, že jeho druh Mutina nebojuje statečně a že se nestaví mužně na odpor nepřátelům na obranu tvrze, pojal domněnku, že Bořivoj vpadl do Čech na jeho radu. Poslal tedy hned jednoho ze svých bojovníků, aby to všechno oznámil knížeti Svatoplukovi. Rovněž dal zase jinému bojovníku Istivé poučení a poslal ho do tábora knížete Bořivoje. Ten byl připraven k oběmu:

*aby buď nastrojil lest neb současně podlehl smrti.*¹⁶³

Přišel tedy k řečenému knížeti Bořivojovi a vydával se za přeběhlíka z tábora knížete Svatopluka. Zvěstoval mu, že Svatopluk se již vrátil z Uher, a přísahou na víru dotvrzoval, že už zítra bude s nimi bojovat. Ty lživé zprávy je tak vyděsily, že se ještě téže noci vrátili do Polska.

Když o tom uslyšel král Jindřich, řekl prý svému kmotřenci Svatoplukovi: „Nepomstím-li se Polákům za křivdy, jichž se vůči tobě dopustili, ať jsem navždy pokládán za sprostšího, než je povržená řasa.“¹⁶⁴ Zatím Svatopluk planul hněvem a skřípal zuby,¹⁶⁵ ač vzdálen, na vzdáleného Mutinu, očima jiskřil a hluboce vzdychal. Nemohl se dočkat dne, kdy si na něm vylije zlost a naprosto mu nestačilo pomstít se pouze Mutinovi. Již se zavázal hroznými sliby a přísahou, že celý ten rod mečem zhasí jako svítilnu.¹⁶⁶ A poněvadž několik jich měl před očima v své službě, v srdci se rmoutil, navenek však všem nastavoval vlídnou tvář. Při návratu mu vyšli naproti pod samým východem z hvozdu blíže hradu Litomyšle¹⁶⁷ Vacek s Mutinou. A toho dne třikrát vzkázali Mutinovi jeho přátelé, že pokud neuteče, přijde s jistotou o život nebo o zrak. Poněvadž však na něj jeho osud již

doléhal, připadala mu slova jeho přátel jako bláznovství. „Není,“ pravil, „hrdinou ten, kdo se bojí smrti.“

Kapitola XXIII.

Nazítří časně ráno poté, co vešli do hradu Vraclavi,¹⁶⁸ svolal Svatopluk všechny předáky do shromáždění. A když se všichni sešli, tu Svatopluk, tak jako lev,¹⁶⁹ když ho vypustí z klece do arény a on stojí, řve a se zježenou hřívou čeká na žrádlo, vstoupí do jizby. Pak usedne uprostřed na lavičce u kamen a hněvem více rozpálen než kamna sedmkrát rozpálená se po všech rozhlédne, upře divoké oči na Mutinu a otevře hněvivá ústa a takto promluví:

„Všem nám odporný rode a bohům protivné plémě,

ničemní synové Vršovci, našeho rodu domácí nepřátelé! Cožpak kdy dokážu zapomenout na to, co jste ztropili mému pradědu Jaromírovi na vrchu Velízi? Pro vás to ovšem byla kratochvíle,¹⁷⁰ pro nás však věčná pohana! Myslíte, že zapomenu, jak jsi ty a tvůj bratr Božej lstivým úkladem zabili mého bratrance Břetislava,¹⁷¹ tu vynikající hvězdu mezi všemi knížaty? A čím se provinil můj bratranec Bořivoj, který panoval pod vaší mocí a poslouchal vás ve všem jako váš vlastní otrok? Vrozená pýcha vám nedovolila, abyste snesli skromného knížete. A co jste se mne napopouzeli obvyklými úskoky, až jsem poslechl vaše nešlechtné rady. Hřešil jsem proti svému bratraci Bořivojovi, velmi jsem zhřešil, že jsem ho stolce zbavil! A to je *jediné, co mě tak bolí a na věky boleti bude.*

Slyšte opět ještě a opět, moji předáci, co spáchal tenhle syn nepravosti a hlava veškeré bezbožnosti, tenhle Mutina, jehož jsem já nedávno, když jsem s vámi táhl do boje, jako druhého po sobě určil nejvyšším správcem této země.¹⁷² Ten dobrý člověk¹⁷³ předstíral, že jde na lov, neostýchal se však v noci zajít do Polska do hradu Sviní,¹⁷⁴ aby se uradil se svým strýcem Nemojem, jak by mne ze stolce svrhl.“

Zaznělo zmatené a souhlasné reptání, které mysl knížete, již teď planoucí hněvem, ještě více rozpálilo. Vtom dal kníže po straně pokyn přítomnému katu, jenž byl do jeho záměru zasvěcen, a vyšel ven. Ten se hned vrhl na nic netušícího Mutinu. Jak podivuhodnou odolnost ten předák osvědčil! Při dvou ranách seděl bez pohnutí, a při třetí,

když se pokusil vstát, byl zabit. V tutéž hodinu a v téže jizbě byli zajati Vnislav, Domaša a dva Mutinovi synové. A jediný Neuša, jenž byl z jiného rodu, patřil však k Mutinovým dobrým přátelům, když viděl, co se děje, uprchl. A byl by unikl, protože již prchal venku před hradem skrze houští, kdyby ho neprozradila červená suknice: byl ihned chycen a zraku i mužství zbaven. A jako se často děje, že když krvelačný vlk vpadne do ovčince, zuří, vraždí a neukojí svůj vztek ani neustane ve vraždění dříve, dokud nezadáví všechny ovce, tak i Svatopluk, zkrvavený vraždou jednoho člověka, vzplál hněvem a rozkázal, aby byl celý ten rod bez rozdílu věku a beze všeho odkladu povražděn, a před zástupem přítomných předáků řekl: „Kdo se nebojí vyplnit můj rozkaz, ten dostane těžkou hroudu zlata. Ale ten, kdo zabije Božeje a jeho syna, dostane stokrát tolik a bude vládnout jejich dědictvím.“

Tak rychle nevyletí ani větry, když jejich král Aiolos bodcem prorazí boky hory, pod níž jsou zavřeny,¹⁷⁵ jako vskočili na koně předáci Vacula, Heřman, Krása i přemnozí jiní a letěli jako o závod, aby dovršili osud Božeje a jeho syna. Ostatní se rozběhli po zemi a pátrali, jak by celý ten rod ze světa sprovodili.¹⁷⁶

Kapitola XXIV.

Božej ve vsi Libici,¹⁷⁷ o svém osudu, žel, nic netušil. Zatímco se synem a manželkou právě sedal k obědu, přistoupil k němu chlapec a pravil: „Pohleď, pane, na ten lidský dav, který se sem ve velikém zmatku žene přes pole.“ Ale on odvětil: „Vracej se z boje, ať přijdou s Božím požehnáním.“ Ještě ani nedomluvil, když tu hle, divoký Krása otevře dveře a zableskne vytaseným mečem a zvolá: „Pryč s tebou, zlosyne, pryč, ty ničemo, který jsi v postní čas mého příbuzného Tomáše bez příčiny zabil.“ I vstal jeho syn Borut se slovy: „Co činíte, bratři? Je-li nařízeno, abychom byli zajati, můžeme být zajati bez zbraní a bez hluku.“ A vtom již mu, aniž co tušil, vrazili meč do břicha až po jílec. A v té chvíli i zbrocený ještě

*krví synovou meč byl do hrdla otcova vražen.*¹⁷⁸

A ti útočníci, jako dobyvatelé hradů, rozebrali si nesmírné poklady, a jak praví Cato,

*nazmar zakrátko přišlo, co získáno za dlouhou dobu.*¹⁷⁹

Neboť z takového bohatství nezbyl ani kousek látky, aby jí byla pokryta jejich těla, nýbrž bez rakve a bez pohřbu byli dne 27. října Božej a jeho syn Borut jako hovada nazí vhozeni do jámy.

Nemohl jsem se dozvědět, kolik hlav z tohoto rodu bylo vydáno na smrt, protože nebyli zabiti ani jednoho dne, ani na jednom místě. Neboť jedni byli vedeni na tržiště a jako dobytek skoleni, jiní byli na hoře Petříně štati, mnoho jich bylo povražděno v domech nebo na ulicích. Co mám však říci o smrti synů Mutinových, jejichž smrt byla snad nad každou jinou smrt ukrutnější? Byli to hodní hošiči, v tváři sliční, na pohled líbezní, jakých by ani bystrý umělec v bílé slonovině, ani malíř na stěně nedovedl vypodobit. Neboť jsme je viděli, jak byli žalostivě vlečeni na tržiště, a slyšeli, jak častokrát volali: „Máti má, máti má!“ až je oba krvavý kat, jako prasátka je drže v podpaží, podřezal nožem.

*Rázem se rozprchnou všichni a do svých bijí se prsou,*¹⁸⁰
aby neviděli kata při tak ukrutném činu.

Ostatní, kteří z toho rodu zůstali naživu, se skryli a uprchli, jedni do Polska, jiní do Panonie. O jejich rozvrácení a rozprášení bychom sice mohli psát podrobně a dlouho, aby se však nezdálo, jako bychom tragédii končili žalozpěvem, vraťme se ke kronice, od níž jsme se maličko odchýlili.¹⁸¹

Kapitola XXV.

Když se král Jindřich vracel od hradu Prešpurku, upustil uherský král Koloman od obléhání a zanedlouho, v touze pomstít se za příkoří, která zakusil od knížete Svatopluka, vtrhl na Moravu a jal se ji nepřátelsky plenit. Neboť když král Jindřich, zabrán do válečných podniků, ze všech stran obléhal hrad Prešpurk, řečený kníže se svými Čechy nenechal v celém kraji na pravém břehu řeky Váhu od Trenčína až k ústí Váhu do Dunaje jediné nevypálené místo.¹⁸² Často také, dopadl-li hlídka nebo vyzvědače, poslané od panonského krále, dal je zbavit nosu a zraku. Jednoho dne řečený král vypravil přes tisíc vybraných bojovníků s tím posláním, aby buď úkladně zajali štitonoše, kteří se vypravili pro píci, nebo aby v noci udeřili

na neopatrné Němce. Kníže Svatopluk zvěděl napřed, kde se mezi bažinami skrývají, znenadání na ně udeřil a všechny do jednoho je, jako ryby chycené do spuštěné vrše¹⁸³ jednak dal pobít, jednak na mučidlo pověsit a jen nečetným za veliké výkupné daroval život.

Pro tyto jeho a jiné podobné činy, jichž se na Uhřích dopustil, vtrhl král Koloman na Moravu. Když se o tom doslechl kníže Svatopluk, ihned sebral obojí vojsko, z Čech i z Moravy, a v temné noci spěchal lesem, pln horoucí touhy tajně obejít nepřítel a svést s ním nazítří bitvu. Tu se stala podivná věc: mezi tolika tisíci, kteří se s ním tudy spěšně ubírali, si kníže sám jediný vrazil do zřítelnice oka ostrou, nešťastně vyčnívající větev tak prudce, že stěží vytrhli větévku i s okem, a knížete zdvihli polomrtvého. I vrátilo se vojsko v smutku domů dne 12. listopadu.

Kapitola XXVI.

Roku od narození Páně 1109

Když uhodil veliký mráz a všechny vody silně zamrzly, kníže Svatopluk, jemuž se již zahojila rána ve vyraženém oku, bez prodlení opět sebral vojsko. Tři dny a tři noci bez přerušení spěchal a dne 14. února vpadl do Uher. A aniž tam kdo co tušil, přitřhl znenadání s vojskem k hradu Nitře a byl by do něho vpadl, kdyby posádka, jež tam stále je na stráži, nezavřela bránu. Vyplenili tedy a vypálili podhradí, a když se vraceli, potkali zástupy četných uprchlíků, kteří na vozech a na koních prchali do řečeného hradu. Sebrali je všechny jako snopy na polích, zapálili jejich vsi, zpustošili celou tu krajinu a s obrovskou kořistí na dobytku i ostatních statcích se radostně vrátili do svých domovů.

Kapitola XXVII.

Téhož roku nejvýtečnější král Jindřich, protože nezapomněl na svůj hněv a rozhořčení proti polskému knížeti Boleslavovi a protože si pamatoval slib, který dal svému kmotřenci Svatoplukovi u Prešpurku, jak jsme se výše zmínili,¹⁸⁴ táhl přes Sasko. S sebou vedl Bavyry i Šváby, východní Franky a ty, kteří sídlí při Rýně pod Kolínem Agrippiníným¹⁸⁵ až k západním hranicím jeho říše. Nescházeli ani

Sasové, tvrdší nad skály, s dlouhými kopími. Když se k nim připojili i Čechové, vtrhl v září do Polska, nařídil obležení kolem prvního tamního hradu Hlohova, poplenil je na obou březích řeky Odry od řečeného hradu až po hrad Rečen a vrátil se zase s velikou kořistí do tábora.¹⁸⁶ Tam se rozhodl, že nazítří propustí knížete Svatopluka i jeho vojsko. Strávil s ním tedy celý den a až do noci spolu jednali o královských záležitostech.

Mezitím se octl v táboře jistý, nad jiné smělý bojovník, jehož, jak jsme později od lidí slyšeli vypravovat, poslal Jan, syn Čestův, z rodu Vršovců. Ten byl k obojímu odhodlán,

*smělé buď podniknout činy a velké dojit slávy,
aneb s knížecí smrtí i vlastního života pozbyt,*

postavil se pod košatým bukem vedle cesty,¹⁸⁷ kudy se chodilo ke královským stanům, a číhal na knížete, až se bude vracet z dvora králova. Za prvního nočního soumraku spatřil, jak je obklopen velmi četným zástupem své družiny. V té chvíli vskočil na koně, na chvíli se vmísil doprostřed zástupu a vši silou namířil knížeti mezi lopatky vrhací kopí a

*do samých útrob hrudi mu vehnal smrtící špici.*¹⁸⁸

A on, ještě než dopadl k zemi, vypustil duši.
*Bylo to v měsíci září, v den dvacátý první, co zemřel.*¹⁸⁹
*Bezduchou mrtvolu jeho pak zástup s velikým nářkem
zdvihne a s žalným pláčem ji do svého tábora nese.
V táboře za noci té se rozhostí veliký zmatek.*

Neboť těkali sem a tam, rozbíhali se a zas vraceli, dokud Purkart, jehož poslal král, rozčilený a bezradný lid s obtížemi neupokojil.

Ráno pak přišel král, aby truchlil nad svým kmotřencem, a v přítomnosti všech Čechů svolil, aby si z knížecích synů vyvolili za knížete, kteréhokoli by chtěli. Tu Vacek, jak tam stál pln smutku, prosil se slzami v očích, aby jim za knížete určil Otu, bratra zabitého knížete. Král ho ihned potvrdil a nemoudrý lid po táboře třikrát volal *Kyrie eleison*. A bez meškání, ač jen málo mužů o tom vědělo, Dětříšek, syn Buzův, jel rychle na voze a čtvrtého dne za úsvitu přivedl do Prahy Otu, jehož Vacek a všichni, kteří byli z Moravy,¹⁹⁰ usilovali povznést na výsost knížecího stolce.

Protože se však pokoušeli učinit to bez souhlasu Čechů a biskupa, zklamali se v své opovázlivosti. Uprostřed shromáždění byly totiž připomenuty dávné přísahy. Kdysi totiž při nastolování Svatopluka za knížete se všichni Čechové zavázali přísahou, že po jeho smrti má být na stolec povýšen Vladislav, jestliže ho přežije.¹⁹¹

Kapitola XXVIII.

Za tohoto mocného pobouření mezi lidem nabyly převahy rady biskupa Heřmana a velmože Fabiána, jenž držel správu na hradě Vyšehradě.¹⁹² Ti vynikali nad ostatní hodností i moudrostí a ze všech sil se zasadili o to, aby přísahy zůstaly neporušeny a aby Vladislav nabyl knížecích práv, jichž se právem se všeobecným souhlasem domáhal. Byl pak povýšen na stolec, když Slunce dlelo v deváté části znamení Vah.¹⁹³ O jeho ctnostech a slávě uznávám za vhodné prozátím pomlčet, dokud dlí na tomto světě, abychom si neutržili výtku pochlebenství nebo, kdybychom ho méně chválili, abychom neupadli v obvinění, že mu chvály ubíráme.¹⁹⁴ Proto kdosi napomíná pravě:

„Chválu pěj knížecích ctností, až čestně se života zhostí.“

Jakmile však Bořivoj uslyšel, že jeho mladší bratr se po smrti Svatoplukově zmocnil knížecího stolce, ihned odešel z Polska a odebral se do Srbska¹⁹⁵ k svému švagru Wiprechtovi.¹⁹⁶ Protože spoléhal na jeho radu i pomoc a důvěřoval rovněž v podporu, kterou mu někteří věrolomní z našich slíbili, vstoupil na Štědrý den ráno beze všeho odporu do Prahy, žel, ke zkáze mnohých a k vyprázdnění jejich měšců.

Kapitola XXIX.

Tímto nenadálým vývojem věcí byli hradští obyvatelé¹⁹⁷ velmi zmateni a chvěli se nejistotou, ke které straně by se měli v náhlých proměnách Štěstěny přidat. Mnozí, kteří byli v šťastnějším postavení,

*nechavše majetek svůj i s drahým potomstvem v hradě,
prchnou, nevědí však, v čí tábor se přidat mají.*

Mnozí, chtějí převratů,¹⁹⁸ výskali radostí a vysmívali se prchajícím, neboť s dovolením knížete Bořivoje jejich statky rozchvacovali. Biskupa Heřmana zastihli v jeho paláci a jeho pokojní lidé ho tam

střežili jako v zajetí, jako by ho nepřátelé svírali. Věděli totiž, že by rád utekl, kdyby utéci mohl. Za tohoto vzájemného strachu v lidu Fabián, správce hradu Vyšehradu, nevěda, kam by se obrátil,

*raději slyšet jen chtěl než zblízka ty zločiny vidět,
odešel opustiv hrad, jenž jeho byl starosti svěřen,
o zájmech společných všem, jen jemu však na srdci byly,
přemnohý projevil stesk, pak smuten se vyjádřil stoje:
„Běda ti, česká země, jež nejsi tak obzvláště širá,
poněvadž mnohým pánům jsi poddána, společná všechněm,
kdož jsou mužského rodu a veskrze z panského kmene
zplozeni, dvacet už jest těch panáčků, čítám-li správně.¹⁹⁹
pročež pověděl vtipně prý bystrý Lucanus básník:
,Těžká jest rozrostlá moc jen národu, nikoli sobě,²⁰⁰
neboť to odpyká lid, když v čemkoli knížata třeští.²⁰¹*

Tak pravil, a jak bylo svrchu řečeno, opustil hrad Vyšehrad a přebýval ve vsích v jeho sousedství, rozpačitý v nejistotě obojetné Štěstěny.

*Avšak mezitím zvěst, jsouc rychlejší větru a blesku,
po všech hradech se šíří a různými hlasy je plní,
v lidu pak po vsi zemi se rozhostí veliký zmatek.²⁰²*

Neboť mnozí, kterým chyběly dobré vlastnosti, se radovali z novot, běhali sem a tam po vsích, plenili je a čekali, co z těch zmatků nakonec vzejde. Ale jiní, kteří byli ušlechtilějšího smýšlení a čistší víry, zamířili ke knížecímu sídlu v Praze. Co měli činit? Ne nevědomky se vrhali do otevřené jámy a chtěj nechtěj šli za nejistým osudem knížete Bořivoje. Ten je vlídně přijal a zavázal přísahami a mnohými sliby. Svěřil je pak předáku Hrabišovi a téhož dne se odebral spolu s jinými do bezpečnějších hradeb Vyšehradu. Odtud se zas ubíral ráno na Boží hod o první hodině do Prahy, kde ho přivítalo veliké procesí duchovenstva: vyslechl tam mši a opět se vrátil do již řečeného hradu.²⁰³

Kapitola XXX.

Těže noci se Svatoplukův bratr Ota a předák Vacek, který přišel z hradu Hradce²⁰⁴ s třemi šiky bojovníků,²⁰⁵ položili táborem u potoka Rokytky. Ráno pak stanuli před Vyšehradem a obsadili všechny cesty

dokola strážemi, takže nikdo nemohl ani vyjít ani vejít Bořivojovi na pomoc. Kníže Vladislav se totiž již předtím rozhodl slavit slavnost Narození Páně ve zmíněném hradu Hradci. Ale poněvadž se měl zatím na vyzvání krále Jindřicha v oktávu Božího hodu zúčastnit králova sjezdu v Řezně,²⁰⁶ přikázal předáku Vackovi, aby Otovi, jehož byl na svátky pozval, co nejpečlivěji připravil hody, zatímco on sám pospíchal, aby vyplnil králův rozkaz. Na hradě Plzni zůstal s ostatními předáky dva sváteční dny, třetího dne však, když se dozvěděl, co se děje v Praze, odložil a nechal stranou splnění králova rozkazu a o svátku svatého apoštola a evangelisty Jana²⁰⁷ přikvapil s těmi, kdo byli s ním u dvora, před zdi dříve řečeného hradu. Nalezl však brány zavřené,

viděl i branný lid, jenž hotov byl dát se s ním v zápas.

K těmto se mluvíti jal, jak na hradbách vysoko stáli,²⁰⁸

takto: „Přicházím k vám v pokoji, pohledte, že jsem to já a otevřete brány svému pánu.“ Když knížeti na ta slova nikdo neodpověděl, velmi se rozhněval, zle jim pohrozil a obrátil se na cestu přes potok Brusnici. A jakmile vystoupil na vrchol kopce, uzřel zdaleka v poli dlouhou řadu branného lidu, s nímž Václav, syn Wiprechtův, táhl Bořivojovi na pomoc.²⁰⁹ Poslal tedy jednoho z dvořanů, aby zjistil, zda přicházejí v nepřátelství, či v pokoji. Sotva se však skrze posla obojí navzájem poznali, ulekl se řečený jinoch a ucouvl, jako by šlápl na tuhého hada skrytého v křoví.²¹⁰ Svolal své druhy do jednoho hloučku a pravil: „Nemáme, kudy bychom utekli, a není žádným tajemstvím, že se neradi pouštíme do nejistého boje. Snažte se tedy ze všech sil, aby oni nepřestáli tuto bitvu bez pomsty.“ Když domluvil, rozvinuli praporec a vzývali Pannu Marii na pomoc. Avšak kníže, který z vrozené poctivosti vždy nenáviděl občanské války²¹¹ a málo si cenil volání nepřátel i jich samých, je chtěl minout.

Kapitola XXXI.

Tu Dětríšek, syn Buzův, rozněcovač zla a podpalovač zločinu,²¹² pravil: „Jestliže tebe nehněte a nedotýká se křivda, jíz se na tobě dopustili lidé méně zdatní, aspoň nám povol, ať poznáš, zda jsme živé, či mrtvé tělo.“ Na to kníže Vladislav odpověděl: „Jestliže se

to vykládá nikoli za čin nepřátelský, nýbrž za zbabělý, v tu chvíli poznáš,

*kolikrát ten můj meč tam znova a znova se zatne.*²¹³

A než to dořekl, chytil štít, první daleko vyběhl ze zástupu, první se blýskal v nepřátelském šiku. A jako ježatý kanec,²¹⁴ obklopený smečkou psů, tak kníže, obklopen nepřáteli, jedny z nich podupe, druhé pokácí,

až pak člověčí kreví jsa potřísněn po celém těle

se jako vítěz vrátí do svého tábora, zřízeného u paty Vyšehradu, a ztratí přitom jediného předáka Vacenu. V táboře se zvedl převeliký radostný pokřik, že se jim kníže vrátil zdráv z boje.²¹⁵

A jako had,²¹⁶ kterého pastýř svou holí přerazí vejpůl a který ztratil ocas a se zdviženou hlavou sotva se plazí, tak i syn Wiprechtův, když ztratil některé ze svého lidu, zatímco jiní utrpěli těžká zranění, *do strmých pražských zdí pln velkého zármutku vešel.*

A jako by to bylo znamení, všichni, kdož byli poranění, vesměs zemřeli.

Proč se divíme, že pro jediný zločin Pelopových²¹⁷ synů slunce skrylo a zastínilo své paprsky nad městem Argem, když mezi našimi sousedními hrady bylo napácháno tolik ještě horších zločinů? Neboť větší ukrutnost se děje v občanské válce, kde syn otce k boji a otec syna vyzývá k souboji, jiný vybízí svého rodného bratra k půtce, jiný bratra jako zajatého nepřítele poutá a olupuje, jiný svého příbuzného zabíjí, jiný svého přítele jako nepřítele vraždí a všude se ohavnost děje a kletý zločin je páchán. Ježíši, dobrý Pane, co trpíš u člověka a jak trpělivě čekáš, abys neměl, koho bys potrestal, jak zaslouží!

Kapitola XXXII.

Mezitím kníže Vladislav již dříve poslal napřed předáky Heřmana a Sezemu ke králi Jindřichovi, který právě tehdy slavil na hradě Bamberku vánoční svátky. Slíbil mu pět set hřiven stříbra²¹⁸ a pokorně ho prosil, aby mu ráčil buď sám nebo skrze své zmocněnce vrátit knížectví, jež mu bratr Bořivoj na Wiprechtův podnět odňal. Král pak, nehledě ani k tomu, že byl toho času velmi rozhněván na Wiprechta, více však ještě roznícen touhou po řečených penězích, ihned

svolal vojsko a počátkem roku od narození Páně 1110 dne 1. ledna vtrhl do Čech.²¹⁹ Poslal napřed dva markrabí, Děpolta a Berengara,²²⁰ a uložil jim, aby Bořivoj a jeho bratr Vladislav, až uzavrou příměří, rovněž biskup Heřman a syn Wiprechtův²²¹ a ostatní starší české země mu přijeli naproti do biskupova dvora ve vsi Rokycanech.²²²

Když tam podle králova rozkazu přišli, byli Bořivoj i Wiprechtův syn beze všeho slyšení zajati.²²³ Věc biskupa Heřmana byla však uznána za spravedlivou, neboť královu ruku podmazal zlatem. Potom byli všichni Bořivojovi přívrženci na rozkaz knížete Vladislava²²⁴ jednak zbaveni zraku a statků, jednak aspoň oloupeni o věci ze svého majetku. Ostatní, jimž se této pohromě podařilo uniknout, utekli k Soběslavovi, synu krále,²²⁵ do Polska. Z oněch výše řečených Jan, syn Čestův, z rodu Vršovců, byl zajat a z Vackova rozkazu zbaven zraku a nosu. Rovněž byl dopaden jako účastník té vzpoury i Přivítan, jenž se zdál být starší v hradu Praze. Tomu na záda přivázali velikého prašivého psa, opojeného zkyslou polévkou. Pak ho popadli za vousy a třikrát vodili okolo tržiště za štěkotu psa, který svého nosiče pokálel. Biřic přitom volal: „Takovou poctu si odnáší, kdo nezachová věrnost slíbenou knížeti Vladislavovi.“ A před očima celého trhu mu na špalku uťali vousy a pak byl vypovězen do vyhnanství do Polska.²²⁶

Kapitola XXXIII.

Přesto však nechyběli nevěrní lidé a rozsévači nesvornosti, kteří mezi bratrance jedné myslí, Vladislavem a Otou, rozseli takové trní různic,²²⁷ že se jeden bál úkladů toho druhého. Proto se Ota, když ho bratranec pozval, bál přijet na velikonoční svátky a přijel až na třetí vyzvání po Velikonocích ke dni 1. května pod ochrannou stráží svých bojovníků k bratrance Vladislavovi do určené vsi, jež se nazývá Týnec nad Vršky.²²⁸ Tam celý den rokovali o rozličných záležitostech, vyměnili si navzájem přísahy a naoko se smířili.

Týž Ota nám odňal tržní právo ve vsi Sekyř Kosteje, jež nám, kteří sloužíme Bohu a svatému Václavu, dali k věčnému držení jeho otec a matka pro spásu svých duší. Proto jsem byl jménem svých bratří poslán já,²²⁹ abych před knížetem a jeho předáky žaloval

na Otu, že svíci svých rodičů, kterou by měl rozsvěcovat, zhasíná. A on odpověděl: „Já svíci svých rodičů nezhasínám, ale nechci, aby bylo v moci biskupově, co bylo dáno, jak vím, přímo vám. A nyní ne biskupovi ani žádné jiné osobě, nýbrž vám, kteří sloužíte Bohu a svatému Václavu, vracím řečené tržní právo.“ A tak Ota, když nám před knížetem a jeho předáky vrátil tržní právo, druhého dne zase odjel na Moravu.

Kapitola XXXIV.

Rovněž téhož roku dne 13. července bylo všem předním mužům české země oznámeno obecné shromáždění²³⁰ do dvora Sadské, který leží uprostřed luk.²³¹ Ota, který k němu byl rovněž pozván, přišel neopatrně jen s hrstkou lidí, protože se silně spoléhal na přísahy, jež si nedávno vzájemně vyměnili.²³² A třetího dne ráno, když již všechny záležitosti byly projednány, vstal a nařídil věrným²³³ v táboře, aby si připravili své potřeby a byli hotovi k návratu. Sám pak se odebral do dvora, aby se rozloučil se svým bratrancem. Proč tolik otálím? Proč nevyslovím spěšněji, co se bez prodlení stalo? Ota byl knížetem Vladislavem okamžitě zajat, jako kdyby nejtišší beránek zajal nejlítějšího lva.

Když na knížete jeho rádcové doléhali, aby dal Otu oslepit, pravil: „Nikoli, nebude se rovnat polskému knížeti Boleslavovi, jenž svého bratra Zbyhněva lstivě povolal pod závazkem přísahy a třetího dne ho oslepil. Avšak já nechci s bratrancem začít věčné různice, nýbrž chci ho jen potrestat, aby potrestáním zmoudřel a on sám poznal i jeho potomci aby si byli vědomi toho, že moravská země a její panovníci jsou vždy pod mocí knížete českého, jak to náš děd svatě paměti Břetislav, jenž tu zemi jako první podrobil svému panství, nařídil.²³⁴ Ale co je statečnější nad statečného muže? Hle, statečný muž Ota si vykračuje mezi ozbrojenými četami a spoután okovy šel s veselou tváří a s úsměvem na líci, jako by byl pozván na hostinu, až byl uvržen do vězení na Vyšehradě. Tam prý řekl bojovníkům, kteří ho střídavě hlídali:

*„Přátele lživých úst jest možná přirovnat k včele:
Od úst kane jí med, však ostnem zadečku bodá.“*

*Taková byla i lest, jíž já byl, věřte mi, zmámen;
avšak nutno je snášet, co přinese vrtkavý osud,
tohle přec bratranec můj mi nedělá, toho si Vacek,
člověk ničemný, přál, tak na podnět Prostějův činí.
Tý já, budu-li živ! Nyní však zkrotím se sám.“*

Potom zanedlouho, když byl přestavěn hrad Křivoklát v lese u řeky Mže, byl tam dán Ota k střežení ozbrojeným bojovníkům skoro na tři léta.²³⁵

Kapitola XXXV.

Téhož roku, kdy kníže Vladislav a všechen český lid s radostí a veselostí slavili narození svého patrona Václava,²³⁶ přibyl ke knížeti posel, jenž mu přinesl takovou zprávu: „Vy tu v pokoji a bezpečí hodujete, avšak tvůj bratr Soběslav a polský kníže Boleslav naši zemi hubí a lid jako kopy bídne žně loupí. Já jediný stěžím jsem vyvázl, abych ti to oznámil. Vydejte se spěšně na cestu, zavěte již své špižirny, opusťte hostiny, Mars vás volá do boje, zítra přibudou tisíce a tisíce ozbrojených nepřátel.“

Oni ihned vstali od hostiny, rychle sebrali vojsko a setkali se s nimi na pravém břehu řeky Cidliny poblíž vsi Lučice. Ale po druhé straně téže řeky postupovaly bez loupení a pálení zástupy Poláků, až dorazily blíže hradu Oldříše²³⁷ k toku řeky Labe. Odtud poslali ke knížeti Vladislavovi listivý vzkaz: „Nechceme vrhat vražedná kopí ani nejdeme bojovat, nýbrž chceme tebe s tvým bratrem smířit.

*Pakli však výstrahám našim bys nechtěl popřát sluchu,
zítra přejdeme řeku a další bude potom. Amen.“*

K tomu kníže Vladislav krátce odpověděl:

*„Letos nebude mír, jak myslím, bez mnohé krve,
neboť k jednání o mír přec ve zbroji nechodí nikdo.
Přejdeš přes řeku sic, však po dalším nebude amen,
přes řeku přejdeš sice, však bez trestu nepřijdeš nazpět.
Vykonám další, co pravíš, ty vykonej další, co hodláš.“*

A protože ke své škodě uvěřil listivým slovům nepřátel, přebrodiv se ihned, ještě té noci před východem slunce se svými přes řeku. I postavili se proti sobě na březích téže řeky. A když Poláci viděli, že

se jim lest zdařila, vpadli do kraje, poplenili jej pálením a loupením, pobrali nesmírnou kořist a položili se táborem u mostů zvaných Křivci.²³⁸ Naši však, poněvadž se té noci velmi unavili a nemohli se tak brzy přebrodit nazpět, stáli bezradní.

Kapitola XXXVI.

Jakmile však kníže Vladislav poznal, že byl obelstěn, a zpozoroval u některých bojovníků nedostatek bojechtivosti, vzplanul rozhořčeným hněvem a ozvalo se v něm vědomí vlastní mužnosti.²³⁹ A jako mohutná polnice,²⁴⁰ jež podněcuje bojovníky do války, roznítí jeho řeč zmalátnělou mysl jeho lidu: „Čechové,“ pravil, „kdysi svou pověstí slavní na zemi a na moři, výteční činy mužnosti, proslulí vítězstvími, vaši poplatníci, jimž jste vždy bývali postrachem, se vám teď ještě zaživa posmívají a vaši zemi plení. Visí vám snad po boku meče dřevěné? Nosí snad jenom Poláci meče železné? Nač máme ještě žít? Ta věčná hanba, jež padne na nás i na naše potomky! Hle, z vašeho obilí je popel, z vašich příbytků se valí kouř až do oblak, oheň zuří po celém zemském povrchu, a přece vaše srdce studenější než led ještě nepálí? Anebo jestliže vaše srdce chřadne,²⁴¹ proč se aspoň žaludek, který již hladem zemdlívá, nerozpálí touhou po spravedlnosti? Což vás nedojme ženský pláč a nářek, jenž ostrými zvuky doléhá k hvězdným výšinám? Kdo neslyší s hořkostí v srdci úpění kojenců a lkání ženy těhotné nebo manželky unesené pohany? Kdo by dokázal potlačit pláč při pohledu na svá nemluvnátka zabíjená jako bečící beránci nebo rvaná od prsu matčina?²⁴² A přece méně by to mělo bolet, kdyby tu bolest způsobili nepřátelé zdatnější. Na mou věru, i kdybych měl jenom tři štíty, neopominu dnes zkusit obojetné válečné štěstí.“

A hned kníže sám a s ním celé vojsko, jak každý stál na břehu, již nehledali brody, nýbrž jeden přes druhého vyskočili, plavali přes řeku a přáli si zemřít za vlast. Bolest a způsobené příkoří jim dodávaly síly. Spěchali, aby, jak jen mohli, třeba s nasazením života, zmařili nepřátelům radost z vítězství. Zmiňovaný polský kníže přešel druhého dne potok Trutinu,²⁴³ neboť se nedá všude přejít, a kázal, aby ti, kdo nesli kořist, a všichni nemocní šli napřed. Sám však s lehkou

jízdou zaujal pro něj výhodné místo k boji, připraven znovu bojovat na obranu svých.

Když to viděl Dětříšek, Buzův syn, o němž jsme se již výše lehce zmínili, poodešel s bojovníky, kteří mu stáli po boku, na jedno místo a pravil k nim: „Bratří moji a spolubojovníci! Kdokoli z vás má v svém těle jen nějaký kousíček masa nesmělého nebo smrti se bojícího, musí jej buď dříve odříznout, nebo nyní z našeho voje odejít. Neboť nestojí ani za mořskou řasu,²⁴⁴ kdo neví, jak je krásné zemřít ve zbrani.“ A když zpozoroval, jak jsou myslí těch asi sta mužů, kteří tam byli s ním, čilé k boji, jako vlk, který tajně z úkrytu se chystá vrhnout na stádo, tak i on znenadání prudkým útokem napadl nepřátele na nekrytém boku.²⁴⁵ Padlo tam skoro tisíc odpůrců a řečený bojovník se hnal jako divoký tygr do nejhustších šiků nepřátel a ty, kdo se mu z pravé i levé strany stavěli na odpor, stínal jako klasy útlého obilí ostrým mečem, až zasypán obrovským množstvím střel padl na ohromnou hromadu zabitých. Čechové však, kteří se dali v boj přímo čelem, žel, obrátili se na nezvyklý útěk a Soběslav s Poláky dobyl nešťastného vítězství, protože to byla válka více než občanská. K té porážce došlo dne 8. října a padli tam bratři Nožislav a Držikraj, synové Lubomírovi, a přemnoho jiných.²⁴⁶

Kapitola XXXVII.

Roku od narození Páně 1111

Díky úsilí královny Svatavy²⁴⁷ o smír mezi jejími syny a také prostřednictvím biskupa Heřmana a na přímluvu Vacka, správce knížecího dvora, ač jemu samému nijak neprospěla, se dosáhlo toho, že kníže Vladislav povolal svého bratra Soběslava zpět z Polska a udělil mu hrad Žatec s celým krajem, který k němu náležel.²⁴⁸

Kapitola XXXVIII.

Roku od narození Páně 1112

Podle ustanovení bývalých králů a na příkaz krále Jindřicha IV. poslal kníže Vladislav svého synovce, Břetislavova syna a jmenovce, se sborem tří set štítonošů do Říma.²⁴⁹ Ale poněvadž král vyjel již dlouho předtím, řečený jinoch²⁵⁰ přešel se svými bavorské Alpy,

zastihl krále ve Veroně a slavil tam s ním letnice.²⁵¹ V srpnu vjel král s ohromným množstvím lidu rozličných národů a jazyků do Říma, aby podle obyčeje králů přijal císařské odznaky.²⁵² A protože tento král kdysi povstal proti svému otci, pokládal ho papež Paschalis²⁵³ za bezectného a nechtěl vyhovět jeho přání. Král ho dal ihned zajmout, nasadil mu meč na hrdlo a jal se mu hrozit smrtí. On se tedy ze strachu před smrtí podrobil jeho vůli a třetího dne, když se spolu smířili, byl král za příznivého souhlasu všeho římského lidu a duchovenstva prohlášen za císaře a rozmnožitele říše a pomazán. Druhého dne poslal nový císař apoštolskému otci tak veliké dary, že snad mohly svou velikostí stačit lidské dychtivosti. Když se tak stalo, vrátil se císař do Bavorska a našinci šťastně dorazili zpět do vlasti.

Kapitola XXXIX.

Roku od narození Páně 1113

Od některých lidí, kteří rádi donášejí liché a nejisté zprávy, se Soběslavovi doneslo, že jeho bratr, kníže Vladislav, ho chce zajmout, a to z návodu a na radu předáka Vacka. On jim odpověděl: „Buď zemřu já, nebo ten, kdo takové věci osnuje, umře dříve, než já budu zajat.“ A v donesené zprávě mohl tušit pravdu tím spíše, že v tu hodinu k němu přišel posel, který ho volal k bratrovu dvoru. Soběslav tedy s sebou vzal na tři sta bojovníků²⁵⁴ a s hrstkou mužů přišel k bratrovu dvoru. Ostatním přikázal, aby stáli ve zbrani ve vzdálenosti ani ne jednoho honu. Kníže pozdravil bratra, poobědval a pak se vydal napřed a poručil bratrovi, aby za ním přijel na Vyšehrad. Byli totiž jenom asi deset honů daleko od hradu. Tu Soběslav poslal pro předáka Vacka a žádal ho, aby s ním šel, že si cestou pohovoří. Chvilku spolu na cestě rozprávěli, když tu byl neopatrný a nevinný předák Vacek napaden z obou stran a zezadu a

trojí smrtelnou ranou mu vojáci probodli prsa.

*Stalo se v měsíci červnu v den čtrnáctý před jeho koncem.*²⁵⁵

Soběslav se vrátil k svým lidem a pak se ihned vydal na cestu. Chtěl se totiž přes Srbsko odebrat do Polska, neboť se velmi bál přítomnosti svého bratra. Když přešel les, přijel mu naproti Erkembert, správce hradu Donína,²⁵⁶ z úskočného Srbska. Prohnaně a s předstíraným

přátelstvím mu sliboval, že kdyby se osobně dostavil k císaři, mohl by díky jeho milosti dojít ve všem svého práva. I zval ho naoko snažně, aby s několika muži vjel k němu do hradu něco pojíst. Tou dobou byl totiž řečený hrad v císařově moci. Potom v době oběda však dal s pomocí ozbrojenců za hostem zavřít vrata a po několika dnech ho v poutech poslal do Saska na jistý velmi pevný hrad jménem...²⁵⁷ a odevzdal ho svému duchovnímu Oldřichovi, aby ho střežil. Když jeho družiníci viděli, že jejich pán byl úkladně zajat, rozprchli se někteří do Polska, druzí se vrátili do Čech.

Když však uplynul měsíc, tu z milosti Ježíše Krista

byl Soběslav od řečeného duchovního vysvobozen, a to takto: po provaze, přivázaném k sloupu mezi mřížemi hořejšího stavení, se spustil v koši přes zed²⁵⁸ a po témž provaze unikl i ten duchovní s jakýmsi bojovníkem, jménem Konrád, synem Řivinovým.²⁵⁹ Ten byl též do věci zasvěcen a postaral se, aby té noci pode zdí stáli koně. A jako ptáček vypuštěný z klece prchá a ulétá zpět do lesa,²⁶⁰ tak oni rychlým útekem vyvázli a zamířili do Polska.

Téhož roku v prosinci propustil kníže Vladislav svého bratrance Otu z vězení a navrátil mu polovinu celé moravské země, již kdysi držel po smrti svého bratra Svatopluka, i s tamějšími hrady.²⁶¹

Kapitola XL.

Roku od narození Páně 1114

V měsíci květnu na rozkaz pana Oty byli výše zmínění Prostěj a jeho zeť, který se jmenoval „tichý Vacek“,²⁶² zbaveni zraku.

Téhož roku Soběslav s sebou vzal něco Poláků, přijel ke hradu Kladsku²⁶³ a zkoušel mnohými prosbami a sliby, zda by mu obyvatelé otevřeli hradní brány. Protože však nechtěli svolit, nýbrž zmužile odporovali, řečený mladík, roznícen hněvem, dal zapálit palác stojící blízko hradeb. Když pak se obrátil vítr, chytilo nahoře na věži podsebití, jež poněkud přečnivalo přes hradbu. To obyvatele hradu velmi vyděsilo a ztratili naději v záchranu. Žádali proto, aby jim byla podána pravice míru, jen když bude každý zachován při životě. Když jim byl mír povolen a oni jen tak stěží vyvázli z nebezpečnosti smrti, byl celý hrad spálen a z kořene vyvrácen.

Kapitola XLI.

Roku od narození Páně 1115

V měsíci lednu poslal kníže polský Boleslav²⁶⁴ svému strýci Vladislavovi prosebný list,²⁶⁵ v němž se psalo: „Budou-li platit u tebe mé prosby a vymohou-li tvému rodnému bratru Soběslavovi odpuštění, myslím, že pouto našeho míru a přátelství bude pevné a stálé. Neboť kdybych se u tebe přimlouval za nepřátele, jistě bys měl to učinit. Neslušelo by mně nyní tím spíše prostředkovat, abyste svorní byli vy, jež matka pod týmž srdcem nosila v životě? Vždyť svatému Petru, když se dotazoval, zda má odpustit bratru, zhřeší-li sedmkrát za den, řekl Pán: „Ne sedmkrát, ale až sedmdesátkrát sedmkrát.“²⁶⁶ Tímto příkladem se tedy učíme, že máme svým bratřím odpouštět tolikrát, že by se oni nemohli dopustit ani tolikera hříchů proti nám.“ Kníže Vladislav na základě těchto příkladů a proseb a ještě spíše z vrozené lásky k bratru mu vrátil, bylo to v březnu, svoji dávnou přízeň a dal mu hrad Hradec a celý okolní kraj se čtyřmi hrádky.²⁶⁷

Téhož roku v červenci se sjeli kníže Vladislav, jeho bratr Soběslav a bratranec Ota při toku řeky Nisy s polským knížetem Boleslavem k umluvenému sjezdu, vyměnili si vzájemně přísahy a potvrdili smlouvy míru. Druhého dne si navzájem předali nesmírné dary a vrátili se veselí do svých domovů.²⁶⁸

Zatím Oldřich, syn Konrádův, podlehl neodvratnému osudu. A poněvadž jeho mladší bratr Litolt již předtím sešel z tohoto světa a jejich synové byli ještě v mladistvém věku, udělil kníže Vladislav celou tu zemi, kterou kdysi držel otec obou řečených bratří Konrád, i s jejími hrady svému rodnému bratru Soběslavovi.²⁶⁹

[Založení kláštera třebičského.]²⁷⁰

Kapitola XLII.

Roku od narození Páně 1116

Přední muži uherského lidu, jenž byl mohutný silou, bohatý statky, přemocný válečnou zbraní a stačil k boji s kterýmkoli králem na světě, poslali po smrti svého krále Kolomana ke knížeti Vladislavovi, aby s jejich nově nastoleným králem Štěpánem²⁷¹ obnovil a utvrdil

starodávný mír a přátelství. Kníže vyhověl jejich žádosti a slíbil, že se přičiní o zachování míru. Přijeli k potoku Olšavě, který dělí panonské a moravské panství. A již uherský lid, nesčíslný jako písek v moři nebo kapky deště, pokrýl na poli Lučsku²⁷² celý zemský povrch jako kobylinky.²⁷³ Kníže se pak položil táborem na druhé straně řečené řeky. Ale, jak praví Písmo: „Běda zemi, jejímž králem je dítě,²⁷⁴ jeho předáci, kteří z vrozené pýchy pobloudili, na smírná slova knížete poslali odpověď, jež spíše vyzývala ke sváru, nežli přinášela políbení míru. Proto kníže odmítl toho dne přijít k rokování. Oni to však těžce nesli a tušili v tom něco jiného, i kázali třem branným plukům, jež nazývají nájemné, aby vytáhly ven z ležení a postavily se k obraně na protějším břehu řeky. Z toho kníže usoudil, že vytrhly do boje, a kázal svým, aby se chopili zbraní. A než to dořekl, přešli proti nim přes pomezí řeku.

Ihned byla svedena nenadálá, neblahá a předem nerozmyšlená, krutá a krvavá bitva. V ní padl dne 13. května, ve statečném boji, syn Stanův, o němž jsme se výše zmínili. Jmenoval se Jiřík a byl to správce hradu Žatce²⁷⁵ a velmi statečný bojovník. Spolu s ním padli i další přední muži z téhož hradu. Když se jiní dali na ústup, byl na útěk i stržen sám kníže. Ota a Soběslav, kteří měli čtyři silné šiky²⁷⁶ a přibrali rovněž čtyři udatné zástupy²⁷⁷ z Čechů, obešli pahorek, který je právě odděloval, a nenadálým prudkým útokem udeřili na uherský tábor. V něm právě seděli král, jeho předáci a biskupové, kteří o svedené bitvě nic nevěděli, pili a skvostně hodovali.²⁷⁸ Nač se o tom šířit? Kdyby nebyl arcibiskup Vavřinec²⁷⁹ s králem hodně rychle utekl, nebyl by ani on ušel nebezpečností smrti. Vskutku zahynulo tam tolik panonských, urozených i neurozených, kolik prý jich nezahynulo ani za časů svatého Oldřicha u řeky Lechu.²⁸⁰

Když pak ony výše řečené nájemné houfy,²⁸¹ jež i proti našemu knížeti nabyly v bitvě převahy, spatřily při návratu ze seče, jak jedni z jejich vojska byli zahnáni na útěk, druzí že jsou hromadně pobiti a že nepřátelé v jejich tábore řádí, daly se na hanebný útěk. A když je zdaleka spatřili v králově tábore, byl totiž tábor již položen v polích za Běliným mostem,²⁸² mysleli, že je stále ještě stíhají nepřátelské šiky. Vyděsilo je to a na útěku se jich ještě více utopilo ve Váhu.

Naši dobyli vítězství a postavili si na tu noc stany v jejich táboře. Bojovníci ukořistili uherské poklady, totiž báječné množství zlatých a stříbrných nádob,

*lid pak k potřebě vlastní si rozebral ostatní zboží.*²⁸³

[Téhož roku

v době, kdy Heřman vládl jako biskup kostela v Praze, Silvestr svěcením svatým byl povýšen na úřad kněžský.]²⁸⁴

Kapitola XLIII.

Roku od narození Páně 1117

Dne 3. ledna ve čtvrtek, již v nešporní hodinu, nastalo veliké zemetřesení,²⁸⁵ mnohem však větší v lombardských krajinách. Neboť jak jsme se doslechli z pověsti, mnoho stavení se tam sesulo, mnoho hradů zbořilo, mnoho chrámů nebo kaplí se zřítilo a množství lidí bylo zasypano.

Téhož roku

zemřela Božetěcha, jež bývala nedílnou družkou

*veškerých osudů mých, v den třetí a dvacátý v lednu.*²⁸⁶

Téhož roku a za věčného kralování Pána našeho Ježíše Krista, v jehož rukou jsou srdce králů,²⁸⁷ se z jeho milostivého vnuknutí kníže Vladislav rozpomněl na svého bratra Bořivoje, nad jehož utrpením a bídou se již dříve slitoval Hospodin, který shlédl na jeho pokoru z trůnu nebeského hradu. Nad kým se smiluje Bůh, nad tím se nemůže nesmilovat člověk.²⁸⁸ Řečený kníže tedy, podnícen tímto božským pokynem a na radu biskupa Heřmana, poslal v prosinci pro svého bratra Bořivoje a povolal ho zpět z vyhnanství. A když mu Bořivoj dal zadostiučinění a poddal se sám pod jeho panství, dosadil ho znova na knížecí stolec.²⁸⁹ Jaký div budí dobrotivost knížete! Ale ještě více podivu zasluhuje jeho umírněnost, neboť ho ani světská hodnost neblaží, ani pozbytí vznešené pocty nermoutí.

*Knížete těšilo stejně, když vláda mu dána neb vzata.*²⁹⁰

Ždali kdo, pověz mi, prosím, kdy o něčem takovém slyšel?

Kéž by to byl slyšel panonský král Koloman, kdyby byl naživu, jenž z obavy, aby po něm nepanoval jeho bratr Almoš, jej i jeho syna zbavil mužství i zraku!²⁹¹ Bořivoj uchoval v paměti přijaté dobrodiní

a udělil svému bratru polovici svého knížectví, ležící od řeky Labe na sever. Také ho, ač mladšího, ve všem poslouchal, vždy mu prokazoval čest a nic nečinil bez jeho rady.²⁹²

Kapitola XLIV.

Roku od narození Páně 1118

V září nastala taková povodeň, jaké tuším nebylo od potopy světa na zemi. Neboť naše řeka Vltava náhle prudce vyrazila ze svého řečiště a, ach, kolik vsí, kolik v tomto podhradí domů, chalup a kostelů svým přívalem pobrala! Jindy, ač i to se málokdy stává, povrch vody sotva dosahoval podlahy mostu, za této povodně však vystoupila voda přes deset loket nad most.²⁹³

Kapitola XLV.

Roku od narození Páně 1119

Dne 30. července ve středu, když se již den chýlil k večeru, prudký víchř, ba sám satan v podobě víru od jižní strany náhle udeřil na knížecí palác na Vyšehradě a vyvrátil od základů starou, a tedy velmi pevnou zeď, a tak, což je úkaz ještě podivnější, zatímco obojí strana, přední i zadní, zůstala celá a neotřesená, střed paláce byl až k zemi vyvrácen. Náraz větru také rychleji, než by člověk přelomil klas, polámal hořejší i dolejší trámy i s domem samým na kousky a rozházel je. Tato vichřice byla tak silná, že všude, kde v této zemi zuřila, svou prudkostí vyvrátila lesy, štěpy a vůbec vše, co jí stálo v cestě.

[Toho roku byl na žádost předáků Viléma a Heřmana a z rozkazu knížete Vladislava založen klášter Vilémov.]²⁹⁴

Kapitola XLVI.

Roku od narození Páně 1120

*Nyní, milená Múzo, svůj ret hled' zadržet prstem.*²⁹⁵

*I když dobře to víš, měj rozum a neříkej pravdu,
chceš-li mít rozum jak já, jen kratičce jedině řekni:*

„Opět Bořivoj kníže byl z výšin knížectví svržen.

Proveden byl ten čin v den šestnáctý měsíce srpna.“²⁹⁶

Kapitola XLVII.

Roku od narození Páně 1121

Osení se špatně urodilo pro veliká sucha, jež trvala celé tři měsíce: březen, duben a květen.

Téhož roku kníže Vladislav znova vystavěl hrad Donín, rovněž i hrad Podivín, který stojí na Moravě na řece Svatce.²⁹⁷

Kapitola XLVIII.

Téhož roku vystavěli nějací Němci uvnitř českých hranic ve hvozďě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále.²⁹⁸ Když o tom uslyšel kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyry vybraných bojovníků, hrad znenadání přepadl a dobyl ho. Při prvním útoku tam byli raněni šípy ze zdi vystřelenými ne však smrtelně, dva knížecí bojovníci, Oldřich, syn Vacemilův, a Olen, syn Boršův. A není pochyby, že by byl kníže hned dal pověsit všechny Němce, kteří byli na tom hradě zajati, kdyby nebyl právě přijel hrabě Albrecht,²⁹⁹ jenž je snažnými prosbami a vrozenou sobě obratností zachránil.

Zima toho roku byla silně větrná a teplá a nastaly veliké povodně.

Kapitola XLIX.

Roku od narození Páně 1122

Dne 24. března nastalo zatmění Měsíce o půlnoci, byly právě židovské Velikonoce.

Téhož roku

*Heřman, svatý ten muž, jenž světlem moudrosti zářil,
stižen byl osudem svým v den třináctý před koncem září³⁰⁰*

v neděli již na úsvitě v den svátku biskupa a mučedníka Lamberta. Jeho svátek, dokud žil, velmi zbožně slavil, protože pocházel rodem z první osady Maastrichtu³⁰¹ a též z Lotrinska, právě jako on. V řadě biskupů byl devátý a spravoval tento kostel dvacet dva roky, šest měsíců a sedmáct dní. Byl to sličný muž, u těch, kdož ho neznali, vzbuzoval strach, k domácím byl přívětivý, vybraností mravů se mu nikdo nevyrovnal. Byl lampou, jež zářila a planula ve světě, postavenou ne pod nádobu, ale na svícen,³⁰² a osvětloval srdce nevěřících slovem učení i příkladem. Ač mezi jeho dobrými skutky vynikají ještě

velmi mnohé jiné, které by stály za zmínku, přece je opomíjíme bez dotčení, kvůli lidem nynější doby, kteří, ač nečiní sami nic dobrého, zpěčují se věřit v dobré skutky jiných, když o nich slyší.³⁰³

Nicméně, nevadí, bude-li někomu připadat nemístné, povíme-li v obráceném pořádku, co jsme měli povědět dříve. Neboť když řečený biskup cítil, jak se jeho nemoc zhoršuje, a viděl, jak několik služebníků stojí u jeho lože, povzdechl si: „Tajemství mé mě moří, tajemství mé mě moří“³⁰⁴ a umkl. Oni stáli zaraženě a mlčky na sebe hleděli. Po chvíli biskup opět otevřel ústa a pravil: „Kdysi, dokud jsem byl ještě zdrav, měl jsem toto říkat na kazatelně, co nyní jsem nucen přiznat v posledním dechu svého života. Vyznávám se totiž, že já hříšník jsem nekáral spoluhříšníky z jejich hříchů a že jsem mocné, kteří nespravedlivě jednali a chybovali, nejen ctil, ale i miloval, ač jsem je měl napomínat, a když neposlechli, stíhat klatbou. Neboť když zemřel Břetislav Mladší, nad něhož nebylo ani nebude lepšího knížete, vzkvetla v této zemi nepravost, vypučela pýcha, rozbujel se podvod, klam a nespravedlnost. Litoval jsem tehdy a stále lituji, že mi nebylo popřáno zemřít s dobrým knížetem. Běda mi, že jsem mlčel, že jsem lid odpadlý od víry nevolal zpět a že jsem mečem klatby nebojoval za Krista, nýbrž že jsem strpěl, abych se já sám i křesťanský lid poskrvil dotykem ruky s nesvatým národem, jak je psáno: ‚Kdo se dotkne nečistého, bude nečistý‘ a ‚Kdo se dotkne smůly, pomaže se od ní‘ nebo ‚Jaký souzvuk Krista s Belialem?‘³⁰⁵ Odpadlým lidem nazývám Židy, kteří z naší nedbalosti upadli po křtu zase v židovství. Proto se velmi bojím, aby mi to Kristus nevytýkal a neuvrhl mne do pekelné hlubiny. Neboť v tichu dnešní noci jsem slyšel hlas, který mi pravil: ‚Tys nevystoupil naproti ani jsi nepostavil hradby před domem izraelským, abys obstát mohl v boji v den Páně. A nechal jsi stádo Páně, vykoupené ne zlatem, ani stříbrem, nýbrž drahou krví Kristovou,³⁰⁶ skrze jednu prašivou ovci poskrvnit a z nebeského království vyloučit.‘ Ach, já bídny, jaký bych chtěl být, jak jiný než ten, kým jsem kdysi býval! A nyní se sám sobě nelíbím, protože vidím, že málo dobrého jsem učinil.“ Domluvil a ihned, jak jsme se svrchu zmínili,

duše mu vylétla z těla a zmizela v ovzduší širém.³⁰⁷

Po něm, desátý v řadě, byl zvolen biskupem Menhart.³⁰⁸

Kapitola L.

Téhož roku v březnu se vrátil předák Vznata z Jeruzaléma a též z Galacie³⁰⁹ a téhož roku dne 16. října zemřel.

Také se toho roku hojně urodilo medu a vína, i osení dosti pěkně vzrostlo, ale zrno v klasech nebylo bohaté. Po tom roce přišla teplá zima, takže příštího léta jsme neměli ve skládkách led.

[Téhož roku dne 3. ledna výtečný otec a počestný ctitel Kristův, Kojata, podstoupil zákon lidského údělu.]³¹⁰

Kapitola LI.

Roku od narození Páně 1123

V březnu putovali předák Dlíhomil, Humprecht, Gilbert a Jindřich, jinak Zdík,³¹¹ a s nimi jiní do Jeruzaléma. Někteří z nich se v listopadu vrátili, někteří tam zahynuli. Předák Dlíhomil zemřel již za návratu dne 8. července. Podobně i Bertold, služebník mého syna Jindřicha, zemřel dne 6. srpna.³¹²

*Nemohu vyjádřit písmem,³¹³ vždyť slzy mi nedají psát,
jaká vášeň neb svár těch bratří jednotnou mysl
vyštol v strašlivý hněv jak dvojici zuřivých býků.*

Neboť kníže Vladislav se dal pohnout hrozným hněvem proti bratru Soběslavovi, v březnu zdvihl zbraně a vypudil ho se všemi jeho lidmi³¹⁴ z Moravy a vrátil Konrádovi, synu Litoltovu, jeho dědictví.³¹⁵ Čtvrtinu té země, kterou měl správce Oldřich,³¹⁶ bratr řečeného Litolta, přidal Otovi, bratru knížete Svatopluka.³¹⁷ Na útěku před svým bratrem Soběslav navštívil císaře v Mohuči. Se svou věcí však jen málo pochodil, protože bez peněz jsou marné u všech králů číkoli prosby a oněmi spravedlnost zákonů. Tu, jako vlk,³¹⁸ jenž s otevřenou tlamou napadne stádo a marně lapá, a když nic nechytí, svěsí ocas a vrátí se do lesa, odebral se Soběslav, když u císaře nic nepořídil, k Wiprechtovi. Pobyl u něho sedm měsíců a potom v listopadu odjel do Polska.³¹⁹ Kníže Boleslav ho poctivě přijal do svého domu.³²⁰ Jeho manželku, dceru knížete Almoše, pak radostně uvítal panonský král Štěpán a choval se k ní jako ke své příbuzné.³²¹

A v postní době skoro po celém světě vzdušné moci v podobě přechetných hvězd, ač nepadaly, přece jako by byly padaly na zem.³²²

Podobně praví Pán v evangeliu: „Viděl jsem, jak satan padá z nebe jako blesk.“³²³

Kapitola LII.

Toho roku se urodila hojnost obilí, ozimu i jaře, toliko kroupy uškodily na mnohých místech. Među bylo hojně v rolnických krajích, velmi málo v lesnatých. Zima byla velmi tuhá a sněhu mnoho.

Na sklonku již tohoto roku vymřel rod markrabího Deda a císař Jindřich IV.,³²⁴ protože pokládal markrabství řečeného Deda za osiřelé, je dal do moci Wiprechtovi.³²⁵ Ale v Sasku byl jakýsi Konrád, pocházející z rodu téhož Deda,³²⁶ k jehož ruce to právem markrabství náleželo. Proto se vévoda Lothar a jiní Sasové na císaře velmi rozhněvali a zdvihli válku proti Wiprechtovi.³²⁷

Kapitola LIII.

V téže době kníže Vladislav a Ota sebrali vojsko z Čech i z Moravy, jak jim kázal císař, prošli lesem a položili se táborem za hradem Hvozdcem³²⁸ proti již řečenému vévodovi.³²⁹ Mohučský arcibiskup³³⁰ a hrabě Wiprecht stáli u řeky Muldy s těžce ozbrojeným vojskem. Sasové, kteří byli táborem vklíněni uprostřed, je od sebe dělili a nedopustili, aby se jejich protivníci spojili. Tehdy český kníže a Ota vzkázali Sasům: „Nechopili jsme se zbraní proti vám ze zpupnosti, ale přišli jsme na císařův rozkaz na pomoc mohučskému arcibiskupovi a hraběti Wiprechtovi. Ale poněvadž zde nejsou ti, kdo by měli zde být a svěst první boj, ustupte aspoň vy nám z místa, abychom měli důvod k návratu, totiž že vy jste ustoupili a my že jsme stáli a čekali na ně na umluveném místě.“

Na to vévoda Lothar odpověděl: „Divím se, že vy, opatrní mužové, nechápete zjevné lsti, jež vás svedly k tomu, abyste pozdvihli zbraně proti nám nevinným. Což myslíte, že nějaké úmysly mohučského arcibiskupa Adalberta jsou prosty lži? Což jste ještě nebyli svědky jeho attické chytrosti?³³¹ Tak tedy, tak málo znáte Wiprechta, druhého Ulixa, který je s tímto biskupem udělán na jedno kopyto? Proč nás nejdou sami pozdravit? My jim pozdrav rádi oplatíme! Je ovšem bezpečnější čekat opodál než zblízka svěst boj a hojit se na cizí

útraty. Věru i chorýma očima dovede každý prohlédnout, co ti dva svými pletichami strojí. Vědí totiž dobře, že vítězství nad Sasy bude umožněno jen za cenu vašich velikých ztrát. Jestliže se nám však podaří mocně zvítězit, budou moci snáze vpadnout do Čech, které přijdou o své obhájce. Tak si to přeje císař, k tomu radí mohučský arcibiskup. Takhle si vždy váš švagr Wiprecht z Čechů dělá přátele. Vždyť tvého bratra Soběslava nedávno kvůli tobě vyhnal do Polska, ale jen naoko, a jestliže se brzy k témuž Wiprechtovi nevrátí, nechť se mi více nevěří. Vězte však, že my jsme spíše připraveni bojovat s vámi než z místa ustoupit.“ Když to Čechové uslyšeli, lehkověrně těm lstivým slovům uvěřili. Zpustošili jen krajinu kolem hradu Míšně a vrátili se domů, když Slunce dlelo v 15. části znamení Střelce.³³²

[Téhož roku dne 21. března zatoužil Silvestr z vůle Božího milosrdenství po klášterním životě, odřekl se zhoubných lstivostí světa a v Sázavském klášteře, za správy opata Dětharta blahé paměti, odložil světský šat. Zcela se oddal božskému učení, aby se totiž po objetích Lei se slzavýma očima těšil z krásy Rácheliny, a také proto, že toužil dosáhnout po práci Martině útěchy Mariiny.³³³ A jak byl pilný a zveleboval záležitosti božské a církevní, bude se vyprávět na svém místě.]³³⁴

Kapitola LIV.

Roku od narození Páně 1124

Dne 12. února se Heřman, bratr Vilémův,³³⁵ a Lutobor, syn Martinův, vydali na pouť do Jeruzaléma.

Téhož roku

*také Bořivoj kníže, když vzešel den února druhý,
vyhnanec v uherské zemi, jsa zproštěn tělesné schránky,
odchází k Ježíši Kristu, jež čistou myslí vždy ctíval,
s kterým v nebeském dvoře se nyní raduje širém.
Po všech v pozemském žití a na světě přestálých strastech,
které v cizině snášel, jsa psancem patnácte roků,
z těchto pak plných šest let byl v trapném žaláři zavřen,
dvakrát byv povýšen na trůn, proč dvakrát z něho byl svržen,
není volno mi zkoumat neb líčit takové věci.*

*Ví to jen Bůh, jenž vše řídí a tvoří, co stvořeno bylo.
Čtenáři necht' jen řeknou: „ať dřímá Bořivoj kníže nyní,
kde pobožným duším jest údělem na věky pokoj.“*

Pohřben byl v hlavním sídle Praze dne 14. března, byl to přestupný rok, v kryptě svatého biskupa a vyznavače Martina v hlavním kostele svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha.

Kapitola LV.

Téhož roku také, v postní době dne 24. března, našel biskup Menhart náhodou v sakristii Podivenovy kosti a pohřbil je v kapli pod věží mezi oltářem svatého biskupa a vyznavače Mikuláše a hrobem biskupa Gebharta. Ten byl svatému Václavu mučedníku služebníkem a nerozdílným druhem v práci i ve strasti. O jeho skutcích se v *Životě* téhož svatého vypravuje dostatečně těm, kteří o tom chtějí vědět. Svého času totiž Šebíř, šestý biskup této stolice, když rozšiřoval větší kapli u svatého hrobu řečeného patrona, vykopal, protože nebylo možno jinak vést zeď, kosti řečeného jeho služebníka, vložil je do rakve a umístil v komoře, kde se choval kostelní poklad.

Dne 6. dubna na Boží hod velikonoční poslal císař Jindřich IV. listy všem knížatům a biskupům své říše a poručil, aby se dne 4. května beze všech výmluv shromáždili na hradu Bamberku u jeho dvora.³³⁶

Kapitola LVI.

Zatím Soběslav, bratr našeho knížete, se všemi svými lidmi opustil Polsko a vydal se na cestu k saskému vévodovi Lotharovi, protože doufal, že u takového muže dosáhne rady i pomoci. Byl od něho s poctou a pohostinně přijat a dosáhl žádané útěchy, v níž doufal. Jakmile se totiž řečený vévoda dozvěděl, že český kníže dlí u královského dvora, vypravil se svým hostem k císaři posla se vzkazem: „Královské moci a císařské hodnosti přísluší, aby milostivě pomohla těm, kdo trpí křivdu,³³⁷ a královsky a se spravedlivou tvrdostí zakročila proti těm, kdo se jí dopustili. Poskytněš příklad této milosti i podáš nám i všem národům důkaz knížecí přisnosti, jestliže Soběslavovi, tomuto nevinnému muži, jemuž se stala křivda, dopřeješ spravedlnosti a smíříš ho s jeho bratrem.“³³⁸ Nad tím se císař velmi rozhněval,

rozhlédl se po všem svém sboru a pravil: „Hodně po pansku mluvil ten markrabí. Sám se vůči nám dopouští křivdy, a žádá, abychom mstili křivdu. Neboť přísluší-li mi, jak sám přiznává, právo pomstít cizí křivdy, proč bych neměl dříve pomstít své křivdy? Může snad být nějaká křivda větší než ta, že on, ač byl povolán, nepřišel do našeho sněmu? Tedy nechť každý, koho hryže horlivost po spravedlnosti a tato křivda, slíbí nyní věrnost na svaté ostatky, že zdvihne svou zbraň a potáhne za mnou po svátku svatého Jakuba apoštola do Saska.“ Všechna knížata přisvědčila a schválila to a zavázala se přísahou k válce proti Sasům podle císařova rozkazu.³³⁹

V týchž dnech zemřel zeť krále Vratislava Wiprecht,³⁴⁰ o němž jsme výše dosti často vypravovali. Když Soběslav zpozoroval, že štěstí a královy peníze více přejí jeho staršímu bratru, obrátil se k Wiprechtovu synovi, aby svého synovce utěšil ze smrti otcovy.³⁴¹ A odtud poslal k polskému knížeti předáka Štěpána, neboť skrze něho prováděl všechny své záměry. Ten na cestě lesem, jenž se prostírá mezi Saskem a Polskem, upadl mezi ozbrojené tlupy lotrů.³⁴² Ti už zdáli na ně volali: „Chceme vás ušetřit a slitovat se nad vámi, i život vám darujeme. Jděte v pokoji svou cestou, ale koně a všechno, co si nesete, nám nechte, vždyť je vás tak málo, že nemůžete našemu počtu odolat ani utéci.“ Štěpán jim neohroženě odpověděl: „Popřejte nám chvilku na rozmyšlenou,“ a když svolili, řekl předák: „Bratři a druhové v již posledním osudu, nebojte se nenadálé smrti! Neboť kdo nám bude lámat svůj chléb, dáme-li se na hanebný útěk? Anebo prodloužíme-li si hanebně život, kdo nám poskytne potřeby k žití? A nevíme ani, zdali nám ho ti barbaři dopřejí. Běda, nadarmo budeme pozdě litovat, že jsme mužně nepodlehli, až nás všemožně ztrýzněné, jednoho s uříznutým nosem, druhého zbaveného zraku, učiní pořekadlem a pověstí³⁴³ u všech národů.“ A tu oni jednomyslně pravili: „Zemřeme, zemřeme, ale hledme, abychom nezemřeli nepomstěni!“

Když pohané viděli, že spíše chystají zbraně k boji než k útěku, nečekané na ně udeřili. Nastala prapodivná bitva mezi pěti štítky a padesáti štíty silných mužů. Byl mezi nimi kněz, jemuž poručili své duše. Ten držel luk a toul a prchal. Tu jeden z lupičů zpozoroval, že

na sobě nemá zbroj, a pustil se za ním. Kněz mu nedokázal uniknout, vystřelil tedy nazad šíp. Zasáhl koně doprostřed čela, i padl kůň a jezdec na koni přepadl. A tak ten kněz sám vyvázl a oznámil na Hlohově, co se stalo. Správce toho hradu Vojslav si tam s četnými ozbrojenci pospíšil a našel Štěpána, již polomrtvého, uprostřed řeky Bobru, jak uvázl v síti. Barbaři totiž, když viděli, že mnoho jejich lidí bylo zabito a někteří raněni, z veliké zlosti ho shodili do té řeky. Vojslav dal zdvihnout jeho i jeho druhy, ještě napolo živé, a donést na svůj hrad. Tam Štěpán dne 1. června v neděli zemřel.³⁴⁴

Soběslav pobýval tou dobou u Wiprechtova syna, protože řečeného hochu po smrti jeho otce ze všech stran zle utiskovali nepřátelé.

Téhož roku v červenci dal kníže Vladislav svou nejstarší dceru Svatau s nádhernou výbavou a se značným věnem za choť Fridrichovi, velmi proslulému muži mezi předními muži bavorskými.³⁴⁵

Kapitola LVII.

Téhož roku moc Krista Boha a Boží moudrost, jež řídí vše na světě svou vůlí, ráčila svou milostí vyrvat tuto zemičku z osidel satana a jeho syna Jakuba Apelly. Vše, čeho se jeho usmolená pravice dotkne, to poskvrní, a jeho dech, smrdutý jako baziliškův,³⁴⁶ usmrtí ty, které ovane. Mnozí velmi pravdomluvní lidé dosvědčují, že častokrát viděli, jak mu po boku stojí satan v lidské podobě a jak mu slouží. A tak ho svými lstmi strhl k takové smělosti, ba šílenosti, že onen ničemný zlosyn se povýšil nad svůj stav a zastával úřad místodržitele po knížeti.³⁴⁷ Bylo to hrozné peklo pro křesťanský lid.

Tento člověk se po křtu stal zase odpadlíkem, dal v noci rozbořit oltář, vystavěný a posvěcený v jejich synagóze. Vzal svaté ostatky a neostýchal se hodit je do svého záchodu.³⁴⁸ Kníže Vladislav, naplněný vírou v Boha a horlivostí pro Krista, dal tohoto svatokrádce a zločince dne 22. července zatknout a zavřít do pevného vězení. Ach, co mamonu nepravosti³⁴⁹ bylo pobráno z domu toho podvodníka a uloženo do knížecí pokladny! Mimoto Židé, jemu rovní v hříchu, složili knížeti, aby řečený kurvy syn nebyl stát, tři tisíce hřiven stříbra a sto hřiven zlata. Kníže pak z vnuknutí milosti Boží vykoupil křesťanské otroky ode všech Židů a zakázal, aby u nich sloužil nějaký

křesťan. „Amen, amen,“ pravím, ať už se kdy jakkoli provinil, tímto chvalitebným činem všecko odčinil a získal si jméno věčné.

*Marie Magdaleno, ty zbožná Kristova služko,
tobě vždy přináší pobožný lid své slíbené dary
za to, že o tvém svátku byl vyrván ďábelskému nepříteli.*³⁵⁰

Také téhož roku dne 11. srpna v jedenáctou hodinu denní nastalo zatmění Slunce. Po něm přišel veliký mor na skot, brav a vepřový dobytek, mnoho včelstev pomřelo a nastal veliký nedostatek medu. Ozimé i jaré obilí vyhynulo, urodilo se jen proso a hrách.

Téhož roku přeslavný a ctihodný muž, kníže Vladislav, slavil Vánoce a Zjevení Páně ve vsi Zbečně.³⁵¹ Potom, že byl nemocen, dal se převézt na Vyšehrad a tam zůstal až do své smrti.³⁵²

Po této zimě na jaře přišly velmi prudké větry a trvaly celé čtyři čtvrti měsíce března.

[V roce tisícím a sedmdesátém
Na obzoru Anglie komety vidět vlas.
V roce tisícím devadesátém devátém
Dobyli Jeruzalém Frankové udatností mocní.]³⁵³

Kapitola LVIII.

Roku od narození Páně 1125

[Dne 21. března, o svátku svatého opata Bartoloměje, vykonal Silvestr řeholní slib a stal se mnichem. S pomocí Boží prospíval v službě svatému náboženství tak, že byl právem ode všech uznáván za hodna cti a lásky. Tím se pak stalo, že byl druhý otec ve sboru povýšen k děkanské hodnosti. Téhož roku...]³⁵⁴

Když Soběslav slyšel, že jeho bratr je těžce nemocen, poradil se prospěšně se svými přáteli, ba již z Božího vnuknutí a řízení se s celou svou družinou vrátil ze Saska. Dne 2. února se pak zastavil v noci nedaleko Prahy, v lese u břevnovského kláštera. Není známa příčina, co tím zamýšlel učinit, neboť hrdina takové povahy by nebyl nerozvážně vstoupil do této země, kdyby nebylo některých předáků,³⁵⁵ na jejichž radu to tuším učinil. Vždyť téže noci se obrátil zpět a v skrytu obcházel sem a tam zemí, tu po lesích, brzy zase po vsích. Nikomu přitom nečinil žádné násilí, ale stále vyhledával přízeň svého

bratra. A všichni Čechové prvního i druhého stavu ho milovali³⁵⁶ a jeho straně přáli. Pouze kněžna a několik málo jejích přívrženců podporovali Otu. Kněžna všemožně usilovala o to, aby po smrti jejího muže dosáhl trůnu Ota, poněvadž měl za choť její sestru.³⁵⁷

Nemoc knížete se víc a více zhoršovala a velmi oslabovala jeho tělo. Zatímco přední muži země,³⁵⁸ zmateni jako ryby v kalné vodě a plni rozpaků, byli na pochybách a zmítali se ve starostech, královna Svatava, matka knížete, poučena od Soběslavových přátel a z jejich návodu přišla navštívit svého syna a mluvila k němu takto: „Já, ač jsem tvá matka a královna, přicházím pokorně a v bázni k tvým kolenům a kvůli tvému bratru padám před tebou na svá již se třesoucí kolena, na nichž jsem tě maličkého hýčkala. Neboť nežádám nic, co bys mi právem mohl odepřít, nýbrž to, co se i Bohu líbí i lidem je příjemné. Líbí se totiž Bohu, jak sám řekl: ‚Cti otce svého i matku,‘³⁵⁹ abys vlídně vyslyšel mé stařecké prosby a prosím, abys mou vrásčitou a slzami skropenou tvář nezahanboval. Ať smím já, staříčká matka, u svého syna dosáhnout toho, zač na kolenou prosí a oč žádá celý český národ. Dovol, ať mohu já, sešlá věkem, vidět vaše smíření. Oba jste se za stejného stavu z mého lůna narodili a z Boží milosti byli dobře vychováni. Jsem již stařenka nad hrobem. Budiž mi dopřáno, abych nezemřela dříve, než mi v tomto mém neporovnatelném zármutku Bůh poskytne útěchu. Právem věru se rmoutím, že v této zemi vládne divoká lítice a vás bratry, kdysi svorné, rozněcuje k boji. Kdopak by nevěděl, že košile je tělu bližší než kabát? Vždyť příroda působí, že ten, koho učinila příbuznějším podle narození, bývá též příznivější k svým i ve všem jednání. Avšak věř mi, své matce, že ten, jehož činíš svým bratrem a jemuž právě péči o své dítky a drahou choť ukládáš a v ochranu mu je svěřuješ, sám jako první bude jim osidlem, jámou a hanbou.³⁶⁰ Onen však, jehož od sebe vzdaluješ a za cizího ho pokládáš, přestože je to tvůj vlastní bratr, bude k tvé rodině mnohem milostivější než syn tvého strýce, jemuž chceš po sobě odkázat stolec otcovského knížectví.“³⁶¹

V pláči domluvila a svému synu tím nářkem úzkost působila. Když pak viděla, že také on slzí, dodala: „Milý synu, nelkám nad tvým pro člověka neodvratným osudem, nýbrž pláči nad tvým bratrem a jeho

životem, který je žalnější než smrt. Ten se stal uprchlíkem, tulákem a vyhnanцем a raději by si přál nyní šťastně umřít než nešťastně žít.“ A syn s tváří smáčenou slzami jí řekl: „Učiním, matko, učiním, k čemu mi domlouváš, nejsem zrozen z diamantu nebo z Charybdy,³⁶² abych nevzpomínal na rodného bratra.“

Mezitím Ota, biskup bamberského kostela a statečný rytíř Kristův, zvítězil nad modlami Pomořanů. Pokácel je a na zpáteční cestě navštívil knížete, již úplně zesláblého chorobou. Když mu kníže při svatě zpovědi poručil sebe i svou duši, biskup slavnostně prohlásil, že rozhřešení nelze dát ani ho dosáhnout, dokud kníže neslíbí svému bratru pravý pokoj a zaručenou milost.³⁶³ Hned potom, co uložil péči o jeho duši a věc smíru biskupu Menhartovi a byl štědře zahrnut vpravdě knížecími hojnými dary, řečený biskup odjel. Spěchal totiž, aby před Zeleným čtvrtkem dojel do svého sídla. Ihned bylo posláno pro Soběslava a již se zjevně v lidu o to jedná, co se předtím potajmu strojilo.

Když moravský kníže Ota, jenž stále byl knížeti po boku, poznal, co se děje, ze strachu, aby snad nebyl zajat, smuten se vrátil na Moravu. I smířil se Vladislav s bratrem ve středu o velikonočním týdnu. Po velikonočním oktávu dne 12. dubna v tu neděli, na niž tehdy připadalo Milosrdenství Boží,³⁶⁴ dobrotivý a milosrdný kníže Vladislav za velikého pláče svých odešel ke Kristu a od milosrdného Hospodina sám dosáhl milosrdenství,³⁶⁵ jež vždy ve jménu Kristově prokazoval chudým. Byl pohřben v kostele svatě Panny Marie, který sám Kristu a jeho matce vystavěl. Hojně ho nadal všemi kostelními potřebami a založil tam dosti znamenité mnišské opatství. To místo se jmenuje Kladruby.³⁶⁶

*Jaký to býval kníže, když život hýbal mu údy,³⁶⁷
můžete ze skutků jeho, jež byly již vypsány, zvědět,
jaké chvály je hoden neb jaké zaslouží pocty.
Budiž konec i knihy, kde našeho knížete konec.³⁶⁸*

Kapitola LIX.

Pamatuji se, že v úvodu první knihy jsem řekl, že tato kronika byla vydána za časů knížete Vladislava a biskupa Heřmana. Ti byli již

z tohoto slzavého údolí osudem přeneseni do kraje bohdá blaženosti, ale dějinné látky zbývá ještě hojnost. A proto,

sličná rádkyně má, dej nyní, Múzo, mi radu,

mám-li tu zarazit kotvu u břehu, či, ač dosud burácejí větry, mám rozestřít plachty k plavbě na širé moře? Vždyť ty, jež nikdy nestárneš, neustáváš mne, starce, pokoušet k jinošským studiím, ač dobře víš, že ve mně jako v každém starci dlí dětinská mysl a slabý duch. Kéž by mně, již osmdesátiletému, Bůh chtěl vrátit ta minulá léta,³⁶⁹ v nichž sis dost nahrála se mnou kdysi v Lutychu pod mistrem Frankem na trávnících a lukách gramatiky a dialektiky! Ty, nadmíru líbezná jinochům a milá, vždy cudná, ale nikdy nezestárlá, proč na mne, starce, znova dorážíš? Proč otupělou mysl podněcuješ? Již mi letitý věk shýbá záda,³⁷⁰ již mi svraštělá kůže hyzdí obličej, již prsa dýchají jako utahaný kůň, již drsný hlas sípe jako husa a chorobné stáří oslabuje mé smysly. Věru více mne těší měkký chléb a topinka než tvá sofismata, jež jsme kdysi, měkce uloženi pod vaší peřinkou, sladce sávali z tvého něžného prsu. Ó sofistiko trkavá, syllogistikům sama sebou žádoucí, nám však již dosti ze zkušenosti známá, opusť starce, hoň se za jinochy sobě podobnými, bystře nadanými a v uměních všeho umění důvtipnými, kteří se nedávno při velikém stole paní filosofie nakrmili rozkošnými jídly, a když už vyčerpali poklady celé Francie, jako noví filosofové se vracejí!³⁷¹

Na takové učence čeká slovná ctnost knížete Soběslava, na učence, kteří by dovedli jeho podivuhodné skutky zlatým rydlem podivuhodně ozlatit. Těmto i já, stařec, vše, co neobratně blábolím, odevzdávám s prosbou, aby to bezvadně vypilovali. S jejich dovolením a všech čtenářů budiž mi dovoleno z mnohých

tohoto knížete činů se něčeho dotknout písmem.

A kdo mě, starce, haníš, když sám jsi moudrý, poklad své učenosti³⁷² vynes na světlo a tento můj neumělý spis pokládej za pouhou látku.

Kapitola LX.

Za kralování našeho Pána Ježíše Krista, trojího a jediného všemohoucího Boha, když kníže Vladislav sešel z tohoto světa, jak jsme svrchu pověděli, jeho bratr Soběslav, věkem sice mladší, moudrostí

ale nad zralé zralejší, štědrý dárcce, obyvatelům milý, lidu obojího pohlaví i stáří příjemný, za svorného souhlasu všech Čechů byl pozdvižen dne 16. dubna podle dědičného práva na starobylý knížecí stolec.³⁷³

*Tý, jenž veškeren svět svým věcným rozumem řídíš,³⁷⁴
kdo by byl naději měl neb kdo by byl uvěřit mohl,
mír že by bez mnohé krve byl ujednán onoho roku,*

zvláště když se pan Ota na podnět některých lidí zavázal tou přísahou, že odejde z Vyšehradu teprve tehdy, až buď jako poražený bude pykat ztrátou hrdla, nebo jako vítěz dosáhne výše knížecího stolce. Ale náš Pán Ježíš Kristus, který maří a haťí úmysly knížat,³⁷⁵ pro zásluhu nejsvětějšího mučedníka Václava zařídil ve svém milosrdenství věc tak, jak Láska Vaše z mého dřívějšího vypravování dobře ví.

A proto necht se již dobrý kníže přestane hněvat a mrzet na svého bratrance Otu, necht věří, že se vše řídí Božím rozumem a že se nic bez něho nemůže stát. Ale protože podle Šalomounova svědectví hněv odpočívá v klíně bláznů,³⁷⁶ budiž vznešený kníže dalek toho, aby hněvem a rozhořčením poskvřnil své výtečné ctnosti nebo zhanobil netrpělivostí své chvalitebné skutky. Kdo by je k jeho chvále usiloval jednotlivě vyložit, tomu by jistě dříve došlo denní světlo a pergamen,³⁷⁷ než by začaté dílo dokonal. Přece však chceme my zjevit Láscce Vaší jednu jeho zvláštní a pamětihodnou vlastnost, pro niž se zajisté sluší klást ho skoro nade všechny, totiž že kníže s takovou mocí nikdy

nesmočil v medovém víně, v tom zloději rozumu, pysky.

Je to zajisté nemalou ctností u každého mocného muže, drží-li na uzdě svá ústa³⁷⁸ a opovrhuje-li ne pěnou přirozeného nápoje, ale jeho vnadami.

Kapitola LXI.

Téhož roku dne 20. května, ve středu v svatém týdnu letnic, napadlo v některých lesnatých krajích mnoho sněhu. V příštích dnech uhodil silný mráz a velice uškodil obilí všeho druhu, zvláště ozimnímu, rovněž i viničím a stromům, takže na mnohých místech sady byly docela spáleny a menší řeky zamrzly.

V sobotu téhož týdne, dne 23. května, zemřel císař Jindřich IV. a jím vyhasl i jeho císařský rod, dílem pro neplodnost ženského pokolení, dílem proto, že všechno královské mužské potomstvo skonalo v mladém věku zhoubnou smrtí.³⁷⁹

Kapitola LXII.

Zatím byl z Boží milosti sjednán mír v celém panství³⁸⁰ slavného knížete Soběslava a my, aniž bychom přestali líčit hrdinské kroniky, chceme povědět, kterak jeden kněz ohněm čerstvé byliny zhasil dráždivé plameny v prsou. Neboť sám mi to důvěrně vypravoval a pro Krista mne přátelsky prosil, abych ho nikomu neprozrazoval jménem. Já mu věřím jako sobě samému, protože jeho chvalitebný život dodává jeho slovům víry. Privil totiž, že když mu Hospodin odňal kněžku, zbožnou myslí slíbil Bohu, že již žádnou ženu nepozná.³⁸¹ Ale poněvadž je velmi těžké obvyklé věci nadobro z mysli vypudit, nevím, po kolika letech na něj dolehlo takové tělesné pokušení, že by byl málem zapomněl na slib, který dal Bohu. Přemohla ho smyslnost a byl by skoro upadl do osidla ďáblova.

Co tedy měl učinit? Jednou četl v *Dialogu*,³⁸² kterak svatý Benedikt ohněm kopřivy zkrotil žár nepřátelské tělesnosti. Tu náhle, poněvadž shůry naň shlédla milost a on přišel sám k sobě, hledal k podobnému skutku ústraní, a když je nenašel, pokradmu natrhal otýpku kopřiv, tajně vešel do pokojíka, zavřel za sebou dvířka a shodil ze sebe oděv, že na něm nezůstala ani nitka. Och! Kdyby byl někdo tehdy viděl toho kněze, jak při zdravém smyslu nesmyslně blázní, chtěj nechtěj, i kdyby snad byl toho dne drahého otce pochoval, byl by se jistě musil smát! Tolik jistě nezuří ani zuřivý učitel proti žáku, ani rozhněvaný pán proti otroku, jak zuřil ten kněz na sebe a rozpálený sám proti sobě a ze zlosti znečitlivělý šlehal se přes přirození i přes zadnici kopřivami. Potom se obrátil k svému srdci, ještě mnohem krutěji kolem prsou zuřil a říkal: „Ty, zlé srdce, ty mne stále mučíš, teď já tebe takto mučit budu. Vždyť z tebe vycházejí zlé myšlenky, cizoložství, smilství a vášně.“

A tak ten vášnivý kněz, když zchladil svou vášeň, tři dni ležel, trápen hroznými bolestmi jako umírající. A protože se domníval,

že neučinil ještě dosti pro spasení duše, pověsil si kytku svázaných kopřiv do své komory, aby je měl stále před očima. A kdykoli je viděl, ať už jak visí nebo posečené nebo jak rostou podle cesty, zatřásl se mu srdce a zlá myšlenka, pamětliva zlého, z duše naprosto zmizela.³⁸³

My však zuřivost tohoto kněze, hodnou následování, obraťme na stráž ctností, a co on činil na svém těle, my čiňme myslí. Neboť výroky Páně jsou pravdomluvné, když praví: „Můj Otec pracuje bez přestání, proto i já pracuji.“³⁸⁴ Neboť hle!, zatímco kněz z trestu zevně hořel, z Boží milosti uhasil, co nekázaného v něm hořelo uvnitř: přemohl hřích, protože zaměnil oheň.

*Vězte všichni v Kristu věřící, že skladatel této kroniky Kosmas, ctihodný děkan pražského kostela, zemřel dne 21. října téhož roku, v němž byl, jak známo, kníže Soběslav povýšen na stolec.*³⁸⁵

I. Založení Sázavského kláštera¹

Kapitola I.

Nebylo by zřejmě vhodné pominout na tomto místě mlčením, kterak z milosti Boží vznikl Sázavský klášter, za kterých knížat a jak ze skrovného počátku Božím působením vzrostl v takovou rozsáhlou, jak ji dnes vidíme, aby byla i v tom, jako ve všech ostatních dílech své lásky, chválena ode všech věřících vznešená božská dobrota.

Tedy za času řečeného knížete Oldřicha,² muže, jenž velmi ctil službu Bohu, žil poustevník jménem Prokop. Pocházel rodem z Čech, ze vsi Chotouně³ a byl dobře vzdělaný ve slovanském písmu, jež kdysi vynalezl a kanonicky zavedl nejsvětější biskup Cyril. Tento výtečný světský kněz, pilně dbalý tajemství počestného života a čistoty, později ozbrojený šatem mnišského slibu, trávil neohrožený život, samotou s Bohem samotným, maje záruku ve víře.⁴ Protože hořel žárem celého svého ducha pro lásku k Ježíši Kristu, pohrdl ničemnou marností tohoto světa. Odřekl se domu, manželky, polností, příbuzných a přátel, ba i sebe samého, dal sbohem lstivému světu a jeho bídým nádherám, utekl z jeho hřmotného víru, odešel do ústraní samoty a usadil se na vršku jakési opuštěné jeskyně, v níž prý bydlelo tisíc ďáblů. Obrnil se nebeskými zbraněmi a vystavěl tam hráze ctnosti, kterými by se mohl bránit proti psům hříchů, útoku duchovních ničemností a šípům našeptávání. Přimkl své myšlení ke skále, jíž je Kristus,⁵ a jal se mužně bojovat modlitbami, bděním a posty.

Ve své zamilované samotě, vzdálen vlnobití světského hřmotu a kryt přede všemi, dlouhý čas za Boha neúnavně zápasil. Dobrotivě božské řízení si však nijak nepřálo, aby město ležící na hoře bylo skryto ani aby svíce byla schována pod nádobou,⁶ nýbrž aby svítila ke chvále a slávě jeho jména veřejně příkladem mnohým věřícím. Z popudu nebeské milosti se totiž stalo, že kdysi, když si ten kníže, jako obyčejně, zašel za příčinou honby na své oblíbené místo k lovu a zabaven honbou stíhal jednoho jelena ze stáda, prchajícího do odlehlejších houštin až k vrcholu řečené jeskyně, našel tam v chatrné

chýši Prokopa, muže, jenž tam v mnišském šatě trávil poustevnický život. Zprvu byl tím zjevem překvapen, odložil však knížecí vznešenost a vypytał se po pořádku a s čilou myslí a s líbeznou přívětivostí na všechno: kdo je a z kterých končin přišel a proč se on, muž takový a tak vzácný, rozhodl bydlet v těch samotách. Prokop na jeho otázky stručně a pokorně odpovídal a vložil mu postupně celou pravdu, jak se věc měla. Nakonec dodal, že z lásky k Bohu a v naději na odplatu v nebesích dal světu nadobro sbohem a že chce v té poušti, bude-li se to Bohu líbit, setrvat až do konce. Kníže, moudrý v Hospodinu, se divil tak vážnému předsevzetí toho muže. Hleděl na tvář obestřenou milostí svatě zbožnosti a s oběma rukama pozdviženými k nebi a zalit slzami chválil Boha. Potom se velmi snažně svěčil jeho modlitbám a přijal ho za duchovního otce. Poskytl mu štědrú rukou podporu a pln radosti se vrátil k stanovišti svých bojovníků.

Od té doby tedy z určení nebeské milosti vzrůstala široko daleko po všech rozcestích pověst o Prokopových ctnostech. Opětovnými hovory se rozšiřovala tak, že když se o něm doslechli lidé z toho kraje, hromadně přinášeli dárky a doporučeli se zbožně jeho modlitbám. On, plný žáru lásky a nadán milou pohostinností, hojně ozdoben svatou rozumností, čistý cudností, prozíravý v pokorném milosrdenství, proslulý mírností a pln překypující horlivosti ve víře, ovlažoval řečí svatého kázání prsa posluchačů jako jarní déšť vylitý v pravý čas⁷ a velmi prospěšně napravoval rádem svého učení jejich myslí. Chudých se nadto ujímal s takovou, od Boha vrozenou laskavou štědrostí a sloužil jim s takovou ochotou a radostnou starostlivostí, jako by Kristus viditelně byl přítomen, takže otrhanci a žebráci z celé té krajiny jeho přičiněním dostávali živobyčí. I spěchalo k němu množství věřících, kteří toužili v duši odříci se zisků světa a zůstat s ním až do konce života. On je dobrotivě vítal a bral je jako kvočna kuřátka pod svá křídla.⁸ A tak za krátký čas blažený otec Prokop sebral dostatečný náklad, položil základy ve jménu Páně a vystavěl baziliku ke cti nejsvatější rodičky Boží Marie a svatého Jana Křtitele. Shromáždil několik bratrů zbožného života i mravů a rozhodl se, protože jednomyslná láska poutala v soulad jejich duše, dát jim řeholní pravidla a bohoslužbu po vzoru blahoslaveného otce Benedikta.

Sám však se stal nejmenším mezi nejmenšími. Nikdo nestačí svou výmluvností důstojně vylíčit, jak byla rozumná a úspěšná bdělost jeho ducha, snaživost a starostlivost a jak překypoval dobrotivou láskou k bratřím. Tedy řečený kníže a dvorské panstvo⁹ zvykli si rádi ho nazývat otcem a také se upřímně snažili milovat ho s otcovskou úctou. A protože týž kníže, když se prozřetelně a moudře poradil s důmyslem svých dvořanů,¹⁰ velkomyslně rozhodl, že má být povýšen k opatské hodnosti. Opatřil náležitě některé věci, nezbytné ke klášterní potřebě, jiné přislíbil a později též náležitě doplnil. Avšak Prokop z obavy, aby se nevynášel nad jiné, se tomu s největším napětím v své tichosti a pokoře velice vzpíral. Tvrdil, že je člověk nezkušený a nehodný, že naprosto nedovede podřízeným ukládat úkoly poslušnosti a volal Boha za svědka, jediného znalce všech skrytých věcí, který prohledá nitro jeho duše.¹¹

Mezitím knížeti Oldřichovi dobré paměti zašlo světlo jeho světa a panství v zemi dosáhl jeho syn Břetislav, muž, který všude dbal na pěstování božského náboženství.¹² Ten si umínil s veškerým úsilím svého bystrozraku dovést ke zdárnému konci dílo, jež jeho otec zanechal nedokončené. Když se totiž doslechl o svaté pověsti blahoslaveného muže, spolu se svými nejlepšími muži¹³ se nesmírně zaradoval, více než by kdo myslil, a svěřoval se s blahopřáním do jeho modliteb. Vzal ho stranou a domlouval mu, aby opatskou mitru přijal. A potom ho opět a opět v přítomnosti všech dvorských hodnostářů¹⁴ naléhavě přesvědčoval, že by měl chtěj nechtěj přijmout řízení pastýřské péče. Ale muž Boží setrval ve své obvyklé zatvrzelosti a nedal se nijak pohnout, aby knížeti vyhověl, a tvrdil přitom, že je toho naprosto nehoden. Ale kdo by se mohl protivit božskému nařízení?¹⁵ Nakonec jej naléhavé prosby a tolikeré laskavé domluvy i přívětivost nejlepších mužů přemohly a on byl mocí vysvěcen na opata. Po tom slavném povýšení kníže Břetislav nejprve z knížecí moci potvrdil darování, jež jeho otec učinil témuž otci ještě před přijetím opatství, totiž řeku, tekoucí od Milobuze až k jeskyni, která se obecně nazývá Zakolnice, s lukami a lesem vůkol. Když se potom na toto darování táhli dědicové¹⁶ a snažili se ji bezprávně přivlastnit, nechtěl rušit otcovské nařízení, a postavil se proto proti tomu. Spor

rozsoudil a témuž otci Prokopovi opět daroval všechen užitek z vody a z lesa v řečených mezích, za šest set denárů vykoupil pole a louky, ležící po obou stranách řeky, a za svědectví a potvrzení svého syna Bratislava a svých předních mužů postoupil je písemně a před právními svědky¹⁷ zpět opatu Prokopovi. Konečně též z vlastní štědrosti odevzdal okolní zemi až k lesu Strnovníku, též ves Skramníky, jeden rybník a past k lapání ryb,¹⁸ koupenou za sto denárů, témuž opatu a jeho nástupcům pro spásu své duše k věčnému držení.¹⁹

Když se tedy již stal za tak šťastného řízení opatem, nepovyšoval se, nýbrž zůstával stát na ještě pevnějším základě ctností. Posílen zároveň i stálou výtečností pokory a lásky, býval tak přívětivý a pln citu dobroty, že ho podřízení spíše milovali, než aby se ho báli. Nepřestával jim obecně i jednotlivě dávat spasitelná napomenutí a mnohá poučení, vyzdobená příklady ze staré doby. Za jeho doby tedy nechybělo v ničem hojnosti. On se však živil prací svých rukou a chudé v nouzi oblažoval, bral na sebe starost všech zarmoucených a občerstvoval je jako moudrý lékař nemocné, lékem otcovství a útechou. Vedl tedy blažený a slavný život a zářil znamením ctností v chrámu Božím jako slunce až do skonání života.²⁰ Vnuknutím Ducha svatého dokonce slynul i prorockým darem, neboť předvídal budoucnost.

Podle zjevení božské milosti zvěděl totiž dva dny předem lhůtu své smrti. Povolal tedy svého dobrého synovce Víta a svého zbožného syna Jimrama²¹ a vyložil jim, co se stane, jak to také později skutečnost potvrdila. Promlouval k nim přerývaným hlasem těmito vznešenými slovy: „Synáčkové moji nejmilejší, které jsem vychoval jako kvočna kuřátka, uvažte, že čas mého odchodu nastává. Třetího dne se zcela jistě na pokyn Páně odeberu ze stánku tohoto těla, poručuje vás Bohu. Oznamuji však vaši opatrnosti, že po mém odchodu budete zmítáni bouřlivou směsicí pomluv jako vlnami v bouři a trápeni zhoubným vlnobitím pronásledování. A stanete se vyhnanci na šest let v cizí zemi a toto místo mocí ruky knížecí bude odevzdáno v držení cizozemců. Ale vy, nejmilejší synáčkové, neztroskotejte ve víře.²² Utvrzujte své bratry, Boha snažně chvalte, v štěstí ho velebte, v neštěstí prostě, v radostech díky vzdávejte, v žalostech ho hledejte.

Neboť jeho nesmírnou dobrotou budete nakonec utěšeni. Až totiž uplyne šest let, slituje se nad vašim vyhnanstvím, navrátí vám stav pokoje, vašim utrhačům po zásluze rovným odplatí a vás uvede zpět do přístavu útěchy. Neboť po smrti nynějšího knížete, dobrého Břetislava, nastoupí Spytihněv, jenž vás bude pronásledovat. Po jeho smrti vlády se nad českým knížectvím ujme Vratislav, muž bohabojný a dobrotivý.²³ Ten vás přivede zpět z vyhnanství a Ježíš Kristus, náš Pán, vám na tomto místě udělí pokoj a bezpečnost po všechny dny života vašeho. Amen.“

Na sklonku příštího dne, když po řádném skončení řádné večerní bohoslužby a kompletáře seděl na lůžku, zachvátila ho prudká nevolnost. A když už nastala jeho poslední hodinka a on ulehl, ač mu již docházel dech, přece napřáhl mužně rámě a nepřestával bít starého nepřítele lidstva dýkou modlitby. Ihned dal povolat bratry, pohříženě v bolest zármutku a v bezútěšný pláč, a posiloval je i poučoval otcovskou útěchou. Pak jim dal pokyny stran svého těla a odešel ze zkázy tohoto světa k Hospodinu, z poroby k vládě, z práce k odpočinku, ze smrti k věčnému životu ze štědrosti našeho Pána Ježíše Krista, který v trojici dokonalé žije a slávou slyne, jeden Bůh po neskonalé věky věků, amen. I dokonal blahoslavený opat Prokop běh svého života šťastně v Pánu roku 1053 od narození Páně a téhož roku dne 25. března byl slavně pohřben za přítomnosti pražského biskupa Šebíře v kostele svaté rodičky Boží Marie, který sám vystavěl.²⁴

Kapitola II.

Po skonu nejbláženějšího otce Prokopa zvolila družná jednota bratrů z vlastní vůle ze svého sboru jeho synovce Víta. Byl zvolen beze lsti, bez úplatnosti byl vysvěcen. Byl to muž v lidských i božských záležitostech schopný, nepřítel tohoto světa, proslulý mravností, bdělý strážce moudrosti, ctihodný vzezřením, přívětivý v řeči, mírný a smířlivý. Za doby, kdy prospěšně spravoval své opatství, se kníže Břetislav rozloučil se světem a po něm se ujal vlády Spytihněv.²⁵ Toho času se naplnila předpověď svatého otce Prokopa.²⁶ Neboť poštvání nenávisť dáblovou, jali se mnozí sokové, když nahromadili jedovaté smyšlenky pomluv, strojiti na dvoře knížecím osidla úštěpků

proti opatu Vítovi a jeho bratřím. Ohlušovali sluch knížete lahodně vymyšlenými lžemi a ostouzeli je rozmanitými hanami. Říkali totiž, že se zřejmě zapletli slovanským písmem do kacířství a pokrytectví vůbec a že jsou neznabozi.²⁷ A usilovně dokazovali, že by vůbec slušelo vypudit je a na jejich místo dosadit opata a bratry latinského vzdělání. Ó závisti, ó zlostná horlivosti, z níž úniku není, ó prokletá závisti, všelikou zlobou zavlá, neuhasitelný ohni! Ale vpravdě, kdo se rozhorlí závistí, bývá jí jako šat molem stráven. Komu však kdo závidí, toho slavnějším učiní.²⁸ A tak opat Vít s sebou vzal své bratry, které jednota lásky svorně spojila, a odebral se pryč do země Hunů.²⁹

Nyní, myslíme, je vhodné zaznamenat laskavé paměti stručnou zprávu a podle hodnověrného podání věřících lidí jeden z mnoha zázraků toho blahoslaveného muže, jehož pro jeho zásluhy ráčila velebnost našeho Pána po jeho smrti ukázat. Neboť když opat Vít se svým bratrancem Jimramem a s bratry, jež jednota lásky svorně spojila, odešli pryč do země Hunů, řečený kníže, který se řídil po úradě se svými milci vlastním rozhodnutím, ustanovil na onom místě opata rodem Němce, člověka plného vášnivé zloby.³⁰ Když se opat první den po svém příchodu podle obyčeje ubíral na jitřní bohoslužby a blížil ke dveřím kostela, zjevil se mu svatý muž Prokop. Stál opřený o dveře oratoře a řekl mu: „Odkud máš moc zde přebývat? Co hledáš?“ On odpoví: „Mocná velebnost knížete a nezvratná vznešenost jeho předních mužů svěčila mé dovednosti až do konce mého života řízení tohoto kláštera.“ Svatý otec mu řekl: „Ihned odejdi bez hanby ponížení! Neučiníš-li to, přijde na tebe Boží pomsta.“ A po těch slovech zmizel. Ale opat to pokládal za satanův přelud a docela nic toho nedbal. Když však si druhou a třetí noc málo vážil jeho hrozby, zjevil se mu ten svatý muž čtvrtou noc, když šel k jitřní službě, a řekl: „Proč jsi neuposlechl mé přátelské domluvy? Svým duchovním synům jsem vyprosil od Hospodina toto místo, nikoli tobě, jenž jsi sem vešel podloudně. A jestliže ti byla dosud od tvého pána, knížete, tato moc nakázána, ode mne budiž od té chvíle zakázána.“ A když to pravil, jal se ho nejsilnějšími ranami urputně bít berlou, kterou držel v ruce. A on, jako by byl bodnut Belloniným ostnem,³¹ ihned bez odkladu opustil to místo, spěšně dorazil ke knížeti země a celou

tu příhodu mu oznámil. Ten převelice užasl, podivil se a začal váhat. Zapleten pak do osidla rozpaků zůstal až do konce svého života.

Kapitola III.

Tedy po smrti knížete Spytihněva³² odevzdal Bůh svému věrnému služebníku Vratislavovi pamětihodným údělem řízení knížectví. A poněvadž byl obzvláštním ctitelem služby Boží v církvi, z celého srdce si rovněž ono místo zamiloval. Vypravil posly ke králi Hunů³³ a povolal se ctí zpět z vyhnanství opata Víta i jeho bratry a vrátil je, jak slušelo, na jejich místo.³⁴ A pro zásluhy a modlitby blahoslaveného dědice Prokopa dostalo se jim milostné útěchy všemohoucího Boha, jež toto místo, mající dostatek a přebytek zisků ve všem, povznesla k bývalé, ba ještě větší cti. A tak šťastný opat Vít, muž neobyčejně příčinlivý a rozvážný, když se blížil konec jeho života, svěřil se souhlasem bratrů a knížete a jeho dvořanů právo opatského řízení svého arcikláštera svému příbuznému Jimramovi, muži vynikajícímu svatostí.³⁵ Sám konečně potom, když proběhla krátká dráha dní, dokonal svůj poslední den, aby žil s Hospodinem na věky. Jeho tělo bylo pohřbeno vedle dveří nalevo při vchodu do kostela svaté rodičky Boží Marie.

Kapitola IV.

Po jeho skonu se tedy Jimram, dobrotivý opat a muž holubičí prostoty, zaskvěl zásluhami svatého života a perlami ctností. Během svého života naprosto nehověl v srdci hadí opatrnosti,³⁶ zachovával neotřesnou stálost v katolické víře a pevně posiloval ve víře Kristově kolísající srdce mnohých. Byl to muž, který projevoval všestrannou vlídnost ke všem a štědrost. Peníze nenazýval nijak jinak než zlem a docela nic si jich nevážil, ba ani rukou se jich nechtěl dotýkat, nýbrž soudil, že by se mělo po nich nohama šlapat. V tom krácel ve šlépějích svatých apoštolů, kteří se střežili dotýkat svatými pravicemi peněz za statky, které se prodávaly, a zůstavili nám tak příklad, že se má po pokladech spíše šlapat jako po blátě.³⁷ Když tedy ten blažený opat proslul v řádu mnišského rytířství u lidí jako otec dokonalosti a svatého obcování a srdečně se též těšil zasloužené lásce, neboť podle

pravdy ani město ležící na hoře, ani svíce pod nádobou nemůže být skryto, byl z božského rozhodnutí na všechny jeho údy seslán trest nemoci, aby mu pochlebenství chvalořečníků nevnuklo pýchu a aby jeho duch lidskými chválami nezaběhl do vynášení sebe sama, dokud by ještě nevešel po nebezpečné plavbě na tomto velikém a širém moři do přístavu blaženosti. On tedy byl po dlouhý čas, jak Pán náš tomu chtěl, všestranně sklíčen těžkým utrpením, než byl vyproštěn ze světa. Od mnohých svých nástupců měl být oplakáván, že odešel, protože však došel království nebeského, je třeba na něj vzpomínat s všeobecnou radostí. Bratři ho pochovali podle svorné dohody na pravé straně od vstupních dveří řečeného kostela.

Kapitola V.

Toho času tedy král Vratislav, hodný zbožné paměti, jenž rád obohacoval kostel řečeného kláštera, řídil vysoký stolec českého panství. Podle jeho zbožné vůle volbou bratří dosáhl po opatu Jimramovi hodnosti opatské Božetěch,³⁸ člověk všeobecně nadmíru oblíbený a ke všem přívětivý. Uměl překrásně malovat a vyznal se výborně ve vytváření nebo rytí prací ze dřeva i z kamene a v soustruhování kosti. Tento muž skvělé výmluvnosti a bystré paměti však toužil po lidské slávě, byl domýšlivý, popudlivý a trochu i hříchům oddaný. Ono místo vybavil chvalně všelikou ozdobou, jak se dnes jeví. Kostel překrásně rozšířil do délky, šířky i výšky a opatřil nadto látkami, zvony, kříži a vůbec veškerou klášterní výbavou a celý klášter zvelebil stavbami na všech stranách a veškerým příslušenstvím. Bděl zajisté horlivě nade vším, co směřovalo ku prospěchu kláštera. Protože však závistný dábel štal proti němu klášterní bratry a v tom jim sloužil, vyvolalo to mezi bratry mnoho různic proti němu. A počala se prýštit politováníhodná zloba, totiž skrze bídné bratry Demetria, Kanana a Golišu, kněze, lidi tehdy posedlé vášní a utrhačné, a jiné jejich spoluviníky a přátele, kteří proti němu křičeli skutkem i hanebným slovem.

Řečený král, člověk vpravdě křesťanský, ho však miloval jedinečně a jeho milostí byl tento opat tak velice povznesen, že se zdálo, jako by předčil skoro všechny české opaty. Proto si začal počínat domýšlivě

a zasáhl o jednom z největších svátků svému biskupu do jeho úřadu. Vsadil totiž řečenému králi korunu na hlavu, což směl činit jen jeho biskup Kosmas. Za to se na něj biskup Kosmas rozhněval neuhasitelnou zlostí a pro pohanu, jež mu způsobil, ho chtěl sesadit.³⁹ Nemohl však odolat stálým prosbám nejlepších královských mužů, a odpustil svému viníku, opatu Božetěchovi, vinu přenáhlení. Učinil tak však jen stěží a nikoli z celého srdce a nakonec nad ním vyřkl podmínku: „Protože ty, opate, dobře umíš vyřezávat a soustruhovat, ukládáme ti mocí svatě poslušnosti, abys k odčinění své viny vůči nám, kterou jsi ze své vzdorovitosti domýšlivě spáchal, a rozkazujeme, abys udělal Ukřižovaného v rozměru své výšky a šířky, donesl jej i s křížem na vlastních zádech až do Říma a postavil v metropolitním chrámu svatého apoštola Petra.“ Opat to s ochotnou myslí a se zkroušeným srdcem neváhal vykonat a dal pastýřské velebnosti zadostiučinění.

Nelze nijak vylíčit, s jakým jedem žárlivosti se výše zmínění klášterní bratři jako smrtonosní hadi proti opatovi spikli. Každý z nich proti němu sháněl žaloby, spolehlivá svědectví však nebylo možno najít. Neboť tito bratři, údové ďábla, si dělali naději, že kdyby byl řečený opat, ať jakkoli, vypuzen, mohl by někdo z nich, spoluviník na jejich bludech, převzít opatskou pravomoc. Král Vratislav se zatím odebral k Pánu a vznešeností českého knížectví proslul jeho nástupce Břetislav. Když řečení bratři, sami i skrze své přátele, opět a opět útočili na sluch mnohými smyšlenkami a nesčetnými pomluvami sehnanými proti svému opatu Božetěchovi, vyobcoval kníže opata z výše řečeného místa a bratry vyhnal. Tu se naplnila slova pravdy: „Bít budu pastýře a rozprchnou se ovce stáda.“⁴⁰ A tak po vyhnání opata jeho bratři, původci zrady proti němu, bloudili zas a zas a toulali se z místa na místo. Nakonec někteří se srdcem zkroušeným, když byli s bídou na vlastní místo, na něž se však nehodili, přijati, skončili život. A knihy jejich jazyka byly nadobro zničeny a rozptýleny a už nikdy nebudou na tomto místě předčítány.⁴¹

II. Založení vyšehradského kostela⁴²

Roku od narození Páně 1070

Kníže Vratislav, milý svými mravy Bohu i lidem a přeslavný bojovník ve věcech válečných, si z Božího vnuknutí a se zbožnou myslí umínil, že s pomocí Boží postaví chrám v hlavním hradu Čech zvaném Vyšehrad, jenž je jaksi matkou a paní všech hradů oné země.⁴³ Když duchem nikoli bezvýznamným promyslel rady, uznal za vhodné k provedení svého záměru, aby chrám, který zbožně slíbil dohotovit za spolupůsobení milosti Boží spolu s kanovníky toho kostela, svěřil k řízení a bedlivé ochraně před veškerým protivenstvím papeži svaté církve římské.

Petr, probošt kostela svatého Jiří,⁴⁴ byl tedy poslán do Říma, kde apoštolskému pánu věrně sdělil zbožné poselství svého knížete. Když to ctihodný papež Alexandr⁴⁵ uslyšel, vzdal Bohu díky za tak šťastné přání řečeného knížete a ihned svolal synodu, které se zúčastnilo sedmdesát dva biskupů. Poté, co jim přednesl všechna slova řečeného knížete, všichni jednomyslně srdcem i ústy oslavili Boha, jenž nepřestává šířit svou svatou církev po celém okrsku zemském, a odpověděli: „Amen.“

Pan papež tedy poslal probošta Petra zpět k jeho pánu s privilegiem tohoto znění:⁴⁶

„Alexandr, sluha služebníků Božích, biskupům a papežům města Říma, svým nástupcům i katolickým biskupům a všem poddaným svaté církve římské přeje zdar obojího života a posílá papežské požehnání od nejvyššího Boha se všemi svatými.

Tímto vlastnoručním listem chceme rozšiřovat k poznání všelikými jazyky to, že Pán Bůh ráčil svou milostí přispět k zvelebení papežské stolice. Nejprve však jasně oznamujeme nad námi rozšířené milosrdenství Boží: český kníže Vratislav, muž nejkřesťanštější, nejčistší milovník víry, skvělý vítěz v příbězích válečných, který všude na zemi přejasně září, navštěvuje každodenně prostřednictvím ctihodných poslušů prahy apoštolů Petra a Pavla a neopomíjí ve všech dobrodiních ani v nejmenším nás ani ostatní, nás kteří Bohu nejoddaněji sloužíme, oznámil v posvátné zbožnosti myslí:

,Před dlouhým časem jsem dal Bohu slib, který jsem dosud nikterak nesplnil, že si přeji postavit s pomocí Vaší svatosti kostel k počtě našeho Spasitele, chráněn všude jeho ochranou.⁴

Když jsme uslyšeli takovou řeč, jako by rostla papežská tiára, se všeobecným souhlasem svatých otců v počtu sedmdesáti dvou jsme ji plně schválili. Poslali jsme tedy Jana, tuskulského biskupa,⁴⁷ aby položil základy k uskutečnění zmíněného plánu. V jeho přítomnosti sám řečený kníže prý na vlastních ramenou nesl dvanáct košů naložených zeminou. Místo, na kterém byl kostel zřízen, se tedy nazývá Vyšehrad, což znamená doslova vyšší z hradů.⁴⁸ Ustanovili jsme, aby tento svatosvatý kostel byl uctíván a nazýván hlavou celé země.⁴⁹ Dozvěděli jsme se, že byl náležitě obdarován statky, služebníky, zlatem, stříbrem a jinými skvosty. Biskupové vyloučili za jeho vlády a se souhlasem jeho bratrů Konráda a Oty⁵⁰ ze svých desátků k témuž kostelu tři sta lidí, pražský biskup dvě stě,⁵¹ olomoucký sto.⁵²

Právě tak svěřil toto útočiště pevné ochraně svatého Petra, prvního z apoštolů, a všem, kteří budou sedět na jeho stolci. Za Kristova svědectví určil dvanáct hřiven, jež mají být každý rok odevzdány z tohoto kostela k nohám obecného papeže, ať to bude kdokoli. Avšak kvůli té podmínce, aby se jevil v téže zemi jako vyšší nad ostatními kostely, ustanovujeme, aby probošt, kněz, jáhen a podjáhen tohoto kostela vystupovali podobným způsobem, s takovou výstrojí, s jakou se oddává službě sedm kardinálů u oltáře svatého Petra, v mitře a sandálech. Povolujeme, aby chvály, které obvykle pronášíme ve stanovených dnech pod tiárou, se s nejvyšší pečlivostí za přítomnosti knížete vzdávaly Kristu pouze v tomto kostele. Kdyby se biskup tohoto místa, dotčený ďábelskou nenávisí, pokoušel upírat svátost křtu, svěcení duchovních, nechtě je podle rozhodnutí našeho dekretu nalezne a dostane u kteréhokoli biskupa. Nikým nezdržován ať svobodně prohlásí veškerou křivdu na římské synodě.⁵³

Chtěli jsme napsání tohoto listu s přítisťením pečeti, nadto uctění těla svatého Petra apoštola nejvíce proto, že kdyby chtěl nějaký nepřítel Boží a někdo, kdo pohrdá jeho rozkazy, toto roztrhat, nechtě ví, že bude od všemohoucího Boha na věky odsouzen a že nikdy

nebude obývat společně se zástupy svatých, ale spolu s ďáblem bude navěky spalován neuhasitelným pekelným ohněm.

Dáno toto do rukou Petra, probošta svatého Jiří, v Lateránském paláci za krále Jindřicha, syna nejjasnějšího císaře Jindřicha, dne 9. května.“⁵⁴

III. O Děthartovi, opatu Sázavského kláštera⁵⁵

Roku od narození Páně 1097

Kníže Břetislav udělil se souhlasem všech předních mužů země a podle volby biskupa Kosmy s velikou radostí titul sázavského opatství dne 3. ledna břevnovskému proboštu Děthartovi. Byl to muž v latinském písmu náležitě vzdělaný, který byl tehdy pokládán za přeslavného v mnišském náboženství. Muž výborný, krásný v tváři, bystrý nadáním, vážný v myslí, milý povahou, velmi ušlechtilý v řeči, málomluvný, nepřítel nepravostí a nadmíru klidný, takže neprojevoval tváří ani radost ani smutek. Byl tedy dne 8. března od pražského biskupa Kosmy vysvěcen na opata. Hned jak přišel do svého opatství, našel tam po úplném zániku klášterního hospodářství takový nedostatek, že by nebyl mohl ze zásob, jež tam našel, žít s bratry ani měsíc, kdyby mu řečený kníže neposkytl podporu ze své vlastní komory. Ale božská dobrota za tohoto opata v téměř místě nechyběla, naopak poskytovala témuž místu značnou pomoc, popřávala mu hojnosti, ba nadbytku všech statků. Poněvadž tento opat nenalezl na svěřeném místě knihy kromě slovanských,⁵⁶ sám je napsal. Pracoval přitom neúnavně dnem i nocí, některé koupil, jiné dal písaři napsat a získával je, jak jen mohl. Oratoř opatřil novým cihlovým krytem a jinými ozdobami. Nadání, získaná zásluhou svých předchůdců, pojistil navždy tím, že je dal stvrdit nařízeními a nezvratnými rozhodnutími knížat země. Rovněž tak nadání, jež sám rozmnožil, totiž usedlosti, statky, nevolníky, výhostem propuštěné, dobrovolně upsané, sluhy a služky, pozemky i vinice, lesy s horami i rovinami, s vodami a strouhami i s rybníky.

Dokonce se odvažoval pracovat rukama i nad své síly. Pečoval hlavně o zakládání a pěstování vinic a vůbec horlivě bděl nad veškerým klášterním hospodářstvím a v duchu si přitom stále opakoval slova otce podivuhodného: „Zahálka je nepřítelkyně duše.“⁵⁷ V celém svém životě nikdy neměl rád toho bratra, který se měl k uloženému dílu neobratně nebo z lenosti liknavě. Říkal, že je to jako hřích čarodějnickví neochotně se podrobit poslušnosti.⁵⁸ Pokud byl živ, těšival

všechny bratry a zahrnoval je dobrou vůlí. Žil v nich pokojně svou láskou jako otec v synech, povzbuzoval je k nebeskému království, tak jako orel létá a povzbuzuje svá orličátka k letu.⁵⁹ Na něm se vskutku splnila změna pravice Nejvyššího, pokud žil.

Potom, když již dosáhl zralého věku, seslal Bůh na jeho údy muka nemoci, jak si sám přával, protože koho miluje Hospodin, toho trestá.⁶⁰ A tak se trápil velikou bolestí v svých útrobách dnem i nocí, až nastoupil cestu veškerého smrtelného těla dne 18. prosince. Spravoval toto místo třicet sedm let, devět měsíců a jedenáct dní.⁶¹

IV. Založení třebíčského kostela⁶²

Avšak protože k nám došla lež o svrchuřečeném knížeti, totiž Oldřichovi a jeho bratru Litoltovi, je nezbytné, abychom vypočetli alespoň nečetné z jejich chvályhodných činů. Tato nejslavnější knížata by vskutku snad i dnes měla být oplakávána. Byli totiž moudří v božských zákonech i v lidských soudech jako štědrí dárci almužen i jako zbožní příznivci kostelů. Což dosvědčuje jejich stvrzení v privilegiu třebíčského kostela,⁶³ jehož obsah je tento:

„Ve jménu svaté a nedílné trojice. Oldřich, z Boží milosti to, co je.⁶⁴ Prozíravost starých mudrců a zvyk tvrdí, že když někdo chce jakékoli osobě ve vlastní vlasti něco upevnit nebo rozhodne, aby to bylo trvalé, má to svěřit paměti za svědectví knížat a biskupů i opatů a všech předáků a ostatních urozených a pod takovýmto vlastnoručním zápisem. Já, Oldřich,⁶⁵ jsem v duchu přemítal o tomto obyčeji a žádal jsem, aby byl vyhotoven tento list na připomenutí a potvrzení pro čas přítomný i budoucí. Přeji si tedy, aby bylo oznámeno všem křesťanům, přítomným, nepřítomným i budoucím, že jsem pro dar věčné odplaty se svým milým bratrem, totiž knížetem Litoltem,⁶⁶ za Božího přispění, postavil klášter k počtě spasitele a našeho Pána Ježíše Krista a svaté a vždy slavné Panny Marie, Boží rodičky, a našeho Pána Ježíše Krista, umístěný ve středu třebíčského lesa. Podle uvedeného obyčeje jsme ho oba nadali, jak jsme mohli, poli, pastvinami, loukami, lesy, poplužními, voly, ovceci, prasaty, dobytkem a jinými následujícími nezbytnostmi.⁶⁷

Toto jsou jména vsí, které jsme dali Bohu a svaté Marii k službám tam Bohu sloužících bratří. Ty se nazývají: Drnovici s vinicí a s vinařem a s krčmářem, Mladkovici, Sedlce, místo v lese blízko brněnského hradu svatého Benedikta, Rybník, Kachovici, tržiště Pravlov s krčmáři a clo až k českým hranicím, Leckovici, Olavané, Klilochovici, Omici s vinicí, Tučici s vinicí, Redkovici, Zaševo, Rapotici, Sudici, Kvasovici, Hekkartici, Rakovo, Ivanče, Studlenec, Komišín s tržištěm a s krčmáři, Nesevo, Gotšalkovici, Kozlané, Mališici, Hrdibořici, Radmíře, Lhotici, Babici, Smrk, Brod, Nemojovici,

Hostákov, Dobrutoys, Nárámče, na Boru, Zagmo, Trmava, Lubané, Vrhotici, Křižanov, Beztučici, Nahradovo, Nazocholi, Dobrkovici, Checlevici, Aldikovici, Viprechtici, Scichovo, Chlumané, Kojatíno, osmý díl z tržiště v Brně a křemu, sto denárů z mince ke kapli svatého Benedikta.⁶⁸

Potom však kníže Oldřich, blahé paměti, odešel z tohoto světa. Z jasné moci pozůstalého syna Vratislava⁶⁹ byly připojeny tyto vsi za duši předáka Rudolfa:⁷⁰ Břešťané se vším, co slouží rolníku, Maloměřici, Bznatici, Smilovici, Nebovidi.

Po smrti Vratislavově bylo přidáno Nmecino. Sám kníže Oldřich však určil pro chudobu nových lidí, kteří se tehdy v oné pustině usadili, šest peněz jako desátek.⁷¹

Kníže Litolt pak věnoval témuž klášteru ze svých důchodů tyto vsi: Mičapi, Kracovici, Přelšiči, Cretes, Staříče, Raškovici, Pozďatici, Okraševici, Čemíře, Pohvizdi, Hrajkovici, Řipovici, Kohíř, Kožuchovici.

Po smrti svrchu uvedeného knížete přidal jeho syn, kníže Konrád,⁷² tyto vsi: Dalešice, Heřmanice, Strupěšín, Sovolusky, Cakново, Sedlatíno.

Toto všechno jsme dali Bohu a svaté Marii s tou podmínkou, že žádný z potomků našeho rodu a žádná světská moc nebude nic vymáhat od rolníků daných kostelu podle zemského práva,⁷³ ale at' ve prospěch tam sloužících v budoucnosti týž kostel všechno trvale obdrží.“

To však začali činit od roku 1101, když po Břetislavově smrti,⁷⁴ který je vyhnal z Moravy, a potom, co se v Čechách usadil Bořivoj,⁷⁵ podruhé to dostali. A nejprve postavili kostelík svatého Benedikta uprostřed lesa, usadili tam bratry černého řádu, jak bylo řečeno, a světili jim mnohé statky. Ten kostelík vysvětil Heřman, pražský biskup, roku 1104, dne 10. července.⁷⁶

Poznámky

Kniha první

- 1 Šebířovi věnovaný úvod (*incipit prologus*) dnes předchází celé *Kronice Čechů*, nicméně Václav Hrubý (V. HRUBÝ, *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, Časopis Matice moravské 49/1925, s. 371–384, zde s. 381–382) upozornil, že Kosmas svému příteli zaslal *opusculum* a že shodným způsobem označoval pouze knihu (tak v předmluvě k břevnovskému opatu Klimentovi), a nikoliv celou kroniku. Proto dospěl k závěru, že Šebíř obdržel jen poslední, čili třetí knihu. Další, byť nepřímé důkazy našel v pisatelových náfcích nad stařeckou bláhovostí (*senilia deliramenta*) a stařeckými hříčkami (*seniles nuga*), které (podle Hrubého) odpovídají právě melancholickému tónu závěrečné kapitoly třetí knihy (III, 59).
- 2 První známý probošt mělnické kapituly, jehož smrt datuje české nekrologium (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 807) k 21. srpnu.
- 3 Rozumějme zkušenostmi a vzděláním nehodný svěceného úřadu, ve skutečnosti dobově poplatný projev skromnosti.
- 4 Nejspíš opět jen zdvořile míněné vyjádření autorské zdrženlivosti.
- 5 Kosmas se na Gervasia obracel jako na svého bratra a přítele (*tu autem, frater karissime, si me tuum amicum diligis*). Do záhlaví dedikačního listu však vložil hodnosti mistra (*ad Gervasium magistrum*) a děkana (*archigeronte Gervasio*). Gervasius tedy mohl být rovněž Kosmovým předchůdcem v úřadu děkana svatovítské kapituly. Podle českého nekrologia (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 805) zemřel 3. května snad (?) 1122.
- 6 Kosmas takto zdůraznil svůj vztah ke svatovítské kapitule a k obci Čechů, jejímž nebeským patronem, ochráncem a přímluvcem byl svatý Václav.
- 7 Navzdory zavedenému překladu na Kosmově pulťíku nevznikla zemsky pojatá kronika („Kronika česká“), nýbrž kronika národní, tedy „Kronika Čechů“, doslova *Boemorum chronica*.
- 8 Další stylizovaný projev skromnosti.
- 9 P. Vergilius Maro (70–19 př. n. l.), významný římský básník, autor eposu *Aeneis* o osudech Aenea, syna trójského krále Priama; P. Papinius Statius (asi 40 – asi 96), římský básník, autor nedokončeného eposu o Achilleovi, který byl potomkem krále Aiaka.
- 10 Doslova *senum fabulosa relatione*, čímž Kosmas naznačil, že si není jist věrohodností svých příběhů.
- 11 Míněn prorok Jeremiáš (Jr 4, 22).
- 12 HORATIUS, *Satiry* I, 2, 90.
- 13 HORATIUS, *O umění básnickém* 359.
- 14 Doslova *Boemorum gesta*.
- 15 Kosmas měl na mysli nástup knížete Břetislava I., který mylně spojil s rokem 1037, ve skutečnosti 1035.
- 16 Bořivojův křest Kosmas datoval k roku 894 (I, 14), což je ovšem nemožné, neboť český kníže přijal křest z rukou biskupa Metoděje († 885).
- 17 Míněn císař Jindřich V. (1106–1125), za „čtvrtého“ byl označován proto, že první z „římsko-německých“ Jindřichů (918–936) nebyl císařem.
- 18 Míněn papež Kalixt II. (1119–1124).
- 19 Vladislav I. panoval nejprve mezi léty 1110–1117, za nejasných podmínek však přenechal vládu v Čechách staršímu bratru Bořivojovi II. Roku 1120 se však opět chopil knížecího žezla († 12. 4. 1125).
- 20 Biskup Heřman spravoval pražskou diecézi v letech 1100–1122. Jednoduchý výpočet tak prozrazuje, že první kniha musela vzniknout mezi 2. únorem 1119 (volba Kalixta II.) a 17. zářím 1122 (smrt biskupa Heřmana).
- 21 Indikce určuje pozici roku v patnáctiletém cyklu počítaného za Kosmova života zpravidla od roku 3 př. n. l. Někdy se indikce užívala k prostému označení roku.
- 22 Doslova *Incipit primus libellus in Chronicam Boemorum*.

- 23 Kosmas tak Čechy vřadil mezi „vyvolené, z biblické potopy vzešlé národy“.
- 24 *Germania (Magna)*, antický název pro země na východním břehu Rýna, na západním břehu Rýna Římané zřídili a spravovali provincie *Germania Inferior* (Dolní Germánie) a *Germania Superior* (Horní Germánie), později se takto označovala římsko-německá říše.
- 25 Antické pojmenování řeky Don.
- 26 Kosmas zde cituje světovou kroniku, již napsal Regino z Prümü, která se zase řídila pozdně antickými představami.
- 27 Doslova *sine habitatore hominum*, čímž Kosmas zdůraznil, že Čechům náležel primát, a tedy i úplná, nikým a ničím neomezená vlastnická práva.
- 28 Srov. VERGILIUS, *Aeneis* IV, 598.
- 29 Doslova *circa montem Rip, inter duos fluvios, scilicet Ogram et Wlutaum*, čímž Kosmas vymezil „politický prostor“ knížecích Čech.
- 30 Doslova *senior, quem alii quasi dominum comitabantur*.
- 31 HORATIUS, *Ódy* I, 7, 31; VERGILIUS, *Aeneis* VI, 465.
- 32 Doslova *o pater, diceris Boemus, dicatur et terra Boemia*. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7–10. století). Tři studie ke „starým pověstem českým“*, Praha 2003, s. 55–98.
- 33 VERGILIUS, *Aeneis* V, 256.
- 34 VERGILIUS, *Aeneis* VII, 120.
- 35 Kosmas tak opět čtenáře upozornil, že nezadatelná vrchnostenská práva náleží výlučně Čechům.
- 36 Ceres, staroitalská bohyně plodnosti, obilí a polní úrody; Bakchus, bůh vína a vegetace.
- 37 Srov. BOETHIUS, *Útěcha z filozofie* II, 5.
- 38 Grácie (Charitky), bohyně půvabu a krásy, v mytologii zobrazovány zpravidla ve trojici, již tvořily Aglaia (Skvělá), Eufrosyné (Dobromyslná) a Thaleia (Kvetoucí).
- 39 Přemyslovci oblíbený lovecký dvorec v údolí řeky Berounky na Křivoklátsku.
- 40 Médeia, dcera kolchidského krále Aiéta, jedna z nejmocnějších kouzelnic řeckého bájesloví.
- 41 Asklepios (Aeskulap), znalec bylin a léčitel, v řecké mytologii bůh lékařství.
- 42 Přestože Kosmas vcelku přesně vylčil polohu mohyly a později čtenářům připomenul, že Osek na Mži (Berounce) patřil Slavníkovcům (I, 27), není dnes zcela jasné, co měl vlastně (vyjma Berounky) na mysli. Dále viz Z. BOHÁČ, *K lokalizaci Kosmovo mons Osseca a přilehlé cesty pražsko-bechyňské*, Československý časopis historický 15/1967, s. 747–756; T. KLIMEK, *Kosmova hora Osek a vnímání krajiny v českém středověku*, Historická geografie 33/2005, s. 39–56.
- 43 HORATIUS, *Satiry* I, 4, 8.
- 44 Snad knížetem Spytihněvem I. († 915) vystavěné hradiště na Berounce, jedno z míst, jímž Kosmas ohraničil mocenský prostor přemyslovských Čech. Dále viz M. LUTOVSKÝ, *K počátkům Tétina*, Archeologie ve středních Čechách 10/2003, s. 845–852.
- 45 Nymfy, které podle řecké mytologie žily na svazích hor (Oreády), v hájích (Dryády) a ve stromech (Amadryády).
- 46 Začátek přemyslovského mýtu, jehož výklad podal D. TŘEŠTÍK, *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*, Český lid 52/1965, s. 305–314 nebo nověji TYŽ, *Mýty kmene Čechů*, s. 101–167.
- 47 Hradiště u Kladna, jež patrně zbudoval kníže Spytihněv I. († 915). Dále viz J. SLÁMA, *Střední Čechy v raném středověku III.: Archeologie o počátcích přemyslovského státu*, Praha 1988.
- 48 HORATIUS, *Ódy* II, 16, 27.
- 49 Přesněji *omnis illa gens*.
- 50 Doslova *duos cives, opibus et genere eminentiores*, což se však rozchází s následným libušíným proslovem, podle něhož Čechové žili ve svobodě a neznali vrchnostenská práva (I, 5).
- 51 Př 2, 20.
- 52 OVIDIUS, *Proměny* II, 49.
- 53 Sibylla (Kumská), věstkyňe, jinak kněžka boha Apollóna; Médeia z Kolchidy, viz pozn. 40; Kirké, proslulá kouzelnice, žila údajně na ostrově Aiaia, kde ji navštívila řada hrdinů (Argonauti, Odysseus).

- 54 Eumenidy, řecké bohyně blaha a pořádku.
- 55 AUGUSTIN ve svém *Výkladu k Listům Římanům* odkazuje na VERGILIA (*Ekloga* IV, 4–10 věnovaná Pollionovi), z jehož verše *Ultima Cumei iam venit carminis aetas* (*Poslední věk již hází určený sibylskou věštbou*, přel. HelenaKurzová) vyvozuje odkaz na příchod Kristův.
- 56 Hyperion, Titán, z jeho svazku se sestrou Theiou vzešly tři děti: Hélios, bůh Slunce, Seléné, bohyně měsíce, a Éós, bohyně ranních červánků; Berecynthia (Kybelé), zprvu maloasijská, pak Řeky a Římany uctívaná „velká matka bohů“.
- 57 Ejakus, tj. Aisón, otec Iásóna, vůdce výprav Argonautů.
- 58 Kouzelnice Kírké proměnila druhy ithackého krále Odyssea (lat. *Ulixes*) ve vepř (HOMÉR, *Odyssea* X, 221 a násl.); Pica, bojovného syna boha Saturna, proměnila v datla (OVIDIUS, *Proměny* XIV a VERGILIUS, *Aeneis* VII, 189 a násl.).
- 59 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 33.
- 60 PHAEDRUS, *Bajky* I, 2.
- 61 Ez 3, 26.
- 62 Doslova *Constiuet etiam sibi tribunos*.
- 63 Libušina řeč byla v nedávné minulosti vydávána za důkaz, že český kníže a jemu podřízený dvůr s úřednictvem bezezbytku ovládali a kontrolovali celou zemi (nověji se v tomto duchu vyslovili D. TŘEŠTÍK – J. ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, Český časopis historický 105/2007, s. 122–163; námitky shrnul L. JAN, *Skrýtlý půvab středoevropského modelu*, Český časopis historický 105/2007, s. 873–892). Pozornější čtení však dokazuje, že se Kosmova *Kronika Čechů* vzpírá jednostranným soudům. Dále viz M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmos o světě předáků a urozených*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2007, s. 11–29.
- 64 Stadice, ves (místní část obce Řehlovice) v údolí řeky Bíliny.
- 65 Doslova *premeditans vel superexcogitans*.
- 66 Ex 15, 18.
- 67 Ironické zvolání má původ u HORATIA (*Satiry* I, 5, 100).
- 68 ŘEHOR VELIKÝ, *Dialogy* II, předmluva.
- 69 Gen 40, 10.
- 70 Doslova *et servantur Wissegrad in camera ducis usque hodie et in sempiternum*. O výklad se pokusil V. TILLE, *Přemyslový středověk a železný stůl*, Český časopis historický 10/1904, s. 203–206; nověji pak A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002, s. 212–215.
- 71 Venuše, římská bohyně krásy, lásky a smyslnosti; Hymén, řecký bůh sňatku a ochránce manželství.
- 72 Doslova *mons nimis petrosus, qui a petris dicitur Petrin*.
- 73 Zatímco Kosmas spojil založení sídelního hradu Prahy s počátky práva (*inter hec primordia legum quadam diem predicta*) a Přemyslovu volbu pokládá za trest uvalený na pyšné a nerozumné Čechy, zhruba o sto let starší Kristiánova legenda (*Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius* 2, (ed.) J. Ludvíkovský, Praha 1978, s. 17–19) vnímala přemyslovský mýtus veskrze „státotvorným“ způsobem. Podle legendy Češi zprvu neměli zákon, hrad, ani knížete, ale když byli zkrúšeni morovou ranou, obrátili se na jakousi hadačku. Vybaveni věštbou pak založili hrad Prahu a našli rovněž Přemysla, který dosud vzdělával půdu, a učinili ho svým vládcem i manželem oné hadačky. Dále viz H. KØLLN, *Přemyslovská pověst v Kristiánově legendě a Kosmově kronice*, Bibliotheca Strahoviensis 2/1996, s. 111–121.
- 74 Doslova *una ex his vocabitur Maior Gloria* („Větší sláva“, tj. svatý Václav), *altera Exercitus Consolatio* („Voje útěcha“, tj. svatý Vojtěch). Nověji se k tomuto místu vrátil P. KOPAL, *Smíření Čechů se svatým Vojtěchem. Struktura jednoho obrazu v Kosmově kronice*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, Brno 2008, s. 45–55, zde také odkazy na starší literaturu.
- 75 Doslova *gens Scitica Plauci sive Picenatici*, převzato ze světové kroniky, jejímž autorem je Regino z Prümü, jinak kočovný turkotatarský kmen, který mezi 9. a 11. stoletím ovládal stepi u Černého moře.

- 76 Děvín, výrazný vrch nad levým břehem Vltavy.
- 77 Doslova *ab arbustis traxerat nomen Hvrasten*. Odjinud neznámý název Vyšehradu. Jak dále upozornil D. TŘEŠTÍK, *Přemyslovský mýtus a první čeští světci*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, (edd.) P. Sommer, D. Třeštík, J. Zemlička, Praha 2009, s. 149–153; s. 157–161, zde s. 152–153, Kosmou zachycená pověst o dívčí válce není mýtem, nýbrž vzpomínkou na veřejně provozovaný přechodový rituál mezi dětstvím a dospělostí.
- 78 OVIDIUS, *Proměny* III, 415.
- 79 HORATIUS, *Epódy* XV, 1.
- 80 HORATIUS, *Listy* II, 2, 214.
- 81 Vulkan, římský bůh ohně, podle jedné báje žil na ostrově Lemnos.
- 82 Nověji se k pověsti o dívčí válce vyslovil M. GOLEMA, *Kosmova a Dalimilova „dívčí válka“ ako metafora indoeurópskej vojny funkcií*, *Studia Mythologica Slavica* 8/2005, s. 137–157.
- 83 HORATIUS, *Listy* I, 6, 27. Numa Pompilius (716–671 př. n. l.) a Ancus Marcius (639–617 př. n. l.), bájní římsí králové.
- 84 Zeť Cereřin, tj. Hádes, lat. Pluto, vládce podsvětí a říše mrtvých – verš pochází z JUVENALOVÝCH *Satir* (X, 112).
- 85 Přemysl, Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl a Neklan, sedm legendárních přemyslovských knížat. O výklad se pokusil D. TŘEŠTÍK, *Česká kultura ve 12. století*, in: A. Merhautová, D. Třeštík, *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Praha 1985, s. 5–28, zde s. 16.
- 86 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 2.
- 87 Historická vsuvka, jejíž obsah Kosmas v podstatě zopakoval o čtyři kapitoly dále (I, 14).
- 88 Dnes obec u Kralup.
- 89 Dále viz P. ČECH, *Mocenský vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 155–173.
- 90 Doslova *et ipsos populi primates*.
- 91 Doslova *ut parvo clausi in oppido*.
- 92 Hlavní sídlo přemyslovských knížat před přesunem do Prahy.
- 93 Kosmas důsledně rozlišuje mezi hradem (*urbs*) a hrádkem, nebo spíše pevností menšího významu (*oppidum*).
- 94 Hradiště u Lovosic. Dále viz Z. VÁŇA, *Vlastislav. Výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953–55 a 1957 až 60*, *Památky archeologické* 59/1968, s. 5–186.
- 95 Doslova *in confinio duarum provinciarum*.
- 96 Srov. Př 16, 18: Pýcha předchází pád, domýšlivost klopýtnutí.
- 97 Mars a Bellona, římská božstva války, sváru, chaosu a zmatku.
- 98 LUCANUS, *Farsalské pole* I, 281.
- 99 Doslova *una de numero Eumenidum* – srov. výše, pozn. 54.
- 100 VERGILIUS, *Aeneis* II, 351.
- 101 1Kr 28, 7.
- 102 Jupiter, nejvyšší římský bůh, protějšek řeckého Dia.
- 103 Parthové, iránský národ, který kolem přelomu letopočtu proslavilo rychlé a obratné jezdectvo.
- 104 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 58. Ze Sallustia čerpá Kosmas hojně i v další části Tyrovy řeči.
- 105 LIVIUS, *Dějiny* I, 54, 6.
- 106 Hradiště „Na Drahúši“ u Postolopr. Dále viz P. ČECH, *Drahúš – Kosmův mýtus a náš historický problém*, *Archeologie ve středních Čechách* 3/1999, s. 353–365.
- 107 Mínen benediktinský klášter, jehož počátky jsou spojovány s knížetem Vladislavem I. a závěrem druhé dekády 12. století.
- 108 Doslova *nomine Duringo, qui fuit de Zribia genere*. Nejspíš mínen lužický Srb.
- 109 TERENCE, *Heauton Timorumenos (Sebetrapič)* II, 3, 101.
- 110 STATIUS, *Thebais* 10, 42.

- 111 LUCANUS, *Farsalské pole IX*, 1063.
- 112 P. KOPAL, *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, (ed.) M. Wihoda, R. Reitinger, Brno 2010, s. 359–371 nověji upozornil, že „luckou válku“ lze vykládat jako mýtus o vyčerpání světa a jeho následné obrodě. Obdobně N. BOŇCZA-TOMASZEWSKI, *Idea expanze v raně středověkých Čechách. Analýza pověsti o Přemyslovi v Kosmově kronice*, Český lid 85/1998, s. 289–301.
- 113 Doslova *Et quoniam hec antiquis referuntur evenisse temporibus, utrum sint facta an ficta, lectoris iudicio relinquimus*, čímž Kosmas ohlásil konec bájných příběhů a začátek „kroniky“.
- 114 JERONÝM, *Chronicon sive Temporum liber*, vlastně překlad Eusebiovy *Kroniky* Jeronýmem doplněný a dovedený k roku 379.
- 115 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 116 První historicky doložený přemyslovský kníže, jehož vláda se zpravidla klade mezi léta 872–890. Podle Kristiánovy legendy přijal křest z rukou biskupa Metoděje, což znamená ještě (snad nedlouho?) před rokem 885.
- 117 Doslova *rex Moravie*. Mojmírovský kníže Svatopluk, který vládl v letech 871–894, však králem nebyl. Dále viz F. GRAUS, *Rex – dux Moravie*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity C7/1960, s. 181–190.
- 118 Arnulf Korutanský, východofranský král (887–899), od roku 896 císař.
- 119 Mt 27, 3.
- 120 Zbor, hora a od 11. století i benediktinský klášter u Nitry.
- 121 Mínění Mojmír II. se Svatoplukem II. Jak se ale zdá, přímým dědicem byl Mojmír II. (894–906?).
- 122 Pověst o zániku mojmirovské říše mohl Kosmas vyslechnout cestou do Ostřihomi, kde na jaře 1099 přijal kněžské svěcení. Dále viz F. GRAUS, *Velkomoravská říše v české středověké tradici*, Československý časopis historický 11/1963, s. 289–305.
- 123 Dnes Mělník.
- 124 Doslova *filia Zlavoris, comitis de castello Psov nomine Ludmila*. Není však vyloučeno, že Ludmila, která byla zavražděna roku 921 na Tetíně, pocházela z kmene polabských Slovanů, přesněji Srbů. Dále viz N. PROFANTOVÁ, *Kněžna Ludmila. Vládkyně a světice, zakladatelka rodu*, Praha 1996.
- 125 Spytihněv I. převzal moc po otci Bořivojovi kolem roku 890 (?) a vládl až do roku 915.
- 126 Vratislav I. vládl od roku 915 a zahynul snad v nějaké potyčce s Maďary roku 921. Dále viz M. LUTOVSKÝ, *Po stopách prvních Přemyslovců I. Zrození státu (872–972). Od Bořivoje I. po Boleslava I.*, Praha 2006.
- 127 Historická literatura spojuje Drahomíru s Velety (zvanými později Luticové) a s knížecím rodem z Braniboru nad Havolou. Jak se zdá, mezi léty 921–925 (?) spravovala zemi ve jménu prvorozeného syna Václava a po jeho vraždě roku 935 uprchla k Charvátům. Dále viz H. LUDAT, *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovců*, Československý časopis historický 17/1969, s. 489–506.
- 128 Co by se mohlo skrývat za Kosmovou četbou, naznačil D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 54–56.
- 129 Připojeno k rukopisné skupině A4.
- 130 Doslova *Bolezlau in urbe*, míněna Stará Boleslav.
- 131 Dnes převládající výklad posouvá vraždu knížete Václava do roku 935. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 375–440.
- 132 Kosmas měl na mysli jednu ze svatováclavských legend, snad Kristiána. Dále viz O. KRÁLÍK, *Kristián a Kosmas*, Česká literatura 7/1959, s. 61–84.
- 133 Kníže Boleslav I. vládl mezi léty 935–972. Dále viz M. LUTOVSKÝ, *Bratrovrah a toůrce státu. Život a doba knížete Boleslava I.*, Praha 1998.
- 134 Doslova *nomen est inditum Ztrahquaz, quod nomen sonat: terribile convivium*. K jeho osudům se Kosmas vrátil ještě v kapitolách I, 18; I, 29 a I, 30. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Přemyslovec Kristián*, Archeologické rozhledy 51/1999, s. 602–612.
- 135 Doslova *in metropoli Praga*.

- 136 Biskup Michal spravoval řezenskou diecézi v letech 942–972, zemřel 23. září 972.
- 137 Doslova *plebs universa et proceres*.
- 138 Sled událostí zpřesnil D. TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, s. 255–256.
- 139 Míněn syn krále Jindřicha I. Ptáčníka Ota, jenž vládl mezi léty 936–972, od roku 962 jako císař, a jeho první ženou byla Edgida (Edgith), dcera anglického krále Eduarda I. Převzato z pokračování světové kroniky, kterou napsal Reginona z Prümü.
- 140 Převzato z pokračování světové kroniky Reginona z Prümü. Tažení proti Polabským Slovanům se zpravidla klade na přelom let 928/929. O konverzi dánského krále ke křesťanství podává zprávu i ADAM BRÉMSKÝ I, 59.
- 141 K přenesení Václavových ostatků sice došlo za vlády knížete Boleslava I., nicméně podle Dušana Třeštíka (D. TŘEŠTÍK, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, in: *Světki a jejich kult ve středověku*, (edd.) P. Kubín, H. Pátková, T. Petráček, Praha 2007, s. 325–344) se tak mohlo stát až v předvečer vzniku pražského biskupství, tedy nedlouho (?) před rokem 968.
- 142 Herodes, Nero, Decius, Dioclecián, starověcí panovníci, v křesťanských představách zosobnění krutovládů.
- 143 Doslova *urbem Romano opere conderet*, míněna kamenná hradba.
- 144 Doslova *nos qui sumus ... populi fauces et tenemus dignitatum fascies*.
- 145 JUVENALIS, *Satiry* VI, 223.
- 146 Míněna Stará Boleslav.
- 147 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 148 Obsah kapitoly je až po zápis k roku 951 převzat z pokračování světové kroniky Reginona z Prümü.
- 149 Maďarské tažení je obvykle datováno do roku 937. Dále viz F. MAKK, *Die Ungarnzüge*, in: *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archeologie* 1, (edd.) A. Wiczorek, H.-M. Hinz, Stuttgart 2000, s. 221–224.
- 150 Míněno zřejmě Jindřichovo vítězství u „Riade“ (Kalbsrieth?) na Unstrutě 15. března 933.
- 151 Jindřich Ptáčník (919–936) zemřel v Memleбену 2. července, jeho syn Ota I. byl zvolen králem v Cáchách 7. srpna.
- 152 Arnulf spravoval Bavorsko v letech 907–937. Osirělé vévodství pak převzal jeho bratr Berthold (938–947).
- 153 Do velkého povstání proti Otovi I. se zapojil hlavně Arnulfův syn Eberhard, jenž nakrátko (938) ovládl i Bavorsko.
- 154 Míněn král Ludvík IV., zvaný také Zamořský, jenž vládl západofranské říši v letech 936–954.
- 155 Připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 156 Otův bratr Jindřich I. získal lotrinské vévodství roku 940, ovšem nedokázal se prosadit a vrátil se do Saska.
- 157 Podle Jindřichem navrženého plánu měl být Ota I. zavražděn v Quedlinburku o Velikonocích roku 941.
- 158 Míněn Konrád Červený, jenž spravoval Lotrinsko v letech 944–953. Padl o dva roky později v bitvě na řece Lechu.
- 159 Míněna patrně šarvátka u Welsu roku 943, v níž byli Maďaři poraženi bavorským vévodou Bertholdem.
- 160 Ve skutečnosti Berthold (z rodu Liutpoldingů) zemřel až v roce 947.
- 161 Míněno patrně tažení krále Ludvíka IV. do Normandie, kde byl roku 945 poražen a zajat. Svobodu získal až v létě následujícího roku výměnou za Laon.
- 162 Královna Edgida zemřela 26. ledna 946.
- 163 Míněn patrně Otův prvorozený syn, švábský vévoda Liudolf (949–954).
- 164 Míněno tažení krále Oty I. do Čech, které vyvrcholilo v červenci roku 950 před hradem Nova, kde Boleslav I. složil přísahu věrnosti. Dále viz M. WIHODA, *Nostra terra tua est camera. České země v historických počátcích středověké Evropy*, in: *Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, s. 11–33, zde s. 21–22.

- 165 Ota I. tehdy dobyl Pávii a nechal se zvolit králem Langobardů.
- 166 Adalbert, původně benediktin v Trevíru, byl vysvěcen na misijního biskupa po výzvě krále Oty I. roku 961. Na Kyjevské Rusi však neuspěl a zhruba po roce se vrátil zpět. Během cesty se zastavil na Libici, kde biřmoval malého Vojtěcha, v roce 968 byl ustanoven prvním magdeburským arcibiskupem († 19. nebo 20. června 981).
- 167 Ve skutečnosti biskup Tuto spravoval řezenskou diecézi v letech 893–930 († 10. října 930).
- 168 Míněna nedobrovolná abdikace Benedikta V., jehož po ročním pontifikátu (964) nahradil Jan XIII. (965–972). Benedikt V. zemřel patrně v Hamburku.
- 169 Zápis k létům 959–964 převzaty z hersfeldských letopisů a připojeny k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 170 Boleslav I. ve skutečnosti zemřel až 15. července 972.
- 171 Ř 11, 33; Mt 7, 16; Lk 6, 44 a 10, 3.
- 172 Boleslav II. vládl v letech 972–999. Dále viz J. SLÁMA, *Český kníže Boleslav II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), s. 9–26.
- 173 Odjinud neznámá písemnost.
- 174 Mlada (Marie), dcera knížete Boleslava I., první abatyše benediktinského kláštera u svatého Jiří na Pražském hradě. Dále viz R. TUREK, *Ctihodná Mlada-Marie*, in: Bohemia sancta. Životopis českých světců a přátel Božích, Praha 1989, s. 78–84.
- 175 Míněn papež Jan XIII. (965–972). Mladina cesta se obvykle klade mezi léta 965–967.
- 176 Ř 8, 28.
- 177 Doslova *Filia nostra, tua relativa*.
- 178 Dále viz J. VESELSKÝ, *K pravosti listu Jana XIII. v Kosmově kronice*, Listy filologické 111/1988, s. 76–82; R. NOVÝ, *K zakládaci listině pražského arcibiskupství*, in: *Traditio et cultus. Miscellanea Historica Bohemica. Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensis ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, (ed.) Z. Hledíková, Praha 1993, s. 13–19.
- 179 Kosmas sice prohlašuje, že prosba byla adresována ještě císaři Otovi I., nicméně časové soufádnice naznačují, že přemyslovskou žádost posuzoval až jeho stejnojmenný syn, který se ujal vlády roku 973.
- 180 Odjinud neznámá písemnost.
- 181 Míněn arcibiskup Willigis (975–1011).
- 182 Dětmar spravoval pražskou diecézi v letech 973–982.
- 183 Doslova *novus novam redit letus tocius Boemie in parrochiam*. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *K založení pražského biskupství v letech 968–976: pražská a řezenská tradice*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaných profesoru Josefu Petráňovi, (ed.) J. Pánek, Praha 2004, s. 179–196; D. KALHOUS, *Záhadné počátky pražského biskupství*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, (edd.) E. Doležalová, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2004, s. 195–207.
- 184 Tj. *Christe ginádo*, čili „Pane, smiluj se!“; obdobně staročesky *Krleš*, původně řecké zvolání *Kyrie eleison*.
- 185 Odjinud neznámý předák (*comes*).
- 186 Pražský biskup Dětmar však zemřel roku 982.
- 187 HORATIUS, *Listy* II, 2, 4.
- 188 Vojtěchova eklekce se obvykle datuje k 19. únoru roku 982.
- 189 Kosmas patrně narážel na porážku císařských vojsk u jihoitalského mysu Colonne 13. července 982.
- 190 Pobyt mohučského arcibiskupa Willigise ve Veroně je doložen mezi 1.–17. červnem 983.
- 191 Adalbert spravoval magdeburskou diecézi v letech 968–981. Dále viz I, 20 (pozn. 166).
- 192 Augšpurský biskup Oldřich zemřel 4. července 973.
- 193 Míněn biskup Wolfgang (972–994).
- 194 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).

- 195 Dobrava (Doubravka), dcera knížete Boleslava I., od roku 965 manželka polského knížete Měška I. († 977); Kosmova (poněkud jízlivá) poznámka se ovšem naprosto mívá s pietními vzpomínkami merseberského biskupa Dětmara (DĚTMAR IV, 55; IV, 56; V, 23) i Galla Anonyma (GALLUS I, 5).
- 196 Smrt knížete Slavníka, jehož jméno zná rovněž Canapariova (Notkerova?) legenda, se obvykle klade k 18. březnu 981. Dále viz J. SLÁMA, *Slavník*, in: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*, (edd.) R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987, s. 437–438.
- 197 Libice (nad Cidlinou), dnes obec u Poděbrad.
- 198 Zdá se však, že slavníkovská doména byla podstatně skromnější a že se omezovala pouze na Polabí. Dále viz J. SLÁMA, *Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, *Archeologické rozhledy* 47/1995, s. 182–224; TÝŽ, *Slavníkovci*, in: *Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu v Praze*, (edd.) D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 17–36.
- 199 Císař Ota II. zemřel 7. prosince 983.
- 200 Kosmas zaměnil otce a syna, přesněji Otu II. a Otu III. Toho navíc zastupovala matka Theofano a po její smrti roku 991 babička Adelheida, takže Ota III. se chopil moci až po dosažení dospělosti roku 994. O dvě léta později, 21. května 996, přijal v Římě císařskou korunu a tehdy již pokládal biskupa Vojtěcha za svého důvěrníka a přítele.
- 201 Alba, lněný, kolem boků šňůrou (lat. *cingulum*) podkasaný dlouhý šat s úzkými rukávy pro kleriky s vyšším svěcením, který se užívá při mši a jiných liturgických úkonech; dalmatika, obřadní roucho pro jáhny příslušující při mši nebo při slavných průvodech a zehnaních. Je vždy stejné barvy jako mešní roucho kněze. Dalmatiku nosí rovněž biskup při pontifikální mši pod mešním rouchem; kasule, svrchní mešní roucho.
- 202 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 203 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 204 Sřezislava († 987), dcera knížete Boleslava I., žena knížete Slavníka. Dále viz J. SLÁMA, *Sřezislava*, in: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*, s. 442–443.
- 205 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k drážďanskému rukopisu (A3a).
- 206 Dnes Niemcza, město ve Slezsku. Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 207 Obsah kapitoly patrně mohly ovlivnit ztracené pražské letopisy (dále viz D. TŘEŠTÍK, *Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, *Studia Źródloznawcze* 23/1978, s. 1–37).
- 208 Gn 21, 15.
- 209 Vojtěchovo rozhodnutí se obvykle klade do roku 988.
- 210 Odkaz na kapitoly I, 17 a I, 18.
- 211 Mt 8, 22.
- 212 Doslova *tunc temporis dux non erat sue potestatis, sed comitum*. Proč za knížete vládli předáci, vysvětluje Dětmar z Merseburku, který upozornil, že Boleslav II. ochrml a že k sobě povolal zkušného léčitele, corvejského benediktina Thiddaga (DĚTMAR VII, 56). Dále viz I, 31.
- 213 Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Proč byli vyvražďeni Slavníkovci?*, in: *Slavníkovci v českých dějinách*, (edd.) V. Vaněk, J. K. Kroupa, Praha 2007, s. 13–19.
- 214 Doplněno rukopisnou skupinou A3.
- 215 Připojeno k rukopisu pražské kapituly (C1a).
- 216 VERGILIUS, *Aeneis* V, 770.
- 217 Vojtěch byl přijat do aventinského kláštera 17. dubna 990. O dvě léta později se však v Římě objevilo české poselstvo vedené bratrem knížete Boleslava II. Kristiánem (Strachkvasem), po jehož výzvě a složených zárukách se Vojtěch (snad ještě před koncem roku 992) vrátil do Prahy.
- 218 Míneň lutyšský biskup Notker (972–1008).
- 219 Iz 9, 17.
- 220 Tj. ten, komu je dovoleno nosit infuli (mitru).

- 221 Míněny Uhry, jejichž křest spojuje s Vojtěchem Bruno z Querfurtu. Dále viz *Passio sancti Adelberti, episcopi et martyris 16, 23a*, (ed.) M. Kyralová, Praha 1996.
- 222 Ve skutečnosti Vojtěch zahynul 23. dubna 997. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa, s. 81–108.
- 223 Thegdag (Thiddag) spravoval pražskou diecézi v letech 998–1017. Dále viz DĚTMAR VI, 12; VII, 56.
- 224 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k rukopisné skupině A3.
- 225 Hemma, tj. Emma *regina*, zřejmě dcera italského krále Lothara, snad od roku 989 třetí manželka knížete Boleslava II. Dále viz L. POLANSKÝ, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), s. 27–48.
- 226 Odjinud neznámý syn knížete Boleslava II.
- 227 Starozákonní hrdinové: Noe, syn Lamechův, jehož Bůh zachránil před potopou; Izák, syn Abrahámův a Sařin, druhý praotec Izraelitů; Tobiáš, zbožný Izraelita z rodu Naftali; Matatyáš († 166 př. n. l.), otec Judy Makabejského, zakladatel královského rodu Hasmoneovců.
- 228 Srov. Sír 32, 1.
- 229 Iz 9, 17; Př 25, 9; Jr 11, 20; Ž 94, 6.
- 230 Přesněji *res enim publica*, tedy společenství („stát“) Čechů.
- 231 Míněn císař Karel Veliký (771–814).
- 232 Nástupcem Karla Velikého sice byl Ludvík Pobožný (814–841), ale jak se zdá, Kosmas pouze citoval starou a patrně i spolehlivou tradici, která spojovala uvalení karolínského tributu se zásahem jiného Karlova syna, italského krále Pipina († 811). Dále viz II, 8 a také D. TŘEŠTÍK, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001, s. 80–82.
- 233 1 Tm 6, 9.
- 234 O rozsahu říše českých Boleslavů se vedou spory. Tradiční představu obhájí D. TŘEŠTÍK, „Veliké město Slovanů jménem Praha“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II., († 7. února 999), s. 49–70; opatrněji M. MATLA-KOZŁOWSKA, *Pierwszi Przemysłidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku). Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*, Poznań 2008, s. 76–239.
- 235 Míněny Tatry.
- 236 LUCANUS, *Farsalské pole* III, 152.
- 237 K osobnosti knížete přehledně J. A. SOBIESIAK, *Bolesław Przemysłida († 999). Dynasta i jego państwo*, Kraków 2006.
- 238 Radim doprovázel Vojtěcha na jeho cestách a vstoupil rovněž do římského kláštera sv. Bonifáce a Alexia, kde přijal jméno Gaudencius. Na jaře 997 se spolu s Vojtěchem vydal na misijní cestu do Prus, snad o dvě léta později byl v Římě vysvěcen a roku 1000 uveden do Hnězda jako metropolita. Zemřel patrně 12. října 1006 a jeho ostatky byly v roce 1039 přeneseny do Prahy. Dále viz J. SLÁMA, *Radim*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, s. 432–433.
- 239 Sír 45, 1.
- 240 Míněno, privilegium „svatého Vojtěcha“, které roku 1086 potvrdil císař Jindřich IV. Dále viz II, 37 a B. KRZEMIĘNSKA – D. TŘEŠTÍK, *O dokumentech praskim z roku 1086*, *Studia Zródłoznawcze* 5/1960, s. 79–88; R. TUREK, *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, *Slavia Antiqua* 22/1975, s. 69–118.
- 241 Dobyť Krakova a Malopolska se dnes datuje do roku 988 nebo 989. Dále viz G. LABUDA, *O rzekomej utracie Krakowa przez Czechów w roku 999*, *Slavia Occidentalis* 20/1960, s. 79–92; J. POLESKI, *Malopolsko v 10. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), s. 225–235.
- 242 Přesněji ke dvoru (tehdy ještě) bavorského vévody Jindřicha II., který se chopil královského žezla až po smrti císaře Oty III. roku 1002 a vládl do roku 1024. Dále viz B. KRZEMIĘNSKA, *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, *Československý časopis historický* 18/1970, s. 497–529.

- 243 Ve skutečnosti míněn polský kníže Boleslav I. Chrabrý, jenž vládl v letech 992–1025 (v posledním roce jako král).
- 244 Např. Mt 10, 66.
- 245 První Jaromírova vláda trvala jen krátce, snad jen několik týdnů zkraje roku 1003.
- 246 Sídlem Boleslava Chrabrého však bylo Hnězdno a není proto vyloučeno, že Kosmas přesunul děj do dobové (na počátku 12. století) platných souřadnic, tedy z Hnězda do Krakova.
- 247 Boleslav III. Ryšavý vládl mezi léty 999–1002, podle Kosmy zemřel v roce 1037 (I, 41). Dále viz D. KALHOUS, *Boleslav III.: Kníže na konci časů?*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, (edd.) T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 221–228.
- 248 Ke Kochanovi a Vršovcům nejlépe P. KOPAL, *Kosmovi dáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, *Medievalia Historica Bohemica* 8/2001, s. 7–39; TÝŽ, *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, *Sborník archivních prací* 51/2001, s. 3–83, zde s. 31.
- 249 Velíz, vrch u Kublova na jižním okraji křivoklátského loveckého hvozdu.
- 250 HORATIUS, *Satiry* II, 5, 8.
- 251 OVIDIUS, *Žalozpěvy* IV, 9, 27.
- 252 Odjinud neznámý.
- 253 Žd 14, 8.
- 254 Doslova *insuper dant ei et dignitatem venatoriam, que pertinet ad curtem Stbecnam*.
- 255 Ve skutečnosti Boleslav I. Chrabrý.
- 256 Převzato z hersfeldských letopisů a připojeno k rukopisné skupině A3.
- 257 Polský zábor je datován mezi duben roku 1003 a léto roku 1004. Dále viz A. PLESZCZYŃSKI, *Bolesław Chrobry w Czechach. Realizacja idei Sklawiniū czy zwykła ekspansja?*, in: *Polacy w Czechach, Czesi w Polsce. X–XVIII wiek*, (edd.) H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004, s. 133–145.
- 258 Ve shodě DĚTMAR VI, 12.
- 259 Doslova *cum nostris temporibus*, glosa, v níž byl spatřován důkaz, že první kniha musela vzniknout ve 20. letech 12. století.
- 260 Odkaz na zápletku (III, 32), v níž se ovšem Vacek vůbec neobjevuje.
- 261 HORATIUS, *Ódy* III, 3, 1.
- 262 Míněn Bořivoj II., český kníže v letech 1100–1107 a 1117–1121.
- 263 Odkaz na třetí knihu. Není však jisté, zda se nejedná o mladší vysvětlující přípisek.
- 264 Dřevíč, hradiště u Kozojed nedaleko Rakovníka.
- 265 Doslova *in media urbe locum, qui dicitur Žiži*. Posvátné místo (pahorek) na místě pozdějšího Pražského hradu. Dále viz I. BORKOVSKÝ, *Poloha kopce Žiži na Pražském hradě*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 52/1954, s. 15–21.
- 266 Doslova *per caudam urbis*. Opyš (tj. konec ostrohu, úzký hřbet) se říkalo vrchu, na němž stojí Pražský hrad.
- 267 Mínění Vršovci a zápletky z kapitoly I, 34.
- 268 Kosmovy časové souřadnice jsou ovšem zmatené. Kníže Jaromír (a nikoliv Oldřich) se vrátil do Prahy na konci léta 1004 (a nikoliv 1002) a vládl do roku 1012, kdy byl svržen a vyhnán bratrem Oldřichem. O zrak byl Jaromír připraven až v roce 1034. Dále viz B. KRZEMIEŃSKA, *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012–1034)*, *Československý časopis historický* 25/1977, s. 246–270.
- 269 Kníže Oldřich vládl v letech 1012–1034 (zemřel 9. listopadu uprostřed hostiny), ovšem krátce, asi půl roku na přelomu let 1033/1034, byl vězněn v Bavorsku.
- 270 OVIDIUS, *Proměny* X, 253.
- 271 Pl 4, 7; OVIDIUS, *Proměny* XIII, 796.
- 272 Dále viz B. KRZEMIEŃSKA, *Kněžna Božena*, in: *Peruc v mýtech a dějinách*. *Sborník příspěvků k mileniu setkání knížete Oldřicha s Boženou*, Peruc 2004, s. 24–33.
- 273 Míněn císař Jindřich II. (1002–1024), který však nebyl synem Oty III., nýbrž synem bavorského vévody Jindřicha Svárliového, a tedy vzdáleným bratrancem císaře Oty III.

- 274 Bamberké biskupství bylo založeno roku 1007.
- 275 Archimandrita, ve východní církvi označení představeného většího kláštera, od 10. století rovněž název pro vyšší prelát.
- 276 Mk 1, 9.
- 277 Popis vidění se objevuje také v kronice kláštera v Montecassinu – srov. *Leonis Marsicani et Petri diaconi chronica monasterii Casinensis* 47 (MGH, Scriptores, sv. 7, ed. G. H. PERTZ, Hannover 1846).
- 278 Ve shodě DÉTMAR V, 29.
- 279 J 1, 47.
- 280 J 5, 2.
- 281 Ř 2, 13.
- 282 Ve skutečnosti Boleslav I. Chrabrý.
- 283 Ž 18, 6; Pf 21, 6.
- 284 Jk 4, 4.
- 285 Lk 16, 13.
- 286 JUVENALIS, *Satiry* X, 22.
- 287 Památka „Pětí bratří“, italských a polských benediktinů, se slaví 12. listopadu. Kosmas patrně citoval jakousi mladší (dnes ztracenou) verzi legendy. Dále viz J. SLÁMA, *Pět bratří*, in: Slavnikovci ve středověkém písemnictví, s. 427–428.
- 288 Kněžna Emma zemřela 1. nebo 2. listopadu 1006.
- 289 Připojeno k rukopisným skupinám C1 a C2. Míněn král Štěpán I. (997–1038).
- 290 Připojeno k břevnovskému rukopisu (C3). Ve skutečnosti se tak stalo zhruba o třicet let později.
- 291 Připojeno k rukopisným skupinám C1 a C2. Císařská korunovace proběhla 14. února 1014.
- 292 Připojeno ke karlovskému rukopisu (A2b) a k rukopisným skupinám C1 a C2.
- 293 Obdobně DÉTMAR VII, 65. Ekkehard spravoval pražskou diecézi v letech 1017–1023.
- 294 Markrabě severní marky (Nordgau) a později švábský vévoda Ota (Bílý) byl ve skutečnosti Jitěn bratr a nikoliv otec. Dále viz B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999, zde s. 121–124.
- 295 OVIDIUS, *Proměny* I, 338 a IV, 55.
- 296 Dnes Schweinfurt, klášter a město v Bavorsku.
- 297 VERGILIUS, *Eklogy* X, 69.
- 298 Narážky na příběhy spjaté s mýtem o trojské válce (ithacký král Odysseus vypátral Achillea skrývajícího se, aby se nemusel účastnit tažení; pastýřem z Ilia, tj. Tróje, se myslí Paris, únosce Heleny, ženy spartského krále Meneláa).
- 299 VERGILIUS, *Aeneis* XI, 810.
- 300 Písemné relace i obecné souvislosti však naznačují, že Morava byla dobyta snad nedlouho před rokem 1029. Dále viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010, s. 104–109.
- 301 Podle hildesheimských letopisů se tak stalo až v roce 1034. Dále viz G. LABUDA, *Mieszko II król polski (1025–1034). Czasy przelomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992, s. 93–118.
- 302 Doslova *de suo pheodo vel allodio*.
- 303 Popluží (lat. *aratrum*), stará (základní) plošná jednotka neurčité velikosti.
- 304 Měřice (lat. *modius*), stará obilní míra.
- 305 Kopa (lat. *acervus*), zpřesňující Kosmova glosa prozrazuje, že zprvu obnášela padesát (namísto obvyklých šedesáti) snopků (kusů).
- 306 Hizo spravoval pražskou diecézi v letech 1023–1030.
- 307 Císař Jindřich II. zemřel 13. července 1024.
- 308 Míněn polský kníže Boleslav I. Chrabrý.
- 309 Ve skutečnosti byl Konrád zvolen a korunován římským králem 8. září 1024, císařskou korunu přijal o Velikonocích (26. března) 1027 a vládl do roku 1039. Připojeno k rukopisné skupině C.
- 310 Biskup Šebít spravoval pražskou diecézi v letech 1030–1067, a přestože se Kosmas (vědomě?) snažil umenšit jeho význam, po celý svůj episkopát náležel k vlivným

- osobnostem domácího dění a byl rádcem i důvěrníkem knížat Oldřicha, Břetislava I. a Vratislava II.
- 311 Tehdy již byl arcibiskupem Bardo (1031–1051).
- 312 Prvorozený Spytihněv II. také po Břetislavově smrti (1055) převzal vládu v Čechách. Dále viz II, 14.
- 313 Připojeno k rukopisné skupině C; břevnovský rukopis (C3) datuje založení kláštera k roku 1033.
- 314 Míneň Boleslav III. Ryšavý; dále viz I, 34.
- 315 Ve skutečnosti kníže Oldřich zemřel již v roce 1034.
- 316 Dnes Lysá (nad Labem).
- 317 Dále viz P. KOPAL, *Kosmovi dáblové*, s. 7–39.
- 318 Sk 7, 54.
- 319 Kníže Jaromír byl zavražděn 4. listopadu 1035.
- 320 Připojeno k rukopisné skupině A3. Dále viz I. vsuvka.
- 321 JERONÝM, *Prologus in Pentateucho* (Úvod k Pentateuchu) 38–39.

Knihy druhá

- 1 Kliment, první spolehlivě doložený opat břevnovského kláštera, podle sázavského letopisu (*Fontes rerum Bohemiarum* II, s. 257) zemřel roku 1127.
- 2 Obdobným způsobem se Kosmas vyjádřil v předmluvě k mělnickému probožtu Šebířovi, jež dnes předchází celé *Kronice Čechů*.
- 3 M. WOJCIECHOWSKA, *Kosmas z Prahi i benedyktyni*, in: *Opusculo Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 345–354, uvažovala o možnosti, že Bohumil mohl být správcem (armariem) břevnovské klášterní knihovny a že v letech 1138–1150 (?) zastával úřad opata na Hradisku u Olomouce.
- 4 Dále viz předmluvu k první knize *Kroniky Čechů*, pozn. 5.
- 5 Druhá kniha zahrnuje léta 1035–1092.
- 6 HORATIUS, *Básně* III, 24, 55.
- 7 Sylogismus, zvláštní druh úsudku, který objasňoval podmínky, za nichž z výroků vyjadřujících obecně kladné, obecně záporné, částečně kladné nebo částečně záporné soudy plynul nutně určitý závěr.
- 8 Kníže Břetislav I. vládl v letech 1035–1055. Dále viz B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*, Praha 1999.
- 9 Achilleus, největší achájský hrdina v trojské válce; Týdeovcem Kosmas myslí dalšího účastníka trojské války Dioméda, syna Týdea, bájného krále v Argu.
- 10 Kosmas v této pasáži srovnává Břetislava se starozákonními hrdiny: starozákonní soudce Gedeon (Gideon) osvobodil Izraelity z midjánského područí; hrdina Samson proslul svou silou v boji proti Filištinským; izraelský král Šalomoun byl vnímán jako vzor moudrého a spravedlivého vládce; Jozue, Mojžíšův nástupce, přivedl Izraelity do zaslíbené země a dobyl Jericho.
- 11 Ž 72, 15.
- 12 Doslova *Hematie montes*. (H)emathia, pojmenování kraje v středozápadní Makedonii. Později, např. u Lucana, se tak označuje Thesálie (srov. LUCANUS, *Farsalské pole* I, 1).
- 13 HORATIUS, *Satiry* II, 3, 243.
- 14 Ve skutečnosti se Kosmas rozepsal o polském knížeti a králi Měškovi II. (Lambertovi), který zemřel ve vyhnanství 10. května 1034. Dále viz G. LABUDA, *Mieszko II król polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992.
- 15 Boleslav II. Smělý a Vladislav Heřman skutečně náleželi k potomkům knížete Kazimíra I. Obnovitele († 1058), nicméně v roce 1039, za Břetislavova tažení do Hnězda, zřejmě ještě nebyli na světě.
- 16 Kosmas datuje tažení do roku 1039, polská literatura uvažuje také o roce 1038. Dále viz M. MATLA-KOZŁOWSKA, *Pierwsi Przemysłidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku). Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*, Poznań 2008, s. 452–464.

- 17 Míněn Boleslav I. Chrabrý, který panoval v letech 992–1025 a dočasně (1003–1004) ovládl i Prahu.
- 18 Doslova *mittens in signum sue iussionis torquem de subere tortum*, odjinud neznámý zvyk.
- 19 Zdá se, že české tažení od počátku směřovalo k Hnězdně a že Kosmova života hlavní sídlo piastovských knížat, měl čtenářům zdůraznit rozsah Břetislava vítězství.
- 20 Doslova *et ceteras urbes*.
- 21 Doslova *pervenissent ad castrum Gdec*, dnes Giecz ve velkopolském vojvodství.
- 22 Doslova *castellani et simul qui illuc confugerant villani*.
- 23 Nejspíš „Černý les“, lesnaté území na Berounsku a Rakovnicku.
- 24 Doslova *constituens eis unum ex ipsis prefectum et iudicem*.
- 25 Zdá se, že se část Hedčanů usadila ve východních Čechách (v okolí Holic) a že zbytek kolonizoval levý břeh řeky Berounky na dnešním Rakovnicku.
- 26 Tj. dnešní Gniezno ve velkopolském vojvodství.
- 27 Průběh tažení do Hnězdně napovídá, že výpravu připravil právě biskup Šebíř (1030–1067).
- 28 Lk 24, 11; Sk 7, 56.
- 29 Základní souvislosti shrnul P. KOPAL, *Smíření Čechů se svatým Vojtěchem. Struktura jednoho obrazu v Kosmově kronice*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, s. 45–55.
- 30 Doslova *duci et eius comitibus*.
- 31 Doslova *in servitute*.
- 32 VERGILIUS, *Žpěvy rolnické* III, 469.
- 33 Doslova *iudicium Dei*.
- 34 Kosmou zmiňovaný *archipresbyter* (hradský kněz) spravoval hradský kostel. Dále viz V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928, s. 380–403.
- 35 Doslova *comes illius civitatis*.
- 36 Gn 4, 12.
- 37 Doslova *CCC nummos*. Pokuta i všechny ostatní zde vyhlášené tresty byly vyměřeny v drobné minci.
- 38 Obdobně znělo císařské nařízení Karla Velikého z roku 809 (*Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum I*, Hannover 1883, s. 149–151, č. 62, čl. 18).
- 39 K obsahu a charakteru tzv. „hnězdnenských statut“ se vyslovil B. RYBA, *Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavských dekretů*, Strahovská knihovna 2/1965, s. 15–60, přehledně pak J. SLÁMA, *Kosmovy záměrné omyly*, in: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, (edd.) J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 261–267.
- 40 Ex 15, 19; Ž 78, 20.
- 41 Gaudencius (Radim), Vojtěchův bratr a v letech 1000–1006 (?) první hnězdnenský metropolita.
- 42 Dále viz I, 34.
- 43 Dále viz I, 38.
- 44 Tedy 23. srpna 1039.
- 45 Ve skutečnosti Boleslav I. Chrabrý.
- 46 Rukopisná skupina A3 připojuje *consors in clero est meus attavus, presbiter officio*. V minulosti často probíraný přípisek vznikl patrně nepochopením nebo špatným čtením předlohy.
- 47 Za Kosmova života označení vzdálených zemí na východě (kraje Sarmatů a Skythů). Dále viz K. MALECZYŃSKI, *Sarmatae i Scytae w pismach Gerberta z Aurillac z lat 986–998*, in: *Europa-Słowiańszczyzna-Polska. Studia k uczczeniu prof. K. Tymienieckiego*, Poznań 1970, s. 59–69.
- 48 Podle tradice však došlo k uložení ostatků svatého Vojtěcha 24. srpna.
- 49 Kosmas měl patrně na mysli mohučského arcibiskupa Barda (1031–1051).
- 50 Rozumíme papeži Benediktovi IX. (1033–1042).
- 51 Tj. 5, 39.
- 52 Doslova *cenobium*.

- 53 Dále viz M. WIHODA, *Pražské arcibiskupství svatého Vojtěcha*, in: Kościół w monarchiach Przemysławidów i Piastów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 21–24 września 2006 roku, (ed.) J. Dobosz, Poznań 2009, s. 205–217.
- 54 Míneňna staroboleslavská kapitula.
- 55 VERGILIUS, *Aeneis* IV, 174.
- 56 Tehdy však ještě římsko-německého krále. Jindřich III. vládl v letech 1039–1056, byl zvolen a korunován byl ještě za otcova života roku 1028, císařem od 25. prosince 1046.
- 57 Dále viz I, 33. K možným počátkům karolínského tributu se nověji vyslovil M. WIHODA, *Nostra terra tua est camera. České země v historických počátcích středověké Evropy*, in: Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, s. 11–33, zde s. 17–20.
- 58 SALLUSTIUS, *Válka s Jugurthou*, 102, 11.
- 59 Zevrubný a stále platný rozbor událostí podala B. KRZEMIENSKA, *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979.
- 60 Chlumec, hradiště v průsmyku u Chabařovic, kde byl roku 1126 poražen sbor římsko-německého krále Lothara III.
- 61 Kosmas měl na mysli markraběte Ekkeharda II., jenž držel Lužici (od roku 1034) a v letech 1038–1046 spravoval Míšeň.
- 62 Tj. řeka Regen v Bavorsku.
- 63 Doslova *castrum Kamb*, čili Kouba (Chamb), hrad v bavorské Horní Falci.
- 64 Gn 11, 4; Sír 13, 28; Př 14, 14; Abd 1, 4.
- 65 Doslova *loricata agmina*.
- 66 Doslova *de munitione*, čímž byly asi míněny záseky v pohraničním hvozdu.
- 67 BOETHIUS, *Útěcha z filozofie* II, 2.
- 68 CATO, *Disticha* IV, 46.
- 69 Luciu Cornelius Sulla, římský politik, vojevůdce a vítěz nad numidským králem Jugurthou i pontským králem Mithridatem, v pozdní římské republice diktátor (82–80 př. n. l.).
- 70 Porážka říšského sboru v bitvě u Brůdku (za Všerubským průsmykem) se klade k 22. srpnu 1040.
- 71 Doslova *ad pontem Gnevin*, patrně Hněvín u dnešního Mostu.
- 72 Sk 9, 5.
- 73 Lk 11, 26.
- 74 HORATIUS, *Listy* I, 6, 37.
- 75 Doslova *tote cohorti, que fuit de Moravia, et tribus legionibus que fuerant misse in auxilium de Ungaria*. Českého knížete tehdy podporoval uherský král Petr Benátčan (1038–1041).
- 76 Předák (*comes*) Prkoš zjevně náležel k vlivné skupině českých předáků (starších země), jeho rodový původ však není jasný.
- 77 Připojeno k rukopisné skupině C.
- 78 Ve skutečnosti 1041.
- 79 Doslova *Sibenica in monticulo*, asi Šibeniční vrch na pravém břehu Vltavy.
- 80 VERGILIUS, *Aeneis* XI, 599.
- 81 LUCANUS, *Farsalské pole* I, 12.
- 82 VERGILIUS, *Aeneis* V, 539.
- 83 Př 21, 14.
- 84 Mír byl uzavřen na dvorském sjezdu v Řezně na podzim 1041 a jeho podmínky zachytily *Annales Altahenses maiores*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [4.], Hannover 1891, s. 27–28.
- 85 Ve skutečnosti se tak stalo 1042. Hladomor následoval po vydrancování země říšskými oddíly.
- 86 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 87 Míneň sázavský opat. Připojeno k rukopisné skupině C.
- 88 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 89 Připojeno ke karlovskému rukopisu (A2b).

- 90 Roční tribut byl vyjednáán na quedlinburském sjezdu, kde jej pod ochranou císaře Jindřicha III. dohodl Břetislav I. s polským knížetem Kazimírem Obnovitelem (1039–1058). Obdobně *Annales Altahenses maiores*, Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [4.], s. 50.
- 91 VERGILIUS, *Aeneis* VI, 147.
- 92 Mt 12, 25.
- 93 OVIDIUS, *Proměny* I, 145.
- 94 Dále viz M. WIHODA, *Testament knížete Břetislava*, in: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců, Olomouc – Brno 2006, s. 33–50.
- 95 Kníže Břetislav I. zemřel 10. ledna 1055.
- 96 M. Tullius Cicero (106–43 př. n. l.), proslulý římský řečník, spisovatel a politik.
- 97 Doslova *omnes Boemice gentis, magni et parvi*, čímž Kosmas zdůraznil, že Spytihněv II. převzal moc v zemi s obecným souhlasem urozených (předáků) i neurozených, tj. podle práva a zemských zvyklostí.
- 98 Spytihněv II. vládl v letech 1055–1061.
- 99 HORATIUS, *Listy* II, 2, 4.
- 100 Odjinud neznámá, možná i Kosmou smyšlená zápleтка.
- 101 VERGILIUS, *Aeneis* III, 48 a II, 774.
- 102 LUCANUS, *Farsalské pole* IX, 166
- 103 VERGILIUS, *Aeneis* I, 26.
- 104 Snad Alžběta z rodu querfurtských hrabat. Dále viz V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 85–86, pozn. 3.
- 105 Doslova *ultra portam custodie in atria Grutou*, snad Benátky u Litomyšle.
- 106 Podstatné souvislosti shrnul M. WIHODA, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010, s. 116–127.
- 107 Lštění, hradiště (podle Kosmy *castrum munitissimum*), jež na levém břehu Sázavy (dnes nedaleko Benešova) založil snad kníže Spytihněv I. († 915).
- 108 Velmož (*comes*) Mstiš, syn Borův, převzal nedlouho před rokem 1061 významnou Bílinu. Dále viz II, 19.
- 109 Jménem neznámá.
- 110 Uherský král Ondřej I. vládl v letech 1046–1061.
- 111 VERGILIUS, *Aeneis* V, 770.
- 112 Ž 55, 23; Sír 2, 6; Jk 4, 9.
- 113 HORATIUS, *Báseň* I, 23, 12.
- 114 Adléta Uherská byla provdána asi kolem roku 1056, zemřela 27. ledna 1062.
- 115 Míněna olomoucká provincie.
- 116 Kompletář (lat. *completorium*), dokončení modlitby breviáře, tj. poslední noční modlitba před spánkem.
- 117 Doslova *suo capellano cubiculario*.
- 118 Uherský král Petr Benátčan však zemřel v roce 1046. Jak se zdá, Kosmas si celou zápletku vymyslel.
- 119 Doslova *legiones*.
- 120 Lk 1, 78.
- 121 Připojeno k rukopisným skupinám C1 a C2.
- 122 Ota I. Sličný držel olomoucký díl Moravy v letech 1061–1087.
- 123 Konrád Brněnský spravoval jihozápadní Moravu v letech 1061–1092, po Vratislavově smrti se v roce 1092 nakrátko stal i českým knížetem.
- 124 Přesněji 16. února.
- 125 Doslova *laicalem quam sacre doctrine militiam*.
- 126 Tedy 3. března.
- 127 Narážka na římského císaře Juliána Apostatu, tj. Odpadlíka (333–363), který usiloval o obnovu pohanských kultů.

- 128 Doslova *parma sacre militie* – srov. HORATIUS, *Básně* II, 7, 10.
 129 Tm 1, 6.
 130 Doslova *militare cingulum*.
 131 Míněn polský kníže (a král) Boleslav II. Smělý (1058–1079).
 132 Všeborův syn Kojata (z rodu Vršovců) byl správcem knížecího dvora. Dále viz II, 23–II, 24.
 133 Pozoruhodná zápleтка vypovídá jak o Mstíšově sebevědomí, tak o nedotknutelnosti velmožova majetku. Dále viz M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, s. 11–29, zde s. 22.
 134 Judita (Jítka), od roku 1080 (?) manželka polského knížete Vladislava Heřmana (1079–1102).
 135 Míněn Břetislav II., jenž vládl v letech 1092–1100; dále viz III, 1–III, 14.
 136 Kněžna Svatava (od roku 1085 královna († 1. září 1126)) se zjevně těšila velké vážnosti a zasahovala do veřejného dění i po Vratislavově smrti.
 137 Místní (olomoucká) tradice označuje břevnovského benediktina Jana za třetího moravského biskupa a dobu jeho úřadování vymezuje léty 1063–1085.
 138 Doslova *pheodo et alodio sive concambio*.
 139 Sekyřkostel a Slivnice, zaniklé osady, někdejší přehradí (?) Podivína.
 140 Doslova *ut reor nomine Wracen*, odjinud neznámý biskup. Kosmas mohl mít na mysli moravského biskupa, který se v dubnu 976 zúčastnil provinční synody v Mohuči.
 141 Doslova *zona militari*.
 142 Lanc (*Lanczo*), první známý probošt litoměřické kapituly, která byla založena knížetem Spytihněvem II. někdy kolem roku 1057.
 143 Doslova *terre ad custodie claustra*.
 144 Doslova *omnes maiores natu huius gentis, ibi proceres et comites*.
 145 Ř 13, 1.
 146 Příčiny polsko-českého sporu, který vedl až ke svolání zemské hotovosti a o němž se rozepsal LAMPERT Z HERSEFELDU (*Lamperti Annales*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [38.], Hannover 1894, s. 131–132), však nejsou známy. O výklad se pokusila B. KRZEMIEŃSKA, *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? Z politických počátků Vratislava II.*, Folia historica Bohemica 2/1980, s. 77–119.
 147 Dobenín u Náchoda.
 148 Doslova *palatinus comes*.
 149 Řecká glosa.
 150 Jindřich IV. získal císařskou korunu až o Velikonocích 1084.
 151 Doslova *prefectus in urbe Satc*, a protože se Kosmas k roku 1101 zmínil, že Vršovec Božej dostal zpátky Žatec, není vyloučeno, že Smil (podobně jako Kojata?) náležel ke stejnému rodu.
 152 Doslova *oppidum Opocen*, hradiště poblíž zemské brány u Náchoda.
 153 Ž 12, 14; Zj 10, 9.
 154 Tj. 15. června.
 155 Ve skutečnosti měl Kosmas na mysli Jindřicha IV.
 156 Tj. 23. června.
 157 Kosmou zmiňovaná data si však odporují. V roce 1086 nepřipadal 26. červen na pondělí, nýbrž na čtvrtek, a 2. července nebyla neděle, ale středa. Někteří editoři (G. Dobner a R. Kópke) proto uvažovali o 30. červnu a 6. červenci, s čímž se zase nekryje odkaz na třetí den. Obě uvedená data naopak odpovídají roku 1066, ovšem tehdy se král Jindřich IV. zdržoval ve Würzburku, a nikoliv v Mohuči.
 158 Kosmas měl na mysli mohučského metropolitu Sigfrida I. (1060–1084).
 159 Jaromír (Gebhart) spravoval pražskou diecézi v letech 1068–1090. Dále viz D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090). Několik poznámek k jeho životu*, Mediaevalia Historica Bohemica 9/2003, s. 27–43.
 160 Doslova *miles suus*, odjinud neznámý.
 161 Doslova *velut acephali aut bestiales centauri viventes*.

- 162 1P 2, 9.
- 163 Svatovítský probošt Marek (1068–1098) reformoval kapitulou podle nařízení císařské synody z roku 816. Dále viz *Concilia aevi Karolini [742–817]*, Monumenta Germaniae Historica, Concilia 2.1, Hannover 1906, s. 308–421 (*Concilium Aquisgranense a. 816, A. Institutio canonicorum Aquisgranensis 114–145, s. 394–421*), základní komentář podal V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2*, s. 135–137.
- 164 Připojeno k štrasburskému (A4) a mnichovskému rukopisu (A4a). Dále viz II. vsuvka.
- 165 Indikce viz I. kniha, pozn. 20; epakta, kruh čísel odvozených z rozdílu délky lunárního a solárního roku; konkurenty, řada čísel od I do VII, která umožňovala zjistit, na který den v týdnu připadal první jarní úplněk.
- 166 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 167 Zde omylem místo Próteus, což byl řecký mořský bůh, který uměl měnit podobu.
- 168 Míněn olomoucký kníže Ota I. Sličný.
- 169 OVIDIUS, *Proměny* XIII, 542.
- 170 Dítě stoleté (doslova *puer centum antrum*), tj. hříšník – Iz 65, 20 (srov. *Thesaurus proverborum aevi Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*, ed. S. SINGER, Berlin – New York 1998, s. 44–45).
- 171 Dále viz T. GRUDZIŃSKI, *Polityka papeža Grzegorza VII wobec państwo Europy środkowej i wschodniej*, Toruń 1959, s. 47–73, přehledně pak M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 136–138 a s. 140–143.
- 172 Doslova *clericus nomine Hagno, vir Teutonicus, philosophie domesticus*, odjinud neznámý.
- 173 Doslova *apud civem nomine Komboldum, qui fuit miles Gebehardi episcopi habens annuatim ab eo beneficium XXX marcas argenti*.
- 174 VERGILIUS, *Žpěvy rolnické*, 383.
- 175 Přepadení biskupa Jana a Hagenova mise se zpravidla kladou do roku 1072.
- 176 Doslova *Petrus presbiter, patre genius Podřiva, pollens sancti Georgii prepositura*, odjinud neznámý.
- 177 Bavorský falckrabě Rapoto V. (Ratbod, † 1099) byl českým přímluvcem i v dalších letech. Dále viz II, 37; II, 49; III, 2.
- 178 Doslova *Rudolfus apocrisarius et consiliarius Gregorii pape*, papežské listy však zmiňují pouze zvláštní a plnomocné legáty Bernarda a Řehoře.
- 179 Míněn papež Řehoř VII. (1073–1085).
- 180 Snad Kosmova narážka na právo užívat mitru, za něž Vratislav II. (podobně jako Spytihněv II.) odváděl roční poplatek sto hřiven stříbra. Dále viz J. ŽEMLIČKA, *Mitra českých knížat*, Sborník Společnosti přátel starožitností 3/1992, s. 17–21.
- 181 Doslova *meus magister Magontinus metropolita*, míněn mohučský arcibiskup Sigfrid I. (1060–1084).
- 182 OVIDIUS, *Proměny* III, 276.
- 183 Kosmou zmiňované přibuzenství odmítl P. HILSCH, *Familiensinn und Politik bei den Přemysliden. Jaromir-Gebehard, Bischof von Prag und Kanzler des Königs*, in: *Papsttum, Kirche und Recht im Mittelalter. Festschrift für Horst Fuhrmann zum 65. Geburtstag*, (ed.) H. Mordek, Tübingen 1991, s. 215–231.
- 184 Tedy 1. září.
- 185 Odjinud neznámý.
- 186 Ko 3, 20.
- 187 Míněn bavorský vévoda Welf V.; dále viz pozn. 192.
- 188 Asverus (Achašveroš), perský král, jeho ženou byla biblická hrdinka Ester.
- 189 3 Kr 10, 4 (Vulgata).
- 190 Sír 5, 14.
- 191 HORATIUS, *Satiry* I, 9, 20.
- 192 Se zjevným zaujetím převyprávěná anekdota se vracela k nerovnému sňatku, který roku 1089 uzavřela toskánská markraběnka Matylda (* 1046) s teprve sedmnáctiletým Welfem V., jehož otec, bavorský vévoda Welf IV., stál v čele říšských, císaři Jindřichovi IV. odporujících knížat. Nerovný svazek měl sjednotit vzbouřence na obou stranách Alp.

- 193 Odjinud neznámý.
- 194 Samotnou vzpomínku na školní léta Kosmas připojil k událostem kolem roku 1074.
- 195 Doslova *bone puer*.
- 196 Mt 17, 2.
- 197 Svatoradimský zázrak (žánrově vlastně mikrolegenda), podobně jako anekdota o Jaromírově vousu (II, 33) nebo historiky o toskánské markraběnce Matyldě (II, 31–II, 32) pomohly Kosmovi zaplnit léta, která strávil za hranicemi Čech (1072/1074–1082/1090), nejspíš na studiích v Lutychu. Dále viz D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, s. 34–38.
- 198 Míneň rakouský markrabě Leopold II. (1075–1095).
- 199 JERONÝM, *Listy* 127, 10
- 200 Ve skutečnosti rakouský markrabě vypověděl věrnost králi Jindřichovi IV. a vpád české hotovosti jej měl přivést k poslušnosti.
- 201 Míneň řezenský biskup Ota (1061–1089).
- 202 Doslova *cum suis omnibus qui sunt in tota Moravia militibus*, tj. „se zemskou hotovostí“.
- 203 Sk 20, 29; Ž 104, 21; Lv 11, 44.
- 204 Srov. HORATIUS, *Básně* III, 2, 3.
- 205 VERGILIUS, *Žpěvy rolnické* III, 99.
- 206 Doslova *de plaga orientali*, tedy „z Rakous“.
- 207 Taktó budyšínský rukopis, jiné opisy uvádějí *Žanec*, *Sanek* nebo dokonce *Janek*.
- 208 Příčiny a průběh konfliktu probral L. AUER, *Die Schlacht bei Milberg am 12. Mai 1082*, Wien 1976.
- 209 Připojeno k rukopisné skupině C.
- 210 Připojeno k rukopisné skupině C.
- 211 Mt 21, 21; Lk 1, 31.
- 212 Juditin syn Boleslav (Křivoústý), který se později proslavil jako polský kníže (1102–1138) se narodil 20. srpna 1085, Judita zemřela 25. prosince 1086. Dále viz GALLUS I, 30; I, 31; II, 1.
- 213 Mohučská synoda se ve skutečnosti konala v dubnu 1085, následujícího roku v Řezně bylo zpečetěno Kosmou citované privilegium.
- 214 K možným významům Vratislavova polského titulu viz dále M. WIHODA, *Polská koruna českých králů*, *Český časopis historický* 102/2004, s. 721–743.
- 215 Doslova *regalem circulum*.
- 216 Trevířský arcibiskup Egilbert (1079–1101) nahradil (v podstatě zastupoval) mohučského metropolitu Sigfrida, jenž krátce před smrtí přešel do tábora vzbouřenců.
- 217 Vojtěchův záměr ve skutečnosti schválil císař Ota II.
- 218 Wezilo spravoval mohučskou provincii v letech 1084–1088.
- 219 Doslova *presentibus nobis*. Ve skutečnosti Kosmas v Mohuči ani v Řezně nebyl.
- 220 „Vojtěchovo privilegium“ Kosmas citoval patrně i při popisu říše Boleslava II.; dále viz I, 33.
- 221 V některých rukopisech text přímo navazuje.
- 222 Doslova *Quod ego vidi ipsum cesarem suis manibus annotantem in privilegio Pragensis episcopatus*. Ve skutečnosti neviděl.
- 223 O zevrubný výklad listiny se pokusil R. TUREK, *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, *Slavia Antiqua* 22/1975, s. 122–163.
- 224 Odjinud neznámá bula papeže Klimenta III. (1084–1100).
- 225 Olomoucký kníže Ota I. Sličný zemřel 9. června 1087.
- 226 Další souvislosti naznačil D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, *Časopis Matice moravské* 121/2002, s. 267–285.
- 227 Přesněji Míšeň, kterou Vratislav II. získal od Jindřicha IV. v roce 1076.
- 228 Dnes neznámé polohy.
- 229 Doslova *duas scaras ex electis militibus*.
- 230 Dnes neznámé polohy.
- 231 Doslova *primi inter primates*.

- 232 Lk 3, 16; Iz 5, 27.
 233 Doslova *scutarios*.
 234 LUCANUS, *Farsalské pole* IV, 724.
 235 Ovidius *Proměny* VI, 51.
 236 Doslova *ferrea legio Saxonum*.
 237 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 60, 2.
 238 Doslova *solī tantum nobiles*.
 239 Zdá se, že český sbor byl poražen na míšeňské (lužické) straně zemské brány.
 240 Hector, nejstatečnější z obránců Tróje; Turnus, král kmene Rutulů, soupeř římského hrdiny Aenea – srov. OVIDIUS, *Proměny* XII, 77 a VERGILIUS, *Aeneis* XI, 910.
 241 Beneda, syn Juratův, z rodu Tasova († 1088) zjevně náležel k vlivné vrstvě českých předáků.
 242 Dodejme ovšem, že také Wiprecht z Grojče měl za manželku Vratislavovu dceru Juditu († 1108) a není proto jasné, zda Kosmas nezaměnil jednu Vratislavovu dceru za druhou. Dále viz L. REITINGER, *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, s. 372–415.
 243 Biskup Benno (později byl kanonizován) spravoval míšeňskou diecézi v letech 1066–1106.
 244 Vít, syn Želiborův, odjinud neznámý komorník krále Vratislava.
 245 Narážka na boj řeckého hrdiny Hérakla (lat. *Hercula*) s Hydrou – obludou s hadím tělem a devíti dračími hlavami, žijící u řeckého města Lerny.
 246 OVIDIUS, *Proměny* XII, 374.
 247 Kukata, knížecí lovcí na Zbečně. Dále viz III, 13.
 248 Připojeno k rukopisné skupině A3.
 249 Připojeno k rukopisné skupině A3.
 250 Připojeno k břevnovskému (C2a) a roudnickému rukopisu (C3).
 251 Poznámka na okraji muzejního rukopisu (C2b).
 252 Zj 20, 1.
 253 Olomoucké tradici neznámý biskup. Není však vyloučeno, že Vecl přijal po svěcení jméno Ondřej. Ten spravoval moravskou diecézi v letech 1092–1096.
 254 Uherský král Ladislav I. (Svatý) vládl v letech 1077–1095.
 255 Ostřihom, sídlo uherského metropolity.
 256 Pražský biskup Jaromír zemřel 26. června 1090. Jak dále prozrazuje jiné místo kroniky (III, 55), jeho ostatky byly přeneseny do Prahy a pohřbeny v kapli pod věží v bazilice svatého Víta.
 257 VERGILIUS, *Aeneis* XII, 914.
 258 Doslova *Pauca tamen fari libet hec, que vidimus ipsi*. Ve skutečnosti Kosmas nic vidět nemohl.
 259 J 13, 5.
 260 Jaromírův epitaf se zánrově blíží Kosmou oblíbené „mikrolegendě“.
 261 Biskup Kosmas spravoval pražskou diecézi v letech 1091–1098, investitura mu ovšem byla udělena až na počátku roku 1092 v Mantově. Dále viz II, 49.
 262 Bertold Bretholz ale upozornil, že k požáru došlo o týden později, tedy 23. dubna.
 263 Doslova *monasterium*, tedy kostel i kapitula.
 264 Připojeno k rukopisné skupině A3.
 265 Doslova *de paterna hereditate*.
 266 Kralevic Boleslav spravoval olomouckou část Moravy (zřejmě?) v letech 1087–1091.
 267 Dt 32, 9.
 268 Doslova *que sibi sorte ac fomiculo hereditatis et per concessionem iure acciderat paternam*. Kosmova poznámka je poněkud nesrozumitelná, protože současně prohlašuje, že Konrád získal Brno losem i rozhodnutím seniora.
 269 Doslova *Žderad villicus, sicut erat homo versipellis*, ve skutečnosti správce Pražského hradu a první Vratislavův rádece.
 270 Doslova *iuxta fluvium hac ex parte urbis*, čímž Kosmas bezděky prozradil, že brněnský knížecí hrad ležel na břehu řeky (Svratky) v místech dnešního Starého Brna.

- 271 SALLUSTIUS, *Válka s Jugurthou* 11, 7.
 272 LUCANUS, *Farsalské pole* I, 208.
 273 Původ Konrádovy manželky se zpravidla hledá mezi hrabaty z Tenglingu a Aribu.
 274 Zj 7, 11.
 275 LUCANUS, *Farsalské pole* I, 1.
 276 VERGILIUS, *Aeneis* II, 581 a V, 662.
 277 Doslova *inveni gratiam in oculis tuis* – srov. Gn 18, 3; 33, 20 atd.
 278 Doslova *ne confundas faciem meam*. – srov. 1 Kr, 16.
 279 Ef 4, 3; Ř 16, 16.
 280 Doslova *secessit in partes urbis Gradec*, tedy do východních Čech.
 281 Doslova *et congregat terre maiores natu atque corroborat omnium sacramento comitum*.
 282 Ex 14, 13.
 283 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 18, 8.
 284 Vložená mikrolegenda vlastně ohlašovala návrat k přirozenému (božímu) řádu věcí veřejných, což v daném případě znamenalo tradice a zvyklosti knížecího věku. Dále viz M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Janě Nechutové, (edd.) H. Krmíčková, A. Pumpová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 367–380.
 285 Bánov, snad míněna pohraniční pevnost (dnes obec) u Uherského Hradiště.
 286 Olomoucká tradice klade Ondřejův episkopát mezi léta 1092–1096. Dále viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 175–178.
 287 Míněn bavorský falckrabě Rapoto (Ratbod) z Kouby. Dále viz pozn. 177.
 288 Míněn münsterský biskup Erpo (1085–1097).
 289 SALLUSTIUS, *Válka s Jugurthou* 8, 2.
 290 VERGILIUS, *Aeneis* V, 503.
 291 Vratislav zemřel 14. ledna 1092. Konrád Brněnský převzal vládu v Čechách podle Břetislava nástupnického řádu, jehož platnost byla potvrzena brněnskou přísahou v létě roku 1091 (II, 45–II, 46).
 292 Doslova *legatus nomine Wiclin*, odjinud neznámý.
 293 Tedy 21. března.
 294 Míněna Stará Boleslav.
 295 Velikonoce tehdy připadly na 28. března.
 296 Zaniklý kostel na Pražském hradě, jehož polohu určil I. BORKOVSKÝ, *Kostela Panny Marie na Pražském hradě*, *Památky archeologické* 44/1953, s. 129–200.
 297 Doslova *ab universis comitibus et satrapis*.
 298 Břetislav II., podle Kosmy Mladší (*junior Bracizlaus*), vládl v letech 1092–1100.
 299 Ve skutečnosti k zatmění došlo až v roce 1093.
 300 Míněno asi obecně pyrenejské podhůří a nikoliv přímo Gaskoňsko, neboť Cavaillon leží v Provence.
 301 Podle českého nekrologia (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 804) zemřel svatovítský kanovník Osel (*Asinus*) 15. dubna.
 302 Doslova *unum ex Latinis*. Míněn románským (tj. ne-německým) dialektem hovořící kněz.
 303 Biskup Desiderius spravoval cavaillonskou diecézi mezi léty 1082–1095.
 304 Míněn Jindřichem IV. podporovaný papež Kliment III. (1084–1100).
 305 VERGILIUS, *Aeneis* I, 204.
 306 Není vyloučeno, že Kosmas takto ohlásil závěr celého díla, které se v původním rozvrhu mělo skládat pouze ze dvou knih. Dále viz V. HRUBÝ, *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, *Časopis Matice moravské* 49/1925, s. 371–384, zde s. 375–384.

Knih třetí

- 1 Doslova *Incipit apologia*. Na možný význam Kosmovy „omluvy“ zevrubně upozornil Bertold Bretholz, jehož postřehy shrnul a doplnil V. HRUBÝ, *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, *Časopis Matice moravské* 49/1925, s. 371–384, zde s. 375–384.

- 2 Přesněji k roku 1092.
- 3 TERENCEUS, *Dívka z Andru* 68.
- 4 Sír 18, 11; Jk 1, 18, 2 Tm 2, 15.
- 5 O zvláštním Kosmově vztahu k Břetislavovi II. se alespoň přehledně zmíníla B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, Československý časopis historický 35/1987, s. 722–731.
- 6 Kosmas měl na mysli nanebevzetí knížete Václava, tedy jeho svátek 28. září.
- 7 Doslova *et omnibus satrapis atque comitibus*. Kosmas zároveň bezděčně prozradil, že památku svatého Václava uctil bohatý (roku 1092 dokonce tři dny trvající) hodokvas. Zdá se ale, že 28. září bylo slaveno s upřímnou radostí i v jiných letech, neboť na svatém Václavovi postupně ulpěla pověst jakéhosi patrona opilců.
- 8 Lv 17, 7.
- 9 Přehledně P. SOMMER, *Duchovní svět raně středověké laické společnosti*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa, Praha 1998, s. 133–166.
- 10 J 17, 3; 2 Tm 2, 22.
- 11 Kosmův současník Gallus Anonymus spojuje Břetislavův vpád s nástupnickými právy Vladislava syna Zbyhňeva (GALLUS II, 4) a potvrzuje, že český útok skutečně směřoval do Poodří a k Vratislavi. Dále viz J. POWIERSKI, *Pierwszy bunt Zbigniewa a zewnętrzno-polityczne położenie Polski w latach 1092–1094*, Studia Bałtyckie 1/1996, s. 67–100.
- 12 Tj. Vladislav Heřman (1079–1102).
- 13 Doslova *ad unum solveret obulum*.
- 14 Kosmas se vracel k míru, který na quedlinburském sjezdu roku 1054 uzavřeli český kníže Břetislav I. a polský kníže Kazimír I. Obnovitel. Dále viz II, 13 a také E. RYMAR, *Śląsk jako obszar trybutarny rzeszy niemieckiej (Czech)*, Studia Zachodnie 6/2002, s. 63–89; 10/2008, s. 7–45.
- 15 Na Kladsko, jež tehdy Vladislav Heřman přenechal synovi Boleslavovi, však vznášel nároky pražský knížecí dvůr. Dále viz G. LABUDA, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty stał się lennikiem księcia czeskiego w ziemi kłodzkiej? Przyczynek do krytyki Kroniki Czechów Kosmasa*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska F 45/1990, s. 91–97.
- 16 Tj. Jindřich IV., který vládl v letech 1056–1106, od roku 1084 jako císař.
- 17 Doslova *generalis synodus*, odjinud neznámá.
- 18 Dále viz II, 29; II, 49.
- 19 Dále viz II, 49.
- 20 Ruthard spravoval mohučskou diecézi v letech 1089–1109.
- 21 Doslova *in Teutonicis partibus*.
- 22 Tj. Amberg, v Bavorsku.
- 23 Nejspíš hrad Kager v Horní Falci.
- 24 Doslova *pernoctavimus campo*. Bezděčná glosa snad dokazuje, že pisatel, tedy Kosmas, byl přímým, možná i očitým svědkem.
- 25 Tj. Luitgarda z Bogenu.
- 26 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 27 Pražským podhradím táhl houf kníže Volkmar, jehož osudy popsal EKKEHARD Z AURY (*Ekkehardi monachi Uraugiensis Chronicon universale*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores VI., Hannover 1844, s. 208).
- 28 Doslova *super ripam fluminis nomine Nizam castro eorum destructo nomine Brigo*. Míneně asi pohraniční hrad Bardo (dnes Bardo Śląskie) na Kladské Nise.
- 29 Doslova *firmisimum castrum super altum scopulum unde nomen traxit Kamenec*, dnes Kamieniec Żąbkowicki v dolnoslezském vojvodství.
- 30 Mt 11, 29; Sír 51, 34.
- 31 Iz 17, 8.
- 32 Tj. do Budyšínska.
- 33 Jak ale prozrazuje předchozí výklad, Kosmas neměl na mysli bratra (*frater*), nýbrž příbuzného (*cognatus*).

- 34 Dále viz P. KOPAL, *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, Sborník archivních prací 51/2001, s. 3–83.
- 35 Rukopisná skupina A3 připouje vyprávění o sázavském opatu Děthartovi. Dále viz III. vsuvka.
- 36 Krátké věznění brněnského knížete Oldřicha se zpravidla spojuje s chystaným povýšením (věkem k vládě ještě nepovoláno) Bořivoje II. na přímého Břetislavova nástupce. Dále viz III, 8.
- 37 Doslova *gens progenita manzeribus* – srov. Dt 23, 2.
- 38 T. Flavius Vespasianus, vojevůdce a římský císař (69–79), za vlády císaře Nerona potlačil židovské povstání a s výjimkou Jeruzaléma obsadil velkou část Judeje.
- 39 VERGILIUS, *Aeneis* I, 602.
- 40 Odjinud neznámá historika.
- 41 VERGILIUS, *Aeneis* IX, 710.
- 42 Ve shodě *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 809.
- 43 Doslova *a Deo potestatem eligendi ecclesie sponsum*. Kosmas se tak bez zvláštních rozpaků přihlásil k tehdy obvyklé zvyklosti, že pražského (i moravského) biskupa vybíral český kníže. Jeho návrh pak schvaloval zemský sněm.
- 44 Sír 32, 24.
- 45 Wiprecht z Grojče (podobně jako bavorský falckrabě Ratbot) skutečně náležel k důvěrníkům krále Vratislava a značný vliv si udržel až do své smrti v roce 1124. Dále viz III, 10; III, 18; III, 28; III, 30; III, 32; III, 51; III, 52; III, 53. Dále viz T. VOGTHERR, *Wiprecht von Groitzsch. Bemerkungen zur Figur des sozialen Aufsteigers im hohen Mittelalter*, in: *Figuren und Strukturen. Historische Essays für Hartmut Zwahr zum 65. Geburtstag*, (edd.) M. Hettling, U. Schirmer, S. Schötz, München 2002, s. 157–169.
- 46 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 51, 1, 2.
- 47 HORATIUS, *O umění básnickém* 294.
- 48 Snad bezděčná poznámka o dětech a příbuzných prozrazuje, jak na počátku 12. století vypadal svět domácího duchovenstva.
- 49 Jak ale plyne z následujících řádků (III, 9), Heřman tehdy neměl potřebné kněžské svěcení.
- 50 Tj. císař Jindřich IV.
- 51 Tedy 19. dubna.
- 52 Ojedinělý popis slavnostního příjezdu českého knížete a císařova leníka na dvorský sjezd.
- 53 Zdá se, že výslovné porušení seniorátu (II, 13) souviselo se snahou knížete Břetislava II. zajistit poručnictví a v budoucnu i nástupnictví pro svého právě narozeného syna. Dále viz III, 13 a také M. WIHODA, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010, s. 148–152.
- 54 Dále viz II, 21.
- 55 Uherský král Koloman vládl v letech 1095–1116.
- 56 Doslova *in campo, qui dicitur Luczko*, sporné území mezi řekami Váh a Morava. Dále viz III, 42, starší názory přehledně shrnul J. MITÁČEK, *Campus Luczco. Proměny jedné otázky*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*, (edd.) L. Galuška, P. Kouřil, J. Mitáček, Brno 2008, s. 155–166.
- 57 Cesta do Ostřihomi a přijetí kněžského svěcení z rukou arcibiskupa Serafina (okolo 1095–1104) byly vynuceny přechodem mohušského metropolity mezi straníky papeže Urbana II., a tedy i císařské opozice (1098).
- 58 Doslova *et me, quomvis indignum, similiter ad eundem promovit gradum*. Kosmas tak vlastně potvrdil, že provázal Heřmana do Uher. Pak ovšem není vyloučeno, že cestou (v okolí Nitra?) vyslechl pověst o moravském králi Svatoplukovi (I, 14). A jen závěrem dodejme, že přijetí kněžského svěcení 11. června 1099 snad mohlo souviset s Kosmovým povýšením na děkana svatovítské kapituly.
- 59 Doslova *castra metatus iuxta urbem Brymen*.
- 60 Doslova *fugientes a facie eius* – srov. Ž 68, 2.

- 61 Oldřich a Litolt tehdy spravovali někdejší državu svého otce Konráda († 1092), tedy Brněnsko se Znojemskem.
- 62 Svatopluk, Otík (II.) a Eufemie († 1111), vdova po olomouckém knížeti Otovi I. Sličném, drželi Olomoucko.
- 63 Doslova *omnibus comitibus Boemie factus est Bolezlaus ensifer avunculi sui*. Povýšení polského kněze Boleslava Křivoústého na mečníka knížete Břetislava II. snad souviselo s přítomností českých vyhnanců (zejména Vršovců) u polského knížecího dvora. Dále viz J. BANASZKIEWICZ, *Młodzieńcze Gesta Bolesława Krzywoustego czyli jak zostaje si prawdziwym rycerzem i władcą*, in: *Teatrum Ceremoniale na dworze królów i książąt polskich*, (edd.) M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 1999, s. 11–29.
- 64 V roce 1100 připadaly Velikonoce na 2. dubna.
- 65 Doslova *archipresul Rothardus symoniaca heresi infamatus*. Kosmas měl patrně na mysli výnos papeže Klimenta III., jenž podporoval Jindřicha IV. a Ruthardovo jednání odsoudil jako zradu. K volbě nového metropolitů však nedošlo. K dalšímu viz výše, pozn. 57.
- 66 Tj. papežský legát Robert, biskup z Faenzy.
- 67 Doslova *vestre caritati pandimus*.
- 68 Česká nekrologium (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 808) klade smrt svatojiříské abatyše Windelmuth k 24. říjnu.
- 69 Lk 2, 29.
- 70 Kosmou zvěčněný příběh ovšem prozrazuje, že kult svatě Ludmily ještě kolem roku 1100 nepřesahoval obvod svatojiříského klášteřa. Dále viz (byť s nemožnými závěry) P. KUBÍN, *Žnou o Kristiána*, in: *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, (edd.) E. Doležalová, R. Šimůnek, Praha 2007, s. 63–72.
- 71 Doslova *in urbe Žnogem*. Vůbec první výslovná zmínka o Znojmě, pod níž se však tehdy rozumělo (?) Hradiště svatého Hypolita.
- 72 Helbirka (Gerberga) Babenberská († 1142) byla dcerou rakouského markraběte Leopolda II. († 1095) a sestrou jeho syna Leopolda III. (1096–1136).
- 73 Doslova *in castrum Racouz*, dnes Raabs. Právě tento hrad propůjčil Rakousku jeho český název.
- 74 Zdá se však, že Gotfrid (snad z rodu pleinských hrabat?) náležel ke spojencům znojemského knížete Litolta a že své společenství odvolal teprve pod českým nátlakem.
- 75 Doslova *iuxta oppidum Wranou*, míněna pohraniční pevnost na řece Dyji.
- 76 LUCANUS, *Farsalské pole* IV, 410.
- 77 Doslova *Paulik, filius Marquardi, pedagogus Wladizlai*. Míneň Vladislav I., jenž v roce 1110 převzal vládu v Čechách. A dodejme také, že podle Kosmy jakýsi Němec Markvart (snad dvořan knížete Vratislava II. a otec zabitého Pavlíka?) provázal Jaromíra na jeho cestě za biskupským svěcením (II, 25).
- 78 Kosmas měl na mysli urozené.
- 79 Lovecký dvorec na Křivoklátsku. Obdobně I, 35.
- 80 Iz 14, 12.
- 81 Srov. VERGILIUS, *Aeneis* II, 549.
Zevrubný výklad podal J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov knížete Břetislava. K událostem ve Zbečně před Vánocemi roku 1100*, in: *Ad vitam et honorem*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 231–246.
- 82 Jak ale prokázal P. CHARVÁT, „*Dejte mému synáčkovi loveckou trubku a kopí*“. *Co vlastně odkázal umírající Břetislav svému dědici*, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 5/2000, s. 167–169, kníže Břetislav II. přenesl vládu v dědičných přemyslovských državách na svého nedospělého stejnojmenného syna.
- 83 Sk 1, 7.
- 84 Již Bertold Bretholz upozornil, že patřilo k dobové podmíněné módě vkládat do liturgických zpěvů řecká (*Iskyros*, tj. *ischyros* – mocný) nebo hebrejská slova (*Sabaoth Adonai* – Bůh zástupů, Hospodin).
- 85 Ludmila, kolem roku 1101 asi čtyřicetiletá, byla dcerou knížete Vratislava II. a jeho druhé manželky Adleity Uherské. Dále viz II, 20.

- 86 Doslova *omnibus simul faventibus*. Volba proběhla 25. prosince 1100.
- 87 Cillenia, tj. Astraia, řecká bohyně spravedlnosti, která v době „zlatého věku“ žila na zemi, když však lidská špatnost vzrostla a nastal „věk železný“, vrátila se zpět na nebe (kde zaujala místo u souhvězdí Panny) – srov. OVIDIUS, *Proměny* I, 150; VERGILIUS, *Žpěvy rolnické* II, 473.
- 88 Doslova *Iusticia enim erat Boemorum, ut semper inter principes eorum maior natu solio potiretur in principatu*. Kosmas tak čtenářům připomněl obsah i platnost testamentu knížete Břetislava I. Dále viz II, 13.
- 89 Přesněji z Brněnska a Znojemska.
- 90 Kolem roku 1100 (po Praze) dva nejvýznamnější české hrady.
- 91 Tj. Konrádův syn Oldřich Brněnský, jemuž kolem roku 1101 náležela přímá nástupnická práva.
- 92 Pobyt císaře Jindřicha IV. v Řezně dokládá pouze Kosmova zpráva.
- 93 Doslova *inceptat comites*. Kosmova glosa prozrazuje, že Neuša vyjednával se staršími země.
- 94 Zdá se, že Oldřich Brněnský hledal pomoc zejména u svých příbuzných hrabat z Aribu. Sikard, hrabě ze Schale však neměl bratra Oldřicha, nýbrž Jindřicha, jenž v letech 1098–1137 skutečně spravoval freisinskou diecézi (Kosmas jej možná zaměnil s tehdy úřadujícím pasovským biskupem), a podobně Fridrich asi nebyl Sikardovým švagrem, nýbrž mladším bratrem. Dále viz V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, s. 411, pozn. 1.
- 95 TERENCEIUS, *Kleštětec* 68.
- 96 Doslova *omnes Boemie natu maiores*, čímž Kosmas naznačil, že se Oldřich spoléhal na podporu starších země, tedy sněmu Čechů.
- 97 Zj 21, 21.
- 98 Obě vojska tábořila v zemské bráně u Malína (dnes u Kutné Hory).
- 99 Da 13, 55 (Vulgata).
- 100 Doslova *trans silvam ad Gabr*. Míněna tehdy podružná haberská stezka, která procházela pomezím hvozdem a směřovala k zemské bráně u Třebíče a Rokytně.
- 101 Doslova *amisit capella suam*.
- 102 Dále viz R. GRODECKI, *Żbigniew książe Polski*, in: Studja Staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera, Kraków 1928, s. 71–105.
- 103 J. POWIERSKI, *Sytuacja polityczna Polski pod koniec życia Władysława Hermana i jej sąsiedzi*, Studia Bałtyckie 3/1998, s. 61–99.
- 104 Lk 11, 17.
- 105 Polský kníže Vladislav Heřman zemřel 2. června 1102, ovšem spory mezi Zbyhňevem a Boleslavem III. Křivoústým vypukly ještě za jeho života a staly se námětem řady kapitol druhé a třetí knihy kroniky Galla Anonyma. Dále viz T. GRUDZIŃSKI, *Podziały dynastyczne monarchii piastowskiej w końcu XI i początkach XII w.*, Zapiski Historyczne 36/1971, s. 9–45; G. LABUDA, *Władysław i Żbigniew. U genezy podziałów dzielnicowych w Polsce w drugiej połowie XI wieku*, in: Společenstvo Polski střednioviecznej. Zbiór studiów VI., (ed.) S. Kuczyński, Warszawa 1994, s. 9–21.
- 106 Doslova *oppidum Recen*. Snad Ryczyn na Odře. Dále viz III, 1.
- 107 Doslova *pedagogum suum Zkrbimir*. Skarbimír z rodu Avdanců byl správcem knížecího dvora (palatinem) a jedním z nejmocnějších velmožů v dědičných piastovských državách. Dále viz GALLUS II, 30–31; II, 33; III, 1; III, 23.
- 108 Doslova *nec unum obulum*.
- 109 Srv. SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 31. Ve shodě GALLUS II, 24.
- 110 Podle tradice šestý moravský biskup Jan II. Břichatý spravoval diecézi v letech 1104–1126.
- 111 Tj. olomoucký kníže Svatopluk (1095–1107).
- 112 VERGILIUS, *Aeneis* VII, 335.
- 113 Doslova *universas Boemie civitates*.
- 114 Nejspíš 26. září 1105.
- 115 Doslova *cum suo comitatu*.
- 116 Doslova *cum sex legionibus*.

- 117 Rybářská vesnice na levém břehu Vltavy.
- 118 Doslova *ubi sabbato fiunt mercimonia*, což by mohlo znamenat pravidelné „týdenní“ trhy. Kosmas tedy mohl mít na mysli pražské tržiště.
- 119 VERGILIUS, *Aeneis* IV, 337.
- 120 VERGILIUS, *Aeneis* II, 317; Mt 16, 24.
- 121 Srov. SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 58, 21.
- 122 Kosmas zde Vacka nazval velmožem (doslova *Wacek ad comitem*), přestože na jiném místě (I, 35) a ne bez jízlivosti připomněl, že se narodil „pod selským kolem“, a že tedy byl „jen“ povýšencem. At tak či onak, Vacek náležel k vlivným postavám domácího dění, kterého si cenil nejen kníže Svatopluk (1107–1109), nýbrž i jeho nástupce Vladislav I. Nedlouho před smrtí (byl zavražděn roku 1113) se Vacek dokonce stal správcem knížecího dvora (*comes palatinus*). Dále viz III, 22; III, 27; III, 30; III, 32; III, 37; III, 39.
- 123 OVIDIUS, *Proměny* V, 570.
- 124 Doslova *usque ad introitum silve*, tedy až ke vstupu do pomezního hvozdů, tj. někam k Chrudimí nebo možná k Vraclavi.
- 125 Ve skutečnosti měl Kosmas na mysli Jindřicha V. (1106–1125).
- 126 Doslova *filiis sui a facie fugiens* (srov. 1S 21, 11; Jr 48, 44–45 atd.)
- 127 Doslova *Lupoldus marchio orientalis*, míněn rakouský markrabě Leopold III. (1095–1136).
- 128 Tj. Děpolt z Vohburgu a Berengar II., hrabě ze Sulzbachu († 1125). Dále viz III, 32.
- 129 Vzpouře Jindřicha V. a události na řece Řezné zaznamenala řada soudobých zpravodajů, nejlépe snad *Ekkehardi monachi Uraugiensis Chronicon universale*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores VI., Hannover 1844, s. 228–230; *Otonis episcopi Frisingensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus VII.9*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [45.], Hannover 1912, s. 319–321. Dále viz P. RASSOW, *Der Kampf Kaiser Heinrichs IV. mit Heinrich V.*, Zeitschrift für Kirchengeschichte 47/1928, s. 451–465.
- 130 Císař Jindřich IV. skutečně zemřel 7. srpna roku 1106, ale rukopisná skupina A3 posouvá jeho smrt k 8. srpnu.
- 131 Odjinud neznámý předák, jenž patrně náležel mezi „starší země“.
- 132 1K 11, 25.
- 133 Argejové, tj. obyvatelé města Argos na Peloponnésu, tedy Řekové; Clemens Aurelius Prudentius, křesťanský básník, právník a politik (348 – okolo 410), autor ve středověku oblíbeného alegorického díla *Psychomachia* (Válka duší), v němž ctností zápasí s nečestmi – srov. *Psychomachia*, 550.
- 134 Sinón, achajský voják, přemluvil Trójaný ke vtažení trojského koně do města a v noci z něj vypustil ukryté bojovníky.
- 135 Kosmovu kroniku zajímavým a cenným způsobem doplňuje GALLUS III, 16. Právě odtud je známo, že se Svatopluk dohodl s polským knížetem Boleslavem III. Křivoústým, který dokonce nějaký čas (možná až dvě léta?) živil Svatoplukovy spojence.
- 136 VERGILIUS, *Aeneis* II, 134; SILIUS, *Punica* IX, 567.
- 137 Da 4, 11; VERGILIUS, *Aeneis* II, 290.
- 138 Tj. Vladislav I., jenž se po Svatoplukově smrti (1109) stal českým knížetem. Dále viz III, 27.
- 139 Snad první známý předek (?) Viléma z Pulína, který se proslavil na konci 12. století ve službách znojemského knížete Konráda Oty.
- 140 Doslova *Wladizlaus et ceteri comites*.
- 141 Olomoucký kníže Svatopluk vládl v letech 1107–1109.
- 142 Doslova *hinc filii Panonie Cassandri letantur, inde Polonie nequam trapi*. Zápisky vedené po obou stranách zemské hranice dokazují, že česko-polské sousedství bylo zatíženo mnohými předsudky. Zatímco Kosmas opakovaně zdůrazňoval morální i válečnou převahu českých knížat i poplatnost piastovských vládců, kteří se na Čechích dopustili těžkých křivd, Gallus Anonymus pokládal Čechy za největší nepřátele Poláků (GALLUS I, 18) a vychytralé zbabělce, na jejichž věrolomnost soustavně doplácelo celé Polsko (GALLUS III, 21). Obdobným způsobem Kosmas vnímal vztah Čechů a Němců, jimž

- vytýkal zejména touhu po moci a majetku, kupodivu největší ohledy choval k Uhrům. Dále viz B. KRZEMIENSKA, *Polska i Polacy w opinii czeskiego kronikarza Kosmasa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Spoleczne I,15, Łódź 1960, s. 75–95; TÁŽ, *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*, in: Tisíc let česko-polské vzájemnosti. Materiály z vědecké konference pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9.–10. září 1965 I., Opava 1966, s. 53–70.
- 143 Doslova *multi autem ex comitibus, quos ipse Borivoy de proslitis ferecat comites*. Kosmas neměl na mysli předáky (starší země), nýbrž povýšence.
- 144 Tj. nejmladší z Vratislavových synů, od roku 1125 český kníže Soběslav I. Ve shodě GALLUS III, 20.
- 145 Tj. římsko-německý král Jindřich V. se tehdy pohyboval mezi Goslarem a Merseburkem.
- 146 Doslova *iuxta oppidum Hlumez*, míněn Chlumez u Chabařovic v Krušných horách.
- 147 Tj. olomoucký kníže Ota II. Černý, který padl v bitvě u Chlumce 18. února 1126.
- 148 Ž 59, 11.
- 149 1K 1, 20.
- 150 Není jisté, zda měl Kosmas na mysli české vyhnance nebo Bořivojovy spojence a přímluvce, tedy Wiprechta z Grojče.
- 151 Dnes Dohna. Dále viz III, 39; III, 47.
- 152 Doslova *ex electis militibus VI legiones*. Obdobně III, 17.
- 153 VERGILIUS, *Aeneis* III, 684.
- 154 Heřmanova cesta do Bamberku, kde se těšil z pohostinství biskupa Oty (1102–1139), se podobala útěku, nicméně Kosmas sledoval jednání svého nadřízeného s upřímným pochopením. Vratkost domácích poměrů stavěla biskupa do ošemetné pozice a v nejistých letech (Heřmanův episkopát zaplňoval léta 1099–1122) musel často měnit politické pozice i názory a v roce 1110 byl dokonce vězněn (III, 29). Kosmou velebená biskupova stálost, věrnost a spolehlivost (III, 7) tedy zdaleka neodpovídala povaze jeho skutků.
- 155 Doslova *ecce dux magni nominis*, tj. Svatopluk.
- 156 VERGILIUS, *Aeneis* V, 702.
- 157 PROPERTIUS IV, 5, 47.
- 158 SEDULIUS, *Carmen Paschale* I, 113.
- 159 Tj. Svatoplukův syn Václav (Jindřich), v letech 1125–1130 olomoucký kníže.
- 160 Zdá se však, že král Jindřich V. nemyslel ani tak na zamordované poutníky, jako na vyhnaného Kolomanova bratra Almoše, který se dožadoval uherské koruny. Dále viz F. MAKK, *Ungarische Au enpolitik (896–1196)*, Herne 1999, s. 98–111.
- 161 Tj. Bratislava.
- 162 Doslova *de municione, que firmiter posita versus terminos Poloniae*, snad Kamienec (Kamieniec Żąbkowicki), o němž se v souvislosti s nástupnickými boji zmínil i Gallus Anonymus (III, 16).
- 163 VERGILIUS, *Aeneis* V, 702.
- 164 Doslova *vilior alga*, srov. VERGILIUS, *Eklogy* VII, 42.
- 165 Např. Mk 9, 17.
- 166 Jb 21, 17.
- 167 Doslova *sub ipso exitu silve iuxta oppidum Lutomisl*, míněn pomezní hvozd u trstenické stezky.
- 168 Doslova *castrum Wratiszlau*, Vraclav, hradecké centrum na česko-moravském pomezí, dnes u Vysokého Mýta.
- 169 Ž 22, 14.
- 170 Dále viz I, 57.
- 171 Dále viz III, 13.
- 172 Doslova *post me secundum reliqui huius terre presidem et preceptorem*.
- 173 Doslova *bonus vir*, míněno ironicky.
- 174 Patrně Świdnice (dnes Świdnica v Dolnoslezském vojvodství).
- 175 Král Ailos, podle řecké mytologie pán větrů; srov. VERGILIUS, *Aeneis* I, 81.
- 176 Dále viz P. KOPAL, *Kosmovi ďáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, Mediaevalia Historica Bohemica 8/2001, s. 7–39.

- 177 Libice se patrně vřadila mezi vršovské majetky po vyvraždění Slavníkovců, což nepřímo dokazuje, že události roku 995 lze chápat jako završení krevní msty Vršovců na Slavníkovcích. Dále viz I, 29.
- 178 VERGILIUS, *Aeneis* X, 907.
- 179 Marcus Porcius Cato (234–149), zvaný Censorius (nebo také Maior, tj. Starší), římský státník a vojevůdce, v Kosmově kronice vzor prostoty a mravní přísnosti. Zde citovaný verš pochází ze sbírky *Disticha* (Dvojverší II, 17).
- 180 VERGILIUS, *Aeneis*, XII, 155.
- 181 Kosmas sice prohlašuje, že se odchýlil od hlavního příběhu, nicméně ve skutečnosti se (jen) vyrovnával s proroctvím svatého Vojtěcha, který měl Vršovcům předpovědět, že budou stíženi trojnásobnou pohromou (I, 42).
- 182 Český vpád se zpravidla datuje do září roku 1108, přičemž zpustošené území v podstatě zahrnoval prostor sporné „lucké provincie“. Dále viz III, 9.
- 183 Mt 13, 47.
- 184 Dále viz III, 22.
- 185 Kolín Agrippinin (lat. *Colonia Agrippina*), tj. dnešní Kolín nad Rýnem, mínění Lotrinčané.
- 186 Obdobně se Kosmas vyslovil na jiném místě (III, 1), velmi podrobný a cenný výklad však podal Gallus Anonymus (GALLUS III, 2–III, 15).
- 187 VERGILIUS, *Eklogy* I, 1.
- 188 OVIDIUS, *Proměny*, VI, 251.
- 189 Ve shodě GALLUS III, 16.
- 190 Doslova *Wacek et universi, qui erant de Moravia*, Kosmas měl na mysli moravskou hotovost, kterou do Poodří přivedl olomoucký kníže Ota II. Černý.
- 191 Kosmas zde významně doplnil a zpřesnil vlastní komentář k intronizaci knížete Svatopluka v roce 1107 (III, 19).
- 192 Doslova *Fabianus comes, qui habuit in urbe Wissegrad prefecturam*. Odjinud neznámý, v roce 1109 však neobyčejně vlivný předák a hradecký správce.
- 193 Tedy 25. nebo 26. září.
- 194 Kosmas tak vlastně s rozpaků přiznal, že neví, jak se stavět k současným událostem. Obdobně III, 46.
- 195 Přesněji do Lužice.
- 196 Na důvěrné přátelství mezi Bořivojem II. a Wiprechtem Kosmas nepřímo upozornil i na jiném místě (III, 20).
- 197 Doslova *urbani*, tedy hradčané.
- 198 SALLUSTIUS, *Spiknutí Catilinovo* 28, 4.
- 199 Kosmas vložil do úst hradeckého správce Fabiána proslov, v němž zřejmě neobviňoval vládnoucí Přemyslovce (v tomto smyslu J. ŽEMLIČKA, „*Dvacet pánů*“ české země. *K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století*, Časopis Matice moravské 117/1998, s. 293–309), nýbrž starší země. Naznačuje to poznámka o veskrze panském původu (*herili de stirpe sati*) oněch dvaceti panáčků (*dominelli*), kteří na konci roku 1109 rozhodovali o dalším osudu země.
- 200 LUCANUS, *Farsalské pole* III, 152.
- 201 HORATIUS, *Listy* I, 2, 14.
- 202 VERGILIUS, *Aeneis* V, 319 a VII, 543.
- 203 Náhly a nečekaně úspěšný přepad na přelomu roku 1109 a 1110 zaskočil jak knížete Vladislava I., tak Otu II. Olomouckého, neboť s Bořivojem II. a jeho nároky již nikdo vážně nepočítal.
- 204 Tj. Hradec Králové.
- 205 Doslova *cum tribus scaris militum*.
- 206 Tj. 1. ledna 1110.
- 207 Tj. 27. prosince 1109.
- 208 VERGILIUS, *Aeneis* II, 486 a IX, 664.
- 209 Václav (jinak také Wiprecht III.) byl synem Wiprechta z Grojče († 1116).
- 210 VERGILIUS, *Aeneis* II, 378.

- 211 Tj. válka mezi Čechy.
- 212 Kosmas se sice rozepsal poněkud nelichotivým způsobem, nicméně Děťříšek se nevyznamenal jen jako důvěrník olomouckého knížete Oty II. Černého (III, 27), který dokázal přejít do služeb Vladislava I., nýbrž i svou statečností v bitvě u Trutiny na podzim 1110 (III, 36).
- 213 STATIUS, *Achilleis* I, 109.
- 214 VERGILIUS, *Aeneis* VII, 17.
- 215 Odjinud neznámá šarvátko.
- 216 VERGILIUS, *Aeneis* V, 273.
- 217 Tj. Átreus a Thyestés, mytičtí synové éliidského krále Pelopa a jeho manželky Hypodameie, kteří spáchali řadu krvavých zločinů.
- 218 Kosmas mohl mít na mysli karolínský, ročně splatný tribut, o němž se rozepsal v první knize (I, 8), ale právě tak není vyloučeno, že vcelku skromná odměna odpovídala možností knížecí pokladnice, kterou vyraboval již Vladislavův předchůdce Svatopluk (III, 21).
- 219 Průběh tažení popsal V. NOVOTNÝ, *České dějiny 1.2.*, s. 482–483.
- 220 Patrně znalci českých poměrů. Dále viz III, 18.
- 221 Tj. Václav (Wiprecht III.) z Grojče.
- 222 Přítomnost starších země (*Boemie maiores natu*) dokazuje, že se v Rokycanech sešla zemská reprezentace.
- 223 Podle pegavských letopisů (*Annales Pegavienses*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVI, Hannover 1859, s. 251) byl Bořivoj uvězněn na Hammersteinu u Rýna.
- 224 Kníže Vladislav I. se chopil moci v prvním lednovém týdnu 1110, ovšem v roce 1117 bez zjevných důvodů (pomineme-li tehdy již spíše znevažovaný seniorát) předal vládu v Čechách Bořivojovi II. (III, 43), jehož po třech letech (opět neznámo proč) sesadil a vyhnal ze země (III, 46).
- 225 Tj. Vratislav II.
- 226 Výčet trestů a potrestaných napovídá, že Bořivoje II. stále podporovali jeho stoupenci z knížecích let (1100–1107).
- 227 Př 6, 19.
- 228 Nebo také „na Hůrkách“. Tj. Týnec nad Labem.
- 229 Doslova *ego missus ex parte fratrum*, což napovídá, že Kosmas jednal s Otou II. Černým osobně, možná již z titulu děkana svatovítské kapituly.
- 230 Doslova *generalis sinodus*, což znamená, že Vladislav I. svolal do Sadské obecný, tj. „zákonodárný“ sněm Čechů.
- 231 Strohá, a přece výstižná glosa prozrazuje, že Kosmas Sadskou (u Nymburka), jinak oblíbené sněmovní místo knížecích Čech, i její okolí znal. A jen krátce připomeňme, že v roce 1138 si tu Soběslav I. vynutil nástupnické přísahy a roku 1189 zde čeští urozenci odsouhlasili statuta knížete Konráda Oty.
- 232 Doslova *datis inter se et acceptis sacramentis*, čili veřejně závazné a respektované přísahy.
- 233 Doslova *questionariis*.
- 234 Kosmas si však odporuje, neboť v první knize (I, 40) prohlásil za dobyvatele Břetislava otce Oldřicha. Sama Vladislavova řeč pak definuje vztah druhé generace moravských knížat k seniorovi. Dále viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 251–255.
- 235 Tj. hrad Krivoklát (*Krivoplat in silva iuxta fluvium Msam*) v loveckém hvozdu na Berounce.
- 236 Tedy 28. září 1110.
- 237 Oldříš, hradiště na Labi (dnes) u Kolína.
- 238 Doslova *iuxta pontem Criuci*, dnes neznámé polohy.
- 239 Ž 3, 13; Ř 2, 8; VERGILIUS, *Aeneis* V, 454.
- 240 Iz 58, 1.
- 241 Ez 21, 7.
- 242 VERGILIUS, *Aeneis* II, 6 a VI, 6.
- 243 Doslova *trasiens rivulum Trutinam*, dnes neznámé polohy, snad jeden z přítoků řeky Cidlina.
- 244 VERGILIUS, *Eklogy* VII, 42.

- 245 VERGILIUS, *Aeneis* II, 355; 2 Mak 11, 11.
- 246 Kosmas nevylicil bitvu u Trutiny dne 8. října 1110 jako porážku Čechů, nýbrž jako vítězství knížete Soběslava I., k němuž se přilepili Poláci. Zcela jinak a přesvědčivěji se o bitvě rozepsal Gallus Anonymus (GALLUS III, 21–III, 23).
- 247 Shodným způsobem zasáhla Svatava do běhu událostí na počátku roku 1125 (III, 58).
- 248 Zatec patřil k nejdůležitějším zemským hradům a svým významem se mohl srovnávat s Litoměřicemi.
- 249 Doslova *cum armata CCC clypeos legione*. Odkaz na staré řády (*regum antiquorum iuxta statutum*) asi nebyl Kosmovým výmyslem, neboť shodné ustanovení se objevilo i roku 1212 ve Zlaté bule sicilské. Dále viz M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 97–100.
- 250 Ještě ne dvacetiletý kněžic Břetislav, syn knížete Břetislava II. († 1100), se těšil důvěře knížete Vladislava I. Po nástupu Soběslava I. však byl uvězněn a posléze, roku 1130, i oslepen a zakrátko zemřel.
- 251 Kosmova datace patrně není správná, neboť Jindřich V. slavil svatodušní svátky ve Veroně o rok dříve (1111).
- 252 Císařská korunovace se odehrála 13. dubna roku 1111.
- 253 Tj. papež Paschalis II. (1099–1118).
- 254 Doslova *trecentos milites*, míněno snad jako svolal „všechny, kteří mu zachovali věrnost“.
- 255 Tedy 18. června. České nekrologium (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 806) však udává, že Vacek zemřel 20. června.
- 256 Wiprecht z Grojče se mohl vzdát Donína a Budyšínska výměnou za propuštění syna Václava (III, 32), k čemuž mohlo dojít snad ještě před koncem roku 1111.
- 257 Jméno hradu chybí.
- 258 Sk 9, 25; 2K 11, 33.
- 259 Odjinud neznámý.
- 260 BOETHIUS, *Útěcha z filozofie* III, 2, 18.
- 261 Tj. Olomoucko. Dále viz III, 34.
- 262 Dále viz III, 35.
- 263 Doslova *veniens ad castrum Kladzko*.
- 264 Tj. Boleslav III. Křivoústý (1102–1138).
- 265 Odjinud neznámý. Není však vyloučeno, že Boleslav III. oslovil knížete Vladislava I. ústy svých poslů.
- 266 Mt 18, 22.
- 267 Doslova *et dai ei civitatem Gradec et totam circa adiacentem cum quatuor castellis provinciam*. Kosmas pečlivě rozlišoval mezi správními centry (*urbs, civitas*) a pevnostmi menšího významu (*oppidum, castellum*).
- 268 Porada na Kladské Nise i následný mír uzavřely dlouholeté česko-polské nepřátelství.
- 269 Kosmas tak vlastně přiznal, že Oldřich s Litoltem opustili veřejný prostor. Jeho tušení však alespoň zčásti potvrzuje letopisecký svod vzniklý na Hradisku u Olomouce, jenž datuje smrt brněnskému knížeti Oldřichovi do roku 1113 (*Annales Gradicensis et Opatovicenses*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII, Hannover 1861, s. 649). Barokní tradice pak doplňuje, že jeho bratr Litolt zemřel roku 1112. Dále viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 152–158.
- 270 Vloženo do Brněnského rukopisu (A1a). Dále viz IV. vsuvka.
- 271 Tj. uherský král Štěpán II. (1116–1131).
- 272 Doslova *in campo Luczko*. Dále viz III, 9.
- 273 Žd 6, 5.
- 274 Sír 10, 18.
- 275 Doslova *filius Stan, cuius supra meminimus, nomine Iurik, prefectus urbis Satc*. Kosmas patrně odkazoval na předáka Stana, kterého jmenoval mezi padlými v bitvě u Mailberku (II, 35).
- 276 Doslova *phalanges*.
- 277 Doslova *cohortes*.
- 278 Lk 16, 19.

- 279 Tj. ostřihomský arcibiskup Vavřinec (1105–1116).
- 280 Tj. augšpurský biskup (923–973) a bitva z roku 955.
- 281 Doslova *hospitum legiones*.
- 282 Doslova *ultra pontem Belin*. Snad přechod (most nebo brod?) u Trenčína na řece Váhu.
- 283 Dále viz M. ZEMEK, *Moravsko-uherská hranice v 10.–13. století. Příspěvek k nejstarším dějinám Moravy*, Brno 1972, s. 50–87.
- 284 Připojeno k rukopisné skupině A3. Míněn sázavský opat (1134–1161). Dále viz III, 53; III, 58.
- 285 Kosmou zadané časové souřadnice však odpovídají roku 1118.
- 286 Ojedinelá vzpomínka na manželský svazek, z něhož vzešel syn Jindřich (III, 51), přičemž není vyloučeno, že právě pocit samoty Kosmu posléze přivedl k práci na *Kronice Čechů*.
- 287 Př 21, 1.
- 288 Dt 26, 7; Jb 10, 15; Mt 18, 33.
- 289 Kosmas sice naznačuje, že za Bořivojovým návratem stál pražský biskup Heřman, nicméně skutečné pohnutky a motivy zůstávají předmětem spekulací. Právě tak není zcela jisté, zda se Vladislav I. vzdal vlády v prosinci roku 1117 nebo snad již před tímto datem.
- 290 LUCANUS, *Farsalské pole IX*, 198.
- 291 Tj. Almoš († 1127) a jeho syn Béla II. (v letech 1131–1141 uherský král). Dále viz také III, 22; a G. KRISTÓ, *Die Arpaden-Dynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Budapest 1993, s. 108–115.
- 292 Vladislav (alespoň podle Kosmy) získal v podstatě celý hradecký kraj, což by znamenalo, že Soběslav I. vyměnil původně (roku 1115) přiznanou državu ve východních Čechách (III, 41) za jih Moravy, který pak držel až do roku 1123.
- 293 Doslova *vix tabulata pontis tangeret*. Míněn patrně dřevěný most (lávka?) mezi pražským podhradím a tržištěm na levém břehu.
- 294 Vloženo do fürstenberského rukopisu (C1b). Oba urozenci snad patřili (?) k průvodu Vladislavovy manželky, kněžny Richenzy z Bergu.
- 295 JUVENALIS, *Satiry I*, 160.
- 296 Kosmas tak sám přiznal, že se o skutečných důvodech Bořivojova pádu nehodlá rozepisovat.
- 297 Kosmas však zamlčel, kdy a jak se Donín vrátil do Vladislavových rukou. Císařem ovládaný hrad (III, 39) mohl být svěřen do české správy snad nedlouho po bitvě u Welfesholze (11. února 1115), kde Jindřich V. utrpěl těžkou porážku a navrácení Budyšínska mělo pojistit věrnost pražského dvora. Zcela jasné není ani to, proč kníže opevňoval strategicky nevýznamný a pražskému biskupství náležející Podivín.
- 298 Doslova *infra terminos Boemorum in silva, ad quam itur per villam Bela*. Pozdější rukopisy doplňují, že se jednalo o hrad Přimdu.
- 299 Snad hrabě Albrecht z Bogenu, o němž se Kosmas rozepsal k roku 1094 (III, 3).
- 300 Tedy 17. září 1122.
- 301 Kosmas se rozepsal o místě zvaném *vicus Traiectensis*, což mohl být Utrecht nebo Maastricht. Biskup Lambert, jemuž byly věnovány následující řádky, však úřadoval v Maastrichtu.
- 302 Mt 5, 15.
- 303 Svatý Lambert byl oblíbeným světcem biskupa Heřmana, ale s jeho kultem se Kosmas setkal již v Lutychu.
- 304 Iz 24, 16.
- 305 Lv 22, 5; Sír 13, 1; 2 K 6, 15.
- 306 Ez 13, 5; 1P5, 2; 1P 1, 18–19.
- 307 VERGILIUS, *Aeneis IV*, 278.
- 308 Biskup Menhart spravoval pražskou diecézi v letech 1122–1134 a snad náležel k důvěrníkům kněžny Richenzy. Dále viz Z. DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 4/1995, s. 69–78.
- 309 Nejspíš míněna vnitrozemská část Malá Asie, kudy občas procházeli poutníci do Svaté země.

- 310 Připojeno rukopisné skupině A3.
- 311 Doslova *Henricus, qui et Sdik*, v letech 1126–1150 olomoucký biskup.
- 312 Doslova *Bertoldus, cliens Heinrici, filii mei*. Samotný zápis ovšem nabízí různé možnosti výkladu. Nejprve že do Svaté země zamířili dva Jindřichové a dále, že Boží hrob spatřil Kosmův potomek, který se později stal sedmým moravským biskupem. Dodejme proto jen tolik, že Z. FIALA, *Jindřich Ždík a Kosmas. O původu Jindřicha Ždíka*, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 7/1963, s. 7–19 upozornil na prameny, jejichž výpověď Kosmův poměr ke Zdíkovi spíše zpochybňuje. Dále viz také M. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 173–175.
- 313 Kosmas tak čtenáře jemně upozornil, že se o příčinách rodinného sporu nebude šířit.
- 314 Doslova *cum suis omnibus*, tedy s jeho družiníky. Příčiny rozkolu však Kosmas opět přešel mlčením.
- 315 Doslova *hereditatem suam*, čímž Kosmas naznačil, že Lidoldův syn Konrád získal znojemskou provincii.
- 316 Doslova *partem autem quartam illius regni, quam habuit tetrarcha Odabricus*, Kosmas neměl na mysli jakousi moravskou „čtvrtinu“, nýbrž Brněnsko, které bylo dočasně spojeno s Olomouckem, a rovněž Oldřich nebyl jakýmsi „čtvrtákem“, ale pražskému seniorovi podřízeným správcem.
- 317 Tj. olomoucký kníže Ota II. Černý.
- 318 VERGILIUS, *Aeneis* II, 355.
- 319 Soběslav byl patrně do Polska vykázán, čímž si Wiprecht z Grojče zajistil českou pomoc v zápase o wettinské dědictví. Dále viz III, 52 a III, 53.
- 320 Tj. polský kníže Boleslav III. Křivoustý.
- 321 Tj. kněžna Adléta.
- 322 OVIDIUS, *Proměny* II, 321.
- 323 Lk 10, 18
- 324 Tj. císař Jindřich V.
- 325 Potomci markrabího Deda, kteří však náleželi ke košatému rodu Wettinů, drželi do roku 1123 Míšeň s Lužici.
- 326 O dědictví se přihlásil nejen Kosmou zmiňovaný Konrád Veliký, ale také Albrecht z Ballenstädtu.
- 327 Tj. saský vévoda a od roku 1125 i římsko-německý král Lothar III. ze Supplinburku.
- 328 Dále viz II, 40.
- 329 Tj. Lothar ze Supplinburku.
- 330 Tj. Adalbert I. (1111–1137).
- 331 Attická, tj. řecká, chytrost. Stejně jako narážka na Odyssea (Ulixa) v následující větě odkazuje na proslulou lstivost řeckého hrdiny – srov. VERGILIUS, *Aeneis* II, 43.
- 332 Jak plyne z Kosmova líčení, kníže Vladislav již Wiprechtovi nedůvěřoval a po zrušení Míšeň se 24. listopadu 1123 stáhl za zemské hranice.
- 333 Lea a Ráchel, manželky Jáкова (Gn 29); Marie a Marta, učednice Kristovy (Lk 10, 38).
- 334 Připojeno k rukopisné skupině A3.
- 335 Snad důvěrník kněžny Richenzy a snad (?) jeden za zakladatelů vilémovského kláštera.
- 336 EKKEHARD Z AURY (*Ekkehardi monachi Uraugiensis Chronicon universale*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores VI., Hannover 1844, s. 262) datuje bamberský sjezd k 7. květnu.
- 337 Ž 146, 7.
- 338 Mt 5, 24.
- 339 Pro císařský dvůr však byly přemyslovské spory jen podružnou zápletkou a ohlášená výprava do Saska se také vůbec nesešla.
- 340 Wiprecht z Grojče zemřel 22. května 1124.
- 341 Tj. Jindřich z Grojče († 1135).
- 342 LUCANUS, *Farsalské pole* X, 18.
- 343 Doslova *dabunt nos in parabolam et fabulam* – srov. Jr 24, 9 a 3 Kr 9, 7 (Vulgata).
- 344 Přepad se skutečně někde na lužicko-slezském pomezí.

- 345 Svatava (Luitgarda), dcera knížete Vladislava I. a Richenzy z Bergu, byla provdána za hraběte Fridricha III. z Bogenu.
- 346 LUCANUS, *Farsalské pole* IX, 830.
- 347 Doslova *post ducem vicedomini*; snad správce knížecí komory Vladislava I.
- 348 Vůbec první zmínka o židovském svatostánku. Zbudování křesťanského oltáře je snad možno spojit s násilným křtem Židů v roce 1096 (III, 4).
- 349 Lk 16, 9.
- 350 Přestože Kosmas nenalézá pro Jakuba Apellu jediného slova uznání nebo dokonce chvály, pokřtěnec (a odpadlík) dosáhl na knížecím dvoře významného postavení. Zdá se, že se s nemalým úspěchem staral o knížecí pokladnu.
- 351 Tj. mezi 25. prosincem 1124 a 6. lednem 1125.
- 352 Vladislav I. zemřel 12. dubna 1125. Dále viz III, 58.
- 353 Vepsáno stejnou rukou v později doplněných závorkách do lipského rukopisu (A2a).
- 354 Vloženo do drážďanského rukopisu (A3a).
- 355 Doslova *si non aliqui ex comitibus extitissent*. Kosmas tak upozornil, že přinejmenším část velmožů (starších země), jimž náleželo volební právo, neuznávala nástupnické dohody mezi Vladislavem I. a Otou II. Olomouckým.
- 356 Doslova *omnes quidem Boemi primi et secundi ordinis*, čímž Kosmas naznačil, že veřejné mínění bylo nakloněno Soběšlavovi.
- 357 Manželkou olomouckého knížete Oty II. Černého byla Sofie (Žofie) z Bergu.
- 358 Doslova *primates terre*.
- 359 Ex 20, 2.
- 360 Ž 69, 23; Ř 11, 9
- 361 Doslova *paterni solium ducatus*.
- 362 OVIDIUS, *Proměny* VIII, 121.
- 363 Bamberský biskup Ota (1102–1139) byl osobním přítelem pražského biskupa Menharta a v Praze se mu také dostalo vřelého uvítání. Dále viz V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 550–552; s. 556–557.
- 364 Tj. den, kdy se předčítá „Milosrdenství Božího plna jest země“.
- 365 1Tm 1, 16.
- 366 Založení kladrubského opatství je kladeno do roku 1115, přičemž V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 510–512 upozornil, že mohlo připomínat někdejší slavné smíření přemyslovských knížat.
- 367 VERGILIUS, *Aeneis* IV, 336.
- 368 Doslova *Sit libri finis, nostri ducis est ubi finis*. Poslední veršik naznačuje, že Kosmas mohl uvažovat o konci (třetí) knihy. Následující (III, 59) kapitola by proto mohla být úvodem k nové části, „čtvrté knize“. Tomuto výkladu neodporuje ani její obsah, který se vrací ke Kosmově mládí a studii v Lutychu.
- 369 VERGILIUS, *Aeneis* VIII, 560.
- 370 Ř 11, 10.
- 371 Kosmas naznačil, že se v Lutychu (a možná i ve Francii) věnoval triviu (což obnášelo osm let studia) a snad i základům quadrivia. Jmenovitě však vzpomínal pouze na mistra Franka, který sepsal svého času slavné dílo o kvadratuře kruhu a na lutyšské katedrální škole svatého Lamberta přednášel v letech 1047–1083.
- 372 Ko 2, 3.
- 373 Doslova *iure hereditario in principatus solio*. K povýšení knížete Soběslava I. došlo 16. dubna 1125.
- 374 BOËTHIUS, *Útěcha z filozofie* III, 9, 1.
- 375 Ž 33, 10.
- 376 Sír 7, 10.
- 377 Doslova *pagina*.
- 378 Jk 1, 26.
- 379 Císařem Jindřichem V. vymřela sálská (franská) dynastie, která vládla v římsko-německé říši v letech 1024–1125.

- 380 Doslova *in toto suo composita regno*.
- 381 Jinými slovy slíbil, že po zbytek života zachová celibát.
- 382 Tj. *Dialogy* svatého Rehoře (II, 2).
- 383 Že Kosmas vyznával poměrně drastický humor „kalhotového“ typu, že hrdinské střídal s nízkým a že se s nevšední radostí líčil erotické scény (II, 32), nověji upozornil P. KOPAL, „*I kdyby snad byl toho dne drahého otce pochoval, byl by se jistě musil smáti*“. *Humor a smích v Kosmově kronice*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, s. 369–381.
- 384 J 5, 17.
- 385 Anonymní, nejspíš jedním ze svatovítských kanovníků učiněný příspěvek, jehož obsah potvrzuje i české (*Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense*, Československý časopis historický 15/1967, s. 808) nebo olomoucké nekrologium (*Necrologium Olomucense*, Archiv für österreichische Geschichte 59/1880, s. 652).

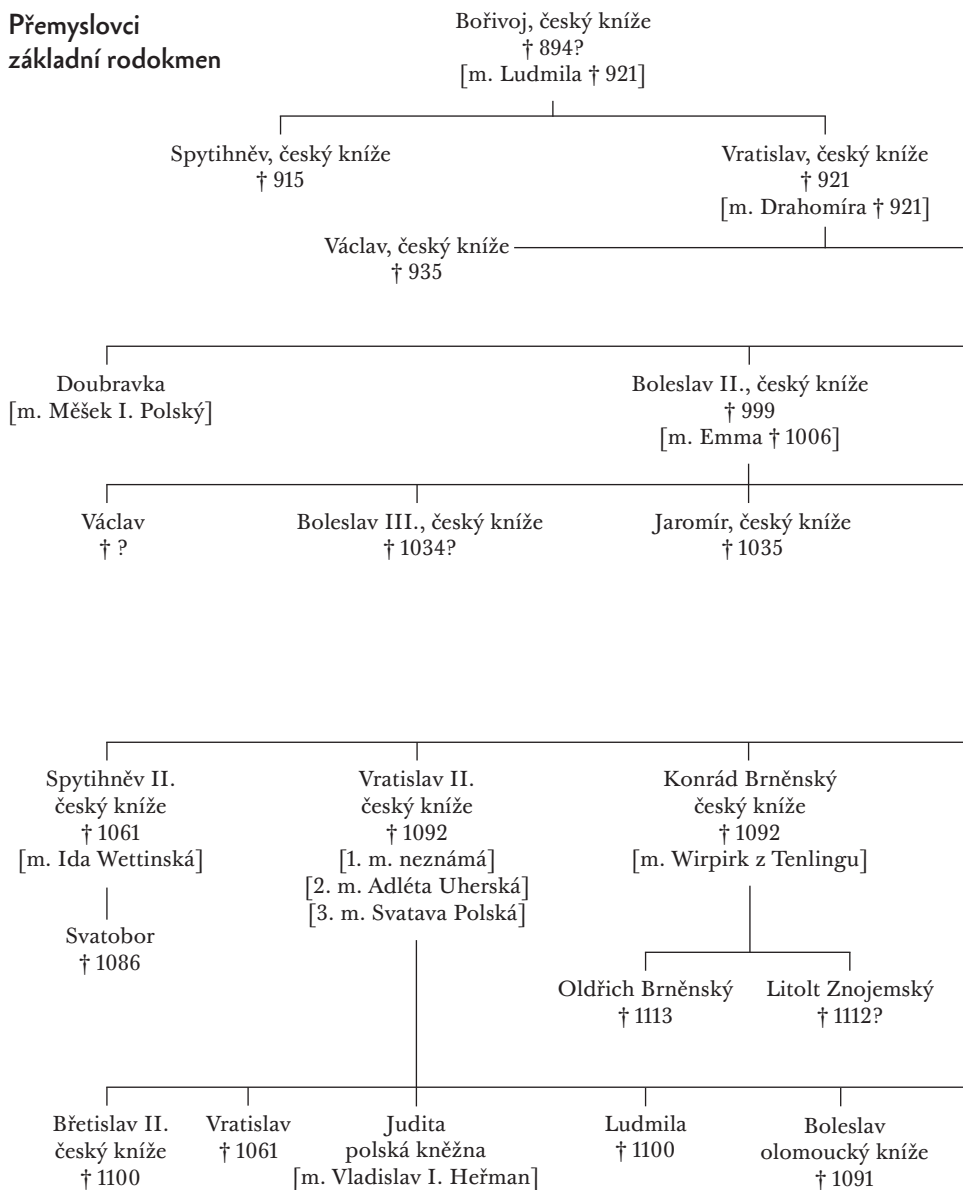
Dodatky

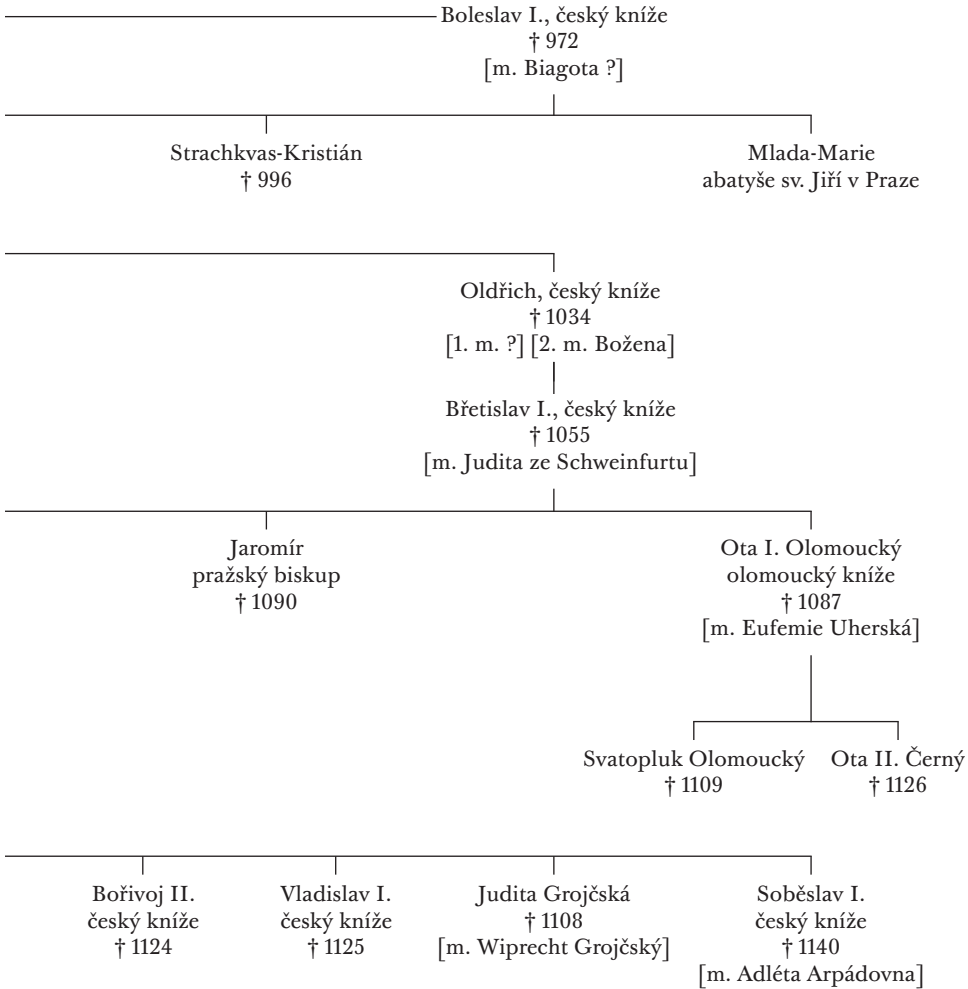
- 1 Připojeno rukopisnou skupinou A3 ke kapitole I, 42. Dále viz M. BLÁHOVÁ, *Sázavské dějepisectví*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 171–188.
- 2 Kníže Oldřich vládl v letech 1012–1034. Založení sázavského kláštera se zpravidla klade do sousedství roku 1032.
- 3 Doslova *natione Boemicus de villa Chotun*. Ves u Kouřimi, jejíž možný vztah k Prokopovi zevrubně probral P. SOMMER, *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 73–89.
- 4 Původ (a vlastně i rozsah) Prokopova vzdělání zůstává nejasný. Za krajně nepravděpodobnou však lze označit možnost, že se Prokop vzdělával v Bulharsku (v tomto smyslu D. TŘEŠTÍK, *Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, s. 189–217). Spíše lze uvažovat o nějaké domácí škole, kde přežívala slovanská liturgie a s ní provázané písemnictví. Dále viz V. KONZAL, *První slovanská legenda a její „Sitz im Leben“*, *Studia mediaevalia Pragensia* 1/1988, s. 113–127; E. BLÁHOVÁ, *Literární vztahy Sázavy a Kyjevské Rusi*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, s. 219–234.
- 5 1K 10, 4.
- 6 Mt 5, 14 a 15 (srov. výše III, 49).
- 7 Oz 6, 3.
- 8 Mt 23, 37.
- 9 Doslova *dux igitur predictus et primatus curialis*.
- 10 Doslova *dux magnanimiter cum satraparum suorum*.
- 11 Dále viz J. SLÁMA, *Svatý Prokop – život v legendě a ve skutečnosti*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, s. 99–103.
- 12 Kníže Břetislav I. se chopil moci v roce 1035.
- 13 Doslova *cum optimatibus*.
- 14 Doslova *in presentia omnium curialis dignitatis*.
- 15 Jb 11, 10.
- 16 Kosmou zmiňovaní „dědicové“ byli vlastně svobodní sedláci, jejichž sociálně-právní postavení nověji sledoval T. PETRÁČEK, *Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11.–12. století. K poznání hospodářských a sociálních dějin českých zemí doby knížecí*, Praha 2002, s. 186–206.
- 17 Doslova *scriptis et legitimis testibus*. Odjinud neznámá písemnost, o jejíž vystavení (již vzhledem k úrovni právního jednání v českých zemích před rokem 1055) však lze důvodně pochybovat.
- 18 Doslova *structuram lignorum ad piscandum*.
- 19 Rozsah klášterního véna zpřesnil J. BUBENÍK, *K topografii původní pozemkové držby sázavského kláštera*, Sborník vlastivědných prací Podblanicka 16/1975, s. 295–375; TÝŽ, *Ekumena Sázavska*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, s. 160–170.

- 20 Sír 47, 2 a 50, 7.
- 21 Výjimečnost sázavského opatství nebyla dána pouze slovanskou liturgií, nýbrž i původem prvních opatů slovanského kláštera. Všichni tři, tedy Prokop, Vít i Jimram pocházeli z jednoho rodu, a jak prozrazuje sázavský přípisek (vsuvka), jejich poslušnost se řídila jakousi Prokopovou závětí.
- 22 1T 1, 19.
- 23 Vratislav II. vládl v letech 1061–1092.
- 24 Ve shodě *Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, Fontes rerum Bohemicarum II, s. 250.
- 25 Doslova *Žpitigneus monarchie gubernacula suscepit*.
- 26 Míněno za vlády knížete Spytihněva II. v letech 1055–1061.
- 27 Doslova *per Sclavonicas litteras heresis secta ypochrisisque esse aperte irretitos ac omnino perversos*. Snad narážka na velký církevní rozkol roku 1054.
- 28 Mt 3, 12 a L 3, 17; Jb 4, 19 a 13, 28.
- 29 Doslova *in terram Hunorum*, kde tehdy vládl král Ondřej I. (1046–1060), u jehož dvora našel bezpečné přístřeší i s manželkou Spytihněvův mladší bratr Vratislav II.
- 30 Jméno latinského, knížetem dosazeného opata neznáme.
- 31 JUVENALIS, *Satiry* IV, 123.
- 32 Spytihněv II. zemřel 28. ledna 1061.
- 33 Míněn asi Ondřejův bratr Bela I. (1060–1063) nebo Ondřejův syn Šalamoun (1063–1074).
- 34 Není známo odkud. S jistou opatrností snad můžeme uvažovat o benediktinském opatství na uherském Vyšehradě (Visegrád), kam Ondřej I. roku 1055 uvedl kolonii řeckých mnichů.
- 35 Doslova *in placito ducis satrapumque eius*, není však jasné, kdy se tak stalo.
- 36 Mt 10, 16.
- 37 Sk 4, 34–35.
- 38 Zmínka o královském titulu napovídá, že se tak stalo někdy mezi léty 1085 (nebo spíš 1086?)–1092.
- 39 Pražský biskup Kosmas byl zvolen 4. března 1091 a ke zmiňovanému sporu nepochybně došlo před 14. lednem 1092, kdy zemřel Vratislav II.
- 40 Mt 26, 31.
- 41 O výklad se pokusil M. WIHODA, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, s. 237–250.
- 42 Připojeno rukopisnou skupinou A3 ke kapitole II, 27. Dále viz M. BLÁHOVÁ, *Žaložení vyšehradské kapituly ve středověké historiografii*, in: Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Praha 2001, s. 13–31.
- 43 Doslova *que omnium terre illius civitatum mater et domina est*.
- 44 Samotný Kosmas zaznamenal i to, že Petrovým otcem byl Podiva a že vynikal nad jiné vzdělaností. Dále viz II, 28.
- 45 Tj. papež Alexandr II. (1061–1073).
- 46 V dnes známém privilegii však bylo rozpoznáno falzum z poloviny 12. století.
- 47 Jan, biskup tuskulský, se objevuje v papežských listech již kolem roku 1071.
- 48 Doslova *altior civitatibus*.
- 49 Doslova *quam sacrosanctam ecclesiam totius provincie caput dici*. Možné souvislosti naznačil M. WIHODA, *Pražské arcibiskupství svatého Vojtěcha*, in: Kościół w monarchiach Przemysławidów i Piastów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 21–24 września 2006 roku, (ed.) J. Dobosz, Poznań 2009, s. 205–217.
- 50 Konrád Brněnský a Ota I. Olomoucký tehdy spravovali moravské provincie.
- 51 Tj. pražský biskup Jaromír (1068–1090).
- 52 Tj. moravský biskup Jan I. (1063–1085).
- 53 O výklad se pokusil A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.
- 54 Míněn římsko-německý král Jindřich IV.
- 55 Připojeno rukopisnou skupinou A3 ke kapitole III, 4.

- 56 Doslova *libros, quos non invenit loco sibi commisso preter Sclavonicos*.
- 57 CASSIODORUS, *Institutiones* X, 14, 20.
- 58 1K 15, 23.
- 59 Dt 31, 11.
- 60 Př 3, 12.
- 61 Děthartovo úřadování tak zaplňuje léta 1097–1133.
- 62 Připojeno brněnským rukopisem (A1a) ke kapitole III, 41.
- 63 Doslova *in privilegio Trebecensis ecclesie*. V tomto smyslu třebíčskou vsuvku vyložil R. FIŠER, *K počátkům třebíčského kláštera. Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny*, in: L. Jan, P. Obšusta (edd.), *Ve stopách svatého Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května v Třebíči*, Brno 2002, s. 85–95, jehož závěry důvodně odmítla M. BLÁHOVÁ, *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: L. Jan, P. Obšusta (edd.), *Ve stopách svatého Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května v Třebíči*, s. 97–110. Struktura „zakládací listiny“ totiž prozrazuje, že se jedná o soubor pamětních zápisů, který vznikl sloučením různých donací někdy mezi polovinou 12. století a rokem 1225. Dále viz M. WIHODA, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010, s 155–157.
- 64 Doslova *Dei gracia id quod est*, převzato ze zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce.
- 65 Tj. brněnský kníže Oldřich († 1113).
- 66 Tj. znojemský kníže Litolt († 1112?).
- 67 Rozsah klášterního věna se pokusil určit R. FIŠER, *Klášter uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství*, Brno 2001, s. 9–65.
- 68 Doslova *VIII forum Brnen et thabernarium centum denarios a moneta ad capellam sancti Benedicti*.
- 69 Vratislav spravoval Brněnsko v letech 1125–1129 a 1130–1146 (?).
- 70 Doslova *pro anima Rudolphi comitis*, odjinud neznámý předák.
- 71 Doslova *VI nummos pro decimacione*.
- 72 Konrád spravoval Znojemsko v letech 1123–1128 a 1134–1170 (?).
- 73 Doslova *nullaque potestas secularis a rusticis ecclesie datis de iure terre*.
- 74 Tj. Břetislav II. (1092–1100).
- 75 Míněno, že se stal knížetem.
- 76 Přítomnost pražského biskupa naznačuje, že se v mezičase (1101–1104) podařilo urovnat vztah moravských knížat k pražskému dvoru. Dále viz III, 15.

Přemyslovci základní rodokmen

Bibliografie

- Annales Altahenses maiores*, (ed.) EDMUND VON OEFELE, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [4.], Hannover 1891.
- Annales Gradicenses et Opatowicenses*, (ed.) WILHELM WATTENBACH, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII, Hannover 1861.
- Annales Pegavienses et Bosovienses*, (ed.) GEORG HEINRICH PERTZ, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVI, Hannover 1859.
- Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, (ed.) JOSEF EMLER, Fontes rerum Bohemicarum II, Praha 1874, s. 201–237.
- Capitularia regum Francorum*, (ed.) ALFRED BORETIUS, Monumenta Germaniae Historica, Leges, Hannover 1883.
- Concilia aevi Karolini [742–817]*, (ed.) ALBERT WERMINGHOFF, Monumenta Germaniae Historica, Concilia 2.1, Hannover 1906.
- Continuatio Cosmae secunda*, (ed.) JOSEF EMLER, Fontes rerum Bohemicarum II, Praha 1875, s. 270–370 (III. Výpisky z Vincencia, Gerlacha a jiných starších letopisců českých, s. 270–281; IV. Letopisy české od roku 1196 do roku 1278, s. 282–303; V. Příběhy krále Václava, s. 303–308; VI. Příběhy krále Přemysla Otakara II., s. 308–335; VII. Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II. A–B, s. 335 – 368; VIII. Závěrek sběratele, s. 368–370).
- Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, (ed.) BERTOLD BRETHOLZ, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series II, Berlin 1923.
- Ekkehardi monachi Uraugiensis Chronicon universale*, (ed.) GEORG WAITZ, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores VI., Hannover 1844
- Galli Anonymi Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, (ed.) KAROL MALECZYŃSKI, Monumenta Poloniae Historica, Nova series II, Kraków 1952.
- Lamperti monachi Hersfedensis Annales*, (ed.) OSWALD HOLDER-EGGER, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [38.], Hannover 1894.
- Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, (ed.) JOSEF EMLER, Fontes rerum Bohemicarum II, Praha 1874, s. 238–269.
- Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmouškého pojetí českých dějin*, (ed.) FRANTIŠEK GRAUS, Československý časopis historický 15/1967, s. 789–810.
- Necrologium Olomucense*, (ed.) BEDA DUDÍK, Archiv für österreichische Geschichte 59/1880, s. 641–657.

- Otonis episcopi Frisingensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus*, (ed.) ADOLF HOFMEISTER, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum [45.], Hannover 1912.
- Passio sancti Adalberti, episcopi et martyris*, (ed.) MARIE KYRALOVÁ, Praha 1996.
- Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*, (ed.) FRIEDRICH KURZE, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum [50.], Hannover 1890.
- Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius 2*, (ed.) JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ, Praha 1978.

Překlady

- DĚTMAR Z MERSEBURKU, *Kronika*, překlad B. Neškudla, Praha 2008.
- GALLUS ANONYMUS, *Kronika a činy polských knížat a vládců*, překlad J. Förster, Praha 2009.

Literatura

- AUER, LEOPOLD, *Die Schlacht bei Milberg am 12. Mai 1082*, Wien 1976 (Militärhistorische Schriftenreihe 31).
- AURAST, ANNA, *Wir und Anderen. Identität und Widerspruch bei Cosmas von Prag*, Das Mittelalter 10/2005, s. 28–37.
- BANASZKIEWICZ, JACEK, *Slawische Sagen de origine gentis (al-Masudi, Nestor, Kadlubek, Kosmas). Dioskurische Matrizen der Überlieferung*, Mediaevalia Historica Bohemica 3/1993, s. 29–58.
- BANASZKIEWICZ, JACEK, *Młodzieńcze Gesta Bolesława Krzywoustego czyli jak zostaje si prawdziwym rycerzem i władcą*, in: Teatrum Ceremoniale na dworze królów i książąt polskich, (edd.) M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 1999, s. 11–29.
- BARCIAK, ANTONI, *Uwagi o konstrukcjach czasowych narracji historycznej Galla Anonima i Kosmasa*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej, (edd.) A. Barciak, W. Iwańczak, Katowice 2006, s. 63–76.
- BARTOŠ, FRANTIŠEK M., *Kosmas a Gallus. Čech a Lech*, in: Česko-polský sborník vědeckých prací I., (ed.) M. Kudělka, Praha 1955, s. 73–80.
- BLÁHOVÁ, EMÍLIE, *Literární vztahy Sázavy a Kyjevské Rusi*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 219–234.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Druhé pokračování Kosmovo*, Sborník historický 21/1974, s. 5–37.

- BLÁHOVÁ, MARIE, *Možnosti studia historického vědomí v raně feudálních Čechách*, *Studia Mediaevalia Pragensia* 1/1988, s. 33–50.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář. Rejstřík*, Praha 1995.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Die Freiheitsvorstellungen der böhmischen Intelligenz des frühen 12. Jahrhunderts. Der Begriff libertas bei Cosmas von Prag*, in: *Florentissima proles ecclesiae. Miscellanea, hagiographica, historica et liturgica* Reginaldo Grégoire O.S.B. XII lustra complenti oblata, (ed.) D. Gobbi, Trento 1996, s. 31–39.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Založení vyšehradské kapituly ve středověké historiografii*, in: *Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, Praha 2001, s. 13–31.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: (edd.) L. Jan, P. Obšusta, *Ve stopách svatého Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května v Třebíči*, Brno 2002, s. 97–110.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Stát a vláda státu v pojetí kronikáře Kosmy*, in: *Średniowiecze polskie i powszechnie 2. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, (edd.) I. Panic, J. Sperka, Katowice 2002, s. 115–137.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Kosmas, první český historik*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, (ed.) J. Lakosilová, Praha 2003, s. 16–28.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Verschriftlichte Mündlichkeit in der Böhmischen Chronik des Domherrn Cosmas von Prag*, in: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, (edd.) A. Adamska, M. Mostert, *Utrecht Studies in Medieval Literacy* 9/2004, s. 323–342.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Dějepisectví v českých zemích přemyslovského období*, in: *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 5–7 maja 2004 roku*, (ed.) J. Dobosz, Poznań 2006, s. 107–139.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Sázavské dějepisectví*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 171–188.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Kosmovo podání vraždění Vršovců na podzim 1108*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 82–86.

- BLÁHOVÁ, MARIE, *Hněv jako hybná síla politických událostí v podání pražského děkana Kosmy*, in: Cor hominis. Wielkie namiętności w dziejach, źródłach i studiach nad przeszłością, (edd.) S. Rosik, P. Wiszewski, Acta Universitatis Wratislaviensis 2007, č. 3049, Wrocław 2008, s. 169–176.
- BLÁHOVÁ, MARIE, *Formy komunikace přemyslovských panovníků v podání pražského děkana Kosmy*, in: Rola komunikaci i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski, (edd.) A. Paner, W. Iwańczak, Gdańsk 2008, s. 15–40.
- BOHÁČ, ZDENĚK, *K lokalizaci Kosmovy mons Osseca a přilehlé cesty pražsko-bechyňské*, Československý časopis historický 15/1967, s. 747–756.
- BOLINA, PAVEL, *Príspevok k interpretaci Kosmových desátků. K 880. výročí úmrtí kronikáře*, Český časopis historický 103/2005, s. 828–860.
- BOŇCA-TOMASZEWSKI, NIKODEM, *Idea expanze v raně středověkých Čechách. Analýza pověsti o Přemyslovi v Kosmově kronice*, Český lid 85/1998, s. 289–301.
- BORKOVSKÝ, IVAN, *Kostel Panny Marie na Pražském hradě*, Památky archeologické 44/1953, s. 129–200.
- BORKOVSKÝ, IVAN, *Poloha kopce Žiži na Pražském hradě*, Časopis Společnosti přátel starožitností 52/1954, s. 15–21.
- BRETHOLZ, BERTOLD, *Studien zu Cosmas von Prag I.*, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 34/1909, s. 655–679.
- BRETHOLZ, BERTOLD, *Studien zu Cosmas von Prag II.*, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 35/1910, s. 679–704.
- BUBENÍK, JOSEF, *K topografii původní pozemkové držby sázavského kláštera*, Sborník vlastivědných prací Podblanicka 16/1975, s. 295–375.
- BUBENÍK, JOSEF, *Ekumena Sázavska*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 160–170.
- BUJNOCH, JOSEF, *Gallus Anonymus und Cosmas von Prag. Zwei Geschichtschreiber und Zeitgenossen*, in: Osteuropa in Geschichte und Gegenwart. Festschrift für Günther Stöckl zum 60. Geburtstag, (edd.) H. Lemberg, P. Nitsche, E. Oberländer, Köln – Wien 1977, s. 301–315.
- ČAPEK, JAN BLAHOŠLAV, *Kosmova kronika ve světle vztahů mezi starou epikou a kronikami*, Strahovská knihovna 11/1976, s. 123–151.
- ČECH, PETR, *Mocenský vývoj v severozápadních Čechách do počátku 11. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštlík, Praha 2000, s. 155–173.
- ČECH, PETR, *Drahůš – Kosmův mýtus a náš historický problém*, Archeologie ve středních Čechách 3/1999, s. 353–365.

- DRAGOUN, ZDENĚK, *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vysehradským*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 4/1995, s. 69–78.
- FIALA, ZDENĚK, *Jindřich Ždík a Kosmas. O původu Jindřicha Ždíka*, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 7/1963, s. 7–19.
- FIŠER, RUDOLF, *Kláster uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství*, Brno 2001.
- FIŠER, RUDOLF, *K počátkům třebíčského klášteřa. Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny*, in: (edd.) L. Jan, P. Obšusta, *Ve stopách svatého Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké klášteřy v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května v Třebíči*, Brno 2002, s. 85–95.
- GOLEMA, MARTIN, *Kosmova a Dalimilova „dívčí válka“ ako metafora indoeurópskej vojny funkcií*, *Studia mythologica Slavica* 8/2005, s. 137–157.
- GRAUS, FRANTIŠEK, *Rex – dux Moraviae*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* C7/1960, s. 181–190.
- GRAUS, FRANTIŠEK, *Velkomoravská říše v české středověké tradici*, *Československý časopis historický* 11/1963, s. 289–305.
- GRAUS, FRANTIŠEK, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, *Československý časopis historický* 15/1967, s. 789–810.
- GRAUS, FRANTIŠEK, *Lebendige Vergangenheit. Überlieferung im Mittelalter und in den Vorstellungen vom Mittelalter*, Köln – Wien 1975.
- GRAUS, FRANTIŠEK, *Die Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter*, Sigmaringen 1980 (*Nationes* 3. Historische und philologische Untersuchungen zur Entstehung der europäischen Nationen im Mittelalter).
- GREGOR, ALOIS, *Bohemika u Kosmy*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* E10/1965, s. 277–286.
- GRODECKI, ROMAN, *Żbigniew książę Polski*, in: *Studja Staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera*, Kraków 1928, s. 71–105.
- GRUDZIŃSKI, TADEUSZ, *Polityka papieża Grzegorza VII wobec państwo Europy środkowej i wschodniej*, Toruń 1959.
- GRUDZIŃSKI, TADEUSZ, *Podziały dynastyczne monarchii piastowskiej w końcu XI i początkach XII w.*, *Zapiski Historyczne* 36/1971, s. 9–45.
- HILSCH, PETER, *Familiensinn und Politik bei den Přemysliden. Jaromir-Gebehard, Bischof von Prag und Kanzler des Königs*, in: *Papsttum, Kirche und Recht im Mittelalter. Festschrift für Horst Fuhrmann zum 65. Geburtstag*, (ed.) H. Mordek, Tübingen 1991, s. 215–231.

- HRUBÝ, VÁCLAV, *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, Časopis Matice moravské 49/1925, s. 371–384.
- CHARVÁT, PETR, „Dejte mému synáčkovi loveckou trubku a kopí“. *Co vlastně odkázal umírající Břetislav svému dědici*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 5/2000, s. 167–169.
- JAN, LIBOR, *Skrytý půvab střeoevropského modelu*, Český časopis historický 105/2007, s. 873–892.
- KALHOUS, DAVID, *Boleslav III.: Kníže na konci časů?* in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, (edd.) T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 221–228.
- KALHOUS, DAVID, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090). Několik poznámek k jeho životu*, Mediaevalia Historica Bohemica 9/2003, s. 27–43.
- KALHOUS, DAVID, *Žáhadrné počátky pražského biskupství*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, (edd.) E. Doležalová, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2004, s. 195–207.
- KARBUSICKÝ, VLADIMÍR, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995.
- KERNBACH, ANNA, *Vincencova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepiscetví přemyslovského období*, Brno 2010 (Knížnice Matice moravské 28).
- KERSKEN, NORBERT, *Geschichtsschreibung im Europa der „nationes“. Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellungen im Mittelalter*, Köln – Weimar – Wien 1995 (Münstersche Historische Forschungen 8).
- KERSKEN, NORBERT, *Mittelalterliche Nationalgeschichtsschreibung im östlichen Mitteleuropa*, Mediaevalia Historica Bohemica 4/1995, s. 147–170.
- KLIMEK, TOMÁŠ, *Kosmova hora Osek a vnímání krajiny v českém středověku*, Historická geografie 33/2005, s. 39–56.
- KOLÁŘ, ANTONÍN, *Kosmovy vztahy k antice*, Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě 3/1924, s. 21–99.
- KØLLN, HERMAN, *Přemyslovská pověst v Kristiánově legendě a Kosmově kronice*, Bibliotheca Strahoviensis 2/1996, s. 111–122.
- KONZAL, VÁCLAV, *První slovanská legenda a její „Sitz im Leben“*, Studia mediaevalia Pragensia 1/1988, s. 113–127.
- KOPAL, PETR, *Kosmovi ďáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, Mediaevalia Historica Bohemica 8/2001, s. 7–41.

- KOPAL, PETR, *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, Sborník archivních prací 51/2001, s. 3–83.
- KOPAL, PETR, *Kosmas a číselná symbolika*, in: Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci, (edd.) L. Karfíková, Z. Šír, Brno 2003, s. 87–98.
- KOPAL, PETR, „*I kdyby snad byl toho dne drahého otce pochoval, byl by se jistě musil smáti*“. *Humor a smích v Kosmově kronice*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, (edd.) E. Doležalová, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2004, s. 369–381.
- KOPAL, PETR, *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, (edd.) M. Wihoda, D. Malaták, Brno 2006 (Edice Země a kultura ve střední Evropě 4), s. 155–194.
- KOPAL, PETR, *Kosmas v „paměti“ po-moderního národa. Popularizace (koláž): literatura – historie – film*, Časopis Matice moravské 126/2007, s. 3–23.
- KOPAL, PETR, „*Politické hry*“ v *Kosmově kronice*, in: Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów, (edd.) J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2007, s. 89–121.
- KOPAL, PETR, *Smíření Čechů se svatým Vojtěchem. Struktura jednoho obrazu v Kosmově kronice*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, Brno 2008 (Edice Země a kultura ve střední Evropě 8), s. 45–55.
- KOPAL, PETR, *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, (edd.) M. Wihoda, L. Reitinger, Brno 2010 (Edice Země a kultura ve střední Evropě 14), s. 359–371.
- KRÁLÍK, OLDŘICH, *Kristián a Kosmas*, Česká literatura 7/1959, s. 61–84.
- KRÁLÍK, OLDŘICH, *Kosmova kronika a předchozí tradice*, Praha 1976.
- KRISTÓ, GYULA, *Die Arpaden-Dynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Budapest 1993.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Polska i Polacy w opinii czeskiego kronikarza Kosmasa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne I,15, Łódź 1960, s. 75–95.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*, in: Tisíc let česko-polské vzájemnosti. Materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9.–10. září 1965 I., Opava 1966, s. 53–70.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, Československý časopis historický 18/1970, s. 497–529.

- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012–1034)*, Československý časopis historický 25/1977, s. 246–270.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979 (Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd 89/5).
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? Ž politických počátků Vratislava II.*, Folia historica Bohemica 2/1980, s. 77–119.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, Československý časopis historický 35/1987, s. 722–731.
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*, Praha 1999².
- KRZEMIENSKA, BARBARA, *Kněžna Božena*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k milému setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 24–33.
- KRZEMIENSKA, BARBARA – TŘEŠTÍK, DUŠAN, *O dokumente praskim z roku 1086*, Studia Źródłoznawcze 5/1960, s. 79–88.
- KUBÍN, PETR, *Žnovu o Kristiána*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, (edd.) E. Doležalová, R. Šimůnek, Praha 2007, s. 63–72.
- LABUDA, GERARD, *O rzekomej utracie Krakowa przez Czechów w roku 999*, Slavia Occidentalis 20/1960, s. 79–92.
- LABUDA, GERARD, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty stał się lennikiem księcia czeskiego w ziemi kłodzkiej? Przyczynek do krytyki Kroniki Czechów Kosmasa*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska F 45/1990, s. 91–97.
- LABUDA, GERARD, *Mieszko II król polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992.
- LABUDA, GERARD, *Władysław i Żbigniew. U genezy podziałów dzielnicowych w Polsce w drugiej połowie XI wieku*, in: Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów VI., (ed.) S. Kuczyński, Warszawa 1994, s. 9–21.
- LUDAT, HERBERT, *Branibor; havolanská dynastie a Přemyslovci*, Československý časopis historický 17/1969, s. 489–506.
- LUTOVSKÝ, MICHAL, *Bratrovrah a tvůrce státu. Život a doba knížete Boleslava I.*, Praha 1998.
- LUTOVSKÝ, MICHAL, *K počátkům Tétina*, Archeologie ve středních Čechách 10/2003, s. 845–852.
- LUTOVSKÝ, MICHAL, *Po stopách prvních Přemyslovců I. Žrození státu (872*

- 972). *Od Bořivoje I. po Boleslava I.*, Praha 2006.
- MAKK, FERENC, *Ungarische Au enpolitik (896–1196)*, Herne 1999.
- MAKK, FERENC, *Die Ungarnzüge*, in: *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archeologie 1*, (edd.) A. Wiczorek, H.-M. Hinz, Stuttgart 2000, s. 221–224.
- MALATĀK, DEMETER, *Korunovace Vratislava II.*, *Časopis Matice moravské* 121/2002, s. 267–285.
- MALECZYŃSKI, KAROL, *Sarmatae i Scytae w pismach Gerberta z Aurillac z lat 986–998*, in: *Europa-Słowiańszczyzna-Polska. Studia k uczczeniu prof. K. Tymienieckiego*, Poznań 1970, s. 59–69.
- MATLA-KOZŁOWSKA, MARZENA, *Pierwsi Przemysłdźzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku). Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*, Poznań 2008.
- METZNER, ERICH, *Das Refrain-Lied des Frankenkönigs im „Ludwigslied“ und des Böhmenherzogs Boleslav in der „Kosmas-Chronik“*. *Zu früh- und hochmittelalterlicher geistlicher und weltlicher volkssprachiger Dichtung zwischen Stab- und Endreimgebrauch in Duetschland und seinem Umfeld*, in: *Deutsche Literatur des Mittelalters in Böhmen und über Böhmen*, (ed.) D. Flieger, Wien 2001, s. 11–31.
- MITÁČEK, JIŘÍ, „*Campus Lucsco*“. *Proměny jedné otázky*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*, (edd.) L. Galuška, P. Kouřil, J. Mitáček, Brno 2008, s. 155–166.
- MÜNNICH, MONIKA, *Okoliczności powoływania władców jako element ideologii władzy monarszej w kronikach Galla Anonima i Kosmasa z Pragi. Studium historyczno-ustrojowe*, *Roczniki Nauk Prawnych* 14/2004, s. 79–103.
- NECHUTOVÁ, JANA, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.
- NECHUTOVÁ, JANA, *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*, Köln – Weimar – Wien 2007.
- NODL, MARTIN, *Pozdně středověká transformace Kosmova mýtu o počátcích práv a zákonů Čechů. Kronikáři dvorského okruhu, Maiestas Karolina, Ondřej z Dubé a Viktorin Kornel ze Všehrd*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2007 (*Colloquia mediaevalia Pragensia* 9), s. 189–207.
- NOVOTNÝ, VÁCLAV, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913.
- NOVOTNÝ, VÁCLAV, *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag. Unter Mitarbeit von W. Weinberger herausgegeben von Bertold Bretholz*, *Časopis Matice moravské* 48/1924, s. 250–265.

- NOVOTNÝ, VÁCLAV, *České dějiny I.3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928.
- NOVÝ, ROSTISLAV, *Dvoji redakce Kosmovy kroniky Čechů*, Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica 2, Studia Historica 21/1981, s. 115–119.
- NOVÝ, ROSTISLAV, *K zakládací listině pražského arcibiskupství*, in: *Traditio et cultus. Miscellanea Historica Bohemica. Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensis ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, (ed.) Z. Hledíková, Praha 1993, s. 13–19.
- PETRÁČEK, TOMÁŠ, *Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11.–12. století. K poznání hospodářských a sociálních dějin českých zemí doby knížecí*, Praha 2002.
- PLASSMANN, ALHEYDIS, *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Berlin 2006 (*Orbis mediaevalis. Vorstellungswelten des Mittelalters* 7).
- PLESZCZYŃSKI, ANDRZEJ, *Vyšehrad Interpolation in der „Chronik der Böhmen“ des Cosmas von Prag, oder was uns Falsifikat erkennen lässt*, *Quaestiones Medii Aevi Novae* 6/2001, s. 298–318.
- PLESZCZYŃSKI, ANDRZEJ, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.
- PLESZCZYŃSKI, ANDRZEJ, *Bolesław Chrobry w Czechach. Realizacja idei Sklawinii czy zwykła ekspansja?*, in: *Polacy w Czechach, Czesi w Polsce. X–XVIII wiek*, (edd.) H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004, s. 133–145.
- POLANSKÝ, LUBOŠ, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*, (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 27–48.
- POLESKI, JACEK, *Malopolsko v 10. století*, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II., † 7. února 999*, (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 225–235.
- POWIERSKI, JAN, *Pierwszy bunt Zbigniewa a zewnętrznohistoryczne położenie Polski w latach 1092–1094*, *Studia Bałtyckie* 1/1996, s. 67–100.
- POWIERSKI, JAN, *Sytuacja polityczna Polski pod koniec życia Władysława Hermana i jej sąsiedzi*, *Studia Bałtyckie* 3/1998, s. 61–99.
- PROFANTOVÁ, NAĎA, *Kněžna Ludmila. Vládkyně a svěťice, zakladatelka rodu*, Praha 1996.
- RASSOW, PETER, *Der Kampf Kaiser Heinrichs IV. mit Heinrich V.*, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 47/1928, s. 451–465.

- REITINGER, LUKÁŠ, *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, (edd.) M. Wihoda, L. Reitinger, Brno 2010 (země a kultura ve střední Evropě 14), s. 372–415.
- RICHTER, VÁCLAV, *Rodiče Jindřicha Ždika*, Časopis Matice moravské 69/1950, s. 101–104.
- RUSSOCKI, STANISŁAW, *Elita władzy w Kronice Czechów Kosmasa Praskiego*, Pamiętnik Słowiański 23/1973, s. 237–255.
- RYBA, BOHUMIL, *Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavských dekretů*, Strahovská knihovna 2/1965, s. 15–60.
- RYMAR, EDWARD, *Śląsk jako obszar trybutarny rzeszy niemieckiej (Czech)*, Studia Zachodnie 6/2002, s. 63–89; 10/2008, s. 7–45.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Pět bratří*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, (edd.) R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987, s. 427–428.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Radim*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, (edd.) R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987, s. 432–433.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Slavník*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, (edd.) R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987, s. 437–438.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Střezislava*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, (edd.) R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987, s. 442–443.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Střední Čechy v raném středověku III.: Archeologie o počátcích přemyslovskeho státu*, Praha 1988.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, Archeologické rozhledy 47/1995, s. 182–224.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Slavníkovci*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu v Praze, (edd.) D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 17–36.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Český kníže Boleslav II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 9–26.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Kosmovy záměrné omyly*, in: Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, (edd.) J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 261–267.
- SLÁMA, JIŘÍ, *Svatý Prokop – život v legendě a ve skutečnosti*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 99–103.
- SOBIESIAK, JOANNA A., *Bolesław Przemysłida († 999). Dynasta i jego państwo*, Kraków 2006.

- SOMMER, PETR, *Duchovní svět raně středověké laické společnosti*, in: Svätý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní symposium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu v Praze, (edd.) D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 133–166.
- SOMMER, PETR, *Svätý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007.
- ŠVANDA, LIBOR, *Chvály osob v Kosmově kronice*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity N10/2005, s. 85–111.
- ŠVANDA, LIBOR, *K obrazu ideálního panovníka v Kosmově kronice*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k poctě Janě Nechutové, (edd.) H. Krmíčková, A. Pumpová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 211–221.
- ŠVANDA, LIBOR, *Laudationes v Kosmově kronice*, in: *Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów*, (edd.) J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matla-Kozłowska, Poznań 2007, s. 123–133.
- Thesaurus proverbiorum mediæ ævi/Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*, ed. SAMUEL SINGER, Berlin – New York 1998
- TILLE, VÁCLAV, *Přemyslovy střevíce a železný stůl*, Český časopis historický 10/1904, s. 203–206.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Kosmas a Regino. Ke kritice Kosmovy kroniky*, Československý časopis historický 8/1960, s. 564–587.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Kosmovo pojetí přemyslovske pověsti*, Český lid 52/1965, s. 305–314.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *K sociální struktuře přemyslovske Čech. Kosmas o knížecím vlastnictví půdy a lidí*, Československý časopis historický 19/1971, s. 537–564.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Kosmas*, Praha 1972².
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, *Studia Zródłoznawcze* 23/1978, s. 1–37.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Historické povědomí českého raného středověku*, in: *Dawna świadomość historyczna w Polsce, Czechach i Słowacji*. *Prace Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej*, (ed.) R. Heck, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 5–21.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, *Studia Zródłoznawcze* 23/1978, s. 1–37.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Česká kultura ve 12. století*, in: A. Merhautová –

- D Třeštík, *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Praha 1985 (Studie ČSAV 2.85), s. 5–28.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Přemyslovci. Vstup Čechů do dějin (531–935)*, Praha 1997.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu v Praze, (edd.) D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 81–108.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Přemyslovec Kristián*, Archeologické rozhledy 51/1999, s. 602–612.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, „*Veliké město Slovanů jménem Praha*“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), (edd.) L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 49–70.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „starým pověstem českým“*, Praha 2003.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, „*Gloria regni*“ *Vratislava II. Hymnus „Versus post missam“ a kronikář Kosmas*, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, (edd.) M. Nodl, P. Sommer, Praha 2004, s. 285–298.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *K založení pražského biskupství v letech 968–976: pražská a řezenská tradice*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaných profesoru Josefu Petráníovi, (ed.) J. Pánek, Praha 2004, s. 179–196.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 189–217.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Proč byli vyvražděni Slavníkovci?*, in: Slavníkovci v českých dějinách, (edd.) V. Vaněk, J. K. Kroupa, Praha 2007 (Antiqua Cuthna 2, 2006), s. 13–19.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, in: Světci a jejich kult ve středověku, (edd.) P. Kubín, H. Pátková, T. Petráček, Praha 2007, s. 325–344.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN, *Přemyslovský mýtus a první čeští světci*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, (edd.) P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 2009, s. 149–153; s. 157–161.
- TŘEŠTÍK, DUŠAN – ŽEMLIČKA, JOSEF, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, Český časopis historický 105/2007, s. 122–163.

- TUREK, RUDOLF, *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, *Slavia Antiqua* 22/1975, s. 69–118.
- TUREK, RUDOLF, *Ctihodná Mlada-Marie*, in: *Bohemia sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích*, Praha 1989, s. 78–84.
- VÁŇA, ZDENĚK, *Vlastislav. Výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953–55 a 1957 až 60*, *Památky archeologické* 59/1968, s. 5–186.
- VESELSKÝ, JIŘÍ, *K pravosti listu Jana XIII. v Kosmově kronice*, *Listy filologické* 111/1988, s. 76–82.
- VILIKOVSKÝ, JAN, *Několik poznámek ke Kosmovi*, *Český časopis historický* 34/1928, s. 349–356.
- VOGTHERR, THOMAS, *Wiprecht von Groitzsch. Bemerkungen zur Figur des sozialen Aufsteigers im hohen Mittelalter*, in: *Figuren und Strukturen. Historische Essays für Hartmut Zwahr zum 65. Geburtstag*, (edd.) M. Hettling, U. Schirmer, S. Schötz, München 2002, s. 157–169.
- WEGENER, WILHELM, *Tschechisches Nationalgefühl und Nationalbewusstsein bei Cosmas zu Prag*, in: *Humanitas ethnica. Menschenwürde, Recht und Gemeinschaft. Festschrift für Theodor Veiter. Dargeboten zum 60. Lebensjahr im Auftrag eines Freundeskreises von Franz Hieronymus Riedl*, Wien – Stuttgart 1967, s. 208–225.
- WIHODA, MARTIN, *Polská koruna českých králů*, *Český časopis historický* 102/2004, s. 721–743.
- WIHODA, MARTIN, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstách paměti*, Praha 2005.
- WIHODA, MARTIN, *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Janě Nechutové*, (edd.) H. Krmíčková, A. Pumpová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 367–380.
- WIHODA, MARTIN, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, (ed.) P. Sommer, Praha 2006, s. 237–250.
- WIHODA, MARTIN, *Testament knížete Břetislava*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*, Olomouc – Brno 2006, s. 33–50.
- WIHODA, MARTIN, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9/2007, s. 11–29.
- WIHODA, MARTIN, *Die Herrschaftslegitimation im böhmischen Fürstentum des 11. Jahrhunderts. Kontinuität und Wandlungen*, in: *Das Charisma*.

- Funktionen und symbolische Repräsentationen, (edd.) P. Rychterová, S. Seit, R. Veit, Berlin 2008 (Beiträge zu den Historischen Kulturwissenschaften 2), s. 385–404.
- WIHODA, MARTIN, *Pražské arcibiskupství svatého Vojtěcha*, in: Kościół w monarchiach Przemysłidów i Piastów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 21–24 września 2006 roku, (ed.) J. Dobosz, Poznań 2009, s. 205–217.
- WIHODA, MARTIN, *Morava v době knížecí (906–1197)*, Praha 2010.
- WIHODA, MARTIN, *Nostra terra tua est camera. České země v historických počátcích středovýchodní Evropy*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, (edd.) M. Wihoda, L. Reitinger, Brno 2010 (Edice Země a kultura ve střední Evropě 14), s. 11–33.
- WIHODA, MARTIN, *Sněmy Čechů*, in: Šlechta v proměnách věků, (edd.) J. Dvořák, T. Knoz, Brno, v tisku.
- WOJCIECHOWSKA, MARIA, *Ze studiów nad rękopisami Kosmasa*, Sborník historický 5/1957, s. 5–20.
- WOJCIECHOWSKA, MARIA, *Kosmas z Pragi i benedyktyni*, in: Opusculo Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata, Poznań 1959, s. 345–354.
- WOJCIECHOWSKA, MARIA, *O nowej edycji Kosmasa z Pragi*, Studia Źródloznawcze 18/1973, s. 123–133.
- WOJCIECHOWSKI, PIOTR, *Data wyprawy Brzetysława I do Polski w rękopisach Kroniki Czechów Kosmasa z Pragi*, Przegląd Historyczny 89/1998, s. 263–267.
- ZEMEK, METODĚJ, *Moravsko-uherská hranice v 10.–13. století. Příspěvek k nejstarším dějinám Moravy*, Brno 1972.
- ŽEMLIČKA, JOSEF, *Mitra českých knížat*, Sborník Společnosti přátel starožitností 3/1992, s. 17–21.
- ŽEMLIČKA, JOSEF, *Te ducem, te iudicem, te rectorem. Sněmovní shromáždění v časně středověkých Čechách – kontinuita či diskontinuita?*, Český časopis historický 91/1993, s. 369–383.
- ŽEMLIČKA, JOSEF, *Vyšehrad 1130: Soud nebo inscenace? K nekosmovskému pojetí českých dějin*, in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Mahela, (edd.) J. Pánek, M. Polívka, N. Rejchrtová, Praha 1994, s. 47–68.
- ŽEMLIČKA, JOSEF, *„Dvacet pánů“ české země. K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století*, Časopis Matice moravské 117/1998, s. 293–309.
- ŽEMLIČKA, JOSEF, *Poslední lov knížete Břetislava. K událostem ve Žbečně před Vánocemi roku 1100*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu

Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, (edd.)
T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 231–246.
ŽEMLIČKA, JOSEF, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007².

Jmenný a místní rejstřík

A

Abel, bratr Kaina 102
 Abrahám 49
 Adalbert, magdeburský arcibiskup 56, 60
 Adalbert, mohučský arcibiskup 188
 Adaldag, brémský biskup 56
 Adam 49
 Adleita, dcera uherského krále Ondřeje, manželka Vratislava II. 105, 109
 Adleita, dcera vévody Almoše, manželka Soběslava I. 187
 Adolf, sv. 147
Afrika 31
 Achilleus 29, 80, 87
 Aiakovec viz Achilleus
 Aiolos, král větrů 166
 Albin, kaplan biskupa Jaromíra 127
 Albrecht, hrabě snad z Bogenu 146, 185
Aldikovići (Hartvíkovice, okr. Třebíč) 216
 Aleš, předák 113, 128–129
 Alexandr II., papež 117–118, 210
 Alexandr, probošt vyšehradské kapitoly 7
 Alexius, sv. 63, 65
 Almoš, bratr uherského krále Kolomana 183, 187
Alpy 178
 Amadryády 34
 Amazonky 41
Amberk, ves v Bavorské Horní Falci 146
Amykly, řecké město 80
 Ancus 42
Anglie 193
 Apella Jakub, Žid, králův pokladník? 192
 Argejové 160
Argos 173
 Aribo, mohučský arcibiskup 81
 Arnošt, rakouský markrabí (u Kosmy omylem Luc) 122
 Arnulf, bavorský vévoda 54
 Arnulf, východofranský král a císař 42, 50
Asie 31
 Asinus viz Osel

Asklepios (Aeskulap), bůh lékařství 34
 Asverus, perský král 120
 Augustin, sv. 11
 Avianus římský básník 9

B

Babenberk viz *Bamberk*
Babici (Babice, okr. Třebíč) 215
 Bachmann, Adolf, historik 18
 Bakchus, bůh vína 33, 40
Bamberk (Babenberk, hora Pabova) 73, 75, 78, 173, 190
Bánov (? jv. od Uherského Brodu) 138
 Bardo, mohučský arcibiskup 82
 Barnabáš, poustevník 75, 77
 Barnabáš, sv. 147
 Bartoloměj, sv. 83, 147
Bavorsko 97, 126, 146, 178
 Bavoři 168, 192
Bechyně, kraj 34
Bělá (? *Bělá nad Radbuzou* u Přimdy) 185
 Bělec, předák, služebník biskupa Jaromíra 121
 Belial, ďábel 186
Bělin most (? mezi Drietomou a Turnou, u Trenčína) 182
 Bellona, římská bohyně války 43, 45, 98, 206
 Beneda, bojovník 14, 17, 129–130
 Benedikt V., papež 56
 Benedikt VII., papež 125–126
 Benedikt IX., papež 94–95
 Benedikt z Nursie, sv. 57, 58, 101, 147, 198, 202, 215, 216
 Benedikt, poustevník 75–78
 Benno, míšeňský biskup 130
 Bercynthia (Kybelé), bohyně 36
 Berengar, hrabě ze Sulzbachu 159, 174
 Berthold, bavorský vévoda 55
 Bertold, služebník Kosmova syna Jindřicha 7, 187
Bestučici (Bezděkov, zaniklá osada na Třebíčsku) 216
 Blah, rádce 17
Bílina, hrad a kraj 15, 99, 108
Bílina, řeka 15, 37, 98
Bohr, přítok Odry 192

- Bobřané, slovanský kmen na horním Bobru 126
 Boëthius, římský básník a filozof 9
 Bohumil, klerik 14, 85
 Boleslav Chrabrý, polský kníže a král 71, 78, 81; u Kosmy omylem Měšek 69–72, 76, 82, 88, 93
 Boleslav I., Ukrutný, český kníže 50–54, 55, 56, 102
 Boleslav II., český kníže 57–60, 65, 66, 67–68, 69, 71, 80
 Boleslav II., Smělý, polský kníže a král, 88, 109, 125
 Boleslav III., český kníže 68, 69–70, 71, 82
 Boleslav III., Křivoústý, syn Vladislava Heřmana a Jitky, polský kníže 125, 146, 152, 157, 168, 175–176, 177, 181, 187
 Boleslav, hrad (*Stará Boleslav*) 51, 53, 54, 95, 101, 139, 150
 Boleslav, syn krále Vratislava, úředlný olomoucký kníže 109, 133
 Bonifác, sv. 63, 64
 Bonifacius, toskánský markrabí 119
 Bor (*Bor*, zaniklá osada na Třebíčsku) 216
 Bor, otec Mstiše 15, 108
 Borša, syn Olena 134, 182
 Borut, syn Božeje 166, 167
 Bořivoj I., český kníže 30, 42, 50
 Bořivoj II., syn Vratislava II. a Svatavy, český kníže 10, 15, 16, 17, 72, 109, 151, 153, 155–162, 163–165, 170–174, 183, 184, 189–190, 216
 Božej, otec Mutiny, Vršovec 148
 Božej, syn Čáče, Vršovec 16, 17, 148, 155, 156, 161, 165–167
 Božen 112
 Božena Křesinova, manželka knížete Oldřicha 73, 101
 Božetěch, opat sázavský 147, 208–209
 Božetěcha, manželka kronikáře Kosmy 7, 8, 183
 Braniš, bojovník 14, 129
 Brdo, hrad severně od Kladska 148
 Bretholz, Bertold, historik 10
 Brněnsko, kraj 5
 Brno, hrad 12, 133, 151, 215, 216
 Brod (? *Vladislav*, okr. Třebíč) 215
 Bruno viz Řehoř V.
 Bruno, snad z *Querfurtu* 103
 Brusnice, potok u Prahy 40, 103, 172
 Břesítané (?) 216
 Břetislav I., český kníže 6, 13, 14, 30, 73, 79–80, 81, 82, 83, 85, 87–88, 90–95, 99–100, 101–103, 106, 109, 111, 175, 203, 205, 216
 Břetislav II., český kníže 12, 13, 14, 16, 109, 128, 133–136, 138, 140, 143, 145–155, 165, 178, 209, 210, 213, 216
 Břetislav, syn Břetislava II. 178
 Břevnov, *břevnovský klášter sv. Vojtěcha a Benedikta* 5, 85, 101, 131, 193, 213
 Březnice, řeka (? *Blšanský potok*) 42
 Bubny, ves u Prahy 153
 Budivoj, syn Chřenův 15, 160
 Bug, řeka ve východním Polsku 126
 Bulharsko 74
 Burgundsko 119
 Buza 15, 169, 172, 178
 Byš, předák, otec Předy 177
 Bznatici (?) 216
- C
 Cáchy 62
 Caknovo (?) 216
 Canaparius 9
 Cařihrad 74
 Cato, římský spisovatel a státník 166
 Cereřin zeť (*Pluto*) 42, 45, 66, 154
 Ceres, bohyně 33, 34, 40
 Cicero, římský řečník 102, 116
 Cidlina, přítok Labe 53, 176
 Cillenia 155
 Cretes (*Strítěž*, okr. Třebíč) 216
 Cyril, sv. 201
 Čáč, otec Božeje, Vršovec 16, 148
 Čáslav, bratr sv. Vojtěcha 64
 Čech, praotec 32
 Čechové, český lid, český národ 8, 9, 10, 11–14, 18, 19, 20, 29–30, 42–44, 45–47, 69, 72, 80, 88, 93, 96–98, 123–124, 132, 150, 151, 155, 156, 157, 159, 161, 167, 169–170, 177–178, 189, 197

Čechy 5–8, 10, 15, 16, 17, 19, 32, 41, 50,
51, 60, 61, 67, 71–72, 88, 96–98, 100,
100, 104, 109, 118, 125, 137, 148,
152, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 163,
164, 168, 174, 180, 188–189, 201, 210,
216

Čemíře (*Číměř*, okr. Třebíč) 216

Česta, Vršovec 169, 174

Črnín, les u Berouna 88

D

Dalešice (okr. Třebíč) 216

Dalmácie 136

Damián, sv. 121, 122

Daniel, pražský biskup 7, 19

Dánové, dánský král 53

Decius, římský císař 53

Děčané, český kmen 126

Dedi, lužický markrabí 188

Dědošané, slovanský kmen mezi dolním
Bobrem a Odrou 126

Demetrius, sázavský mnich 208

Děpolt Vohburský, nordgavský
markrabí 159, 174

Desiderius, kavelonský (cavaillonský)
biskup 140

Děthart, břevnovský probošt, sázavský
opat 189, 213

Dětmar z Merseburku, kronikář 16

Dětmar, pražský biskup 58–59, 60, 81

Dětršísek, Buzův syn 15, 169, 172, 178

Děvín, mytický hrad u Prahy 41

Dioklecian, římský císař 53

Dlúhomil, předák 187

Dobenina (*Václavice* u Nového Města
nad Metují) 111

Dobeš, syn Lstimíra 133

Dobrkovici (*Dobrkovice*, r. 1586 pustý
dvůr na Třebíčsku) 216

Dobrohost, syn Hynše, bojovník 14,
124

Dobrutoyo (?) 216

Dobřemil 156

Domaša, Vršovec 16, 166

Donín, hrad u Drážďan 162, 179, 185

Doubravka, manželka Měška I. 61

Drahomír ze Stodor, manželka
Vratislava I. 50

Drahůš, zaniklý hrad nad Ohří
u Postoloprta 47

Drnovici (*Drnovice*, okr. Vyškov) 215

Dryády 34

Držikraj, syn Lubomíra 134, 178

Držimír, předák 134–135

Dřevíč, zaniklý hrad u Kozojed
na Lounsku 72

Důdleby, hrad kmene Důdlebů 62

Dunaj 167

Durynek, vychovatel Vlastislavova syna
47–49

Dyje, řeka 122

E

Edgida, manželka Jindřicha I. 53, 54

Egilbert, trevírský arcibiskup 125–127

Egypt 36

Ejakus (omylem místo Aison), mytický
král 36

Ekkehard, pražský biskup 78, 81

Ekkehard II., saský vévoda, míšeňský
markrabí 96, 98–99

Erkembert, správce hradu Donína 180

Erpo, münsterský biskup 139

Etna, sopka 33, 77, 79

Eufemie, manželka Oty Olomouckého
146

Eumenydy, bohyně 36

Evropa 31

F

Fabián, správce Vyšehradu 16, 17,
170–171

Filip, sv. 147

Fortunát, sv. 147

Francie 54, 196

Frank, mistr, učitel při katedrální škole
v Lutychu 7–8, 196

Frankové 190

Frankové východní 168

Franky východní, kraj 54, 73, 147

Fridrich Barbarossa, římský král a císař
19

Fridrich z Peilsteinu, švagr (spíše bratr)
Sigarda 156

Fridrich, snad z Bogenu 192

Fridrich, švábský vévoda 126

G

Galacie 187
 Gaudencius viz Radim
 Gebhard viz Jaromír
 Gedeon, izraelský soudce 87
Germánie 12, 31
 Gerpirga, vdova po Gisalbertovi,
 manželka krále Ludvíka 55
 Gervasius, kanovník pražské kapituly 8,
 10, 13, 14, 29, 85
 Gilbert, předák 187
 Gisalbert, lotrinský vévoda 55
 Gleb, sv. 147
 Goliša, sázavský mnich 208
 Gotfrid, hrabě na hradě Raabs
 (Rakousy) 153–154
Gotšalkovici (*Hošťálkovice*, zaniklá ves
 na Třebíčsku) 215
 Grácie, bohyně 33

H

Habry (u Kutné Hory) 152
 Hagen, kaplan olomouckého biskupa
 Jana 116–117
Haná, kraj 5
 Hapata 160
 Hedčané 88
Hedeč, hrad u Hnězdna 88
Hekartici (*Okarec*, okr. Třebíč) 215
 Hektor, hrdina trojský 129
 Helbirka, sestra Leopolda III.
 Rakouského, manželka Bořivoje II.
 153
 Hemma, manželka Boleslava II. 67,
 68, 78
 Hercules 130
 Herodes, judský král 53
 Heřman, pražský biskup 8, 10, 16, 30,
 150, 151, 152–153, 155, 158, 162, 163,
 170, 174, 178, 183, 185, 195, 216
 Heřman, předák, snad bratr Viléma 17,
 161, 166, 173, 184, 189
Heřmanice (okr. Třebíč) 216
 Hizo (Hizzo), biskup pražský 81–82
Hlohov, hrad u Lehnice 145, 169, 192
Hněvín most, hrad (Most) 98
Hnězdno 5, 88
 Homér, básník 29

Horatius, římský básník 9
 Hospodin 12, 52, 77, 78, 90, 94, 105,
 181, 195, 198, 202, 205, 206, 207, 214
Hostákov (*Vladislav*, okr. Třebíč) 216
Hostivař, ves u Prahy 112
 Hostivít, mytický český kníže 42
 Hovora, služebník knížete Jaromíra 17,
 70–71
 Hrabiša, rádce Bořivoje II. 15, 157, 161,
 171
Hradec (*Králové*), hrad 136, 171–172, 181
Hradisko u Olomouce 14
Hrajkovici (?) 216
Hrdibořici (?) 215
 Hrdoň, syn Zankův, bojovník 14, 124
Hron, řeka 50
 Hrubý, Václav, historik 10, 11
Hrutov, hrad u Litomyšle 104
 Hubald, lutyšský kanovník 8
 Humprecht, předák 187
 Hunové, *země Hunů* viz *Uhry*
Hutná, potok (? *Svině* na Žatecku) 42
Hvozdec, hrad u Míšně 128, 130, 188
 Hymén, bůh sňatku 40
 Hyneš 14, 124
 Hyperion, bůh slunce 36

Ch

Charybda 162, 195
Checlevici (*Valdíkovo*, obec Nárámeč, okr.
 Třebíč) 216
Chlumané (*Chlum*, okr. Třebíč) 216
Chlumec, hrad u Chabařovic 20, 96, 162
 Chorvati, český kmen usdlý asi
 východně od předchozích 126
 Chorvati, český kmen usdlý
 na severovýchodě a východě Čech
 126
Chotouň, ves u Kouřimi 201
Chrasten 41 viz též *Vyšehrad*
Chrasten viz *Vyšehrad*
Chrudim, hrad 102, 104
 Chřen 15, 160
Chýnov, hrad 62

I

Ingelheim 55
Itálie 54, 55

Iuvenalis, římský básník 9
Ivanče (Vaneč, obec Pyšel, okr. Třebíč)
 215
 Izák, biblický patriarcha 68
 Izák, poustevník 75–78
 Izák, sv. 147
 Izraelité 75

J

Jakub Apella viz Apella
 Jakub, sv. 147, 191
 Jan apoštol a evangelista, sv. 130, 147, 172
 Jan I., břevnovský mnich, olomoucký biskup 109–110, 115–116–118, 125
 Jan II., olomoucký biskup 158
 Jan Křtitel, sv. 74, 113, 147, 202
 Jan VIII., papež 9
 Jan XIII., papež 57
 Jan XV., papež 64
 Jan, poustevník 75–78
 Jan, syn Čestův, Vršovec 169, 174
 Jan, tuskulský biskup 211
 Janek viz Zanek
 Jaromír (Gebhart), pražský biskup 7, 87, 104, 107–109, 110–112, 113, 114–118, 119, 121, 125–127, 131–133, 190
 Jaromír, český kníže 16, 17, 19, 20, 69–70, 72, 82–84, 165
 Jeroným, sv. 49, 84, 147
Jeruzalém 7, 74, 139, 140, 147, 149, 187, 189, 193
 Ježíš Kristus 36, 52, 56, 57, 58, 59, 65, 66, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 89, 90, 92, 93, 94, 110, 132, 139, 141, 148, 149, 153, 173, 180, 183, 187, 189, 192, 192, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 205, 207, 211, 215
 Jidáš, biblický zrádce Krista 48
 Jiljí, sv., benediktn 124
 Jimram, syn sv. Prokopa 52, 203, 206, 207, 208
 Jindřich (Václav?), syn knížete Svatopluka, úřední kníže olomoucký 163
 Jindřich I., král, mylně císař římsko-německý 53–54, 58

Jindřich II., vévoda bavorský, král a císař (I.) římsko-německý 69, 73–75, 78, 81
 Jindřich III., římsko-německý král a císař (II.) 96–97, 99–100
 Jindřich IV., římsko-německý král a císař (III.) 7, 8, 112, 113, 123, 124, 125–127, 128, 133, 138, 146, 151, 156, 159–160, 212
 Jindřich V., římsko-německý král a císař (IV.) 5, 10, 15, 16, 30, 72, 159, 161–162, 163, 164, 167, 168, 169, 172, 173, 178, 188, 190, 198, 212
 Jindřich z Ebersteinu, freisinský biskup (u Kosmy mylně Oldřich) 151
 Jindřich Zdík, olomoucký biskup 7, 19, 187
 Jindřich, bratr Oty I, lotrinský a bavorský vévoda 55
 Jindřich, syn kronikáře Kosmy 7, 8, 187
 Jindřich, syn Wiprechta II., grojčský hrabě 190–191
 Jiří, sv. 58, 73, 74–75, 82, 103, 104, 115, 147, 210, 212
 Jiřík, syn Stanův, správce hradu Žatce 182
 Jitka ze Schweinfurtu, manželka Břetislava I. 79–82, 87, 103, 106
Jordán, řeka 74
 Jozue, izraelský hrdina 87
 Judita (Jitka), dcera Vratislava II., manželka Vladislava Heřmana 14, 109, 124, 129, 157
 Julianus, zv. Apostata, římský císař 108
 Jupiter, nejvyšší římský bůh 45
 Jurata 129

K

Kager, hrad v Bavorské Horní Falci 146
Kachovici (Čachovici? – snad Čechočovice, okr. Třebíč) 215
 Kain, biblický bratrovrah 51, 91, 102, 135
 Kalixt II., papež 10, 30
Kamenec, hrad u Vratislavi 148
 Kanan, mnich sázavský 208
 Karel IV., český král a římský císař 20

Karel Veliký, král franský a císař 68, 96
Kavelon (Cavaillon), kostel 140
 Kazi, dcera Krokova 34
 Kazimír, polský kníže 109; jindy
 omylem místo Měšek II. Lambert 88
 Kirké Aiaiská, čarodějka 36
Kladruby 195
Kladsko, hrad a kraj 62, 148, 180
Khiločovici (?) 215
 Kliment III., papež (1084–1100) 127,
 131, 140–141, 152
 Kliment, břevnovský opat 14, 85
 Kliment, sv., papež a mučedník 147
Kohíř (snad *Kochany*?) 216
 Kochan, Vršovec 16, 70, 84
 Kojata, asi dobrodinec Sázavského
 klášteřa 187
 Kojata, syn Všeborův, hradský správce
 15, 108, 111–112
Kojatín (*Kojatín*, obec Smrk, okr.
 Třebíč) 216
Kolín Agrippinin (*Kolín nad Rýnem*) 168
 Koloman, uherský král 151, 167–168,
 181, 183
 Kombold, řezenský měšťan 117
Komišín (okr. Třebíč) 215
 Konrád I., úředný brněnský a znojenský
 kníže, český kníže 12, 20, 87, 104, 107,
 110, 112, 122–123, 126, 133–136, 137,
 139, 148, 151, 153, 155, 181, 211
 Konrád II., římsko-německý král 81
 Konrád II., syn Litoldův, úředný
 znojenský kníže 187, 216
 Konrád, syn Řivinův, bojovník 180
 Konrád, syn Vernhera, lotrinský vévoda
 55
 Konrád, utrechtský biskup 126
 Konrád, wettinský hrabě, míšeňský
 markrabí 188
 Konstantius 140
 Korutanci 55
 Kosmas, děkan pražského kostela,
 kronikář 5–25, 29, 85, 143, 174, 199
 Kosmas, pražský biskup 133, 137, 138,
 140, 146, 147–149, 209
 Kosmas, sv., 121, 122, 147
Kouba (Chamb), hrad v Bavorské Horní
 Falci 97

Kouba (Chamb), řeka v Bavorsku 126
Kozlané (okr. Třebíč) 215
Kožuchovici (Kožichovice, okr. Třebíč) 216
*Kracovici (Kracovice, obec Stařec, okr.
 Třebíč)* 216
Krakov 69–70, 88, 122, 126
 Krása, předák 166
 Kristián, sv. 10
 Kristin, mnich a poustevník 75–78
 Krok 11, 33
Krok, mytický hrad ztotožňovaný
 později s Krakovcem u Rakovníka 33
 Krzemienska, Barbara, historička 17
 Křesina 73
 Křesomysl, mytický český kníže 42
Křivci, mosty neznámé polohy, snad
 Skřivany u Nového Bydžova 177
Křivoklát, hrad 176
Křižanov (zaniklá osada na Třebíčsku)
 216
 Kukata, lovec 130, 154
*Kvasovici (Kvičovice, zaniklá osada
 na Třebíčsku)* 215
Kýleb, zaniklá ves u Lipska 128

L

Labe 32, 53, 61, 63, 67, 95, 176, 184
 Ladislav I., uherský král 131, 133, 138
 Lambert, sv., lutyšský biskup 8, 9, 185
 Lanc, kaplan, litoměřický probošt
 110–112
Lateránský palác 212
 Latinové 140
 Lazar, sv. 147
 Lea, dcera Labanova 189
*Leckovici (Letkovice, obec Ivančice, okr.
 Brno)* 215
Lech, řeka v Bavorsku 182
 Lemňan Vulkán, bůh ohně 42, 135
 Lemuzi, český kmen 126
 Leopold II., rakouský markrabí
 122–124
 Leopold III., rakouský markrabí 153,
 159
Lesní, území Lučanů 42
Levý Hradec 43, 60
*Lhotici (Lhotice, zaniklá osada
 u Koněšína na Třebíčsku)* 215

- Libice*, hrad při ústí Cidliny do Labe 16, 61, 64, 166
- Libuše, mytická česká kněžna 11–12, 34–38, 42
- Libušín*, hrad neznámé polohy 34
- Liemar, brémský arcibiskup 126
- Litold Eppensteinský, korutanský vévoda 126
- Litold, syn knížete Konráda, údělný znojemský kníže 151, 153, 155–156, 181, 187, 215–216
- Litoměřice*, hrad a kraj 15, 16, 156
- Litomyšl*, hrad 62, 164
- Liudolf, syn Oty I. 55
- Lombardsko* 119–120, 133, 146, 183
- Lork, vrah Břetislava II. 154
- Lothar III. Supplinburský, saský vévoda, římsko-německý král a císař 5, 188, 190
- Lotrínsko* 46, 182
- Lstimír 154
- Lštění*, hrad nad Sázavou u Čerčan 104
- Lubané (Na Lubích u Čechtína*, okr. Třebíč) 216
- Lubomír 134, 178
- Luc, rakouský markrabí, správně Arnošt 122
- Lucanus, římský básník 9, 171
- Lucemburkové 20
- Lučané, český kmen, usedlý v Poohří 42–47, 126
- Lučice*, ves u Chlumce nad Cidlinou 176
- Lučsko*, pole (snad rovina u Nivnice na Moravě) 151, 182
- Ludmila, dcera Vratislava II. 50, 109, 152, 155
- Ludmila, sv., manželka knížete Bořivoje 18, 41, 147
- Ludvík IV., král západních Franků 55
- Ludvík Pobožný (u Kosmy omylem Pipin) 68, 96
- Lúka*, část území Lučanů 42
- Lukarda, snad z Bogenu, manželka Břetislava II. 146
- Lukáš, sv., evangelista 147
- Lutici, baltský kmen slovanský 50
- Lutobor, syn Martinův 189
- Lutoměřici, český kmen, usedlý okolo Litoměřic 126
- Lutych (Liège v dnešní Belgii)* 7–8, 160, 196
- Lysá*, ves (nyní *Stará Lysá*, u Lysé nad Labem) 82
- M**
- Maastricht* (město v Nizozemsku) 185
- Magdeburk* 60, 67
- Magnus, svatovítský kanovník 7
- Machtilda, dcera Liudolfova 55
- Mailberk* viz *More*
- Malín*, hrad u Kutné Hory 156
- Mališici (?)* 215
- Maloměřici (Maloměřice, okr. Brno)* 216
- Mantova* (město v Itálii) 8, 138, 146
- Marek, probošt pražské kapituly 7, 113–114
- Marie Magdalena, sv. 193
- Marie Panna 47, 73, 74–75, 88, 90, 92, 101, 114, 140, 147, 172, 195, 202, 205, 207, 215, 216
- Marie, abatyše viz *Mlada*
- Markvart předák, Němec 17, 113, 154
- Mars, římský bůh války 43, 45, 85, 123, 176
- Marta, sestra Lazara 189
- Martin 189
- Martin, sv. 147, 190
- Matatyáš, otec Judy Makabejského 68
- Matouš, poustevník 75–78
- Matouš, sv. 147
- Matylda, toskánská hraběnka 119–121
- Médeia z Kolchidy, kouzelnice 34, 36
- Medvěží*, vrch (? vrch *Lhota* nebo *Lipská hora* na Litoměřicku) 43
- Meginhard, břevnovský opat 131
- Menhart, pražský biskup 186, 190, 195
- Měšek I., polský kníže 61, 62; jinde jde o Boleslava Chrabrého (69–72, 76, 82, 88, 93)
- Měšek II. Lambert (u Kosmy omylem Kazimír) 88
- Metoděj, biskup moravský 42
- Mičapi (Výčapy, okr. Třebíč)* 216
- Michal, řezenský biskup 52
- Mikuláš, sv. 147, 190

Milčané, srbský kmen usedlý v Míši
126

Milobuz (?) 203

Míšeň, hrad 14, 128, 130, 128, 189

Mlada – Marie, sestra Boleslava II.,
abatyše u sv. Jiří 57–58, 60

Mladkovi (? *Mladkov* či *Mladíkovice*,
zaniklá ves na Vyškovsku) 215

Mnata, mytický český kníže 42

Mohuč 65, 113, 125–126, 127, 146,
146–7, 187

Mojžíš, patriarcha 36, 148

Moravané 5, 19

Morava, 5, 9, 15, 17, 62, 80, 99, 104, 107,
109–110, 112, 115, 122–123, 133, 137,
151, 153, 155, 159, 161, 169, 175, 182,
188, 195, 216

More, les (pohoří *Mailberk* na rozvodí
Dyje a Dunaje) 9, 14, 126

Mořic, sv., mučedník 147

Most viz *Hněvín Most*

Mstiš, syn Bora, správce hradu Lštění
a později Bíliny 16, 17, 105, 108

Mulda, řeka v Sasku 188

Munici, rod 83

Mutina, syn Božův (Božejuv), Vršovec
15–17, 148, 155, 156, 161, 164,
165–167

Múza 10, 141, 184, 196

Mže, řeka (i nynější *Berounka*) 34, 42,
62, 176

N

Načerát, syn Tasův, předák 14, 128

Nahradovo (*Nahradov*, zaniklá ves
na Třebíčsku) 216

Náramče (*Nárameč*, okr. Třebíč) 216

Nazocholí (*Sokolí*, okr. Třebíč) 216

Nebovidi (*Nebovidy*, okr. Brno) 216

Neklan, mytický český kníže 42, 45,
48–49

Němci 50, 61, 62 79, 80, 97, 107, 111–
112, 113, 117, 123, 156, 164, 168, 185,
206

Němčí, hrad mezi Kladskem a Vratislaví
63, 145

Nemoj, strýc Mutinův 165

Nemojovici (?) 215

Nero, římský císař 53

Nesevo (*Třesov*, obec Hartvíkovice, okr.
Třebíč) 215

Netolice, pomezí hrad Doudlebska 62,
160

Neuša, syn Dobřemilův 16, 156, 166

Nezamysl, mytický český kníže 42

Nisa, řeka 62, 148, 181

Nitra, hrad na Slovensku 168

Nmecino (?; možná *Nětín* nebo *Měřín*,
okr. Žďár nad Sázavou, ev. zaniklá
ves) 216

Noe, biblický patriarcha 68

Notharius, asi Notker, lutyšský biskup
8, 9, 65

Novotný, Václav, historik 10, 18

Nožislav, syn Lubomírův 134, 178

Numa, mytický římský král 42

O

Obodrité 53, 54

Odra, řeka 41, 145, 169

Ohře, řeka 32, 47, 50, 128

Okraševice (*Okrašovice*, obec Slavičky,
okr. Třebíč) 216

Olavané (*Oslavany*, okr. Brno) 215

Oldřich, český kníže 30, 69, 71, 72–73,
80, 82, 85, 101, 201, 202–203, 215–216

Oldřich, eichstádtský biskup 126

Oldřich, Erkembertův duchovní 180

Oldřich, freisinský biskup u Kosmy

mylně viz Jindřich z Ebersteinu

Oldřich, sv., augšpurský biskup 61, 147,
182

Oldřich, syn Konrádův, úřední
brněnský a znojenský kníže 148,
151, 155–157, 181, 187

Oldřich, syn Vacemilův, bojovník 182

Oldříš, hrad (zaniklý hrad u Poděbrad)
176

Olen, otec Borše 134

Olen, syn Borše, bojovník 185

Olomouc, hrad a město 5, 14, 115, 133

Olšava, přítok Moravy 182

Omici (*Omice*, okr. Brno) 215

Ondřej I., uherský král 104–105

Ondřej, olomoucký biskup 8, 138, 146

Ondřej, sv., apoštol 147

- Opočno*, hrad u Hradce Králové 112
 Oreády 34
Oseka, hora (*Hřebyny* při Berounce) 34, 62
 Osel (Asinus), kanovník pražský 140
Ostřihom, hrad 8, 81, 131, 151
 Ota I., král a císař římsko-německý 53, 54, 55, 56, 61, 125–126; jindy omylem místo Oty II. 60
 Ota I., syn Břetislava I., úřední kníže znojemský a olomoucký 87, 104, 107, 110–112, 115, 122–123, 127, 133, 152, 211
 Ota II., Otík (Černý), olomoucký a brněnský úřední kníže 5–6, 8, 16, 133, 152, 162, 163, 169, 171–172, 180, 181, 182, 187, 188, 197
 Ota II., římsko-německý král a císař 58–59, 61, 62, 217
 Ota III., Bílý, Bamberský, švábský vévoda, bratr (u Kosmy mylně otec) Jitky, manželky Břetislava I. 79, 103
 Ota III., římsko-německý král a císař 62, 66–67, 71, 73, 75
 Ota, bamberský biskup 5, 162, 195
 Ota, lotrinský vévoda 55
 Ota, řezenský biskup 123, 126
 Otík viz Ota II. olomoucký kníže
 Ovidius, římský básník 9
- P**
 Pavel, sv. 82, 147, 210
 Pavlík, syn Markvarta, vychovatel Vladislava I. 17, 154
 Pečeněgové viz Plavci
 Pelops, mytický král v Elidě 173
 Petr, kaplan Judity, dcery Vratislava II. 124
 Petr, probošt kostela sv. Jiří 117, 210–212
 Petr, sv. apoštol 56, 58, 82, 108, 115, 147, 152, 153, 181, 210, 211
 Petr, uherský král 106
Petrín 40, 167
 Picus, král v Latii 36
 Pipin, omylem místo Ludvíka Pobožného (viz též)
 Plavci (Pečeněgové) 41
 Pluto viz Ceres
Plzeň 172
 Pobraslav, bratr sv. Vojtěcha 64
 Podiva 117
 Podiva, Žid 110
 Podiven, komorník sv. Václava 190
Podivín, hrad u Břeclavi 109, 151, 185
Pohvizdì (?) 216
 Poláci 15, 16, 50, 72, 80, 88, 101, 164, 176–177, 178, 177, 180
Polsko, polská země 14, 62, 66, 71, 75, 80, 93, 95, 96, 102, 110, 111, 125, 129, 145, 148, 155–156, 161, 164, 165, 174, 170, 174, 178, 179, 180, 187, 189, 188, 190, 191
 Pomořané 195
 Pořej, bratr sv. Vojtěcha 64
Postoloprty 47
Pozďatici (*Pozďátky*, obec Slavičky, okr. Třebíč) 216
Praha, město a hrad 7–8, 11, 13, 18, 40, 41, 52, 60, 70, 71, 72, 80, 82, 93, 106, 112, 113, 118, 122, 137, 139, 140, 145, 162, 163, 169, 170, 171, 172, 174, 190
Pravlov (okr. Brno venkov) 215
Prémontré, cisterciácký klášter ve Francii 7
Prešpurk, hrad (*Bratislava*) 164, 167, 168
 Prkoš, správce hradu Bíliny 15, 99
 Prokop, sv., sázavský opat 78, 101, 201–205, 206, 207
 Prométheus, omylem místo Próteus (mořský bůh, měnící se v rozličné podoby) 115
 Prostěj, důvěrník knížete Vladislava 176, 180
 Protiven, rádce Bořivoje II. 15, 17, 157, 161
 Prudentius, křesťanský básník 160
Prusy 66
 Předa, předák, syn Byšův 14, 117, 129
Přelšiči (?) 216
 Přemysl Oráč, mytický český kníže 11–14, 18, 20, 38–40, 42
 Přemysl Otakar II, český král 19
 Přemyslovci 17
 Příbík Pulkava z Radenína, kronikář 20
Přípek, vrch 43

Přivítan, starší v hradu Praze 174
Pšov, hrad (*Mělník*) 50
 Pšované, český kmen usedlý okolo
 hradu Pšova 126
 Pulo, bratr Vilémův 161
 Purkart, posel Jindřicha V. 169

Q
Quedinburk 71

R
 Radim (Gaudencius), bratr
 sv. Vojtěcha, hnězdenský biskup 69,
 92–93, 122
 Radim bojovník 14, 124
Radmíře (*Radiměř*), zaniklá osada
 na Třebíčsku) 215
 Ráchel, dcera Labanova 189
Rakousy, hrad (*Raabs* u Waidhofenu,
 Dolní Rakousy) 153
Rakovo (zaniklá osada na Třebíčsku)
 215
 Rapota (Radbot z Kouby), falckrabí
 bavorský 117, 126, 138, 139, 146
Rapotici (*Rapotice*, okr. Třebíč) 215
Raškovič (?) 216
 Ratibor, zeť Alešův 14, 129
Rečen, hrad (asi na pravém břehu Odry
 mezi břehem a Olavou) 145, 157, 169
Redkovič (*Ketkovice*, okr. Brno) 215
 Regino z Prümü, kronikář 7, 9, 14
 Remus, bratr Romula 102
 Richenza z Bergu, manželka Vladislava
 I. 5
 Robert, kardinál, papežský legát,
 faenzský biskup 152
Rokycany, ves pražského biskupství 174
Rokytky, potok vlévající se do Vltavy 93,
 136, 171
 Romulus, mytický římský král 102
 Rotpert, lžibiskup 140
 Rudbert, mohučský arcibiskup 61
 Rudolf, papežský legát a rada 118
 Rudolf, předák 216
 Ruthard, mohučský arcibiskup 146, 152
Rybník (*Rybníky*), zaniklá ves blízko
 Starého Brna) 215
Rýn, řeka 113, 160, 168

Ř
Řecko 136
 Řehoř V. (Bruno), papež 71
 Řehoř VII., papež 117–119
Řezná, bavorský přítok Dunaje 97, 159
Řezno 6, 7, 52, 63, 117, 151, 156, 159,
 160, 163, 172
Řím 56, 57, 63–64, 81, 94, 117–119, 121,
 124, 131, 178, 209, 210
Říp, hora 32
Říповici (*Římov*, okr. Třebíč) 216
 Řivin 180

S
Sadská, knížecí dvůr u Nymburka 175
Sála, hrad (*Schala*, Rakousy) 156
 Sallustius, římský spisovatel 9
 Samson, biblický silák (o Břetislavu
 I.) 87
 Sarigové 93
Sasko 56, 58, 67, 96, 99, 133, 140, 152,
 160, 161, 168, 180, 188, 191, 193
 Sasové 55, 62, 98–99, 129, 169, 188–
 189, 191
 Sauromaté 94
Sázava, *Sázavský klášter* (sv. Prokopa) 19,
 82, 84, 101, 114, 147, 189, 201–208,
 213–214
Scichovo (*Číchov*, okr. Třebíč) 216
Sedlatino (?) 216
Sedlce (*Komárov* u Brna) 215
Sedlec, bývalý hrad nad Ohří (asi
 u nynějších Karlových Varů) 126
Sekyř Kostel (zaniklý biskupský dvůr
 a ves u Podivína na Moravě) 109,
 115, 174
 Serafin, ostráhomský arcibiskup 8, 151
Severní moře 32
 Sezema, předák 173
 Sibylla Kumská, věštkyně 36
 Sigfrid I., arcibiskup mohučský 113,
 118
 Sigard z Burghausenu, hrabě ze Sály
 151
 Sigevin, kolínský arcibiskup 126
 Silvestr, sázavský opat 183, 189, 191
 Sinón, Istivý Řek před Trojou 160
Skramníky, ves u Českého Brodu 204

- Skrabimír, vychovatel Boleslava III. Polského 152
- Skylla 162
- Sláva, bojovník 14, 129; bratr: Braniš
- Slavibor, předák z hradu Pšova, otec sv. Ludmily 50
- Slavník, otec sv. Vojtěcha 61–62
- Slezané, kmen usdlý na Slezě (levý přítok Odry) 126
- Slionice*, zaniklá ves u Podivína 109, 151
- Slované 79, 96, 91, 98
- Slované Polabští 62
- Smil, syn Boženův, správce hradu Žatce 112
- Smilovici* (?) 216
- Smrk* (okr. Třebíč) 215
- Soběbor, bratr sv. Vojtěcha 64
- Soběslav I., český kníže 5, 18, 20, 109, 161, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 187, 189, 190, 195–196, 198, 199
- Soběslav II., český kníže 19
- Sovolusky* (?) 216
- Spytihněv I., český kníže 50
- Spytihněv II., český kníže 15, 82, 87, 103–107, 108, 109, 112, 205–206, 207
- Spytimír, bratr sv. Vojtěcha 64
- Srbsko* (*Míšeňsko* a *Horní Lužice*, obydlené polabskými Srby) 47, 96, 128, 130, 148, 170, 179
- Stadice*, ves blízko Ústí nad Labem 11, 38–39
- Stan, bratr Radima, bojovník 14, 124, 182
- Staříče* (snad *Stařeč*, okr. Třebíč) 216
- Statius Publius Papinius, římský básník 9, 29
- Stodor* (území Stodoranů) 50
- Strachkvas, syn Boleslava I. 51, 63–64, 66
- Strmovník*, les 203
- Strupěšín* (obec *Dalesice*, okr. Třebíč) 216
- Střezislava, matka sv. Vojtěcha 62
- Studlenec* (*Studenec*, okr. Třebíč) 215
- Styr*, řeka na záp. Ukrajině 126
- Sudici* (*Sudice*, okr. Třebíč) 215
- Sudičky, bohyně osudu 34
- Sulla, římský diktátor 91
- Surina* (? *Litava*), potok 61
- Svatava, manželka Vratislava II., královna 5, 109, 127, 178
- Svatava, též Luitgarda, dcera Vladislava, manželka Fridricha z Bogenu I. 191
- Svatopluk, moravský král (871–894) 42, 50
- Svatopluk, syn Oty Olomouckého, český kníže 15, 16, 133, 152, 160–170, 171, 180, 187
- Svidnice* viz *Sviní*
- Sviní* (*Svidnice*), hrad 165
- Svimibrod* (*Schweinfurt*), klášter v sev. Bavorsku 79
- Svitava*, řeka 62
- Svratka* (vlastně dolní Dyje), řeka 109, 185
- Š**
- Šalomoun, král izraelský 87, 120, 150, 197
- Šebíř, mělnický probošt 14
- Šebíř, pražský biskup 82, 89–95, 100, 101, 105, 108, 109, 110, 111, 190, 205
- Šebíř, předák 113
- Šibenice*, kopec u Prahy (asi nynější Vítkov) 100
- Štěpán I., uherský král 78, 187
- Štěpán II., uherský král 181, 187
- Štěpán, lutyšský biskup 9
- Štěpán, předák 191–192
- Štěpán, sv., prvomučedník 101, 115, 147
- Štěšněna (Fortuna), bohyně 40, 97, 170, 171
- Švábové 168
- Švábsko*, kraj, 54
- T**
- Tanais* (*Don*), řeka 31
- Tas, předák 14, 128
- Tas, předek Juratův 129
- Tatry* (*Třitří*) 69, 126
- Těptici, rod 83
- Tetín*, hrad u Berouna 34
- Tetka, dcera Krokova 34
- Thegdag, pražský biskup 67, 78
- Thetydín syn viz Achilleus
- Tiburcius, sv., mučedník 147

- Tiederik, verdunský biskup 126
 Tobiaš, zbožný Izraelita 68
 Tomáš, příbuzný Krásův 166
 Tomáš, sv., apoštol 147, 154
Trenčín, hrad 138, 167
Tritri viz *Tatry*
Trnava (*Trnava*, okr. Třebíč) 216
Trója 29, 135, 149, 160
Trutina (asi *Trotina*, přítok horního Labe) 177
Třebíč, klášter Panny Marie 181, 215–216
 Třebované, sousedé Slezanů na severu 126
 Třešík, Dušan, historik 6, 10
Tučici (*Tetčice* nebo *Čučice* na Brněnsku) 215
Tuhoší, hrad (pozdější *Domažlice*) 126
 Turnus, král Rutulů v Latii 129
Tursko, pole (nynější *Tursko* leží jižně od Kralup) 42
 Tuto, biskup řezenský 56
 Týdeovec, zde Břetislav I. 87
 Týndareovna (Helena) 80
Týnec nad Vřesky (Týnec nad Labem) 174
 Tyr 45–47
- U**
Uhry (též *Panonie*, *země Hunů*) 50, 66, 80, 90, 99, 102, 104–105, 140, 148, 164, 167–168, 168, 182, 206
 Uhři 50, 54, 55, 81, 105, 168, 182, 207
 Ulixes (Odysseus), ithacký král 36, 188
Uzka (? potok *Chomutovka*) 42
- V**
 Vacek „tichý“, zeť Prostějův 180
 Vacek, předák 12, 15–17, 72, 159, 164, 169, 171–172, 174, 176, 178–179
 Vacemil, bojovník, otec Oldřicha 185
 Vacena, předák 173
 Václav I., český král 19
 Václav, sv., český kníže, mučedník 9, 29, 41, 50–53, 58, 72, 95, 102, 106, 137, 145, 155, 174, 175, 176, 190, 197
 Václav, syn Boleslava II. 68
 Václav, syn knížete Svatopluka viz Jindřich
 Václav, syn Wiprechta II. grojčského (pravděpodobně Wiprecht III.) 172, 173, 174
 Vacula, předák 166
Váh, kraj 126
Váh, řeka 126, 167, 182
Vaskonie (*Gaskoňsko*), kraj v jižní Francii 140
 Vavřinec, ostráhomský arcibiskup 182
 Vavřinec, sv., mučedník 147
 Vecl, kaplan Vratislava II., olomoucký biskup 131
 Velf V., jako vévoda bavorský II. 120–121
Velíz, vrch u vsi Kublova na sever od Žebráku 16, 70, 165
 Venuše, bohyně krásy a lásky 40, 41, 79
 Vergilius, Publius Maro, římský básník 9, 29, 36
 Vernher, otec lotrinského vévody Konráda 55
Verona 60, 139, 179
 Vespasianus, římský císař 149
 Viklin, posel knížete Konráda 139
 Vilém, bojovník 113
 Vilém, bratr Pulův 161
 Vilém, předák, bratr Heřmanův 184, 189
Vilémov, klášter 184
 Vincencius, kronikář 18–19
 Vintíř, sv., mnich, důvěrník Jindřicha III. 101
Viprechtici (?) 216
 Vít Želibořic viz Želibořic
 Vít, sv., mučedník 52–53, 58, 59, 67, 106, 122, 146, 147, 190
 Vít, synovec sv. Prokopa, sázavský opat 19, 204, 205–206, 207
 Vladislav I. Heřman, polský kníže 88, 109, 124, 129, 145–146, 152, 152
 Vladislav I., český kníže 5, 10, 11, 15, 16, 17, 30, 109, 154, 161, 170, 172–183, 184, 185, 187, 188, 195, 196
 Vladislav II., český kníže 7, 18, 19, 20
Vlastislav, hrad 43
 Vlastislav, mytický kníže Lučanů 43, 46–47
Vltava, řeka 32, 128, 158, 184

Vnislav Vršovec 16, 165
 Vnislav, mytický český kníže 42
 Vojen, mytický český kníže 42
 Vojslav, správce hradu Hlohova 191
 Vojtěch, břevnovský opat 131
 Vojtěch, sv. (Adalbert), pražský biskup 8, 9, 16, 41, 56, 59–60, 61, 62–66, 71, 78, 84, 89, 91–94, 101, 106, 122, 125, 137, 190
 Vok, předák 59
 Vracen, moravský biskup, jinak neznámý 110
Vraclav, hrad (u Vysokého Mýta) 16, 165
Vranov, hrad (u Znojma) 153
 Vratislav I., český kníže 50
 Vratislav II., kníže a král (Vratislav I.) 5, 9, 12, 13–15, 17, 85, 104, 106, 107–108, 110–113, 115, 116–118, 122–123, 124, 126, 127, 128, 129–131, 133, 138, 139, 150, 191, 204, 205, 207, 208, 209, 210
Vratislav, hrad ve Slezsku 101
 Vratislav, syn Oldřicha, údělný brněnský kníže 216
 Vratislav, syn Vratislava II. 109
Vrchotiči (?) 216
 Vršovci 15, 16–17, 70, 75, 83–84, 148, 165, 169, 174
 Všebor, předák 15, 108, 111, 112
 Vulkán viz Lemňan Vulkán
Vyšehrad 5, 18, 39, 41, 71, 112, 114, 139, 151, 170, 171, 173, 175, 179, 184, 197, 210, 211
Vyzplice, potok (asi *Kutnohorský potok*) 156
 Vznata, syn Tasův, předák 14, 128, 187

W
 Wezil, mohučský arcibiskup 125–127
 Willigis, mohučský arcibiskup 60, 61

Windelmuth, abatyše kláštera sv. Jiří 152
 Wiprecht II., grojčský hrabě 129, 150, 152, 160, 170, 172, 173, 174, 187–189, 191
 Wiprecht III. grojčský viz Václav, syn Wiprechta II.
 Wirpirk, manželka knížete Konráda 12, 135–136
 Wolfrang (Wolfgang), řezenský biskup 61

Z

Zagmo (?) 216
Žakolnice, jeskyně (?) 203
 Zanek (Janek?), otec Hrdoně 14, 124
Žašovo (*Žašov*, zaniklá ves na Třebíčsku) 215
Žbečno, knížecí dvůr a ves u Křivoklátu 5, 33, 71, 154
 Zbyhněv, syn Vladislava Heřmana 157, 175
 Zderad, rádce Vratislava II. 12, 15, 17, 133–135
 Zdík viz Jindřich
 ze Sáby, královna 120
Žnojmo, hrad 153
Žobor (vrch nad Nitrou) 50

Ž

Žatčané viz Lučané
Žatec, město a kraj 15, 16, 42, 43, 103, 112, 152, 156, 178, 182
 Želibořic Vít, komorník Vratislava II. 130
 Žemlička, Josef, historik 17
Žerčíněves, biskupský dvůr (*Žerčice* u Mladé Boleslavi) 115
 Žid Apella 38
 Židé, 135, 148–149, 163, 186, 192
 Žiži, místo na Pražském hradě 72

Obsah

Kosmova kronika a počátky českého historického myšlení (Martin Wihoda)	5
Rukopisné skupiny (Marie Bláhová, Martin Wihoda)	21
Ediční poznámka	25
Počíná se úvod k proboštu Šebířovi	27
Předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi	29
Počíná se první kniha kroniky české, již složil Kosmas, děkan pražského kostela	31
Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu břevnovského kostela	85
Počíná se druhá kniha	87
Počíná se omluva téhož děkana, svrchu jmenovaného, k třetí knize téhož díla	143
Počíná se třetí kniha	145
Dodatky	201
Poznámky	217
Rodokmen Přemyslovců	252
Mapa	254
Bibliografie	255
Jmenný a místní rejstřík	273

Edici řídí Libor Jan, Magdalena Moravová, Martin Nodl,
Pavel Soukup, Martin Wihoda

Edice Memoria medii aevi/svazek 13.

Kosmas Kronika Čechů

Z latiny přeložili Karel Hrdina a Marie Bláhová.

Revize a úprava překladu Magdalena Moravová.

Poznámky Martin Wihoda a Magdalena Moravová.

Předmluva Martin Wihoda.

Rejstřík Magdalena Moravová.

Přebal a grafická úprava Miroslav Kloss.

Odpovědná redaktorka Magdalena Moravová.

Jazyková korektura Kateřina Bendáková.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

www.argo.cz, roku 2011 jako svou 1570. publikaci.

Sazba Miroslav Kloss.

Vytiskla ...

Vydání osmé (v Argu první).

ISBN 978-80-257-0465-3

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit
v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz.